

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

III International Science Conference
«Scientific opinions on modern
methods of solving problems»

October 02-04, 2023

Prague, Czech Republic

SCIENTIFIC OPINIONS ON MODERN METHODS OF SOLVING PROBLEMS

Abstracts of III International Scientific and Practical Conference

Prague, Czech Republic

(October 02-04, 2023)

UDC 01.1

ISBN – 9-789-40369-777-2

The III International Scientific and Practical Conference «Scientific opinions on modern methods of solving problems», October 02-04, 2023, Prague, Czech Republic. 281 p.

Text Copyright © 2023 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2023 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Yakovenko R., Kukuza V. Features of tree formation in intensive apple plantations. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic. Pp. 9-10.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/scientific-opinions-on-modern-methods-of-solving-problems/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Yakovenko R., Kukuza V. FEATURES OF TREE FORMATION IN INTENSIVE APPLE PLANTATIONS	9
2.	Вискуб Р.С., Вінюков О.О., Бондарева О.Б. ВИВЧЕННЯ КОЛЕКЦІЙНИХ ЗРАЗКІВ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО В УМОВАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ СТЕПУ УКРАЇНИ	11
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
3.	Тарасов О., Уросов С. ПІДВИЩЕННЯ ЖИВУЧОСТІ СКЛАДУ ПАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОЇ БРИГАДИ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ	15
ECONOMY		
4.	Gimranova R., Babassov A., Bukatov Y. DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	17
5.	Merey Adilbekuly DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATION OF INNOVATION ACTIVITIES OF MANUFACTURING INDUSTRY ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN	20
6.	Tsevukh S. INTERNATIONAL BUSINESS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES	23
7.	Дебич А.І., Іващенко А.Г. ОГЛЯД ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	28
8.	Захорольська В. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ	33
9.	Кучер І.С. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО АУТСОРСИНГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	38

10.	Ярова Н.В., Воркунова О.В., Яровий В.І. ЦИФРОВІЗАЦІЯ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	42
11.	Яхимець Ю.М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ	44
GEOLOGY		
12.	Ішков В.В., Дрешпак О.С., Чечель П.О. ВОДОНОСНИЙ ГОРИЗОНТ ПЛІОЦЕНОВИХ ВІДКЛАДІВ НОВО-ДМИТРІВСЬКОГО БУРОВУГІЛЬНОГО РОДОВИЩА (УКРАЇНА)	46
13.	Ішков В.В., Козар М.А., Пащенко П.С. ВОДОНОСНИЙ ГОРИЗОНТ ЧЕТВЕРТИННИХ ВІДКЛАДІВ НОВО-ДМИТРІВСЬКОГО БУРОВУГІЛЬНОГО РОДОВИЩА (УКРАЇНА)	63
14.	Чернобук О.І. СТАТИСТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГЕРМАНІЄМ ТА СВИНЦЕМ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С7Н ШАХТИ "ПАВЛОГРАДСЬКА"	80
JOURNALISM		
15.	Федотенко К.А. ВПЛИВ ЗМІ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ: ІРРАЦІОНАЛЬНО-МІФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	97
MANAGEMENT, MARKETING		
16.	Zakryzhevskia I., Matviyuk Y., Savchuk A. FORMATION OF A STRATEGY FOR THE EXPANSION OF ACTIVITIES IN FOREIGN MARKETS	100
17.	Reshmidilova S.L., Yefremova V.M. CONCEPTUAL APPROACHES TO MANAGEMENT OF MARKETING SERVICES OF WHOLESALE TRADE ENTERPRISES	104
18.	Місевич М., Лавриненко С., Юрченко Ю. ЧИННИКИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	108

MEDICINE		
19.	Nezgoda I., Naumenko O., Nikulchenko O. ЕДВАРДСИЄЛЬОЗ У ДІТЕЙ: КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК	112
PEDAGOGY		
20.	Abduraximova Janar Seida-Axmetovna NEW MODERN TEACHING APPROACHES FOR EFL LEARNERS	116
21.	Badogina L., Obolonska O. MODERN REALITIES AND FORMATION OF COMPETENCES IN STUDENTS OF THE 5TH COURSE SPECIALIZING MEDICINE WHILE STUDYING PEDIATRICS	120
22.	Vasylyshyna N., Gura O. MASTERING COMPANY MANAGEMENT SKILLS IN STUDENTS OF SPECIALTY “INTERNATIONAL BUSINESS” (ON THE BASIS OF THE SURVEY CONDUCTED ON THE ENTERPRISE “ROSHEN”)	122
23.	Sadovets O. ENHANCING FOREIGN LANGUAGE LEARNING BY MEANS OF ART TECHNIQUES	128
24.	Shcherbakova O., Nikiforchuk S. THE COMPLEX ANALYSIS OF VIDEO MATERIALS USE IN ENGLISH STUDIES	132
25.	Андрищак О.В. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	135
26.	Білан В., Ревук О. ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З РАС В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	140
27.	Величко Н.С., Вишневська Л.В. ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ХІМІЇ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ	143
28.	Швець В. ДАКТИЛЬНО-ЖЕСТВА МОВА ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЇ	150

29.	Головій М.А., Вишневська Л.В. ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ХІМІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	155
30.	Деркач Т.Ю., Решнова С.Ф. ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ІНТЕГРАЦІЯ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	162
31.	Шумілова К.М., Решнова С.Ф. РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ	166
32.	Янківська О.С. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ	170
PHILOLOGY		
33.	Abatov D. STRUCTURAL ANALYSIS OF ONOMASTIC UNITS IN KASHKADARYA FOLK EPICS	176
34.	Botirova P.K. COHERENT SPEECH AND ITS PECULARITIES	181
35.	Karmazina L.L. THE LANGUAGE EVOLUTION IN THE DIGITAL ERA	190
36.	Білик Н.Л. МЕТОД КРЕАТИВНОЇ ДРАМИ У ВИКЛАДАННІ СЕРБСЬКОЇ МОВИ	192
37.	Ковальчук І.В., Ковальчук Ю.В., Попчук М.А. МЕТАЛІНГВІСТИЧНА ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗВО	196
38.	Короткова Ю.М. УЯВЛЕННЯ ПРО "ЖІНОЧЕ" Й "ЧОЛОВІЧЕ" СПІЛКУВАННЯ У ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ	198

PHILOSOPHY		
39.	Chzao Gan HOLISTIC HORIZONS: RETHINKING THE PHILOSOPHY OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN TEACHER EDUCATION	201
40.	Ismoilov M. ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS AND THE EVOLUTION OF ECOLOGICAL PARADIGMS OF THINKING	204
41.	Shaydullayev N. FROM THE PHILOSOPHY OF LIFE TO THE PHILOSOPHY OF CULTURE	210
42.	Сергієнко О.В. МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ НА ПРИКЛАДІ МІСТОБУДІВНИХ УМОВ ТА ОБМЕЖЕНЬ ЗАБУДОВИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ	217
POLITICS		
43.	Вонсович С.Г. ДЕФІНІЮВАННЯ ПОНЯТТЯ "ЛЕГІТИМНІСТЬ" У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТОЛОГІЧНІЙ ЦАРИНІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ	220
PSYCHOLOGY		
44.	Гавловська Я.А., Кухарець К.І., Піжук Ю.В. СТРЕС ЯК ОДИН ІЗ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ У СТУДЕНТІВ	224
45.	Федосова Л. О., Романова О.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ У СІМ'Ї	227
46.	Лісун Є. ПРОБЛЕМА АУТОАГРЕСІЇ В ПСИХОЛОГІЇ	232
47.	Мартинюк О., ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	236
48.	Маслова М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕЖОВОГО РОЗЛАДУ ОСОБИСТОСТІ В УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	241

49.	Неразік А. ПСИХОДІАГНОСТИКА ТРИВОЖНИХ, ДЕПРЕСИВНИХ ТА ФОБІЧНИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	245
50.	Потапенко О., Грись А. ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	248
51.	Стариченко Н. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГІПЕРАКТИВНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	251
52.	Тимошенко Н. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ	255
53.	Ткаченко Є. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ	259
54.	Туманевич А.І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВІДЕНЧОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ У ОСІБ З ОПІКОВОЮ ТРАВМОЮ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ В УМОВИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРЕСУ	264
55.	Тімарова В.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ	270
56.	Щедріна К. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З ЗАЙВОЮ ВАГОЮ	273
SOCIOLOGY		
57.	Дровнін С.С., Маєвський Б. ПОКРАЩЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПАЛИВ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИСАДОК	276
TOURISM		
58.	Боденчук Л.Б., Приходько О.Ю., Куля І.Ф. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ	278

FEATURES OF TREE FORMATION IN INTENSIVE APPLE PLANTATIONS

Yakovenko Roman

Doctor of Agricultural Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of
Fruit Growing and Viticulture
Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine

Kukuruza Volodymyr

Postgraduate student
Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine

Fruit growing is a leading crop production industry and one of the most profitable sectors of Ukrainian agriculture. Its development and profitability is primarily determined by favourable soil and climatic conditions, the ability to grow almost all horticultural crops, and the consumption of fresh and processed fruit throughout the year [1-3].

The modern fruit growing industry is based on progressive cultivation technologies, where market demand has led to significant changes in the technology of apple production. The time required to establish and operate an orchard has been reduced, yields and fruiting stability have increased, competitive horticultural products of new apple varieties are grown, there is a saturation of trees per hectare, and low-growing (dwarf) vegetative rootstocks are widely used. In the year of planting, such an orchard provides a yield of quality fruits at the level of two to five tonnes per hectare, and in the second or third year - 15-30 t/ha, which contributes to a faster payback of the perennial plantation [4-6].

The agrotechnological method of tree pruning is a rather important agricultural technique, the use of which is conditioned by the biological characteristics of growth and fruiting of fruit crop varieties and the challenges facing modern industrial horticulture, which requires considerable labour and experienced personnel. Pruning creates crowns of different shapes and designs, limits the size of the aerial part, effectively regulates the growth and fruiting of plants and the light regime of crowns [4, 6].

Depending on the age of the orchard and the vigour of the trees, formative pruning and pruning to regulate fruiting and growth are introduced. Crown shaping is usually completed in the third or fourth year after planting, and regulatory pruning is carried out after the completion of the formative pruning and continues throughout the entire life of the plantation. In horticulture, there are two main pruning methods: thinning (cutting) and shortening. They are combined with auxiliary techniques such as adjusting the angles of the bending shoots, ringing branches, etc. Depending on the age and condition of the trees, pruning is carried out by thinning the crown and shortening annual shoots [6-8].

Numerous studies and international best practices have developed progressive methods of pruning crowns of intensive apple plantations, and established the timing of pruning of various variety-rootstock combinations. However, this agricultural measure requires further detailed study for specific types of apple plantations in different soil and climatic conditions.

References

1. Kondratenko T.E. Apple tree in Ukraine. Varieties - Kyiv, 2001. 298 p.
2. Kuyan V.G. Special fruit growing: Textbook. Kyiv 2004. 464 p.
3. Intensive apple orchards / Edited by O.D. Chyzh. Kyiv, 2008. 224 p.
4. Melnyk O.V. Formation and pruning of intensive apple plantations. News of horticulture. Special issue, 2005. 25 p.
5. Khomenko I.I. Features of formation and pruning of intensive gardens. Scientific reports of NAU. 2005. №1(1). P.1-9.
6. Silenko V.O. Modern agricultural technologies in horticulture. Vinnytsia. 2014. 150 p.
7. Omelchenko I. K., Zhuk V. M. Modern types of intensive apple plantations in Ukraine. Horticulture. 2005. № 57. P. 243-252.
8. Zamorskyi V.V., Yakovenko R.V., Yakovenko O.V. et al. Fruit growing. Uman, 2019. 414

ВИВЧЕННЯ КОЛЕКЦІЙНИХ ЗРАЗКІВ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО В УМОВАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ СТЕПУ УКРАЇНИ

Вискуб Роман Станіславович

кандидат сільськогосподарських наук, заступник директора
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН

Вінюков Олександр Олександрович

доктор сільськогосподарських наук, професор, директор
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН,

Бондарева Ольга Браунівна

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН

Збір, збереження і цілеспрямоване та науково-обґрунтоване використання в сільськогосподарському виробництві генетичного різноманіття рослин є актуальним завданням сучасного етапу ведення сільського господарства. Воно вирішує питання забезпечення продовольчої безпеки як окремих країн, так і світової спільноти загалом. Удосконалення процесів використання і збереження рослинного різноманіття сприяє ефективному вирішенню проблем збільшення виробництва і підвищення якості рослинницької продукції для забезпечення зростаючих потреб населення Землі в умовах постійної зміни клімату. [1-3]. Всебічне дослідження, аналіз та систематизація колекційного матеріалу ячменю ярого дозволить отримати нові джерела стійкості та створити ознакову колекцію, що в свою чергу набагато підвищить статус національної колекції НЦГРРУ [4, 5].

Мета досліджень – встановлення закономірностей виявлення, створення джерел та донорів цінних господарських ознак ячменю ярого в умовах південно-східної частини Степу України.

Наукова робота проводиться згідно методик Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, Українського інституту експертизи сортів рослин та ін. Основні методи досліджень: польовий, лабораторний, вимірювальний, розрахунково-порівняльний.

Створення посухостійких, адаптованих до несприятливих умов вегетації сортів ячменю ярого є традиційним напрямком досліджень Донецької ДСДС НААН України. Зараз у Держсортреєстрі сортів рослин України перебуває 12 сортів ячменю ярого селекції ДДСДС НААН.

За попередні роки досліджень створено ряд сортів степового екотипу адаптованих до ґрунтово-кліматичних умов Донецької області, що до того ж проявили добру агроекологічну відповідність при вирощуванні в інших географічних районах розташованих в зонах Степу і Лісостепу. Їх впровадження у виробництво України здійснюється на площі 700 тис. га забезпечує підвищення

врожайності в середньому на 0,4 – 0,5 т/га. Сорти Східний і Степовик, які занесено до державного Реєстру сортів рослин України у 2012 році, забезпечують підвищення врожайності на 0,5 – 0,7 т/га, відзначаються за посухостійкістю (8,7-9 баллів), а в сприятливі за умовами вирощування роки майже не поступаються за урожайністю сортам інтенсивного типу (5,3-5,5 т/га). До Держсортреєстру у 2015 році увійшли сорти адаптивного типу Аверс, Щедрик, Сталий, які перевищують стандарт на 0,5-0,8 т/га.

На основі адаптивної селекції створено сорти нового покоління Резерв, Реприз, Бравий, які у 2017-2020 рр. внесені до державного Реєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні і забезпечують підвищення врожайності на 0,6 – 0,9 т/га, посухостійкі (8-9 балів), урожайність рівня 5,0-6,0 т/га та одержання додаткового прибутку від 3000 до 6500 грн/га, що економічно ефективно для сільгоспприємств різних форм власності.

На основі методичних підходів по використанню ознак адаптивності проходять державну експертизу нові сорти ячменю ярого Шубін, Генерал, Незламний, які мають урожайність рівня 5,0-6,5 т/га, перевищують за врожайністю стандарт на 0,6-1,2 т/га.

Проведено вивчення 70 колекційних зразків ячменю. Колекція ячменю ярого вивчалася за такими ознаками: вегетаційні періоди («сходи-колосіння», «колосіння-воскова стиглість», «сходи-воскова стиглість»); висота рослин; стійкість до хвороб (сітчастий гелмінтоспоріоз, темно-бура плямистість); кількість колосків на 1 м²; загальне та продуктивне кущення; елементи структури колосу (довжина колосу, озерненість колосу, маса зерна з колосу); маса 1000 зерен; урожайність.

Тривалість вегетаційного періоду у значній мірі визначає не тільки рівень врожайності сорту, але і його стійкість до посухи, хвороб та інших стресових факторів [6]. Найменш варіабельним є міжфазний період "сходи-колосіння", що відносять до сортових ознак. В умовах Степу України фаза колосіння є надійним критерієм для визначення скоростиглості зразка. Ознака період «колосіння-воскова стиглість» безпосередньо може вказувати на адаптивні властивості сорту, оскільки настання воскової стиглості в зоні Степу часто співпадає з різким наростанням температури повітря та зниженням його вологості і опадів, що може призвести до запала зерна.

За результатами досліджень (2021-2022 рр.) тривалість періоду «сходи-колосіння» відмічена на рівні 37-48 діб: найменша – у сорту Сезонівський – 37 діб, найбільша – у сорту Авгур – 48 діб.

Розмах настання колосіння ячменю ярого по сортах становив 9 діб (31 травня-11 червня).

Тривалість періоду «колосіння-воскова стиглість» відмічена на рівні 31-41 доба. Найменша тривалість даного періоду спостерігалась у сортів Авгур і Козацький – 31 доба, найбільша тривалість у сорту Східний – 40 діб.

В середньому за два роки спостереження (2021-2022 рр.) найменша тривалість періоду "сходи-колосіння" відмічена у сорту Сезонівський – 37 діб, найбільша у сорту Авгур – 48 діб; найменша тривалість періоду «колосіння-воскова стиглість»

відмічена у сортів Авгур і Козацький – 31 доба, найбільша у сорту Східний – 40 діб; за найменшою тривалістю періоду «сходи-воскова стиглість» (71-74 доби) виділено шість скоростиглих сортів ячменю: Донецький 14, Донецький 12, Созонівський, Аверс, Адапт, Донецький 15.

Важливою характеристикою сортів більшості зернових культур є прямий зв'язок між довжиною соломини і стійкістю до вилягання. Як показує досвід світової селекції, короткостеблові сорти ячменю забезпечують високу стійкість до вилягання і ефективно використовують для формування врожаю підвищені дози добрив. Рослини виміряли від поверхні землі до верхівки колоса. В середньому за два роки досліджень виділено три низькорослі зразки (72-80 см): Покоління (ГК 43/03), Натаір, Генерал (ГК 2/98).

Господарська цінність сорту визначається його продуктивністю, що знаходиться в прямій залежності від кількісного вияву кожного структурного елемента та умов зовнішнього середовища.

За даними вивчення колекції зразків ячменю ярого розмах величини кількості колосків на 1 м² варіював від малого (450-479 колосків/м² у сортів Святівіт, Галичанин) до великого (816-830 колосків/м² у сортів Аватар та Донецький 12).

За результатами досліджень 2021-2022 рр. виділено шістнадцять зразків, в яких відмічено найвищий коефіцієнт продуктивного кушення: Шубін (ГК 23/03), Донецький 12, Незламний (ГК 44/05), Покоління (ГК 43/03), Донецький 14, Генерал (ГК 2/98), Бравий, ГК Бунчук, Реприз, Шедевр, Натаір, Аватар, Еней, Томанго, Грааль, Гермес.

Виділено чотири зразка з підвищеною довжиною колоса 7,5-8,0 см (Адапт, Томанго, Святівіт, Моураві) та п'ять зразків з підвищеним числом зерен в колосі 21,6-22,8 шт. (Вакула, Лука, Грааль, Томанго, Святівіт).

Розмах ознаки «маса зерна з колоса» варіював від малої до середньої (0,7-1,2 г). Найбільший показник маси зерна з колоса (1,1-1,2 г) відмічений у сортів Моураві, Вакула та Святівіт. За результатами дворічного вивчення виділено сорт Святівіт – 1,2 г зерна з колосу.

За результатами цього річних досліджень виявлено, що розмах ознаки маси 1000 зерен становив від середнього до дуже високого (41,0-55,3 г). За результатами дворічних досліджень виділено шість крупнозерних зразків ячменю (49,6-53,7 г): Шубін (ГК 23/03), Покоління (ГК 43/03), Незламний (ГК 44/05), Созонівський, Святівіт, Сталкер.

Урожайність контрольного сорту Донецький 12 становила 4,9 т/га. Низький рівень врожайності (3,2 – 3,6 т/га, що становить 65,2-72,5 % по відношенню до контрольного сорту) відмічений у восьми сортах: Модерн, Шедевр, Самородок, Статок, Козацький, Новатор Носівський, Натаір, Лука. Найвищий рівень урожайності (5,8 т/га, що становить 118,4 % по відношенню до контролю) відмічений у сорті Аватар. За результатами 2021-2022 років досліджень виділено п'ять зразків ячменю ярого з високою урожайністю (5,3-5,8 т/га): Незламний (ГК 44/05), Покоління (ГК 43/03), Шубін (ГК 23/03), Томанго, Аватар.

За результатами вивчення колекції ячменю звичайного ярого впродовж 2021-2022 років виділено 29 зразків, що виділилися за певними господарсько-цінними

ознаками або за їх комплексом.

Таким чином, в Донецькій ДСДС НААН створено паспортну базу на 51 зразок ячменю, інтродукційну базу на 63 зразки ячменю, а також база даних екологічного вивчення колекційного матеріалу (48 зразка) за ознаками фенології, стійкості до хвороб та продуктивності.

Список літератури:

1. Литвиненко, М. А. & Рибалко, О. І. (2007). Зернові культури. Стан та перспективи створення нових сортів і гібридів у наукових установах УААН. *Насінництво*, (1), 3–6.
2. Козаченко, М. Р., Солонечна, О. В., Солонечний, П. М., Іванова, Н. В., Васько, Н. І., Литвинова, І. В., & Наумов, О. Г. (2012). *Селекційно-генетичні дослідження ячменю ярого*. М. Р. Козаченко (ред.). Харків.
3. Гамаюнова, В. В., Панфілова, А. В., Кувшинова, А. О., Касаткіна, Т. О., Бакланова, Т. В., & Нагірний, В. В. (2020). Збільшення зерновиробництва в зоні Степу України за рахунок вирощування ячменю та оптимізації його живлення. *Наукові горизонти*, (2/87), 15–23.
4. Ниска, І. М. (2015). Характеристика зразків світового генофонду ячменю ярого за основними господарськими ознаками. *Генетичні ресурси рослин*, (17), 29–36.
5. Солонечна, О. В. (2015). Сорти ячменю ярого кормового напрямку використання як джерела цінних ознак. *Генетичні ресурси рослин*, (16), 57–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grr_2015_16_8
6. Музафарова, В. А., Рябчун, В. К., Петухова, І. А. & Падалка, О. І. (2018). Тривалість періоду сходи – колосіння та врожайність зразків ячменю ярого в умовах східної частини лісостепу України. *Генетичні ресурси рослин*, (22), 19–30. doi: 10.36814/pgr.2018.22.02

ПІДВИЩЕННЯ ЖИВУЧОСТІ СКЛАДУ ПАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОЇ БРИГАДИ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Тарасов Олег

кандидат військових наук, доцент кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету

Уросов Сергій

курсант
кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету

Зміст

В бойових діях склад пального авіаційної бригади є основною ціллю противника. Уражений противником склад пального втрачає частину своєї функціональної здібності, а в деяких випадках і взагалі припиняє свою роботу, що відповідно веде до неможливості виконання завдань за призначенням частини. Склади пального авіаційних бригад є великими за розмірами і як правило розміщуються поблизу аеродромів на відкритій місцевості, що є легкою ціллю для противника. Тому у сьогоденних реаліях гостро постає питання підвищення живучості складів пального.

Проблема

Із-за ураження противником складів пального авіаційних частин настає великий ряд проблем та наслідків. Самою важливою такою проблемою в ході бойових дій є те, що значно зменшується або взагалі зникає можливість заправлення літаків. Без підтримки авіації значно ускладнюються завдання щодо проведення бойових дій наземними військами, адже за допомогою авіації наносяться значні втрати противнику, відбувається повітряна розвідка, захист від ракетних ударів, перехват ворожих літаків та інше. До інших проблем та їх наслідків відноситься:

1. Пожари та вибухи: при ураженні складів пального виникає пожежа, яка може бути важкоконтрольованою і призвести до значних руйнувань та поширення вогню на інші об'єкти.

2. Завдання шкоди здоров'ю людей: люди, які знаходяться близько до зони ураження можуть загинути. Викиди та дим, що виникають при горінні ПММ, можуть бути токсичними і ядовитими, негативно впливати на здоров'я людей, особливо якщо продукти горіння попадають в атмосферу.

3. Забруднення навколишнього середовища: у процесі горіння ПММ виділяється дим, пари та токсичні гази які забруднюють повітря, землю, воду, а також завдають шкоди рослинам та тваринам. Завдається велика шкода екосистемі, що здійснює серйозний вплив на екологію регіону і викликає необхідність довготривалого відновлення екосистеми.

4. Витрати: знищення складу пального або його частини тягне за собою фінансові і інші витрати для відновлення об'єктів складу та поновлення запасів пального.

Вирішення проблеми

Найчастіше від ракетних ударів противника страждає склад пального і аеродром, тому для підвищення живучості, перш за все, пропонується віддалити склад пального від аеродрому на певну відстань. Доречно розмістити склад в оточені дерев, що будуть погіршувати його видимість БПЛА противника. Резервуари для зберігання пального слід заглибити та розосередити по території, щоб у разі точного влучання в один із резервуарів противником інші не постраждали, а склад продовжував виконувати свою функцію. Також, слід розмістити резервуари за територією складу в оточені дерев та під землею, що дасть їм змогу бути незаметними та надійно схованими. Резервуари видаткової групи є наземними і є добре проглядаємими. Тому для підвищення їх живучості слід обсіпати пагорбами землі та накрити маскувальними сітками, а також застосувати кутові відбивачі та інші засоби, які ускладнять визначення їх місцезнаходження БПЛА та засобами РЕР. Крім резервуарів, для зберігання й транспортування ПММ і СР на складі пального використовуються ТЗСП і тара, така як бочки, каністри та бідони. Для їх зберігання використовуються сховища навіси та майданчики. При ураженні противником складу пального, щоб уберегти ТЗСП, ПММ і СР, які зберігаються в тарі, пропонується розмістити у підземних сховищах. Для захисту о/с пропонується збудувати підземні укриття та вирити траншеї, що дадуть змогу людям зберегти своє життя від ракетного удару противника. Щоб ввести противника в оману варто встановити хибні райони розміщення резервуарів, що також підвищить живучість складу пального.

Висновок: для підвищення живучості складу пального авіаційної бригади його слід розмістити на певній відстані від аеродрому, заховати під землею та замаскувати.

Список літератури:

1. Військові склади пального і заправні пункти: навчальний посібник С.Л. Столінець, К.В. Ніконов, С.С. Дровнін, та ін. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2013

DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Gimranova Renata,

Senior Lecturer

Karaganda University of Kazpotrebsoyuz

Babassov Alikhan

Ph.D., Esil University

Bukatov Yerik,

Ph.D., Senior Lecturer

Karaganda University of Kazpotrebsoyuz

The population of the Republic of Kazakhstan is trending upward and by 2024 the population should exceed 20 million people. The development of human capital is an important priority for the state for the near future.

Over the past 20 years, the level of human development in Kazakhstan has increased significantly: if in 2000 the country's HDI was 0.754, then in 2019, until the COVID 19 pandemic, it increased to 0.819 [1]. After 2019, the HDI decreased slightly, as in many other countries around the world. The dynamics of the overall value of the human development index and its components in the Republic of Kazakhstan, starting from 2000, are shown in Table 1.

Table 1.

Profile of the Republic of Kazakhstan in the UN Human Development Index for the period 2000-2021

Year	Total index value	Place in the ranking	Index Components			
			Life expectancy, years	Expected duration of study, years	Average duration of study, years	GNI per capita, US dollars
2000	0,680	73	64,2	12,4	9,7	9 994
2001	0,695	75	64,4	12,8	9,9	11 522
2002	0,706	79	64,3	13,2	10,2	12 765
2003	0,718	76	64,6	13,6	10,5	13 735
2004	0,730	78	64,9	14,0	10,7	14 759
2005	0,739	80	65,1	14,4	11,0	15 396
2006	0,752	79	65,6	14,8	11,3	16 317
2007	0,758	73	65,9	14,7	11,5	17 275
2008	0,758	73	66,7	14,7	11,3	16 779
2009	0,761	82	67,3	14,6	11,0	17 769
2010	0,767	66	68,1	14,6	11,1	17 976
2011	0,775	69	68,7	14,8	11,3	18 264
2012	0,783	69	69,1	15,1	11,4	19 217

ECONOMY
SCIENTIFIC OPINIONS ON MODERN METHODS OF SOLVING PROBLEMS

2013	0,792	70	69,8	15,1	11,5	21 069
2014	0,799	70	70,3	15,1	11,7	21 753
2015	0,805	56	70,7	15,1	11,8	23 137
2016	0,805	56	70,9	15,1	11,9	22 005
2017	0,811	56	71,4	15,3	12,1	22 158
2018	0,814	58	71,5	15,4	12,2	22 172
2019	0,819	50	76,0	15,6	12,3	22 787
2020	0,814	51	70,0	15,8	12,3	23 325
2021	0,811	56	69,4	15,8	12,3	23 943
Note: compiled from source [2]						

Analyzing the table data, it can be noted that throughout the entire period under review, Kazakhstan demonstrates stable growth rates in the human capital index, rising from the category of countries with an average level of human development in the early 2000s to the category of countries with a high level of human development by the end of the first decade 2000s, and into the category of countries with a very high level of human development to date.

As for the country's position in the HDI ranking, over the past 6-7 years Kazakhstan has been in 50-58th place (the last sharp jump in the ranking was observed in 2015, when Kazakhstan moved from 70th position to 56th place in the global ranking). However, according to the results of the latest ranking in 2021, Kazakhstan immediately dropped by 5 positions in the ranking of countries in terms of the human development index (from 51st to 56th place), although remaining in the group of countries with a very high level of human development.

Kazakhstan occupies such a strong position in the world HDI ranking solely due to the high level of education of the population, but it lags significantly behind European countries in two other indicators: life expectancy and per capita income. Thus, life expectancy at birth in Kazakhstan is 69.4 years, with an average of 79.6 years in the group of countries with a very high level of human development. It should be noted that in 2019, life expectancy was 76.0 years, and it is possible that this sharp decline in life expectancy in 2021 (and, in turn, a decline in overall ranking) was caused by the effects of the COVID 19 pandemic. According to preliminary UNDP estimates, the fall in HDI in 2020 is equivalent to seven years of progress, as COVID-19 dealt a triple blow to citizens' health, education and income, causing a decline in human development around the world [3].

Ultimately, by 2021, Kazakhstan's HDI value was 0.811 (which puts our economy in the "Very High Level of Human Development" category), the country ranks 56th out of 191 countries and territories.

Between 1990 and 2021, Kazakhstan's HDI value changed from 0.673 to 0.811, i.e. by 20.5 percent. Between 1990 and 2021, life expectancy at birth in Kazakhstan has changed by 4.5 years, average years of schooling have changed by 5.0 years, and life expectancy has changed by 3.2 years. Kazakhstan's GNI per capita changed by about 74.7 percent between 1990 and 2021 [4].

Thus, the effectiveness of economic development in the context of globalization and international integration is largely determined by the human capital accumulated and realized in the country [5]. The need to develop and increase the value of national human capital makes it urgent to solve a number of methodological problems in the aspect of qualitative changes in the process of its formation. One of these tasks is the most accurate measurement and assessment of the state of national human capital.

References:

1. Koshanov A.K., Chulanova Z.K. (2021). Some approaches to assessing the state of human capital (using the example of Kazakhstan). Bulletin of Moscow University. Series 6. Economics, (4), - pp. 49-72. <https://doi.org/10.38050/01300105202143>.
2. World Bank. 2021. The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1552-2. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/363661540826242921/pdf/The-Human-Capital-Project.pdf>.
3. Podvoisky G. L. (2022). Issues of reproduction of human potential in the face of new challenges. The world of the new economy, №16(3), - pp. 63-74. DOI: 10.26794/2220-6469-2022-16-3-63-74/
4. Kozhabaeva S.A., Mukan B.G., Elshibaev R.K. (2021). Human development in Kazakhstan: problems and methods of analysis. Economics: Strategy and Practice, №16(4), - pp. 174-187, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-4-174-187>.
5. Kibaeva A.B., Tusupova L.A., Giese R (2022). Analysis of the method for assessing human capital in the digital economy of Kazakhstan // Scientific journal "Bulletin of the University "Turan", №. 2(94), - pp. 261-267.

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATION OF INNOVATION ACTIVITIES OF MANUFACTURING INDUSTRY ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN

Merey Adilbekuly,
PhD student, Master of Science,
Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan

In the context of increasing uncertainty in the domestic and foreign markets associated with fluctuations in energy prices, manufacturing enterprises need new approaches to organizing innovation activities based on modern tools for studying the future - Foresight methodology and technological road mapping. Numerous modern studies of innovation and innovative activity are based on advanced foresight methods: forecasting, Delphi, retropolation, development of scenarios and roadmaps, which are also used in the practical sphere of enterprises in the formation of innovation policy. Among the listed foresight methods, the construction of a Roadmap for the innovative activities of enterprises, which ensures the collection of necessary data, their interpretation and contributes to the creation of scientifically based knowledge about the future, is recognized as an advanced tool.

To conduct a study and build a roadmap for organizing innovative activities of manufacturing enterprises, 10 expert representatives of the scientific community and 10 experts from the business community were selected.

The main methods for conducting road mapping of the organization of innovative activities of manufacturing enterprises (PI) in Kazakhstan were: seminar, focus group and expert panel, brainstorming, expert surveys.

During the seminar with representatives of the expert network, the results of the research conducted within the framework of the scientific project AP09058009 “Assessment and development of mechanisms for stimulating innovative activities of manufacturing enterprises in Kazakhstan based on foresight methodology and technological road mapping” were presented: foreign experience in organizing innovative activities in the field of entrepreneurship; results of analysis of the organization of innovative activities at enterprises of EP in Kazakhstan. During the discussion of the results, the following key problems in innovation activities were identified:

- lack of interest among manufacturing enterprises in the innovative path of development, since innovation is not yet the main tool in competition;
- outdated research and production base;
- high wear of equipment;
- low level of integration of the state, business and universities in innovation activities;
- lack of innovative solutions due to the lack or limited information about innovations;

- lack of organizational and managerial measures aimed at increasing motivation and reducing risks in innovation activities;
- insufficient level of development of innovation infrastructure;
- underdevelopment of innovation management, including technical regulation, control and monitoring system, culture of innovation [1-4].

The conclusions were confirmed that in order to improve the organization of innovative activities of manufacturing enterprises in Kazakhstan, it is necessary to implement measures in the following areas:

- national innovation priorities;
- human capital;
- tax incentives for research and development;
- expansion of research capabilities;
- innovative culture;
- venture financing;
- market innovations and information flows [5].

Experts emphasize the importance of external factors in organizing effective innovation activities of manufacturing enterprises:

- 1) economic development;
- 2) availability of human capital;
- 3) quality of the investment environment;
- 4) features of the structure of the economy;
- 5) quality of human capital;
- 6) innovative development of manufacturing enterprises;
- 7) scientific potential;
- 8) quality of the legal environment;
- 9) availability of financing;
- 10) government support [6-9].

Currently, manufacturing enterprises in Kazakhstan face a new challenge - Time-to-Market - the minimum period of time for introducing new products to global competitive markets. The answer to the emerging challenge is digital, “smart” technologies based on:

- new approaches to the digitalization of production based on optimization technologies and mathematical modeling;
- digital “smart” production and the latest production technologies;
- virtual tests, which significantly reduce the costs of expensive traditional tests;
- production of high-tech products.

During a focus group with participants of the expert network, the main priority areas in the innovative activities of medium- and high-tech manufacturing enterprises in Kazakhstan were identified:

1. Increasing the productivity and competitiveness of enterprises in global technology markets.

3. Development of the ecosystem of the digital economy of Kazakhstan, in which the key factor of production is data in digital form.

2. Creation of a productive manufacturing sector with exports of medium and high technology

Reference

1. Seitzhanov S., Kurmanov N., Petrova M., Aliyev U., Aidargaliyeva N. Stimulation of entrepreneurs' innovative activity: evidence from Kazakhstan//Entrepreneurship and Sustainability Issues. - 2020. - № 7(4). – P. 2615-2629.

2. Kurmanov N., Aliyev U., Satbayeva A., Kabdullina G., Baxultanov D. Energy Intensity of Kazakhstan's GDP: Factors for its Decrease in a Resource-export Developing Economy//International Journal of Energy Economics and Policy. - 2020. - №10(5). - P. 447-453.

3. Kurmanov N., Aliev U., Suleimenova S. Analysis of the efficiency of innovation management in the countries of the Eurasian Economic Union// Polish Journal of Management Studies. - 2019. - № 19. - P. 204-214.

4. Kurmanov N., Tolysbayev B., Aibossynova D., Parmanov N. Innovative activity of small and medium-sized enterprises in Kazakhstan and factors of its development //ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI. – 2016. – №. 158. – P. 57-61.

5. Kurmanov N., Tolysbayev B., Amirova G., Satkanova R., Shamuratova N. Foresight of the innovation manager competencies //Polish Journal of Management Studies. – 2021. – Т. 23. – №. 2. – P. 267-287. DOI:10.17512/pjms.2021.23.2.16

6. Kurmanov N., Beisengaliyev Y., Bayandin M., Syzdykova E., Tolysbayeva M. Innovative Development of Kazakhstan's Raw Material (Oil and Gas) Regions: Multifactorial Model for Empirical Analysis //International Journal of Energy Economics and Policy. – 2022. – Т. 12. – №. 4. – P. 131-140.

7. Kurmanov N., Zhagalbayev B., Feng W., Seitzhanov S., Rakhimbekova A., Aliyev U. Medium and High-Tech Enterprises of Kazakhstan: Factors of Organization and Development of Innovation// Montenegrin Journal of Economics. - 2022. - №18(3). – P. 7–22.

8. Akimov N., Kurmanov N., Uskelenova A., Aidargaliyeva N., Mukhiyayeva D., Rakhimova S., Raimbekov B., Utegenova Z. Components of education 4.0 in open innovation competence frameworks: systematic review //Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. – 2023. – Т. 9. – №. 2. – P. 100037.

9. Kurmanov N., Niyazov M., Tolysbayev B., Kirdasinova K., Mukhiyayeva D., Baidakov A., Syrlybayeva N., Satbayeva A., Aliyev U. Seitzhanov S. Digital Divide of Resource-Based (Oil and Gas) and Service-Dominated Regions //Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. – 2022. – Т. 8. – №. 4. – P. 184.

INTERNATIONAL BUSINESS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES

Tsevukh Svitlana

Doctor of Philosophy in Economics,
Associate Professor of the Department for International Business
University of economics and law «KROK», Ukraine

The international business is currently operating in the conditions of misbalances and asymmetries of global economic system that pose risks and threats for companies on international markets due to the growing uncertainties and unpredictability of external environment. These uncontrollable external factors, including political, economic, administrative, socio-cultural, technological, etc., exert a significant influence on the functioning and growth of firms (Fig. 1).

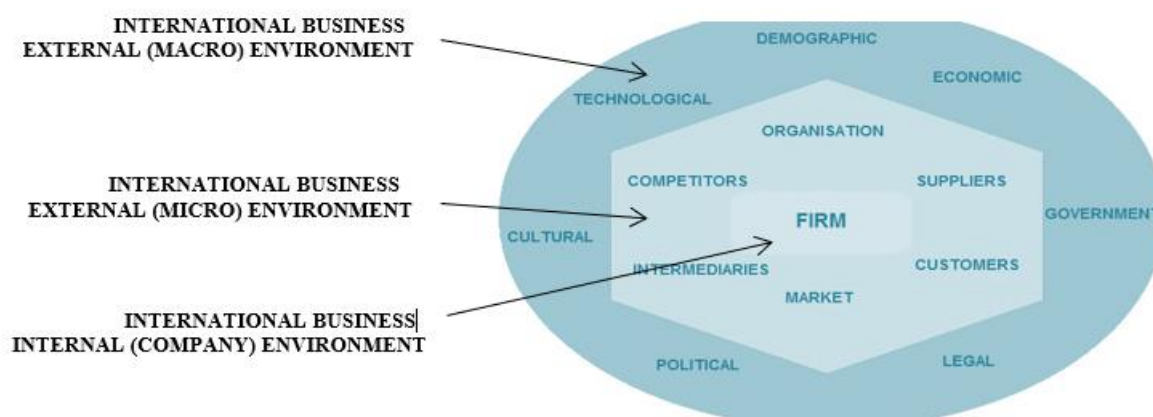

Figure 1. International business environment concept

Source: composed by author

According to the Global Risks Report published in 2023 by World Economic Forum the most severe risks for long – term perspective outlined by business within Global Risks Perception Survey are the following:

1. Cost- of-living crisis
2. Natural disasters and extreme weather
3. Goeconomic confrontation
4. Widespread cybercrime and cyber insecurity
5. Large-scale environmental damage incidents
6. Erosion of social cohesion and societal polarization
7. Failure to mitigate climate change
8. Natural resource crises
9. Natural resource crises
10. Failure of climate-change adaption [1]

The complex and rapid evolution of the global risks landscape is adding to a sense of unease. More than four in five Global Risks Perception Survey respondents

anticipated consistent volatility over the next two years at a minimum, with multiple shocks accentuating divergent trajectories [1].

Thus the international business faces a series of unprecedented global challenges with predominance of social and environmental risks, driven by underlying geopolitical and economic trends.

Amid global economic challenges – such as the war in Ukraine, supply chain disruptions and soaring food and energy prices – global growth is forecast to slow from 6% in 2021 to 3.2% in 2022 and 2.7% in 2023. This instability undermines real incomes, triggering a global cost-of-living crisis, particularly for vulnerable groups. Moreover, the rise in interest rates could further exacerbate an already dire situation and trigger a recession and a surge in unemployment, with signs of corporate layoffs making headlines [1].

In this respect the international business must adapt to the changing geopolitical and economic environment accordingly in order to survive and grow in these circumstances and to be competitive on international markets. That, in turn, leads to necessity to implement changes within the companies through implementing new technologies or restructuring the existed processes or introducing organizational transformations etc.

In this context change management is regarded as the structured approach employed by companies to deal with these transformations in order to achieve the appropriate goals.

The effective change management model is grounded upon the integrity and correlation of the following components, namely: Concept of changes – Process of changes – Readiness for changes (see Figure 2).

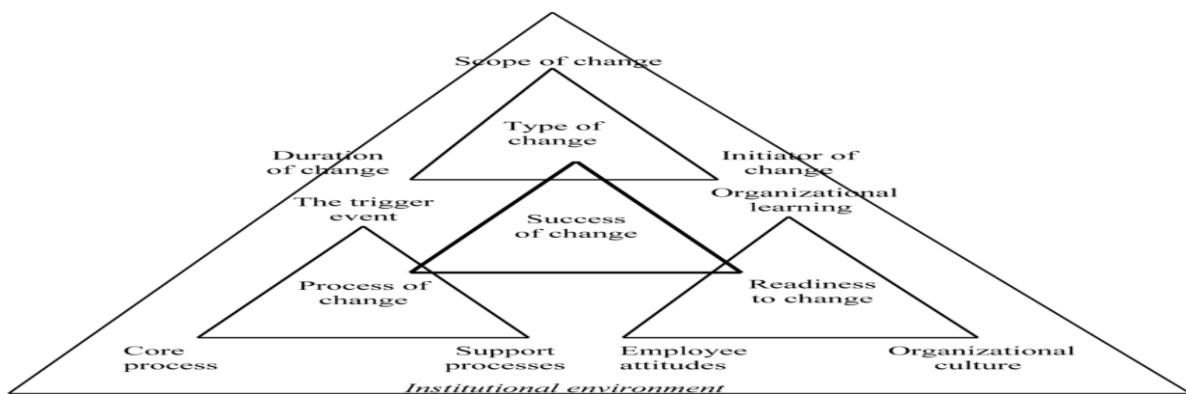

Figure 2 Triangle model of change

Source: [2]

The concept of changes implies the analysis of nature of changes, their scope and effects.

Change management process is the multi - phases process that presupposes the three basic phases, namely: Preparing for Change – Managing the Change – Reinforcing the Change (see Figure 3).

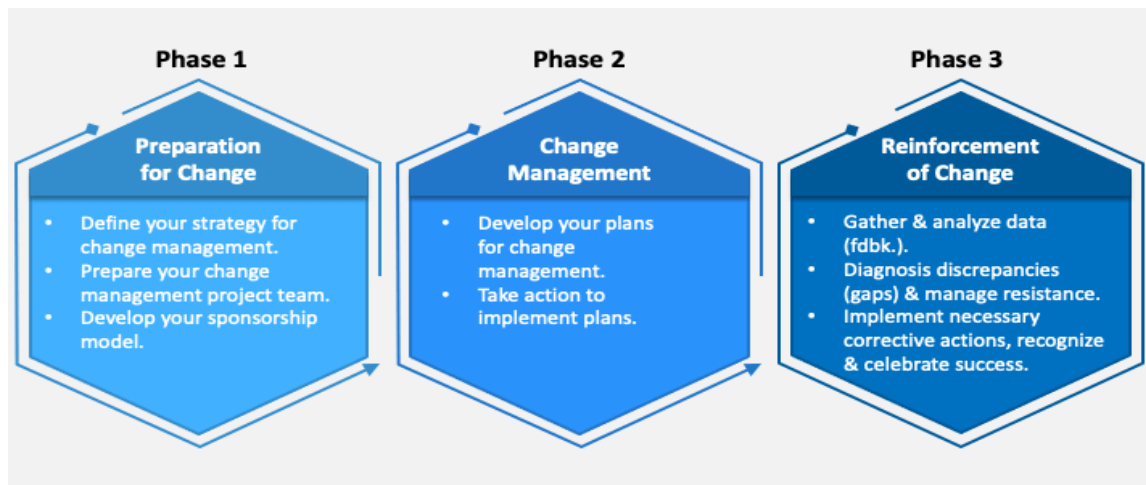

Figure 3. Basic phases of change management process

Source: composed by author

Readiness for changes demonstrates the willingness and preparation to accept and implement the respective changes.

Within the contemporary methodological approached to the change management the range of the change management models are differentiated that assist to develop more effective, strategic, and contextual change initiatives (see Table 1.).

Table 1.

Basic change management models

Model name	Peculiarities
Lewin's change management model	The change process presupposes three steps: -Unfreeze - the preparation stage that presupposes the analysis the current state and changes needed to get the intended results. - Change - the implementation phase that presupposes the realization of the changes in practice. - Refreeze – the revision stage that presupposes to develop a strategy to check in and make sure the change adopted.
The McKinsey 7-S model	The change framework based on a company's organizational design. It aims to depict how effectively to manage organizational change by strategizing around the interactions of seven key elements: structure, strategy, system, shared values, skill, style, and staff. The model's seven elements are not designed to be addressed in a specific order but rather assessed by how they affect each other so that weaknesses can be identified and changes can be further implemented.
ADKAR change management model	It is a bottom-up method that formulates five main goals to base the change management process on. Each letter in the acronym represents a goal to be reached as a company: <ul style="list-style-type: none"> • - Awareness (of the need to change) • - Desire (to participate in and support the change) • - Knowledge (on how to change) • - Ability (to implement required skills and behaviors) • - Reinforcement (to sustain the change) By putting the focus on employees, the ADKAR method limits resistance and thus speeds up implementation.

ECONOMY
SCIENTIFIC OPINIONS ON MODERN METHODS OF SOLVING PROBLEMS

Nudge theory	<p>The theory relies on subtle, indirect suggestions backed up by evidence so that employees will be nudged in the direction of change they desire. The premise is that “nudging” change is more effective than strictly enforcing change. The theory’s basic principles are the following:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Define changes - Consider employee point of view - Provide evidence to show the best options - Present change as a choice - Listen to employee feedback - Limit options - Solidify change with short-term wins <p>Nudge theory allows employees to see the need for change for themselves and influence how it is made, making resistance less likely.</p>
Kübler-Ross change management framework	<p>it is based on the five stages of grief. By acknowledging that change is often met with emotional reactions (as opposed to more logic-based objections) during each of the method’s five stages:</p> <ul style="list-style-type: none"> • - Denial • - Anger • - Bargaining • - Depression • - Acceptance <p>Employees may move through these stages in random order and even repeat stages.</p>
Bridges transition model	<p>Similar to the Kübler-Ross Change Curve in that it focuses on the emotional reactions throughout a transition. While many models focus on the change itself, the Bridges’ model narrows in on the transition process by breaking it into three stages:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ending, losing, and letting go • The neutral zone • The new beginning <p>By anticipating the denial, anger, and frustration that comes with change, people are better guided towards the neutral zone, which is the bridge between the old and new.</p>
The Satir change management methodology	<p>It monitors the emotional progression of employees by tracking their performance through five stages:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Late status quo - Resistance - Chaos - Integration - New status quo <p>Using a model with a phase called “chaos” might not seem enticing, but there are advantages to anticipating the negative reactions that generally accompany big changes. This model aims to avoid issues that arise when people get frustrated and give up on new processes.</p> <p>This approach acknowledges that many changes are abandoned due to resistance, confusion, and lack of communication, but it does not necessarily provide you with a roadmap to reinforced, sustained change.</p>

Kotter's Theory	<p>The change management process is divided into eight stages:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Create a sense of urgency • Build the change team • Form a strategic vision • Communicate the vision • Remove barriers to change • Focus on short-term wins • Maintain momentum • Institute change <p>This top-down model neglects to include a stage that calls for employee feedback, so there is a risk that employee resistance will stall the process.</p>
Deming Cycle (PDCA)	<p>The Deming Cycle is also known as the Plan-Do-Check-Act (PDCA) cycle. This framework focuses on process improvement and is divided into four phases:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Plan 2. Do 3. Check 4. Act <p>The four phases help to identify the issues that need addressing, tackle those problems through change, and check the implemented changes to see if further action or adjustment is needed.</p> <p>PDCA is called a cycle instead of a model because it is designed to work on a loop.</p>

Source: composed by author

Taking into account the unpredictability of global economic system the international business constantly faces the new challenges that appear with the regularly changes of external environment that affect companies of any size. Thus, companies go through periods of transition as they evolve. Each change requires the performance of activities that are needed to initiate the transformation process in the company order to survive and further grow in constantly changing conditions.

List of References:

1. World Economic Forum (2023). The Global Risks Report 2023 (18th ed.). Available at: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023/> [Accessed 30 September 2023].
2. Alas, Ruth (2007) 'The Triangular Model for Dealing with Organizational Change', *Journal of Change Management*, 7:3, 255 – 271. Available at: <http://dx.doi.org/10.1080/14697010701770495> [Accessed 30 September 2023].
3. Higher Education Academy Resources on Facilitating Change. Available at: <http://www.heacademy.ac.uk/change> [Accessed 30 September 2023].
4. Bridges, W. (1998) *Leading Organizational Transitions*. Available at: <http://www.wmbridges.com> [Accessed 30 September 2023].
5. ProQuest Research Library. (2010). *Organization change*. Available at: <http://www.proquest.com> [Accessed 30 September 2023].

ОГЛЯД ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дебич Ангеліна Іванівна

Студентка

Національного університету «Одеська Політехніка»

Іващенко Алла Григорівна

к.е.н., доцент кафедри економіки, Національний університет
«Одеська політехніка»

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, Національним банком оперативно були запроваджені певні заходи щодо забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни. Це повністю змінило ситуацію у всіх аспектах фінансової діяльності, зокрема, на валютному ринку України, який є системою стійких економічних і організаційних відносин з операцій купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах; становить собою складну форму перерозподілу фінансових ресурсів як усередині країни, так і на міждержавному рівні, що включає значну кількість окремих конкретних ринків, локалізованих у певних регіонах і центрах міжнародної торгівлі та валютно-фінансових зв'язків.

Стосовно валютного ринку України, то тут здійснюються операції з купівлі-продажу безготівкової та готівкової іноземної валюти, а також банківських металів. Учасниками валютного ринку України є банки та небанківські установи, клієнти банків, а також НБУ, який є регулятором здійснення операції на валютному ринку з метою згладжування надмірних коливань та накопичення міжнародних резервів. НБУ встановлює офіційний курс гривні до іноземних валют та курс банківських металів [1].

Дослідження щодо валютного ринку України за останні 10 років показали слабкий стан України на міжнародному валютному ринку. Для цього було багато підстав, зокрема зниження угод на міжбанківському валютному ринку у 2014 році, знецінення національної валюти відносно основних іноземних валют у 2015 році, як наслідок загострення ситуації на сході країни, політичної нестабільності у світі та приближення строків розрахунків по зовнішнім боргам [3].

На даний момент валютний ринок України відчуває дефіцит валюти, який, насамперед, спричинили проблеми з експортом аграрної продукції із-за неможливості її транспортування у повоєнний час, і як наслідок, неможливість отримання Україною експортної валютної виручки, яка наповнює валютний ринок нашої держави.

Також, важливим чинником, який впливає на курс валют, є сезонність, тобто сезонний попит на валюту. Наразі економіка зуміла адаптуватися до умов

великої війни, унаслідок чого сезонні фактори почали відігравати дедалі більшу роль у поведінці курсу валют, щонайменше – на готівковому ринку України.

Так, у довоєнний період, попит на готівкову іноземну валюту збільшувався і тому готівкова гривня дешевшала. Тому у 2022 році готівковим ринком рухали девальваційні очікування і регуляторні заходи НБУ щодо них [2], і як наслідок, фактор сезонності був непомітним.

На даний момент валютний ринок оговтався від шоку війни і дещо стабілізувався, тому очікується, що у 2023 році відновиться сезонний попит на валюту, що призведе до незначного зниження готівкового курсу. Сезонний попит на валюту можуть створювати невеликі аграрії, які обмінюють отримані від продажу нового врожаю гривні на долари і, таким чином, страхуються від можливої її девальвації.

Ще одним чинником, який міг спровокувати зростання попиту на готівкову валюту, є очікування валютних послаблень та можливого переходу від фіксованого до плаваючого валютного курсу.

Стратегія НБУ щодо запровадження валютних послаблень не містить конкретних дат, а буде ґрунтуватися винятково на макроекономічних передумовах – обсягах золотовалютних резервів чи рівні інфляції.

Натомість багато учасників валютного ринку могли сприйняти таку комунікацію НБУ як сигнал, що курс невдовзі може стати більш гнучким. Якщо це станеться, то з високою ймовірністю гривня почне девальвувати, адже наразі, щоб стримати знецінення гривні, Нацбанку доводиться щомісяця продавати по 1,5-2 млрд. доларів із золотовалютних резервів держави для задоволення попиту на безготівкову валюту (рис. 1).

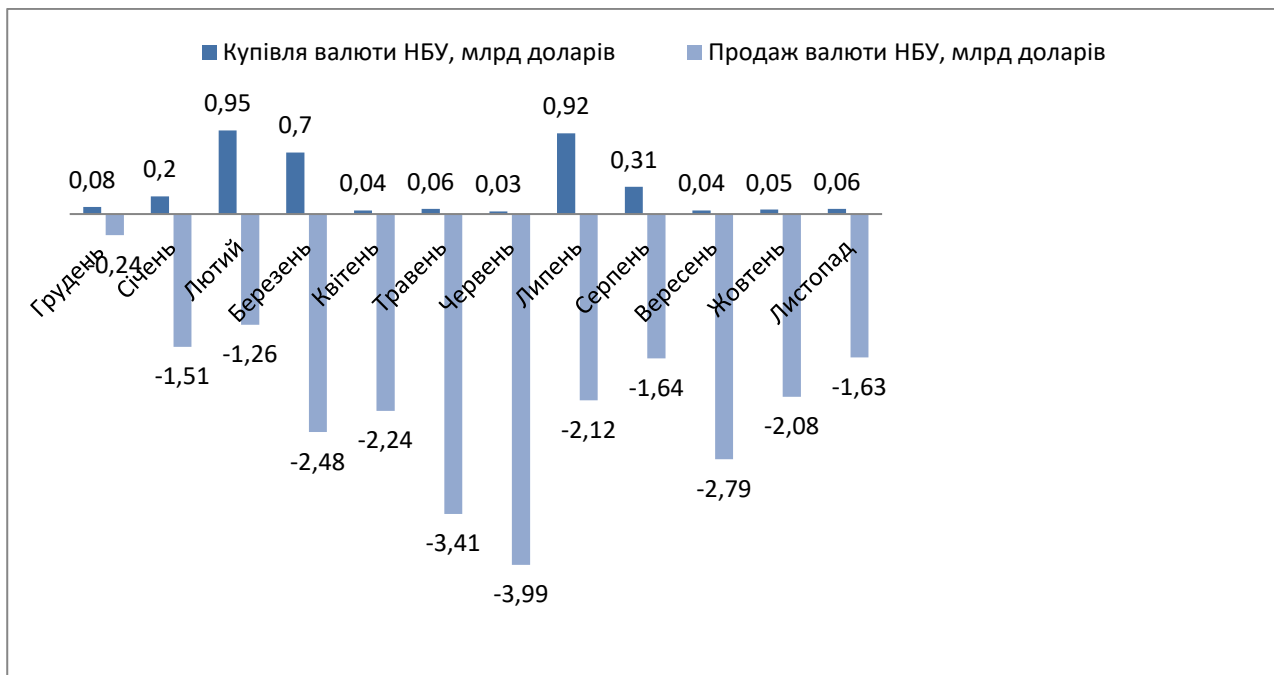

Рис.1 – Купівля та продаж іноземної валюти НБУ

Через обмежені можливості для експорту з України пропозиція валюти була майже нульовою. Водночас, високий попит на валюту для здійснення імпорту

доводилося компенсувати НБУ за рахунок валютних інтервенцій, виставляючи золотовалютні резерви на продаж. Так, у 2022 році НБУ продав з резервів 25,28 млрд. доларів та 1,79 млрд. євро. При цьому він придбав на ринку лише трохи більше 3,3 млрд. доларів [4].

Крім того значний розрив між офіційним та готівковим курсами валюти породив низку схем, зокрема «картковий туризм». Ідеться про те, що за кордоном з українських банківських карток у банкоматах знімали валюту, а в Україні в обмінниках її продавали за вищою ціною. Тобто, фізичні особи чимало заробляли на різницях курсу валют в Україні та різних європейських державах.

Значні витрати валюти біженцями з України за кордоном призвели до відтоку валютних коштів із країни та посилило тиск на золотовалютні резерви всередині країни, ще більше розхитуючи ситуацію з курсом та підживлюючи попит населення на валюту в Україні.

Наразі НБУ підвищив офіційний курс до 36,56 грн. за 1 долар США, який за прогнозами аналітиків Concorde Capital залишатиметься до кінця 2023 року, але від політики фіксованого валютного курсу не відмовився. Він чекає моменту, коли пропозиція валюти зможе збалансувати попит на неї. Зараз така можливість обмежена через воєнний стан і геополітичні ризики. Перейти від фіксованого до плаваючого валютного курсу можливо буде тільки після зниження інтенсивності бойових дій, коли НБУ зможе послабити валютні обмеження.

Слід зазначити, що тривале регулювання валютного ринку адміністративними заходами може мати негативні наслідки. Тому НБУ, згідно з новою стратегією поступового відмовлення від фіксованого валютного курсу гривні, нещодавно оприлюднив стратегію пом'якшення валютних обмежень та повернення до гнучкого курсоутворення і таргетування. Ця стратегія є одним зі структурних маяків меморандуму з МВФ, який визначатиме послідовність кроків з лібералізації валютних обмежень та повернення до гнучкішого курсового режиму. Отже, якщо не робити таких пом'якшень навіть в умовах жорстокої війни, то наслідки для фінансової системи країни та функціонування бізнесу можуть бути негативними.

Незважаючи на те, що офіційний курс долара збільшився, купівля готівкової валюти населенням – підвищилась й перевищила продаж. На міжбанківському ринку попит та пропозиція валюти серед клієнтів банків майже не змінилися. НБУ й надалі повністю контролює ситуацію і задовольняє надлишковий попит на валюту через проведення валютних інтервенцій з її продажу, обсяг яких залишається на прийнятному рівні.

Впродовж року різниця між готівковим та безготівковим курсами долара сягала 6-8 грн., що стало причиною коригування офіційного курсу та запровадження нових обмежень з боку НБУ, зокрема на роботу обмінних пунктів. Так, влітку 2023 року різниця між офіційним та «вуличним» курсами звелася до мінімуму, а в деякі дні готівковий долар продавали майже за офіційним курсом Нацбанку.

Слід зазначити, що вагомою проблемою для валютного ринку України є зношена іноземна валюта. Накопичення в касах небанківських фінансових установ зношеної іноземної валюти, яку, категорично відмовляється купувати споживач, призводить до зменшення обсягу оборотних активів фінансових компаній.

Асоціація фінансових компаній «Фінансовий омбудсмен» висунула пропозиції щодо врегулювання даної ситуації:

- встановити державний банк та порядок приймання ним від небанківських фінансових установ валюти з ознаками зношеності;
- надати можливість небанківським фінансовим установам проводити операції інкасо безпосередньо або за допомогою банківської установи з встановленням порядку проведення таких операцій;
- дозволити пряму співпрацю небанківських фінансових установ з банками щодо купівлі-продажу іноземної валюти.

Задля стимуляції переорієнтації частини попиту населення з готівкової іноземної валюти на безготівкову (операції з продажу безготівкової валюти банками є зручнішими та безпечнішими) НБУ послабив валютні обмеження для безготівкової купівлі валюти для фізичних осіб. Це дасть змогу зменшити різницю між готівковим та офіційним курсом.

Вперше з початку війни банкам буде дозволено продавати безготівкову іноземну валюту населенню без підтвердження підстави щодо здійснення таких операцій. Відповідні операції здійснюватимуться за курсом, встановленим банком, з місячним лімітом 50 тис. грн. в еквіваленті для одного банку. Місячний ліміт купівлі безготівкової іноземної валюти з подальшим розміщенням її на депозитах на три місяці і більше буде підвищено зі 100 тис. грн. до 200 тис. грн. в еквіваленті.

Також вирішенням проблеми купівлі-продажу іноземної валюти може бути перехід на нове покоління Системи електронних платежів (СЕП). Вона є важливою технологічною передумовою для подальшого якісного розвитку платіжної інфраструктури України. Зокрема, урахувуючи те, що Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, Національний банк продовжує активно працювати над можливістю приєднання нашої країни до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) та реалізацією функціоналу миттєвих платежів у наступній версії СЕП-4.1, тестування якої учасниками заплановане у 2023 році[5].

Збільшення різниці між готівковим та безготівковим курсами іноземної валюти, імовірно, може відтермінувати рішення НБУ щодо валютних послаблень. Зрештою, мінімальна різниця є однією з передумов для рішень у цьому напрямку. Якщо ж різниця між готівковим та безготівковим курсами буде зростати, то НБУ запровадитиме додаткові заходи, щоб знову наблизити ці курси. Навіть після лібералізації валютного курсу регулятор буде постійно на ринку, тому не виключено, що гривня зможе не лише знецінитися, а й зміцнитися.

Слід зазначити, що утримати ситуацію на валютному ринку під контролем допомогла масштабна міжнародна допомога. Так, за 2022 рік міжнародні партнери надали Україні близько 32 млрд. дол.

Крім стабільності курсу валют, міжнародна допомога дозволила державі профінансувати більшість «мирних» видатків: освіту, охорону здоров'я, соціальну допомогу, роботу органів влади. Натомість усі зібрані урядом податки та гроші, отримані від продажу облігацій, спрямовувалися на оборону країни.

Висновки:

Впровадження зазначених вище заходів має забезпечити: зміцнення фінансової стійкості банківської системи України; активізацію конкуренції банків за строкові кошти вкладників; курсову стабільність гривні та контроль держави за інфляційними процесами; подальшу модернізацію платіжної системи країни та наближення її до стандартів Європейського Союзу.

Список літератури

1. Офіційний сайт Національного банку України. «Валютна політика в умовах воєнного стану». URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Currency_policy_conditions_martial_law_Lupin_pr_2023-04.pdf?v=4
2. Постанова НБУ «Про внесення змін до Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» № 75 (20.06.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-23#Text>
3. «Проблеми розвитку валютного ринку України в контексті забезпечення фінансової незалежності», С. В. Шарова, Д. О. Рудьковський. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4645>
4. «Курс гривні, інфляція та ВВП: що чекає на економіку України у 2023 році», Вінокуров Я. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/12/29/695546/>
5. «Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні. Квітень 2023 року». URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-11>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Захорольська Валентина,
аспірантка,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради,

Об'єкт наукового пізнання теорії державної політики управління та адміністрування являє собою багатопланову освіту – широку систему багатогранної владної та організуючої діяльності держави, всієї політичної системи, та ще ширшу та загальну систему саморегуляції соціуму.

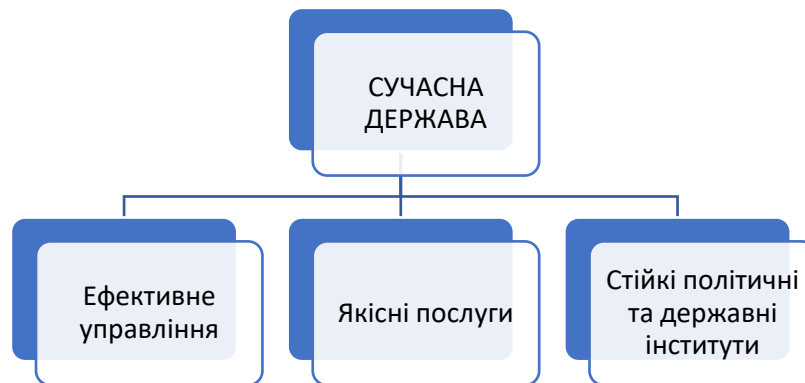

Рис.1 Сутність сучасного публічного управління та адміністрування

Держави Західної Європи та Північної Америки нагромадили значний досвід ефективного публічного управління та адміністрування. Порівняльний аналіз національних моделей організації публічного управління та адміністрування цього регіону світу дозволяє виявити загальні ознаки сучасних тенденцій організації влади у країнах не лише англосаксонської, а й континентальної правових систем.

Великобританія вперше у світі створила парламент (XIII ст.) як інститут, що обмежив владу короля. Сьогодні Великобританія - приклад парламентської монархії з розвиненими демократичними інститутами. "Монарх царює, але не керує". Формально монарх має великі повноваження, але його особиста влада обмежена нормами прецедентного правничий та конституційними звичаями. Протягом XIX - XX ст. англійський парламент зазнав кардинальної еволюції. Змінилося співвідношення сил між парламентськими палатами: Палата громад перетворилася на самостійний стосовно Палати лордів представницький орган. Сьогодні Палата громад – центр політичного життя країни.

З кінця 80-х років XX ст. прем'єр-міністр М. Тетчер ініціювала адміністративні реформи, головною метою яких було запровадження «нового менеджеризму», тобто ринкових механізмів та стимулів, у практику державної

служби. Цю програму, що коротко називається «Наступні кроки», можна розглядати як англійську версію *new public management* (Новий державний менеджмент).

Організація місцевого управління Великобританії має глибокі історичні традиції та представляє класичну англосаксонську модель. На місцях немає посадових осіб, що призначаються центральною владою, але муніципальні органи, що обираються населенням, можуть робити лише те, що їм передбачено законом. Місцеве управління має 2 рівні: графство та округ. Збереглися парафії.

Формування та розвиток моделі Нового державного менеджменту почалося у 1980-ті роки та пов'язане з кризою держави загального благоденства (високе податкове навантаження на бюджет, «соціальний паразитизм» та ін.). Вихід із цієї кризи прибічники Нового державного менеджменту бачили у впровадженні ринкових принципів у державне управління, підвищенні самостійності муніципального рівня управління, посиленні взаємодії системи із середовищем. Індивід є клієнтом, якому потрібна будь-яка послуга, а держава надає йому цю послугу або шукає організацію (на конкурентній основі), готову зробити це замість нього.

Загальні установки менеджеріального підходу до управління можна сформулювати так:

- стверджується, що з погляду менеджменту немає істотних відмінностей між громадським і приватним секторами, отже, громадськими і приватними організаціями можна керувати за допомогою подібних технологій;

- здійснення переходу від оцінки ефективності процесу управління до оцінки ефективності результату управління, а отже, до скорочення витрат та підвищення прибутковості державних організацій. Змінюється та оцінка відповідальності: повинен здійснюватися перехід від контролю на вході організації, від оцінки бюрократичних процедур, правил та стандартів до кількісних заходів, що характеризують результат діяльності;

- зниження ролі управлінського контролю над управлінням державним сектором та громадським сектором в цілому одночасно з розвитком удосконаленої звітності, моніторингу та механізмів відповідальності;

- акцентування ідеї необхідності перетворення великих структур у напівавтономні агентства, що відрізняються високим ступенем рухливості, здатністю до конкуренції та схильністю приймати ризиковані рішення. Прагнення відокремлення комерційних організацій від некомерційних та політико-консультативних функцій від функцій надання послуг та регуляторних функцій;

- пріоритет у державному управлінні приватного бізнесу, конкурентного постачання та контрактної системи в процесі організації громадських послуг. При цьому необхідно переходити від традиційних довготривалих та погано специфікованих контрактів до короткочасних та більш певних контрактів;

- використання в державному управлінні практик менеджменту, що стосуються короткочасних трудових угод, розвитку стратегічних планів, корпоративних планів, угод про ефективність діяльності, запровадження

системи оплати за якість, розвитку нових менеджерських інформаційних систем, піклування про корпоративний імідж;

– велика увага в новому державному менеджменті приділяється грошовим перевагам; що стосується етичних проблем, процесу державної служби та статусних цінностей, то їм приділяється менша увага;

– ставлення до громадян як до споживачів громадських послуг. До споживача ставляться як до покупця громадських послуг з усіма наслідками, що звідси випливають.

США – президентська республіка. У Конституції 1787 р. вперше у світі реалізовано концепцію поділу влади між трьома гілками державної влади – законодавчою, виконавчою та судовою, представленими відповідно Конгресом, Президентом та Верховним судом. Принцип поділу трансформувався в так звану систему стримувань та противаги. Важливою формою на владу є групи лобістів. Лобізм формальний (законодавчо регулюється) та неформальний пов'язаний з розвитком партійної системи та корпоративізму.

Усі три групи утворюють механізм виконавчої влади. Саме тому США не використовують термін «уряд», замість нього використовують термін «адміністрація». Державна служба США має форму «відкритої» моделі. Відбір та просування здійснюються на основі професійних якостей особи та проводяться за допомогою справедливого, відкритого конкурсу, що забезпечує рівний доступ до служби. Одним з найбільш значущих для цивільної служби актів став Закон про реформу федеральної цивільної служби 1978, що передбачив проведення щорічної оцінки роботи службовців, що розширив методи заохочення ефективної служби шляхом більш активного застосування системи преміювання і створив особливу групу службовців - службу старших керівників.

Франція – парламентська республіка, що має унітарний тип адміністративно-територіального управління. Організація державної влади в республіці має певну специфіку, що відрізняє її і від президентської, і парламентської республік. Питання впирається в обсяг повноважень вищих інститутів державної влади - президента і парламенту, а також у взаємини між ними з приводу формування уряду. Францію називають іноді змішаною республікою, маючи на увазі подвійну відповідальність уряду – і перед парламентом, і перед президентом.

Франція - родоначальниця континентальної (або французької) моделі місцевого самоврядування. Систему місцевого самоврядування Франції утворюють регіони (22), департаменти (100) та комуни (36,5 тис.). Відмінною особливістю є жорстка ієрархічна підпорядкованість їхньої центральної влади.

Система навчання державних службовців у Франції відрізняється стрункістю та продуманістю. До неї входить низка спеціальних навчальних закладів. Найважливіше їх - відома Національна школа адміністрації, заснована 1945 р. Вона готує державних службовців вищої категорії.

Сучасні держави Азії та Латинської Америки представляють різні моделі організації державної влади: конституційна монархія в Японії, нетипові монархії Перської затоки, парламентська республіка в федеративній Індії та унітарній

Вірменії, президентські республіки в Бразилії, Туреччині, Казахстані і т.д. Уже всі держави регіону реалізують національні проекти адміністративних реформ, спрямованих на якісну модернізацію коштів та методів державного управління в руслі *new public management*. Спираючись на досвід розвинених країн колективного Заходу, країни регіону, що розвиваються, здійснюють реформи за декількома ключовими напрямками: децентралізація, приватизація, передача частини державних повноважень на аутсорсинг, демократизація, оптимізація якісного і кількісного складу державних службовців та ін. Економічні та адміністративні реформи в цих країнах реалізували та консультативної підтримки міжнародних організацій - Всесвітнього банку, Міжнародного валютного фонду, Азіатського банку реконструкції та розвитку. Відмінності між адміністративними реформами в країнах, що розвиваються, полягають у цілепокладанні. Так, уряди менш розвинених країн (Бангладеш, Шрі - Ланка, Камбоджа, Філіппіни, Індонезія) проводили адміністративні реформи з метою скорочення державних витрат та апарату, тоді як більш розвинені країни (Тайвань, Сінгапур) проводили реформи з метою зниження ролі адміністративного апарату в економічному процесі. У ході адміністративних реформ країни зіткнулися з низкою проблем: відсутність у державному апараті фахівців із відповідною кваліфікацією, здатних реалізувати складні адміністративні реформи; стійке становище політичних еліт, що перешкоджає процесу децентралізації та надання широких повноважень регіональній владі; відсутність законодавства, яке захищає права власності, необхідної інфраструктури для реалізації ринкових реформ, а також сприятливого клімату для іноземних інвестицій.

На думку міжнародних структур найбільш успішними стали адміністративні реформи у низці країн Південно-Східної Азії (Сінгапур, Тайвань, Малайзія).

З позицій реалізації в Україні загальних засад публічного управління, адміністративних правил та процедур, характерних для Європейського адміністративного простору, слід акцентувати увагу на загальних та спеціальних засадах адміністрування. Серед загальних принципів управління слід виділити і принцип конкретності, зміст якого полягає в тому, що необхідно вивчати конкретні процеси управління, порівнювати їх з відповідними законами та закономірностями у суспільному розвитку, дивитися як останні діють, виявляються за конкретними обставинами і робити правильні висновки для практики. В умовах реформування українського суспільства особливого значення набуває вдосконалення, раціоналізація та формування чіткого механізму правового регулювання державно-управлінських відносин.

Список літератури:

1.Бегей І. П. Основні теоретичні складові сучасних моделей державного управління / І. Брей // Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. – Вип. 2(25) – С. 16-26.

2.Бережний В. О. Реформування державного управління у Великобританії / В. О. Бережний // Теорія та практика державного управління. — 2010. — № 2.— С. 89-95.

3.Бережний В. О. Сучасні концепції публічного управління / В. О. Бережний // Актуальні проблеми державного управління. — 2013. — № 2. — С. 31-38.

4.Воробйова О. П. Сучасні управлінські моделі New Public Management і Good Governance та їх запровадження в Україні / О. П. Воробйова // Ефективність державного управління. - 2015. - Вип. 42. - С. 230–234.

5.Державне управління: підручник: у 2 т. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін. – Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

6.Обушна Н. І. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект / Н. І. Обушна // Ефективність державного управління. - 2015. - Вип. 44(1). - С. 53-63

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО АУТСОРСИНГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кучер Інга Сергіївна

старший викладач кафедри Менеджменту
та економіки морського транспорту
Національний університет
«Одеська морська академія», Україна

Термін «аутсорсинг» («outsourcing») походить від англійського «outside resource using» – використання зовнішніх ресурсів. Логістичний аутсорсинг — це повна або часткова передача логістичних завдань бізнесу сторонній компанії. Ще можна зустріти поняття “контрактна логістика” або “3PL-логістика”, що також означає залучення третьої сторони для виконання логістичних функцій. Основним принципом аутсорсингу є те, що підприємство залишає за собою тільки те, що воно може краще зробити за інших.

Тобто логістичний інструмент «аутсорсинг» – це метод оптимізації діяльності організації завдяки зосередженню ресурсів на основному предметі й передачі непрофільних функцій і корпоративних ролей зовнішнім спеціалізованим компаніям. Найчастіше аутсорсинг має місце, коли організація передає право володіння бізнес– процесом зовнішньому виконавцеві.

Історично аутсорсинг уперше був визнаний як бізнес-стратегія у 1989 році, хоча інструментарій аутсорсингу був використаний набагато раніше, протягом 70-х років автомобілебудівний галузі. Із самого початку аутсорсинг, в основному, використовувався в таких сферах послуг, як, наприклад, професійні послуги охорони, логістики, виробництва деталей, клінінгові послуги, кейтеринг, управління інфраструктурою, послуги в секторі дозвілля та готельному секторі.

Традиційно виділяється ціла низка можливостей, опосередкованих фактом передачі частини функцій стороннім організаціям, серед них – зниження собівартості функцій за рахунок спеціалізації посередника (ефект масштабу); концентрація компанії на основній діяльності на підставі передачі залученим організаціям низки логістичних функцій; адаптивність до ринкових змін. Рішення про аутсорсинг логістичних функцій приводить до швидкої адаптації до зміни споживчого попиту, зниження групи ризиків. З погляду замовника, всі ризики, пов'язані з реалізацією переданих на аутсорсинг логістичних функцій, покладаються на залучену організацію.

Алгоритм визначення доцільності передачі функцій на аутсорсинг може включати декілька важливих критеріїв : обсяги реалізації підприємства (значимість товару); частка ринку, яку займає підприємство; переваги, що отримає підприємство від впровадження аутсорсингу. На етапах визначення необхідності застосування аутсорсингу необхідно сформулювати перелік

аутсорсингових послуг та аутсорсингових компаній.

Умовно можна здійснювати вибір навколо 5-ти груп логістичних послуг, які є затребуваними на ринку аутсорсингу:

- транспортно-експедиційні послуги. Як правило, транспортну послугу замовляють ті компанії, в яких вже існує відділ експедирування. У цьому випадку транспортна компанія виконує тільки перевезення вантажу, а підготовку документів та інше компанія здійснює власними силами;
- послуги з митного оформлення (роботу безпосередньо з митними органами в регламентованому правовому полі);
- послуги складу. Організація складського комплексу (або просто складських приміщень) всередині компанії досить дорогий захід, що припускає великі фінансові інвестиції, як в покупку або оренду приміщення, так і в обладнання складу у відповідність з необхідними нормами;
- координація процесу закупівель, упаковка / перепаккування товарів, складування тощо;
- комплексні послуги (комплексний аутсорсинг). Тут у ролі компанії-підрядника виступає єдиний логістичний оператор. Дана комплексна послуга затребувана компаніями, алгоритм постачань яких досить складний і має декілька проміжних етапів.

Сьогодні у теорії та практиці, існує п'ять методичних підходів до оцінки визначення ефективності застосування аутсорсингу в логістиці (табл.1).

Таблиця 1

Методичні підходи оцінювання ефективності застосування аутсорсингу в логістиці

№ з/п	Підхід	Суть
1	Оцінка на основі порівняння витрат	Порівняння здійснюється на основі понесених витрат підприємством власних витрат на логістику (постійних та змінних) та витрат на логістику в умовах застосування аутсорсингу.
2	Оцінка на основі зведеного (узагальненого) коефіцієнта ефективності	Оцінка на основі зведеного (узагальненого) коефіцієнта ефективності. Коефіцієнт економічної доцільності аутсорсингу, може знаходитися як відношення різних показників, що впливають на ефективність (рентабельності, витратності, ринкової частки)
3	Оцінка шляхом визначення основних критеріїв і показників ефективності	Використання різних критеріїв та показників оцінки, зокрема, фінансово-економічного критерію, часового критерію та соціального критерію
4	Оцінка через зміну доходів та витрат	Оцінювання за допомогою кумулятивного ефекту співвідношення доходів і витрат в умовах самостійної організації логістики та логістичного аутсорсингу
5	Оцінка на основі зміни якості виконаної функції	Ефективність на основі якісних критеріїв (покращення рівня обслуговування, доставки тощо).

Найбільш оптимальними підходами (критеріями) для оцінки ефективності застосування логістичного аутсорсингу є наступні :

1. Оцінка на основі порівняння витрат. Визначення ефективності застосування аутсорсингу методом витрат, може здійснюватись шляхом порівняння оцінки підприємством власних витрат на логістику (постійних та змінних) та витрат на логістику в умовах застосування аутсорсингу. Відповідно ефективність (доцільність застосування аутсорсингу ($E_{f aut}$), визначатиметься за допомогою наступної формули:

$$E_{f aut} = \frac{\sum F_c \cdot V_c}{\sum F_{c aut} \cdot V_{c aut}}$$

де, $E_{f aut}$ – ефективність застосування аутсорсингу; F_c – постійні логістичні витрати, V_c – змінні логістичні витрати, $F_{c aut}$ – постійні логістичні витрати аутсорсингу, $V_{c aut}$ – змінні логістичні витрат аутсорсингу.

Якщо, $E_{f aut} > 1$, то аутсорсинг застосовувати доцільно, якщо $E_{f aut} < 1$, то недоцільно, якщо $E_{f aut} = 1$, то при прийнятті рішення необхідно враховувати інші чинники.

2. Оцінка на основі зведеного (узагальненого) коефіцієнта ефективності. В основу розрахунку такого показника може бути покладено багато параметрів, проте ключовими параметрами будуть змінні та постійні витрати, частка ринку та рентабельність реалізації товару. Розрахунок ефективності застосування аутсорсингу в логістиці за доходами слід обчислюється за наступною формулою:

$$E_{ef aut d} = \frac{I_{aut}}{I} \cdot \frac{R_{aut}}{R}$$

де $E_{ef aut d}$ – ефективність застосування аутсорсингу в логістиці за доходами, I – частка ринку, R – рентабельність, I_{aut} – планова частка ринку із застосуванням аутсорсингу, R_{aut} – планова рентабельність із застосуванням аутсорсингу.

Розрахунок ефективності застосування аутсорсингу за витратами обчислюється за наступною формулою:

$$E_{ef aut v} = \frac{\sum F_c \cdot V_c}{\sum F_{c aut} \cdot V_{c aut}}$$

де $E_{ef aut v}$ – ефективність застосування аутсорсингу в логістиці за витратами, F_c – постійні логістичні витрати, V_c – змінні логістичні витрати, $F_{c aut}$ – постійні логістичні витрати аутсорсингу, $V_{c aut}$ – змінні логістичні витрат аутсорсингу.

Розрахунок комплексного показника ефективності слід здійснювати на основі середньозваженого показників по доходам та витратам :

$$E_{ef} = E_{ef aut d} \times E_{ef aut v}$$

де, E_{ef} – комплексний показник ефективності застосування логістичного аутсорсингу. Якщо $E_{ef} \rightarrow 1$, то аутсорсинг застосовувати - доцільно, якщо $E_{ef} \rightarrow 0$, то відповідно – недоцільно.

3. Оцінка шляхом визначення основних критеріїв і показників ефективності. Показниками оцінювання ефективності аутсорсингу можуть бути, як кількісні так і якісні показники.

До якісних показників можна віднести наступні: покращення технологічної оснащеності виробничого процесу; зростання частки інноваційної продукції; зменшення частки браку на виробництві; покращення якості наданих послуг чи виробленої продукції, а також її складових елементів; покращення діяльності за рахунок оптимізації організаційної структури, процесу виробництва тощо. Кількісні показники поділяються на абсолютні: оцінка за витратами, оцінка за доходами та оцінка за прибутком; та відносні: приріст показників рентабельності; покращення показників фінансової стійкості та ліквідності; приріст продуктивності праці; зменшення трудомісткості одиниці продукції; збільшення фондівіддачі основних фондів; збільшення коефіцієнтаінтенсивного використання обладнання; зменшення матеріаломісткості продукції; приріст коефіцієнта використання корисного фонду робочого часу.

Список літератури

1. Дідух О. В. Система показників оцінювання ефективності впровадження та реалізації аутсорсингових операцій / О. В. Дідух [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu/ekonomika-sogodennya-aktualni-pitannya-ta-perspektivi-2013-2/sistema-pokaznikiv-ocinyuvannya-efektivnosti-vprovadzhennya-i-realizaci%D1%97-autsorsingovix-operacij/>.
2. Ladty M. C. IT Outsourcing: maximize flexibility and control / Ladty M. C. Willcocks L P., Feeny D. E.: Harvard business review. Vol. 73 (3). P. 84–93.
3. Аутсорсинг: реорганізація системи логістичного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/71747/logistika/autsorsing_reorganizatsiya_sistemi_logistichnogo_upravlinnya.
4. Шарчук Т. В. Логістичний аутсорсинг – шлях до оптимізації управління бізнес-процесами підприємства / Т. В. Шарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/680/1/112.pdf>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Ярова Ніна Вікторівна,
К.е.н., доцент, доцент кафедри «Економіка і фінанси»

Воркунова Ольга Вячеславівна,
К.е.н., доцент, доцент кафедри «Економіка і фінанси»

Яровий Віктор Ігорович,
Аспірант кафедри «Економіка і фінанси»

Цифрові технології, нові розробки в галузі блокчейну та автоматизації стають все більш актуальними для морського транспорту. Вони допомагають оптимізувати існуючі процеси, створювати нові можливості для бізнесу, трансформувати ланцюжки поставок та географію торгівлі.

Цифровізація морської галузі – це застосування існуючих та нових цифрових технологій для перетворення бізнес-моделей у морській галузі з метою стимулювання зростання доходів. Щоб позитивно вплинути на судноплавство та морські послуги, цифрові технології повинні стимулювати доходи галузі у правильному напрямку, а також сприяти досягненню цілей сталого розвитку.

Цифрові технології отримали глобальне визнання у кількох областях судноплавної галузі та прагнення до цифровізації у всіх регіонах світу завдяки численним перевагам, які вони можуть запропонувати.

Блокчейн (Blockchain) – це загальнодоступна та незмінна облікова «інтернет-книга», в якій записано що комусь належить. Блокчейн дозволяє відстежити весь ланцюг постачання товару від виробника до споживача.

Кожна угода чи транзакція у разі записується і додається в ланцюжок розподіленої бази даних як новий фрагмент, якому вручну присвоюється унікальний багатозначний числовий шифр. Цей фрагмент зберігає дані про час, дату, учасників, суму угоди та інформацію про всю мережу. Тут будь-яка передача інформації відбувається у вигляді ланцюжка блоків (block і chain – ланцюг), де кожен блок завжди містить інформацію про попередній блок.

Перевагами блокчейну є скорочення транзакційних витрат, пов'язаних, зі стягуванням власником даних плати за свої послуги; швидкість обробки операції чи транзакції; анонімність операцій, що дозволяє забезпечити захист персональних даних користувачів; ускладнення будь-яких недобросовісних маніпуляцій з інформацією.

Внести зміни у блок інформації після додавання його в ланцюг дуже складно.

Головною перевагою цифровізації є ефективність. Покращення ланцюжка поставок за допомогою сучасних технологій може призвести до збільшення прибутку. Щоб сприяти цифровізації для підвищення ефективності та стійкості, Світовий банк спільно з Міжнародною асоціацією портів та гаваней (IAPH) опублікував у 2021 році звіт, в якому детально описується вплив сучасних технологій на ефективність та стійкість всього ланцюжка поставок та логістики.

Морський транспорт залишається основою глобальної торгівлі і виробничого ланцюжку поставок, на який припадає понад чотирьох п'ятих глобальної торгівлі товарами (за обсягом), що перевозяться морським транспортом. Морський сектор пропонує найбільш економічний та надійний вид транспорту на великі відстані.

Судна можуть перевозити великі обсяги товарів за умови, що виробники та споживачі мають доступ до ефективної транспортної інфраструктури в морських портах для перевезення обсягів у будь-якій формі. Дефіцит деяких основних товарів у розвинених країнах виявив необхідність забезпечення безперервності бізнесу та підвищення стійкості та конкурентоспроможності цих інфраструктур.

Морські цифрові технології відкривають декілька можливостей реагування на події у реальному часі. Судноплавна галузь за своєю природою не була дуже реактивною, але щоб залишатися на плаву та приносити прибуток, галузь вимагає вжиття запобіжних заходів та реакційних кроків у режимі реального часу.

Інформація в режимі реального часу може допомогти відслідковувати та прогнозувати зростання економічної активності, що може призвести до затримок постачання та заздалегідь збільшити потужності.

Морські технології розширюють можливості суден з моніторингу операцій, забезпечуючи дотримання правил, що розвиваються, і своєчасно повідомляючи обов'язкові дані регулюючим органам. Цифрові технології також дозволяють вносити зміни в планування маршрутів та операції ланцюжка поставок у разі великих подій, таких як великомасштабні катастрофи або геополітична напруженість.

Список літератури

1. Попова Н. В., Шинкаренко В. Г., Криворучко О. М. Digital-інновації та їх вплив на транспортно-логістичні організації в умовах VUCA. *Економіка транспортного комплексу* : зб. наук. пр. Харків : Харків. нац. автомоб.-дор. ун-т, 2022. Вип. 39. С. 5–21.

2. IAPH global ports survey on the implementation of electronic data exchange to conform with the IMO Convention on Facilitation of International Maritime Traffic (FAL). Report outlining the progress of ports in implementing the IMO. URL: <https://sustainableworldports.org/wp-content/uploads/IAPH-FAL-Survey-Report-Jan-2021.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).

3. Accelerating digitalization. Critical Actions to Strengthen the Resilience of the Maritime Supply Chain International Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://sustainableworldports.org/wp-content/uploads/World-Bank-IAPH-joint-paper-accelerating-digitalization.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ

Яхимець Ю.М.

аспірант кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка.

Домінуючу роль у створенні сприятливого інвестиційного клімату відіграє держава, застосовуючи для досягнення цієї мети різні фінансові інструменти та формуючи необхідну нормативну базу. Інвестиційна ситуація на сьогодні у державі супроводжується рухом економіки у напрямку залучення необхідних інвестицій з метою активізації інноваційного розвитку економіки. Позитивними моментами є впровадження у сферу виробництва нових механізмів його планування та регулювання, початкові спроби проектного фінансування, а також удосконалення законодавчої бази у сфері малого бізнесу. На сьогодні спостерігається дефіцит інвестицій, що перешкоджає сталому зростанню національної економіки, що призводить до диференціації в рівнях соціально-економічного розвитку окремих регіонів, децентралізації інвестиційного процесу, диспропорціям у галузевій структурі інвестицій, котрі характеризується малою питомою вагою інвестиційних технологій. Низька ефективність взаємодій між національними і регіональними органами влади та господарюючими суб'єктами у процесі формування інвестиційного клімату створює негативний вплив на інвестиційну активність. У зв'язку з цим, значно зростає значимість регіонального рівня управління, як одного з базових елементів сталого розвитку вітчизняної економіки. При створенні раціонального механізму формування інвестиційного клімату на усіх рівнях влади стає необхідним підвищення обґрунтованості економіко-організаційних, нормативно-правових та фінансово-кредитних рішень, спрямованих на раціоналізацію взаємодії окремих суб'єктів інвестиційного процесу [2, с. 112].

Провідним завданням інвестиційної політики в межах зазначеної мети є створення сприятливого інвестиційного клімату в державі загалом та окремих регіонах, що сприятиме зростанню обсягів інвестицій в економіку та забезпеченню на цій основі сталого економічного зростання. Вирішення цього завдання регіональної інвестиційної політики має здійснюватися у вигляді управління інвестиційним процесом з урахуванням реалізації науково-обґрунтованих управляючих впливів, вкладених у зміну окремих параметрів інвестиційного клімату. Критеріями досягнення зазначених завдань стануть - зростання інвестицій як в абсолютному, так і в відносному вираженні, збільшення валового регіонального продукту, зростання показників інвестиційної привабливості та інвестиційних рейтингів регіону, усунення

диспропорцій у галузевій структурі інвестицій при випереджаючих темпах інвестування в наукомісткі галузі та виробництво продукції з високою доданою вартістю, розвиток інфраструктурної складової регіону[3, с. 631].

Серед основних напрямків державного регулювання інвестицій доцільно виокремити наступні: створення законодавчих бар'єрів та обмежень для інвесторів, чії наміри розходяться із суспільними, завдають шкоди; надання державної підтримки інвестиційним проектам, спрямованим на випуск продукції, що має стійкий попит; перегляд амортизаційного законодавства, включення до нього системи заходів, що стимулюють покращення параметрів виробництва за рахунок заміни старого обладнання досконалішим; впровадження в управлінський процес циклу «діагноз-прогноз-проект-впровадження». Водночас, пріоритетними заходами вдосконалення інвестиційного клімату на національному та регіональному рівнях є: вдосконалення нормативно-правової бази, включаючи надання пільг та гарантій інвесторам: у регіонах з надлишком інвестицій доцільно посилити умови інвестування, що сприятиме підвищенню ефективності вкладень та посиленню конкуренції між інвесторами розміщення капіталу, а також зниження ціни капіталоутворюючих інвестицій, забезпечення регіону можливостями вибору інвестора та раціоналізації моніторингу інвестиційного процесу, перерозподілу обмежених інвестиційних ресурсів; у регіонах, що відчувають дефіцит інвестицій, доцільно реалізовувати м'яку інвестиційну політику, з метою забезпечення максимальної зацікавленості суб'єктів господарювання в інвестуванні капіталу[1, с. 35].

Місце та роль інвестиційної політики у структурі державного регулювання економіки визначається особливостями інвестиційного клімату як об'єкта управління. Інвестиційна політика має складатися із трьох основних етапів: розробка науково обґрунтованої концепції вдосконалення інвестиційного клімату на основі аналізу стану інвестиційної привабливості економічної системи; визначення основних напрямів формування сприятливого інвестиційного клімату; здійснення практичних дій щодо досягнення поставленої мети. Інвестиційна політика повинна бути спрямована на вдосконалення механізму формування інвестиційного клімату з метою збільшення інвестиційної активності в масштабах країни загалом та на рівні окремих регіонів.

Список літератури

1. Мордань Є. Ю. Гуца, А. В. Інвестиційний клімат України та шляхи його поліпшення. Інвестиції: практика та досвід № 17. 2017. С. 33-38.
2. Смагло О.В. Іноземні інвестиції в Україні: національний аспект. Інвестиційно-інноваційна діяльність. Інтелект XXI № 2. 2019. С. 111-114.
3. Peres, M. Ameer, W. And Xu, H. (2018), "The impact of institutional quality on foreign direct investments: evidence for developed and developing countries", *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, vol. 31, pp. 626-644.

ВОДОНОСНИЙ ГОРИЗОНТ ПЛІОЦЕНОВИХ ВІДКЛАДІВ НОВО-ДМИТРІВСЬКОГО БУРОВУГІЛЬНОГО РОДОВИЩА (УКРАЇНА)

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Дрешпак Олександр Станіславович

кандидат технічних наук, доцент,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Чечель Павло Олегович

старший лаборант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

На площі Ново-Дмитровського буровугільного родовища водоносний горизонт пліоценових відкладень приурочений до пліоценових глинистих пісків та окремих лінз слабосценетованих пісковиків. Ці відкладення зустрічаються тільки в межах Ново-Дмитрівської мульди. Необхідно відразу відзначити, що будова горизонту складна. Піски і пісковики часто змінюють один одного в розрізі і простягання, нерідко переходячи в піщані глини і суглинки, які можуть також переходити та поступово заміщувати один одного. Загальна площа виходу горизонту під четвертинні відкладення на ділянці родовища складає 5,23 км². На цій площі максимальна потужність водоносного горизонту становить 70,5 м. У північно-західній частині родовища вона зменшується до 20 - 30 м, а до бортів мульди водоносний горизонт повністю виклинюється [1 - 142].

Гіпсометричні поверхні покрівлі та ґрунту цього водоносного горизонту дуже складні. Для ґрунту характерні найнижчі позначки (до -59 м) у південно-східній частині родовища, тоді як мінімальні позначки покрівлі (+90 м - +95 м) спостерігаються у центральній частині родовища. Абсолютні позначки ґрунту та покрівлі водоносного горизонту зближуються та досягають на південному сході родовища 130 – 144 м, а на північному заході 138 – 160 м.

Водоносний горизонт був випробуваний відкачуванням у свердловині № 811. При витраті відкаченої води 0,252 м³/годину було досягнуто зниження її рівня на 17,54 м. Коефіцієнт фільтрації визначений за результатами відкачування дорівнює 0,17 м на добу. П'езометричний рівень після цього відкачування встановився на позначці 112,78 м і не відчував коливань протягом року.

Таким чином, на ділянці свердловини №811, і, мабуть, у центральній частині родовища водоносний горизонт має напірний характер, а у північно-західній та південно-східній частинах, де позначки покрівлі характеризуються більш великими значеннями, він має вільну поверхню.

Живлення водоносного горизонту здійснюється переважно за рахунок атмосферних опадів через товщу четвертинних льосоподібних суглинків, та частково, за рахунок підземного стоку з високих позначок вододілу.

Розвантаження водоносного горизонту здійснюється шляхом фільтрації через слобопроникні льосоподібні суглинки четвертинного віку. Цей процес призводить до проявів заболочуваності у балці Бобровій. Пліоценовий водоносний горизонт підстиляється водотривкими глинами, які у межах родовища характеризуються суцільним поширенням. Ці глини мають монтморилонітовий склад, імпрегновані органічною речовиною, в нижній частині шару слабокарбонатні, мають хвилясто-шарувату текстуру і відокремлюють четвертинно-пліоценовий водоносний горизонт від нижчого берексько-полтавського водоносного комплексу. Потужність шару глин коливається від 3 м до 6 м.

Висновок: Водоносний горизонт пліоценового віку при розробці родовища лише на окремих ділянках потрапить у контур розрізної траншеї і буде нею розкритий лише на високих гіпсометричних відмітках.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області. The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.
2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference “Problems of the development of science and the view of society” (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.
3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пашенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference “Modern methods of applying scientific theories” (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.
4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.
5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пашенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference “Basics of learning the latest theories and methods” (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.
6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.

7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.

8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.

9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.

10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and practical conference "Theoretical aspects of education development" (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.

11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated technologies" (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофеев, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.

14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference "Modern stages of scientific research development" (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.

15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.

16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in с6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X

Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.

17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 35-40.

18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с8н поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.

19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.

20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і меркурію у вугіллі пласта с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.

21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.

22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.

23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пащенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference “Current challenges, trends and transformations” (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.

24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference “Actual problems of learning and teaching methods”, December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.

25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с1 поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.

26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.

27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.

28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с7н шахти "Павлоградська" Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.

29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.

30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.

31. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сbn шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.

32. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropravlovka region. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 42, С. 18-23.

36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. Journ. Geol. Geograph. Geoecology, 29(4), 722-730.

37. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. № 46. pp. 96-104.

40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26

42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.

43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.

44. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

45. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.

46. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ишков В.В., Козий Е.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с_{7н} поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

58. Козар М.А., Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С₅ Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.

60. Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті к₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.

61. Ишков В.В., Козий Е.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

62. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.
63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.
64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.
65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.
66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. –Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.
68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7H of Pavlohradskaya mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.
69. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10B of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.
70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.
71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.
72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsenic and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.
73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.
74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного

района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті к5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ішков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ішков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ішков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, бериллия и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ішков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ішков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ішков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaeв Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнична геологія та геоecологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнична геологія та геоecологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр

Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с8н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий

університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific

and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

117. Зв'язок між вмістами германію та свинцю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 101-115. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164427>

118. Деякі особливості геологічної структури Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 85-100. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164426>

119. Ішков В. В. Деякі основні особливості складу та будови залізістих кварцитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки(Україна)/ Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // World trends, realities and modern problems: with the Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference, August 21-23, 2023, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 33-46. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164424>

120. Козар М. А. Особливості ендегенної тріщинуватості вапняків вугленосної товщі Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modernity and current problems of society regarding the development of science : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, July 31-August 02, Graz, Austria. – Graz, 2023. – Pp. 56-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164409>

121. Про залежність між германієм та нікелем у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends and modern methods of improving scientific ideas : with the Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference, (August 01-04, 2023) Melbourne, Australia. – Melbourne, 2023. – Pp. 41-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164411>

122. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості пісковиків вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Technologies, ideas and ways of learning development in modern conditions : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, August 07-09, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 55-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164413>

123. Про статистичну залежність між германієм та кобальтом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Science, worldview and modern youth : with the

Proceedings of the 31th International Scientific and Practical Conference, (August 08-11, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164412>

124. Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької западини / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, А. М. Єрофєєв, С. Є. Барташевський, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. – № 72. – С. 98-114. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164419>

125. Ішков В. В. Особливості геохімії алюмінію у нафтах та класифікація родовищ Дніпровсько-Донецької западини за його вмістом / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. – 2023. – Т. 28. – Вип. 1 (42). – С. 131-147. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164422>

126. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Мандрікевич Василь Миколаєвич // Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends : with the Proceedings of the 32th International Scientific and Practical Conference, (August 15-18, 2023) Vancouver, Canada. – Vancouver, 2023. – Pp. 78-92. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164421>

127. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості алевролітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Science, modern trends and society : with the Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, August 14-16, 2023, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 45-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164416>

128. Особливості гранітоїдів демуринського комплексу західній частині Середньопридніпровського мегаблока (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 21-37. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164437>

129. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 38-53. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164439>

130. Ішков В. В. Особливості будови кори вивітрювання кристалічних порід в межах Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло

Олегович // Scientists and modern theoretical ideas : with the Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference, September 04-06, 2023, Haifa, Israel. – Haifa, 2023. – Pp. 32-45. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164440>

131. Ішков В. В. Особливості регіонального метаморфізму порід криворізької серії у Кременчуцькому районі Криворізько-Кременчуцької структурно-формаційної зони / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 29-42. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164428>

132. Ішков В. В. Деякі особливості первинної (ендогенної) тріщинуватості аргілітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 43-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164429>

133. Петрографічні особливості підсвіти К22 Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Чечель Павло Олегович, Пащенко Павло Сергійович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 54-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164433>

134. Зв'язок міжмістами германію та хрому у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 70-84. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164435>

135. Ішков В. В. Деякі особливості складу та будови неoarхеїського дайкового комплексу Середньопридніпровського мегаблоку / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 72-86. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164477>

136. Ішков В. В. Деякі особливості будови та складу порід кіровоградського комплексу (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164464>

137. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12-15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 63-81. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164488>

138. Деякі особливості мінералоутворення у залізістих породах надрудної товщі Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12 – 15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 44-62. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164484>

139. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 78-97. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164863>

140. Якісна характеристика гранітів та мігматитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 58-77. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164821>

141. Ішков В. В. Якісна характеристика амфіболітів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Лозовий Андрій Леонідович // New ways of creating scientific ideas for implementation : with the Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, September 18-20, 2023, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 49-65. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164645>

142. Про особливості розподілу та зв'язку германію з нікелем та берилієм у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, М. А. Козар // Технології і процеси в гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2023. – С. 74-80. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164616>

ВОДОНОСНИЙ ГОРИЗОНТ ЧЕТВЕРТИННИХ ВІДКЛАДІВ НОВО-ДМИТРІВСЬКОГО БУРОВУГІЛЬНОГО РОДОВИЩА (УКРАЇНА)

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козар Микола Антонович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник,
інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененко, Україна

Пащенко Павло Сергійович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Головними водовміщуючими породами горизонту четвертинних відкладів Ново-Дмитрівського буровугільного родовища є льосові суглинки [1 - 142]. Водоносні породи перемежуються з водотривкими глинами. В розрізі водоносний горизонт приурочений до нижньої частини льосових суглинків. Треба зазначити, що ці породи поширені практично повсюдно на площі родовища. Вони перекривають різні горизонти палеогенової та неогенової систем. Саме цим і обумовлено їх взаємозв'язок із водоносними горизонтами неогену та палеогену.

Водоносність льосових суглинків обумовлена їхньою вертикальною макропористістю та наявністю у нижній частині, а іноді і у середній частині розрізу цих порід пісковикових різновидів. Іноді водоносний обрій поділяється на кілька підгоризонтів, у яких роль локальних водоупорів грають прошарки вкопних ґрунтів.

Загальна водоносність льосових суглинків дуже слабка. Горизонт розкритий численними колодзями у населеному пункті Ново-Дмитрівка, дебіт яких не перевищує 1 л/с. Ці колодязі використовуються як додаткове джерело водопостачання. З цього приводу треба зазначити що в селищі Ново-Дмитрівка є централізований водозабір, який розташовано за межами родовища і для його живлення використовується вода із палеогенових відкладів. Таким чином, вода з колодязів в цьому селищі використовується тільки для поливу городів та для водопою домашніх тварин.

Четвертинний водоносний горизонт на площі родовища був випробуваний пробним відкачуванням води у свердловині № 1101. При дебіті 1,16 м³/год. було досягнуто зниження рівня на 19,7 м. Питомий дебіт свердловини склав 0,059 м³/год. Коефіцієнт фільтрації, розрахований за результатами відкачування, склав

0,088 метрів за добу.

Живлення водоносного горизонту здійснюється за рахунок інфільтрації атмосферних опадів і ймовірно, незначних перетікань з водоносних горизонтів, що знаходяться нижче.

Висновки: з одного боку, при розробці Ново-Дмитрівського буровугільного родовища водоносний горизонт четвертинних відкладень не чинитиме негативного впливу на ведення гірничих робіт, а з іншого, розробка родовища не може суттєво вплинути на водопостачання селища Ново-Дмитрівка водою із цього водоносного горизонту.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області. The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.

2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference “Problems of the development of science and the view of society” (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.

3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference “Modern methods of applying scientific theories” (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.

4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.

5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference “Basics of learning the latest theories and methods” (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.

6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.

7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference “Application of knowledge for the development of science” (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.

8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у

вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.

9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.

10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and practical conference "Theoretical aspects of education development" (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.

11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated technologies" (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофеев, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.

14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference "Modern stages of scientific research development" (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.

15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.

16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in с6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.

17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГПРІ НАН України, С. 35-40.

18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с_{8н} поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.

19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с_{7н} поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.

20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і меркурію у вугіллі пласта с_{7н} поля шахти «Тернівська», Україна. The VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.

21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.

22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с₁ поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.

23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пашенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с₁ поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference “Current challenges, trends and transformations” (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.

24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с₁ поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference “Actual problems of learning and teaching methods”, December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.

25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с₁ поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.

26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.

27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті к₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.

28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с_{7н} шахти "Павлоградська"

Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.

29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.

30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.

31. Ішков, В.В., & Козій, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с8н шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.

32. Ішков, В.В., & Козій, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ішков, В.В., & Козій, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petrovavlovka region. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 42, С. 18-23.

36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. Journ. Geol. Geograph. Geoecology, 29(4), 722-730.

37. Ішков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ішков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. № 46. pp. 96-104.

40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26

42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.

43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.

44. Barannik S., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

45. Barannik S., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.

46. Ішков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ішков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ішков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Kozii E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ішков В.В., Козій Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сбн шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ишков В.В., Козий Е.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с7н поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

58. Козар М.А., Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.

60. Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Результаты досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k5 поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.

61. Ишков В.В., Козий Е.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

62. Ишков В.В., Козий Е.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A.,

Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.

64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.

66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. –Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7H of Pavlohradskaya mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.

69. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10B of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.

71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті c1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті к5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ішков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ішков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ішков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ішков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ішков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ішков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical

conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Baranyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Baranyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В.,

Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с8н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the

implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті к5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42)), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

117. Зв'язок між вмістами германію та свинцю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and

Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 101-115. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164427>

118. Деякі особливості геологічної структури Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 85-100. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164426>

119. Ішков В. В. Деякі основні особливості складу та будови залізістих кварцитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки(Україна)/ Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // World trends, realities and modern problems: with the Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference, August 21-23, 2023, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 33-46. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164424>

120. Козар М. А. Особливості ендегенної тріщинуватості вапняків вугленосної товщі Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modernity and current problems of society regarding the development of science : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, July 31-August 02, Graz, Austria. – Graz, 2023. – Pp. 56-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164409>

121. Про залежність між германієм та нікелем у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends and modern methods of improving scientific ideas : with the Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference, (August 01-04, 2023) Melbourne, Australia. – Melbourne, 2023. – Pp. 41-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164411>

122. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості пісковиків вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Technologies, ideas and ways of learning development in modern conditions : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, August 07-09, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 55-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164413>

123. Про статистичну залежність між германієм та кобальтом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Science, worldview and modern youth : with the Proceedings of the 31th International Scientific and Practical Conference, (August 08-11, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164412>

124. Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької западини /В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, А. М. Єрофєєв, С. Є.

Барташевський, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. – № 72. – С. 98-114. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164419>

125. Ішков В. В. Особливості геохімії алюмінію у нафтах та класифікація родовищ Дніпровсько-Донецької западини за його вмістом / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. – 2023. – Т. 28. – Вип. 1 (42). – С. 131-147. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164422>

126. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Мандрікевич Василь Миколаєвич // Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends : with the Proceedings of the 32th International Scientific and Practical Conference, (August 15-18, 2023) Vancouver, Canada. – Vancouver, 2023. – Pp. 78-92. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164421>

127. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості алевролітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Science, modern trends and society : with the Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, August 14-16, 2023, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 45-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164416>

128. Особливості гранітоїдів демуринського комплексу західній частині Середньопридніпровського мегаблока (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 21-37. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164437>

129. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 38-53. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164439>

130. Ішков В. В. Особливості будови кори вивітрювання кристалічних порід в межах Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientists and modern theoretical ideas : with the Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference, September 04-06, 2023, Haifa, Israel. – Haifa, 2023. – Pp. 32-45. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164440>

131. Ішков В. В. Особливості регіонального метаморфізму порід криворізької серії у Кременчуцькому районі Криворізько-Кременчуцької структурно-

формаційної зони / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 29-42. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164428>

132. Ішков В. В. Деякі особливості первинної (ендогенної) тріщинуватості аргілітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 43-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164429>

133. Петрографічні особливості підсвіти К22 Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Чечель Павло Олегович, Пащенко Павло Сергійович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 54-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164433>

134. Зв'язок міжвмістами германію та хрому у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 70-84. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164435>

135. Ішков В. В. Деякі особливості складу та будови неoarхеїського дайкового комплексу Середньопридніпровського мегаблоку / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 72-86. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164477>

136. Ішков В. В. Деякі особливості будови та складу порід кіровоградського комплексу (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164464>

137. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September

12-15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 63-81. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164488>

138. Деякі особливості мінералоутворення у залізістих породах надрудної товщі Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12 – 15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 44-62. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164484>

139. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 78-97. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164863>

140. Якісна характеристика гранітів та мігматитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 58-77. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164821>

141. Ішков В. В. Якісна характеристика амфіболітів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Лозовий Андрій Леонідович // New ways of creating scientific ideas for implementation : with the Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, September 18-20, 2023, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 49-65. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164645>

142. Про особливості розподілу та зв'язку германію з нікелем та берилієм у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, М. А. Козар // Технології і процеси в гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2023. – С. 74-80. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164616>

СТАТИСТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГЕРМАНІЄМ ТА СВИНЦЕМ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С₇^н ШАХТИ «ПАВЛОГРАДСЬКА»

Чернобук Олександр Іванович

аспірант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Актуальність дослідження вмісту Ge у вугільному пласті с₇^н шахти «Павлоградська» обумовлена можливістю його промислового вилучення та використання в якості цінного попутного компонента [1 - 3].

Раніше у вугільних пластах різних геолого-промислових районів Донбасу переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [4 - 138]. У той же час, статистичне дослідження зв'язку між Ge та Pb у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська» раніше не виконувалися.

Мета роботи: полягає у встановленні кореляційного зв'язку та розрахунку рівняння регресії між вмістами Ge та Pb у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська».

Фактологічною основою роботи були результати 36 аналізів Ge та Pb виконаних після 1981р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково-дослідницькими підприємствами і організаціями та особисто автором.

Було проведено аналітичні розрахунки відповідності емпіричних розподілів досліджуваних параметрів нормальному розподілу. С цією метою були розраховані критерії Колмогорова – Смірнова та Шапіро-Уїлка. У всіх випадках результати розрахунків підтвердили невідповідність досліджуваних вибірок нормальному або логнормальному закону розподілу. Таким чином, для більш реалістичної оцінки центральної тенденції концентрацій Ge та Pb замість значень середнього арифметичного необхідно використовувати медіанні значення. За результатами кореляційного аналізу встановлено прямий тісний зв'язок між концентраціями Ge та Pb, при цьому коефіцієнт кореляції дорівнює 0,87. За результатами регресійного аналізу розраховане лінійне рівняння регресії:

$$Ge = 0,0942 + 0,782 \cdot Pb.$$

Висновки. Аналіз виконаних досліджень свідчить про: 1) невідповідність емпіричних вибірок розглянутих елементів нормальному або логнормальному закону розподілу; 2) фіксується полімодальність розподілу Ge та Pb; 3) встановлено прямий тісний зв'язок між вмістами Ge та Pb; 4) розраховане рівняння регресії дозволяє прогнозувати концентрації Ge у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська» за вмістом Pb.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області. The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.

2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference "Problems of the development of science and the view of society" (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.

3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference "Modern methods of applying scientific theories" (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.

4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.

5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference "Basics of learning the latest theories and methods" (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.

6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.

7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.

8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.

9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.

10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and practical conference "Theoretical aspects of education development" (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.

11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International

scientific and practical conference “Current issues of science and integrated technologies” (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофеев, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.

14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development” (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.

15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.

16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in с6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.

17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 35-40.

18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с8н поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.

19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.

20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і меркурію у вугіллі пласта с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.

21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.

22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.

23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пашенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference "Current challenges, trends and transformations" (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.

24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference "Actual problems of learning and teaching methods", December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.

25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с1 поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.

26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.

27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.

28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с7н шахти "Павлоградська" Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.

29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.

30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.

31. Ішков, В.В., & Козій, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сbn шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.

32. Ішков, В.В., & Козій, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-

промислового району. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropravlovka region. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 42, С. 18-23.

36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. Journ. Geol. Geograph. Geoecology, 29(4), 722-730.

37. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. № 46. pp. 96-104.

40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26

42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.

43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.

44. Barannik S., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

45. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.

46. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уrolитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уrolитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козий Є.С., Ишков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сбн шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с7н поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.
58. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.
59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.
60. Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті к5 поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.
61. Ішков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.
62. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті к5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.
63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.
64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.
65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті к5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.
66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. –Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7H of Pavlohradaska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.

69. Ishkov V.V., Koziy E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10B of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.

71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті c1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті c8B поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку

гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaeв Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal.* – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // *Гірнична геологія та геоєкологія.* – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // *Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA.* – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // *Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic.* – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal.* – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // *Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland.* – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). *Мінеральні ресурси України.* № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // *Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden.* – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Baranyuk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Baranyuk Serhiy // *Current issues of science, prospects and challenges: collection of*

scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с8н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пашенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пашенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International

Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті к5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42)), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

117. Зв'язок між вмістами германію та свинцю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 101-115. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164427>

118. Деякі особливості геологічної структури Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 85-100. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164426>

119. Ішков В. В. Деякі основні особливості складу та будови залізістих кварцитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки(Україна)/ Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // World trends, realities and modern problems: with the Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference, August 21-23, 2023, Helsinki,

Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 33-46. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164424>

120. Козар М. А. Особливості ендегенної тріщинуватості вапняків вугленосної товщі Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Modernity and current problems of society regarding the development of science : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, July 31-August 02, Graz, Austria.* – Graz, 2023. – Pp. 56-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164409>

121. Про залежність між германієм та нікелем у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Trends and modern methods of improving scientific ideas : with the Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference, (August 01-04, 2023) Melbourne, Australia.* – Melbourne, 2023. – Pp. 41-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164411>

122. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості пісковиків вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Technologies, ideas and ways of learning development in modern conditions : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, August 07-09, 2023, Munich, Germany.* – Munich, 2023. – Pp. 55-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164413>

123. Про статистичну залежність між германієм та кобальтом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // *Science, worldview and modern youth : with the Proceedings of the 31th International Scientific and Practical Conference, (August 08-11, 2023) San Francisco, USA.* – San Francisco, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164412>

124. Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької западини / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, А. М. Єрофеев, С. Є. Барташевський, О. С. Дрешпак // *Національний гірничий університет. Збірник наукових праць.* – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. – № 72. – С. 98-114. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164419>

125. Ішков В. В. Особливості геохімії алюмінію у нафтах та класифікація родовищ Дніпровсько-Донецької западини за його вмістом / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар // *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки.* – 2023. – Т. 28. – Вип. 1 (42). – С. 131-147. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164422>

126. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Мандрікевич Василь Миколаєвич // *Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends : with the Proceedings of the 32th International Scientific and Practical Conference, (August 15-18, 2023) Vancouver, Canada.* –

Vancouver, 2023. – Pp. 78-92. – URL:
<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164421>

127. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості алевролітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Science, modern trends and society : with the Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, August 14-16, 2023, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 45-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164416>

128. Особливості гранітоїдів демуринського комплексу західній частині Середньопридніпровського мегаблока (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 21-37. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164437>

129. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 38-53. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164439>

130. Ішков В. В. Особливості будови кори вивітрювання кристалічних порід в межах Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientists and modern theoretical ideas : with the Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference, September 04-06, 2023, Haifa, Israel. – Haifa, 2023. – Pp. 32-45. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164440>

131. Ішков В. В. Особливості регіонального метаморфізму порід криворізької серії у Кременчуцькому районі Криворізько-Кременчуцької структурно-формаційної зони / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 29-42. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164428>

132. Ішков В. В. Деякі особливості первинної (ендогенної) тріщинуватості аргілітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 43-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164429>

133. Петрографічні особливості підсвіти К22 Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Чечель Павло Олегович,

Пащенко Павло Сергійович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 54-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164433>

134. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 70-84. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164435>

135. Ішков В. В. Деякі особливості складу та будови неоархейського дайкового комплексу Середньопридніпровського мегаблоку / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 72-86. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164477>

136. Ішков В. В. Деякі особливості будови та складу порід кіровоградського комплексу (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164464>

137. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12-15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 63-81. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164488>

138. Деякі особливості мінералоутворення у залізістих породах надрудної товщі Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12 – 15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 44-62. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164484>

139. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference,

(September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 78-97. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164863>

140. Якісна характеристика гранітів та мігматитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 58-77. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164821>

141. Ішков В. В. Якісна характеристика амфіболітів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Лозовий Андрій Леонідович // New ways of creating scientific ideas for implementation : with the Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, September 18-20, 2023, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 49-65. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164645>

142. Про особливості розподілу та зв'язку германію з нікелем та берилієм у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, М. А. Козар // Технології і процеси в гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2023. – С. 74-80. – URL:<https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164616>

ВПЛИВ ЗМІ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ: ІРРАЦІОНАЛЬНО-МІФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Федотенко Катерина Андріївна
аспірантка факультету політології та права
УДУ ім. М. Драгоманова

Медійне середовище реалізує вплив на людину за рахунок поєднання трьох світів: реального, інформаційного (індивідуальна пам'ять) і символічного (соціальна пам'ять). Значущість будь-якої лінгвокультурної події відзначається в засобах масової інформації (далі - ЗМІ). До джерел інформації належать система освіти (знання), релігія (міфи, віра), пропаганда, реклама, культура, насамперед масова культура (повідомлення). Мова ЗМІ в різних культурах оживляє соціальне спілкування, організовує потік знань, міфів, емоційних переживань, вольових впливів у соціальному часі та просторі [1].

Середовище масової комунікації будь-якого суспільства схильне до персоніфікації соціальних інститутів і міфологізації особистостей, конструює власну реальність, джерелом якої є міфологема відправника. Продукти масової культури виражаються в кількості та якості художніх міфів, втілених у книгах, фільмах, музиці, театральних-концертних виставах, медійних повідомленнях. Масова культура – це індустрія виробництва міфів [1]. Соціальний лад і художній метод у поєднанні з міфологічними одиницями та загальною міфологічною концепцією є інструментами створення міфів у будь-якому суспільстві в координатах системи «культура – особа».

Засоби масової інформації, релігія та політика базуються на міфологізації свідомості, вірі в магію слова, роль божества-вождя [1], використання маніпулятивних технік впливу, ритуалізація спілкування (жанри обіцянок, проповідей, гасел тощо; [2]). У сучасних ЗМІ реалізується соціальне замовлення з метою утвердження або руйнування стереотипів, створення або розкриття суспільно-політичних міфів, критичного осмислення минулого з проєкцією на сьогодення, формування специфічної аксіологічної картини світу [3]. Найбільш сугестивно відзначені фольклорні тексти, що поєднують слово, ритм і дію, образи антропоморфних міфологічних істот (наприклад, колискова пісня) та рекламні тексти, що містять багаторазово тиражовані ідеологічні кліше, що виражають ідеологеми, тобто одну з категорій колективних уявлень, що лежать в основі менталітету та культури [4]. Підпорядкованість медійного дискурсу пропагандистським цілям («холодна війна», «незалежність» тощо) відображається в схемах різноманітних антиномій «чорне» – «біле», «свій» – «чужий», «наш» – «ваш», «добрий» – «злий» тощо, що характеризують глобальне протиставлення поглядів, ідей, цілей. Медійний дискурс як засіб пропаганди може бути використаний для спрощення, схематизації, поляризації політичної опозиції. Феномен контрольованої масовізації [5], маніпулювання людськими страхами — це соціальна та державна культивування ситуацій страху та станів страху через цілеспрямоване управління ЗМІ, щоб стати

високорозвиненою індустрією. Індустрія медіа-свідомості відрізняється від інших її галузей прямим ідеологічним значенням своєї продукції. Вона забезпечує колективного реципієнта відповідними почуттями та емоціями страху та жаху, та думками про небезпечний світ навколо [6]. Інформування служить не розвитку його мислення і вільному формуванню його суджень, а примушенню мислити в певному напрямку через готові судження. Таким чином, вплив медіа-страхів на несвідоме маси починає домінувати над інформаційним аспектом.

Культура кінця ХХ – початку ХХІ століття наділила мову мас-медіа символічним змістом, який демонструє міфологізацію дійсності в дусі створення похмурої та безнадійної картини світу. Це пов'язано з переходом жанру «жахи», жанру «трилер» до жанру «саме життя» з певною симуляцією частини повідомлень про катастрофи, а також поєднанням дискурсу кохання та дискурсу смерті. Негативність інформації в ЗМІ можна пояснити невідповідністю культурних пластів двох епох (архаїчність цінностей однієї та безідеологічність іншої), взаємодією життєвих інстинктів (Ерос, сексуальний потяг, нарцисичне его-лібідо) і смерті (Танатос, амбівалентність любові-ненависті та садомазохізму, спрямованого проти «его» [7, р. 183]. Такі процеси характеризують постмодерну свідомість як деформацію жанрових традицій, розмивання меж понять і прорив інстинктів. Інструментами створення егоцентричності тексту є радикальна іронія, трансформація прецедентних текстів, наявність специфічних маркерів присутності суб'єкта (як би по суті), акцентування уваги на «его». Таким чином, дискурс залякування та смерті дуже часто збігається з дискурсом еротизації в медійному дискурсі. Коли одне подається в єдності з іншим, при сприйнятті мимоволі створюється ефект єдиного цілого. У сучасному суспільстві необхідний об'єктивний погляд на світ, щоб людина, усвідомлюючи механізм цензури свідомості [7], завжди могла критично оцінювати реальність, що постійно змінюється. Примітно, що ЗМІ, намагаючись реалізувати функцію оцінки та критики, успішно й глобально породжують і поширюють чутки, активно використовують псевдо-аргументи та брехню [1; 3; 6]. При цьому мимоволі, але найчастіше навмисно ЗМІ досягають поставлених цілей, впливаючи на психіку та поведінку людини. ЗМІ активно експлуатують міфологічність людської свідомості, засновану на емоційно-афективних і символічних образах у передачі інформації.

Фантазматична природа медіа-дискурсу складається з міфологічних і літературних (позначення вигаданих істот), концептуальних (термінологія помилкових наукових концепцій), ідеологічних фантомів (позначення соціальних утопій, ілюзій тощо [8]. Теза Г. Почепцова про те, що імперська влада потребує фантомів для самозбереження [9], дозволяє пояснити фантомний глобалізм мови ЗМІ та мови політики, який спостерігається в сучасному світі, в тому числі в демократичних країнах. Це свідчить про особливу значущість творчої та магичної функції мови засобів масової інформації. Фантазматичний характер останньої породжує міфологеми в символічному просторі медійного дискурсу, зумовлює наявність специфічної категорії прогностичного значення,

пов'язаної з інтерпретацією змісту різного роду висловлювань. Езотеричність чи таємничість медійного дискурсу залежить від ступеня його міфологізації. Міф містить таємницю, загадку, це очікування дива, віра в надприродне, породження ілюзорного розуму. Міфологія та езотерика більш притаманні дискурсу тоталітарних систем [10]. Езотерика залежить від медіаінституту, його політичної та іншої орієнтації, інтересів і цілей.). Інституційний характер мови ЗМІ співвідноситься з провідним прагматичним принципом інтересу (повідомлення має бути цікавим, містити нову, невідому інформацію) та припущення як передбачуваності повідомлення (реципієнт здійснює прогностичну діяльність, яка свідомо запрограмована), спирається на стереотипи та міфи, створюючи різні образи. Таким чином, інституційний характер перетинається з іншими маркерами експозиції, сугестивності, а саме стереотипізації, міфологізації та метафоризації свідомості [1-2; 6].

Список літератури

1. Гойман О. Міфологічний аспект сучасної масової культури. *Проблеми гуманітарних наук*. 2014. №33 (Філософія). С. 54-65.
2. Шайгородський Ю.Ж. *Політика: взаємодія реальності і міфу*. Київ: Знання України. 2009. 400 с.
3. Максимчук О.В., Шачковська Л.С. Вплив ЗМІ на формування сучасних політичних міфів. *Регіональні студії*. 2015. №21. С. 77-81.
4. Смирнова М. Створення стереотипів засобами масової інформації в добу інформаційного суспільства. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. №15. С. 63-67.
5. Усанова Л. Проблема ідентичності: між масовізацією та індивідуалізацією. *Філософські обрії*. 2017. №38. С. 41-50.
6. Ромах О.В. Продукування негативних емоційних станів засобами медіа (на прикладі інтернет-видань та теленовін). *Science and Education: a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV*. 2016. №12(76). С. 63-67.
7. Freud S. *The Interpretation of Dreams*. Hertfordshire: Wordsworth. 1997. 131 р.
8. Лильо Т. Специфіка ідеологізації в медіасфері: ЗМІ як об'єкт і суб'єкт ідеологізації. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2015. №40. С. 240-249.
9. Почепцов Г.Г. *Сучасні інформаційні війни*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2015. 498 с.
10. Thomas, A. *Glaucon's Fate: History, Myth, and Character in Plato's Republic* by Jacob Howland. *The Review of Metaphysics*. 2019. Vol. 73, No. 1. P. 140-141.

FORMATION OF A STRATEGY FOR THE EXPANSION OF ACTIVITIES IN FOREIGN MARKETS

Zakryzhevskya Iryna

PhD in Economics, Associate professor
Head of Department of Marketing
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Matviyuk Yurii

Master of specialty 075 Marketing
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Savchuk Andrii

Master of specialty 075 Marketing
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Strategic planning for enterprises aiming to enter foreign markets is fundamentally different from other types of planning in the management process, the main of which are operational, tactical and prospective. This difference lies not so much in the degree of detailing of the plan, goal or in the choice of the planning horizon, but, first of all, in the direction of the planning vector - from the future to the present.

One of the main tools of strategic planning is the marketing strategy of the enterprise. In general, the marketing strategy is a fundamental long-term decision regarding the use of the marketing apparatus to achieve the set goal [1].

For an enterprise, the marketing strategy is part of its overall strategic development plan and requires sound development methods. International strategies are characterized by situations in which future conditions cannot be taken into account by methods based on extrapolation. Therefore, it is extremely important not only to analyze the external conditions of activity and development prospects, but also to analyze the company's position in the competition in order to identify trends, threats, barriers and opportunities that can significantly affect the functioning of the company.

A marketing strategy can be developed by an enterprise for a separate market or market segment and each product for a certain period of time for the implementation of production and commercial activities in accordance with the market situation and the capabilities of the enterprise. All this requires the formation of an integrated marketing plan that will cover all markets and products of the enterprise, which is especially relevant in terms of entering foreign markets. Thus, the marketing strategy involves the study of all alternatives in the field of foreign economic activity, related to long-term goals and their rationale for making management decisions [2].

Definition International strategies represent a comprehensive basis for achieving the company's fundamental tasks in the foreign market. At the same time, as the author notes, there is much in common between the development of a competitive strategy in one country and a competitive strategy in most countries at the conceptual level [7].

Such common features relate to issues of product selection and market segment selection, product sales method selection, and others, making it easier for the company to choose and apply appropriate marketing strategy development tools.

The country's market is perceived by the company as a distinct whole, with different needs, buyers, different mentality and different ways of making decisions about purchasing property and services [5].

Analysis of the possibilities of calculating these indicators shows that their quantitative measurement is very difficult, and sometimes impossible. At the same time, the authors also limit themselves to the use of "conditional coefficients", placing them "in order from the most significant to the least significant", without justifying the choice of the most significant indicators [7].

Therefore, this approach of the authors is not only simplified, but also subjective.

The company's strategy aims to prevent the adverse influence of external factors. By defining the desired goal of its activities in the foreign market, the company can reduce the possibility of unforeseen effects of the main influencing factors. It is especially important to develop a strategy for the company's exit to foreign markets in the event of an increase in the number of markets where the company operates. Three groups of factors are considered as factors of influence in relation to their actions on the enterprise's decision to enter the foreign market:

- prerequisites for entering the foreign market, which provide for the compliance of the implementation of a number of significant characteristics regarding the development of the foreign market with the requirements and capabilities of the enterprise;

- motives for entering the foreign market, which are considered as incentives of the internal environment of the enterprise and the markets in which the enterprise conducts its activities and which encourage it to develop the foreign market;

- barriers to entering the foreign market, which include a certain list of important characteristics of the domestic market and the planned foreign market, which prevent the enterprise from entering the foreign market and effective activities on it.

The basis of the marketing strategy of foreign economic activity is the enterprise's decision to enter the foreign market: to carry out foreign economic activity, to increase its volume, to leave the market. In the event of a positive decision to enter the foreign market, it is necessary to resolve a set of issues that should determine the expediency of such activity [3]:

- choosing a foreign exit market;

- determining the time of entering the foreign market;

- substantiation of exit methods and strategies;

- substantiation of product, sales, price policy and product promotion policy;

- the organization of relevant structural divisions and the creation of positions at the enterprise, which should be responsible for procedural issues of foreign economic activity.

After choosing a foreign market, the conditions of which most adequately correspond to the goals and potential of the enterprise, its competitive advantages, the question arises about the justification of the strategy of entering this market. Strategies for entering the chosen foreign market may include various options related to the way

to enter the market of a certain country and the choice of sales channel. At each stage of internationalization, companies use different combinations of actions, each of which is associated with certain costs, risks and effects. Thus, I. Ansoff believes that marketing strategy is planned at several levels: corporate, business unit level, functional and operational [7], and different strategic decisions are made at each of these levels. At the corporate level, strategic marketing issues that affect the prospects of business development as a whole are considered, the method of interaction with the market and the alignment of the company's potential with its goals are determined, and the ways of the best use of the company's resources to meet the needs of the market are also revealed. Strategies at the business unit level repeat the corporate strategy, but they are developed for each area of the enterprise separately. Marketing strategies of the functional level allow the company to define target markets and create marketing complexes adequate to their characteristics, operational strategies – to achieve their goals in selected markets with the help of the synergy effect.

We offer a system of criteria, the use of which will allow you to choose the most appropriate strategy depending on the operating conditions and goals of the enterprise. The following criteria are proposed:

- the strategic goal of entering the foreign market;
- the speed of entering the foreign market;
- distribution of stages of the enterprise's business cycle abroad;
- the level of capital investments;
- direct investments;
- distribution of the level of management and control abroad;
- level of risks;
- involvement in the markets;
- legal grounds for carrying out activities abroad;
- the status of the entity entering the foreign market.

To choose a strategy for entering a foreign market, an enterprise needs to take into account not only the level of necessary capital investments in the country and abroad, but also the level of management: operational or strategic. According to German economists, the distribution of capital investments and management in the country and abroad under different strategies occurs in accordance with the model of successively increasing the level of management and capital investments.

Reference

1. Larina Ya.S. Stratehichniy marketynh : navch. posib. / za red. Ya.S. Larinoi. – Kherson: OLDI-plus, 2019. – 364 s.
2. Pysarenko V.V. Stratehichniy marketynh: navch. posib. / V.V. Pysarenko, M.O. Bahorka. – Dnipro: Vydavets, 2019. – 240 s.
3. Protsyshyn Yu.T. Stratehichniy marketynh : elektronnyi navchalnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti 075 Marketynh, stupenia vyshchoi osvity mahistr / Yu.T. Protsyshyn – Ternopil: ZUNU, 2022. – 146 s.
4. Zakryzhevska I.V. Teoretychni zasady formuvannia ekonomichnoi stratehii pidprijemstva u konteksti stratehichnoho upravlinnia V. Lukianova, T. Holovach, I.

Zakryzhevska // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2023. – №2. – S.167-171. Rezhym dostupu: <https://cutt.ly/RwqJN6RO>

5. Zakryzhevska I.V. Metodychnyi pidkhid do formuvannia marketynhovoï stratehii prosuvannia produktsii na novi rynky / I.V. Zakryzhevska, T.I. Katkova, V.L. Karpenko // Innovation and Sustainability, 2022. – №4. – S. 160-172. Rezhym dostupu: <http://bit.ly/3HWVr5S>.

6. Zakryzhevska I.V. Stratehuvannia yak instrument zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannia pidpriemstva / V. Lukianova, T. Holovach, I. Zakryzhevska // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2023. № 1. S.232 – 238. Rezhym dostupu: <https://cutt.ly/R74uzJN7/>

7. Zakryzhevska I.V. Mistse transnatsionalnykh ekonomichnykh struktur v systemi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn v umovakh hlobalizatsii / I.V. Zakryzhevska, O.V. Ostapchuk, N.S. Karvatska // Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. 2022. Tom 7. № 2, rr. 253 – 259. Rezhym dostupu: <https://cutt.ly/O3y4wZr>

CONCEPTUAL APPROACHES TO MANAGEMENT OF MARKETING SERVICES OF WHOLESALE TRADE ENTERPRISES

Reshmidilova Svitlana Leonidivna

candidate of economic sciences, associate professor of the Department of Marketing
Khmelnytskyi National University
Ukraine

Yefremova Vlada Mykolayivna

holder of a second (master's) level of education in the specialty "Marketing"
Khmelnytskyi National University
Ukraine

Wholesale trade is an important sector of the global economy, which provides the supply of goods and services to a large number of customers and enterprises. The transition of the economy to market relations forces a transition to creation of a new management system of wholesale trade enterprises, in the conditions economic instability and changes in customer tastes, activation of actions competitors, price fluctuations, demand, business activity on the market. Wholesale trade should become a lever for stimulating domestic development production, growth of its efficiency, more complete satisfaction of needs buyers.

Effective management of service marketing is of strategic importance for achieving competitive advantages and stable growth of a wholesale enterprise. Modern market realities require enterprises in this field to develop new strategies and innovative approaches to marketing.

Many questions related to the implementation of marketing management concepts in the practical activity of wholesale trade enterprises, remain understudied. Most scientific developments have general character and take little into account the peculiarities of modern realities functioning of wholesale enterprises.

Wholesale trade is the activity of purchasing and appropriate transformation of goods for their subsequent sale to retail enterprises and other business entities.

The main task of domestic activities wholesale enterprises provide the most complete satisfaction of demand consumers and organization of their activities in such a way as to ensure obtaining profits and long-term competitive advantages in the market.

The marketing concept of management as a component of the market concept characterized by a set of economic relations between sellers and buyers

Management of marketing activities is a complex process that takes place within the enterprise and is aimed at effective interaction with the market environment. It is based on the use of information technologies and building a sustainable relationship with consumers. The main goal is to adapt the company's marketing strategies to changes in market needs and to achieve the set marketing goals.

The mechanism of implementation of the marketing concept of management includes a number of specific procedures aimed at managing the demand of target buyers, the service and complex satisfaction of whose needs is the goal of its marketing activities.

The goal of marketing in wholesale trade is the formation of strong long-term relationships with consumers, taking into account the high-quality, timely and service satisfaction of their requests.

The main customers of the wholesale market are manufacturers, intermediaries and consumers of products. All of them should be equal partners in the formation of commercial relations, regulation of volumes of accumulation and movement of products in accordance with the current rules.

The main directions of marketing activity in the sphere of services of intermediary enterprises consist of product, sales, price and communication policies.

The product strategy of trade and intermediary enterprises has certain features. This is due to the fact that such enterprises are not engaged in the production of goods, but in the development of packaging of goods and other aspects related to production.

In the system of wholesale trade, the tasks of marketing services include:

- market analysis: analysis of the market and competitors to respond to changes in the wholesale trade segment;
- market segmentation: dividing the market into customer groups based on similar needs and characteristics;
- expansion of the range of products: constant replenishment and expansion of the range of products to meet the changing needs of customers and attract new customers;
- pricing and terms of wholesale deals: determination of optimal prices for goods and services and creation of profitable wholesale deals for customers;
- marketing communications and promotion: development of advertising and marketing campaigns to increase brand awareness and product promotion; conducting marketing campaigns aimed at attracting wholesale buyers, including participation in exhibitions and other events;
- sales and distribution: organization of the system of supply and delivery of goods to customers and retail outlets;
- interaction with customers: ensuring high-quality and high level of customer service and maintaining long-term relations with customers;
- management of relations with suppliers: establishment and maintenance of partnership relations with suppliers for stable supply of goods;
- monitoring of competitors: monitoring the activities of competitors;
- innovation research: implementation of new marketing innovations and technologies to increase the efficiency of activities.

Table 1 shows the main problems of wholesale trade enterprises and ways to solve them with the help of marketing measures.

Table 1 – Problems and ways to solve the enterprise of wholesale trade

Problem	Solution
Dependence on a limited number of key customers: One of the main problems of wholesale businesses is dependence on a limited number of large customers. The loss of any of them can seriously affect the profit and stability of the business	For diversity and risk reduction, wholesalers should actively work to attract new customers. This may include expanding the product range, investing in marketing efforts to attract new market segments, and developing strategies specifically for small and medium-sized enterprises
Customer Loyalty: In a competitive wholesale environment, customer loyalty may be at risk as customers seek better terms and offers from other suppliers	Businesses must actively maintain and strengthen relationships with their customers. This includes the development of loyalty programs, an individual approach to customers, and constant communication with them to find out their needs and offers
Inventory and logistics: Incorrect inventory management can lead to unnecessary costs and losses from the sale of goods that remain unsold. Logistics issues can also affect delivery and customer service	Modern inventory management systems can help optimize this process and reduce costs. Wholesale businesses must invest in logistics infrastructure and continuously improve it to ensure efficient delivery and customer service
Changing market conditions: Market conditions in the wholesale trade can change very quickly due to economic and social factors, creating volatility and uncertainty	Enterprises must be ready for changes and actively analyze the market in order to adapt to new conditions. They can also consider opportunities to diversify the business and find new markets and segments

* compiled by the author

Consequently, challenges faced by wholesalers include dependence on a limited number of customers, customer loyalty, inventory and logistics management, and changing market conditions. Ways to solve them require skillful marketing management and include actively attracting new customers, maintaining and strengthening customer relations, optimizing inventory management, investing in logistics infrastructure, and adapting to changes in market conditions.

When implementing the marketing concept of key management the structural unit of the enterprise is the marketing service, which becomes an information center, a source of information and decision-making not only regarding commercial, sales, but also production, scientific and technical and financial policy of the enterprise, i.e. ensures the integration of marketing in enterprise activity and building a marketing management system.

When marketing and management are integrated, marketing stands out a tool for implementing the management strategy, and management is the basis for to use this tool creates conditions for effective the functioning of the enterprise, and neither marketing nor management contradict each other, but on the contrary complement each other.

It is obvious that the basis of the management system should be marketing concept taking into account the factors of improvement of sales activity At the same time, it is worth maintaining the desired level of security population cheaper, better

quality and more productive than competitors, goods It is necessary for the successful functioning of the wholesale market to provide reliable, reliable and timely information about the situation market, structure and dynamics of specific demand, tastes and preferences buyers, the price situation, that is, information about the macro- and microenvironment and conditions of operation of the agricultural enterprise.

Transformation of the marketing concept of management, that is, the transition from sales to marketing concept of management of wholesale trade enterprises involves coordination of the enterprise's marketing system not only with external environment, and with all structural units.

So, the marketing management concept is promising concept in the management system for wholesale trade enterprises. The use of this concept will help to manage the movement of goods and services from the producer to the consumer, to ensure the satisfaction of demand consumers For this, in our opinion, a holistic concept is optimal marketing.

Marketing concept of management of wholesale trade activity directly correlated with business processes and related to operations the study of purchasing demand, the needs of suppliers and buyers, provision of wholesale services and development of rational ways of goods movement. Commercial, logistics-production and financial business operations are modeled and are implemented using the marketing concept of management, allow to combine the needs of both suppliers and buyers and ensure in its unity, more rational ways of promoting goods than in the case their separate organization. So, the marketing concept of management is based on a complex of marketing tools and implementation mechanism marketing management solutions.

The effectiveness of marketing management in general has determined primarily by the impact of the marketing tools used on indicators of sales volume and profit of the enterprise. Therefore, the main task at The assessment of the effectiveness of marketing management should be the definition of marketing factors influencing sales volumes and the density of such influence.

Successful wholesalers must be prepared for constant challenges and changes in the market, as well as actively improve their marketing and management strategies in order to remain competitive and achieve sustainable growth in today's economy.

Reference

1. Guzenko H.M. Management and improvement of marketing activities at the enterprise / H.M. Guzenko // *Economy and society*. – 2017. - No. 12. - P. 227-234.
2. Timofeev I.K. Analysis of marketing activity of wholesale enterprises / I.K. Timofeev // *Business-Navigator*. – 2017. - No. 1(40). - pp. 9-13.

ЧИННИКИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Місевич Микола,

к.е.н., доцент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Лавриненко Світлана,

к.е.н., доцент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Юрченко Юлія,

студентка,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інноваційний менеджмент є сукупністю принципів і методів, інструментів управління інноваційними процесами. Іншими словами, інноваційний менеджмент як самостійна галузь економічної науки і професійної управлінської діяльності є одним з різновидів функціонального менеджменту, безпосереднім об'єктом якого виступають інноваційні процеси в усьому їх різноманітті.

До суб'єктів інноваційного менеджменту можна віднести таких фахівців:

- 1) керівники інноваційних програм і проєктів;
- 2) керівники відділів, служб і підрозділів підприємства, що реалізують окремі стадії інноваційного процесу або здійснюють ті чи інші інноваційні зміни, керівник підприємства загалом, якщо підприємство здійснює інноваційну діяльність [3].

Об'єктом управління в інноваційному менеджменті є інновації, інноваційний процес та економічні відносини між учасниками ринку інновацій (продуцентів, продавців і покупців).

Пріоритетними цілями інноваційного менеджменту є:

- зростання і розвиток організації на базі активізації інноваційної діяльності;
- активне просування нових товарів і нових технологій на ринок;
- використання можливостей подальшої спеціалізації і диверсифікації виробництва для активного зростання, економічного процвітання і експансії на нові ринки.

Сучасні умови розвитку України ставлять перед нею низку викликів, і від того, як вона зможе їх вирішити, залежить її майбутнє, чи зможе вона стати державою з цивілізованою, розвиненою економікою або перетвориться на сировинний придаток високотехнологічних країн.

Нині уповільнення розвитку української економіки, невиправдані надії

щодо збільшення ВВП є перш за все результатом неефективного управління в галузі інноваційного розвитку економікою України.

Згідно з даними Державної служби статистики України можемо спостерігати витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт (табл. 1).

Таблиця 1

**Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт,
млн. грн.**

Роки	Усього, у фактичних цінах	Зокрема, на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
2015	8 107,1	2 175,0	1 589,4	4 342,7
2016	8 513,4	2 200,8	1 813,9	4 498,7
2017	9 419,9	2 615,3	2 023,2	4 781,4
2018	10 248,5	2 698,2	2 061,4	5 488,9
2019	9 487,5	2 452,0	1 882,7	5 152,8
2020	11 003,6	2 460,2	1 960,6	6 582,8
2021	11 530,7	2 225,7	2 561,2	6 743,8

Результати табл. 1 свідчать про те, що загальна сума витрат на виконання наукових досліджень і розробок за аналізовані роки має тенденцію до зростання, а в 2021 р. становила 11 530,7 млн. грн. Але з урахуванням рівня інфляції за останні роки таке зростання в гривневому еквіваленті розцінювати за позитивні зміни не можна [2].

Іншою важливою проблемою розвитку інноваційної діяльності в Україні, яка впливає з попередньої проблеми, є низька мотивація науковців і працівників інженерно-конструкторських робіт як в матеріальному, такі в моральному аспектах.

Звідси впливає все більший так званий витік мізків за кордон, де високо цінують наших фахівців в галузі інноваційного розвитку.

Дані про наукові кадри та кількість організацій представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Наукові кадри та кількість організацій

Роки	Кількість організації, які виконують наукові дослідження й розробки	Кількість науковців, осіб	Кількість докторів наук в економіці України, осіб	Кількість кандидатів наук в економіці України, осіб
2016	1 303	89 564	14 418	84 000
2017	1 255	84 969	14 895	84 979
2018	1 208	82 032	15 592	88 057
2019	1 143	77 853	16 450	90 113
2020	999	69 404	16 090	86 230
2021	978	63 864

Дані таблиці 2 вказують на те, що за останні роки відбулося скорочення як кількості організацій, які виконують наукові дослідження й розробки, так і кількості науковців. Такі зміни незадовільно будуть мати вплив на економічний розвиток України загалом.

Також слід підкреслити, що на активізацію інноваційної діяльності в Україні негативно впливають наслідки так званих реформ освіти, які торкнулися середньої спеціальної та вищої освіти.

Важливою проблемою підвищення ефективності інноваційної діяльності в Україні є велика негативна роль «бюрократизації» під час прийняття управлінських рішень, коли оцінка інноваційного проекту залежить від чиновника, який не має відповідного рівня кваліфікації і не зацікавлений в кінцевому інноваційному продукті.

У зв'язку з цим для вирішення названих проблем, на наш погляд, необхідно перш за все:

— розробити ефективну систему державної підтримки інноваційної діяльності в Україні, включаючи створення відповідної «життєздатної» програми інноваційного розвитку, пільгове оподаткування, кредитування і страхування;

— забезпечити необхідне правове забезпечення інноваційного розвитку, яке включає відповідні правові та нормативні акти, що дають змогу регламентувати інноваційну діяльність, заохочувати ініціативу в інноваційній діяльності, сприяти, а не заважати її розвитку;

— йти по шляху ліквідації монополій і розвитку конкуренції;

— розвивати середню, спеціальну та вищу освіту, включаючи розробку стратегічного плану підготовки фахівців з урахуванням їх затребуваності в реалізації майбутніх інноваційних проектів;

— створити фонди і надавати гранти по підвищенню кваліфікації талановитої молоді зарубіжних компаній;

— здійснювати результативний моніторинг і контроль за ефективністю витрачання фінансових коштів по реалізації інноваційних проектів, ввести персональну відповідальність керівників, які впливають на розподіл фінансових потоків і відповідають за кінцеві результати;

— вивчати і впроваджувати зарубіжний досвід (Китай, Індія, Японія, США тощо) щодо державної підтримки інноваційного розвитку [1].

Активізація інноваційної діяльності в Україні залежить також від системи менеджменту на рівні підприємств.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення системи управління, що дає змогу ефективно здійснювати інноваційну діяльність на підприємстві.

Ефективне управління інноваційною діяльністю залежить від відповідного організаційного, економічного, технологічного, інформаційного, кадрового забезпечення.

Ефективність управління процесами інноваційної діяльності безпосередньо залежить від відповідного кадрового забезпечення.

Управління людськими ресурсами розвитку інноваційної діяльності має

базуватися на таких принципах:

— кожен менеджер на всіх рівнях управління повинен нести відповідальність за управління персоналом, відповідального за інноваційну діяльність;

— персонал розглядається як цінний актив інноваційної діяльності підприємства;

— взаємозв'язок зі стратегією і поставленими цілями інноваційного розвитку підприємства.

Одним з ключових моментів цієї системи є розвиток персоналу. У це поняття входять не тільки навчання і підвищення кваліфікації, але й індивідуальне планування кар'єри, розвиток професійної майстерності, оцінка результатів діяльності.

Список літератури:

1. М. Бутко. Менеджмент інноваційної діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 496 с.

2. Горбовий А. Ю. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. вид. 2-е, випр. і допов. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2019. 285 с.

3. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: підруч. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 517 с.

ЕДВАРДСИЄЛЬОЗ У ДІТЕЙ: КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК

Nezgoda Iryna

Doctor of Medical Sciences; Professor, The Head of Department of Children's Infectious Diseases, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

Naumenko Olha

Candidate of Medical Sciences, Ph.D, Associate Professor at the Department of Children's Infectious Diseases, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

Nikulchenko Oleg

Associate Professor at the Department of Children's Infectious Diseases, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

Гострі кишкові інфекції залишаються однією з актуальних проблем дитячої інфектології.

В структурі гострих кишкових інфекцій у дітей на сьогодні домінують вірусні патогени – 60 % (ротавіруси, коронавіруси, ентеровіруси, аденовіруси, норовіруси). Серед збудників бактеріальної природи переважають умовно-патогенні мікроорганізми (*Proteus spp.*, *Klebsiella oxytoca*, *Citrobacter freundii* та інші). Питома вага шигел, сальмонел та ентероінвазивних ешерихій не перевищує 10 % сумарно [1].

В країнах Європи у дітей віком до 3 років епізоди захворюваності на гострі діареї відмічаються близько 2 разів на рік, у той же час в Україні – до 6 разів на рік. Це зумовлено розвитком військового конфлікту, перебуванням дітей в бомбосховищах, наявністю великої кількості внутрішньо переміщених осіб, нераціональним харчування [2].

Особливої уваги заслуговують діареї з проявами гемоколіту. Як відомо, основними збудниками кров'янистих діарей є бактерії роду *Shigella*, *Salmonella*, *Escherichia coli* (ентероінвазивні, ентероадгезивні, ентероагрегативні штами), *Campylobacter jejuni*, *Clostridium difficile*, однак крім типових збудників, зустрічаються і рідкісні, маловивчені мікроорганізми [3].

У даній публікації ми представляємо незвичайний випадок інвазивної діареї з гемоколітом, пов'язаної з *Edwardsiella tarda* у дитини раннього віку.

Рід *Edwardsiella* вперше був описаний японськими вченими Сакадзакі та Муратою в 1962 році, пізніше Юїнг доповнив існуючі дослідження та запропонував виділити дані бактерії в окремий рід. Представники роду: *E. tarda*, *E. ictaluri* та *E. boshinae* [4]. Для людини патогенним є лише один вид - *E. tarda*.

Edwardsiella tarda – це рухливий, грамнегативний, факультативний анаероб, розміром 1 x 2-3 мкм, спор і капсул не утворює, має широкий спектр господарів, включаючи риб, рептилій і ссавців [5].

Едверсієльозна інфекція широко розповсюджена в країнах з тропічним та субтропічним кліматом. Зокрема, на Японські острови припадає близько 45,5 % випадків даного захворювання у світі, у країнах Центральної Америки до 15,5 % випадків, а Тайвань посідає третю сходинку, там реєструється близько 13 % випадків едвардсієльозу у світі. Такий розподіл пов'язаний з раціоном харчування, який складається переважно з різноманітних моллюсків, морської та прісноводної риби, а також холонокровних тварин та птахів. Однак, варто зазначити, що і в нашій країні широко вживаються морепродукти, які додають до раціону харчування дітей раннього віку, що повинні мати на увазі практичні лікарі, проводячи діагностичний пошук причин розвитку інвазивних діарей з гемоколітом.

Найчастішим джерелом інфекції при едвардсієльозі є двостулкові моллюски (устриці, мідії, гребінці) та морські їжаки, прісноводні, морські риби. Рідше – змії, ящірки, варани, жаби, черепахи. Механізм передачі фекально-оральний, що реалізується водним та аліментарним шляхом. Основні фактори патогенності *E. tarda*: 4b-гемолізін (забезпечує виділення іонів заліза з еритроцитів, загибель цих еритроцитів у крові; розмноження та вихід дочірніх бактерій з інфікованих епітеліальних клітин товстого кишечника), термостабільний ентеротоксин. Однією з помітних властивостей вірулентності *E. tarda* є її здатність виживати та розмножуватися у фагоцитах господаря, тобто інвазивність, але відповідний молекулярний механізм даного явища до кінця невідомий [6].

Едвардсієльоз зазвичай перебігає у вигляді гастроентероколіту з гемоколітом середнього або важкого ступеню. Найважчою формою інфекції є ранова, рівень смертності сягає до 61,1 %.

Основним в лабораторній діагностиці є бактеріологічне дослідження середовищ організму людини. Матеріалом для виділення бактерій роду *Edwardsiella* є: сеча, фекалії, блювотні маси, харчові продукти, кров, рановий вміст, жовч, спинномозкова рідина, вода.

Лікування хворих на едвардсієльоз має бути комплексним з обов'язковим призначенням препаратів етіотропної терапії. Згідно літературних даних, штами *Edwardsiella*, виділені у дітей з гастроентеритами чутливі до цефотаксиму, фторхінолінів, цефтазидиму, гентаміцину, хлорамфеніколу. Більшість штамів стійкі до рифампіцину, оксациліну, пеніциліну, фузидової кислоти [7].

Профілактичні дії будуть дієвими, лише тоді, коли їх дотримуватися.

Опис кейсу

Хлопчик О., віком 1 рік 6 місяців, госпіталізований до КНП «Вінницька обласна клінічна дитяча інфекційна лікарня Вінницької обласної Ради» 11.02.2023 року зі скаргами на: загальну слабкість, підвищення температури тіла до 38,2°C, багаторазове блювання до 10 разів, рідкі випорожнення 4 рази на добу жовто-зеленого кольору з домішками крові.

З анамнезу захворювання: захворів 09.02.2023 року з підвищення температури тіла до 38°C, сухого кашлю, який минув через 2 доби; 10.02.2023 року з'явилися рідкі випорожнення жовто-зеленого кольору з прожилками крові, блювання. Наступної доби стан тільки погіршувався, була викликана БШМД, яка і доставила дитину до стаціонару.

Діагноз при поступленні: Гостра кишкова інфекція неуточненої етіології, гострий гастроентероколіт, гемоколіт середнього ступеня важкості.

Результати аналізу крові: кількість лейкоцитів у сироватці крові (WBC) - $8,44 \cdot 10^9/\text{л}$, формула крові: 20% паличкоядерних нейтрофілів, 47% сегментоядерних нейтрофілів, 20% лімфоцитів, 12% моноцитів, 1% еозинофілів; гемоглобін – 123 г/л, кількість тромбоцитів $203 \cdot 10^9/\text{л}$, ШОЕ 23 мм/год. В подальшому спостерігалось падіння рівня гемоглобіну до 96 г/л, та еритроцитів – $3,59 \cdot 10^{12}/\text{л}$.

В копроцитограмі: 20-30 лейкоцитів в полі зору, 1-2 еритроцити в полі зору, слиз +++++, що відповідає інвазивному характеру діареї.

На ультразвуковому обстеженні органів черевної порожнини візуалізувались збільшені мезентеріальні лімфатичні вузли (12*9,2 мм-13*9,5 мм), дилатовані петлі кишечника, з рідким вмістом; потовщені стінки товстого кишечника до 2,5-2,7 мм, знижена перистальтика. Також мали місце реактивні зміни паренхіми печінки.

При бактеріологічному дослідженні випорожнень було виділено *Edwardsiella tarda* $8 \cdot 10^9$ КУО/мл. Проводилось визначення чутливості до антибактеріальних препаратів, чутлива до: амікацину, ципрофлоксацину, цефотаксиму, стійка до цефуроксиму.

Дитина отримала комплексне лікування із застосуванням амікацину в якості етіотропного препарату (тривалість курсу лікування - 5 днів), інфузійну терапію глюкозо-сольовими розчинами.

Після проведеного лікування стан дитини значно покращився, нормалізувались показники гемо- та копрограми, відбулась повна санація кишечника (контрольні бактеріологічні дослідження були негативними).

В задовільному стані дитина виписана додому під спостереження сімейного лікаря.

Таким чином, при наявності у дитини інвазивної діареї з гемоколітом слід негайно провести бактеріологічне дослідження випорожнень з метою ідентифікації патогену та визначення чутливості до антибіотикеріальних препаратів.

Аналізуючи даний клінічний випадок, можна зробити висновок, що поряд зі звичними збудниками гострих кишкових інфекцій, можна зустріти і незвичайних, рідкісних, таких як *Edwardsiella tarda*.

Вчасна діагностика та правильно підібране лікування дасть змогувилікувати ці інфекції та попередити ускладнення.

Список літератури

1. Pikul KV, Bobyрева LE, Kushnereva TV, et al. Rotavirus Infection in Children of Today. *Wiadomosci Lekarskie*. 2017; LXX.3(2):622-627.
2. Krjuchko TO, Nesina IM, Poda OA, Kolenko IO. Algoritm dyferencijnoi' diagnostyky zahvorjuvan' kyshechnyka u ditej [Algorithm of differential diagnosis of intestinal diseases in children]. *Dytjachyj likar*. 2016; 3 (48):21–24. (Ukrainian). Y. Hirai, S. Asahata-Tago, Y. Ainoda, T. Fujita, and K. Kikuchi, “Edwardsiella tarda bacteremia. A rare but fatal water- and food borne infection: review of the literature and clinical cases from a single centre,” *Canadian Journal of Infectious Diseases and Medical Microbiology*, vol. 26, no. 6, pp. 313–318, 2015.
3. I.-K. Wang, H.-L. Kuo, Y.-M. Chen et al., “Extraintestinal manifestations of *Edwardsiella tarda* infection,” *International Journal of Clinical Practice*, vol. 59, no. 8, pp. 917–921, 2005.
4. I. Stockand B. Wiedemann, “Natural antibiotics susceptibilities of *Edwardsiella tarda*, *E. ictaluri*, and *E. hoshinae*,” *Antimicrobial Agents and Chemotherapy*, vol. 45, no. 8, pp. 2245–2255, 2001.
5. A. V. Arya, A. Rostom, W.-F. Dong, and A. N. Flynn, “Crohn’s disease exacerbation induced by *Edwardsiella tarda* gastroenteritis,” *Case Reports in Gastroenterology*, vol. 5, no. 3, pp. 623–627, 2011.
6. . Shao S, Lai Q, Liu Q, et al. Phylogenomics characterization of a highly virulent *Edwardsiella* strain ET080813(T) encoding two distinct T3SS and three T6SS gene clusters: propose a novel species as *Edwardsiella anguillarum* sp. nov. *Syst Appl Microbiol* 2015; 38:36-47
7. . Leung KY, Siame BA, Tenkink BJ, Noort RJ, Mok YK. *Edwardsiella tarda* – virulence mechanisms of an emerging gastroenteritis pathogen. *Microbes Infect* 2012; 14:26-34

NEW MODERN TEACHING APPROACHES FOR EFL LEARNERS

Abduraximova Janar Seida-Axmetovna

teacher,
Department of the english language,
National Research University "Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers institute",
Uzbekistan.

Abstract: This research paper investigates the study of various subjects, more and more attention for teaching. This led to the need for teachers to individually study and put into practice various electronic learning services. It also analyzes the importance of development of teaching students in modern conditions. This investigation was conducted by using various electronic distance learning services showed the presence of a large number of existing platforms for different target audiences (Moodle, ISPRING, Google, etc.). The study revealed that the development of they must be more informed and disciplined, learn to assimilate and generalize the information received from various sources independently (video lectures, books, teaching aids, recommendations, various information sites on the subject under the study, etc.)

Keywords. Generalization, Systematization, educational environment, Correspondence education, Internet, Video, Experience, Moodle.

1. INTRODUCTION

In modern conditions of development of new directions in the study of various subjects, more and more attention for teaching in various higher educational institutions is paid to the development of learning foreign languages. However, today an increasing number of teachers are beginning to work with their students remotely. But to conduct classes from home, teachers and students both need other learning skills. Therefore, changes in approaches to learning and the formation of skills for students are needed.

2. AIM

To analyze and summarize the data of the main organizational issues and experience in introducing in practice work with students in new areas in the pedagogical approach in the form of learning language, as a modern direction in the current educational environment.

3. METHODS AND MATERIALS

Analysis, comparison and generalization, systematization the data of the topic. In this article we have listed and made a review of the most popular approaches that might be useful for teachers.

4. RESULTS

Due to the need for a quick learning in all higher educational institutions, which was caused by strict quarantine measures, there was an urgent need to introduce learning system that was convenient and understandable for both teachers and students. To date, higher education institutions conducted learning, which provided a correspondence education. Therefore, when there was a sharp need for education, in a number of universities there was no experience in organizing such work and no unified system of teacher training, as well as there was no single methodological approach. This led to the need for teachers to individually study and put into practice various electronic learning services. The analysis of various electronic learning services showed the presence of a large number of existing platforms for different target audiences (Moodle, ISPRING, Google, etc.). Among these platforms for teaching students in our conditions, resources on Google were chosen as sufficiently clear and convenient for quick mastering. These resources would be helpful for educational institution for teachers and students. The choice was based on the prevalence of the system, convenient support for different content, the ability to create the content of “original test items”, user management, reporting system. Another important selection criterion was free of charge, technical readiness and the ability of students to connect to this system and the availability of educational video materials for quick preparation of content by the teachers themselves. The quick development of the Classroom for teachers was facilitated by the simple settings and integration of the Google Classroom with Google Drive, Documents, Forms, and an e-mail, as well as ease of placement, the ability to share information and materials for training on the tasks page. It also became convenient for the teacher that it is possible to test the knowledge of students of the entire group simultaneously and post individual tasks for each student.

The question is what must the instructor know in order to use computer-assisted technologies more effectively particularly in the classroom? Use of the numerous Internet resources presumes sufficient hardware expertise on the part of the instructor to actively participate. Language instructors at any level of education should thoroughly consider the potential of available technology-assisted resources and web-based language materials. In order to do that, the instructor has to relate their chosen teaching methodologies to the various Internet resources and other computer-assisted teaching tools. To proceed in such an endeavor, the instructor should be familiar with the most popular information-search engines on the World Wide Web. They must know methods of information retrieval and must have the skills to explore hyperlinks for the best suited multimedia assistance useful in each specific language learning activity. The questions are then how to integrate these new technologies into our daily teaching of foreign languages, how to build our lessons. Incorporating specific resources in classroom activities, and what online activities would be helpful in each student’s pursuit of their chosen foreign language. This section will first trace the history of language learning methodologies and the role of technology. It will show the relationship between them in terms of theories, choices, and objectives. The history of connecting foreign language acquisition with technology and multimedia tools in the educational process represents a certain duality. On the one hand, after being

incorporated into the process of foreign language acquisition, multimedia tools influence how language is taught. On the other hand, learning objectives and goals in the foreign language acquisition process influence how technology, particularly computers and the Internet, will be adapted for the educational process. Many scientists consider these changes not simply as “a polar shift from structural to communicative perspectives,” but as “a more complex overlapping of three theoretical movements structural, cognitive, and socio cognitive”. Lots of experience in the language acquisition process demonstrates that using technology as a tool in the learning process brings a noticeable improvement in students’ foreign language competency. Audio and visual technology has a significant impact by providing foreign language instructors with a support tool that brings higher quality, real-life learning experiences from the world into the classroom. Using video instruction adds visual and auditory stimuli to language learning. Authentic video stories became useful. Video integrated into a course storyline or created for communicative situations extends and enriches the listening process by supporting student perceptions with facial expressions, body language, intonation, and the rhythm of the language. However, there should be some technical difficulties in the preparation of training material among teachers, since the reference materials on creating forms for teachers on Google would not provided in full volume, which led to the loss of part of the prepared data and to the loss of time. Also, during the learning the language, the requirements for the students themselves also increase: they must be more informed and disciplined, learn to assimilate and generalize the information received from various sources independently (video lectures, books, teaching aids, recommendations, various information sites on the subject under the study, etc.). During the summarizing the lessons using the various remote control forms, where there is a solution to practical problems of different difficulty levels: test situational cases, solving more complex multilevel problems to compare or deny any facts and others, the student reveals his weaknesses in the preparation of theoretical material. And when identifying its weaknesses in knowledge, the student must consciously work on the errors, returning to the repetition and understanding of the theoretical part of the material that he poorly prepared, that not every student understands or is ready to fulfill.

5. CONCLUSION and DISCUSSION

Thus, will be an experiment mastering learning through the internet among students will show, that students quickly acquire new technical skills in working with computer services, at the same time, the positive thing is that the student can immediately see both his strengths and weaknesses in the preparation of educational material. However, it requires a higher degree of motivation and a conscious aspiration for independent work from the student.

References

1. Mathison S. The Logic of Interdisciplinary Studies / S. Mathison, M.Freeman. 1997. – 32 p.

2. The Communicative Approach in English as a Foreign Language Teaching // [Электронный ресурс] <http://www.monografias.com/trabajos18/the-communicative-approach/the-communicative-approach>.

3. Ivanitskaya, L., Clark, D., Montgomery, G., & Primeau, R. (2002). Interdisciplinary learning: Process and outcomes. *Innovative Higher Education*, 27(2), 95–111.

4. Kalnina, S., Kangro, I. (2007). “ICT in Foreign Language Teaching and Learning at University of Latvia in the light of Fiste Project”. *ICT in Education: Reflections and Perspectives – Bucharest*. Retrieved July 15, 2012.

5. Jurich, S. (2001). “ICT and the teaching of foreign languages”. *TechKnowLogia*, Knowledge Enterprise, Inc. Retrieved July 30, 2012.

6. Davis, R. (2006). “Utopia or Chaos? The Impact of Technology on Language Teaching”. *The Internet TESL Journal*. Retrieved August 10, 2012.

7. Ramirez, L., L. (2012). “Why Use Web 2.0 Tools With ELLs?”. *The Best of Corwin: Educational Technology for School Leaders*, Corwin.

8. Rahimi, M., Yadollahi, S. (2011). “ICT Use in EFL Classes: A Focus on EFL Teachers’ Characteristics”. *World Journal of English Language* Vol. 1, No. 2, Published by Sciedu Press 17.

MODERN REALITIES AND FORMATION OF COMPETENCES IN STUDENTS OF THE 5TH COURSE SPECIALIZING MEDICINE WHILE STUDYING PEDIATRICS

Badogina L.

candidate of medical sciences,
associate professor

Obolonska O.

PhD, assistant of the department
Dnipro State Medical University
Department of propaedeutics
of children's diseases and pediatrics 2

High-quality training of highly qualified, competitive specialists in the field of health care, ready to perform professional duties - the main goal of the higher medical education institution. Such training is based on the implementation of the competency-based approach in higher education, i.e. it necessarily involves the formation of a set of key competencies in professional, communication, information and other areas. This is ensured not only by the study of programmatic issues of the discipline and the transfer of the necessary knowledge, skills and abilities directly from the teacher to the student, which occurs during traditional classes, but also by the use of modern progressive teaching methods, as well as by the independent work of students to master the necessary practical skills.

Traditionally, during the practical part of the class, students work at the bedside of a sick child: they record the results of an objective examination, justify the preliminary diagnosis, and draw up plans for additional methods of research and treatment. It is very useful to create teams of students, where everyone has their own role. The results are discussed in the form of a de-briefing - a professional discussion, during which the teacher asks questions, evaluates the actions of students based on watching a video recording of their performance of practical skills during a practical lesson. Taking into account the modern realities, the transfer of students to the distance learning format, the significant limitation, and sometimes the impossibility of their contact with patients, alternative methods of practical education take on an important role. Thus, at the Department of Propedeutics of Children's Diseases and Pediatrics 2 of the State Medical University, interactive teaching methods, such as the case method, are widely used during remote classes. Through the Moodle educational platform, the student is offered a clinical situation that he must consider and demonstrate his ability to identify the main typical symptoms of the disease, evaluate the results of additional examination, if necessary, expand it, differentiate with similar conditions, prescribe treatment, and determine the prognosis. Thus, there is an imitation of a real clinical situation. The teacher or another student can play the role of the patient and answer

additional questions, which allows changing the degree of difficulty of the task, as well as simultaneously evaluating the knowledge, ability to understand the clinical situation, analytical and communicative abilities of several students from the group.

This approach helps to achieve the learning outcomes defined by the Discipline Program (to be able to diagnose diseases, prescribe treatment, provide emergency care, etc.).

Conclusions:

1. To ensure quality training of doctors, taking into account modern realities, it is necessary to use alternative methods of training.

2. The case method allows you to construct situations similar to real ones and should be involved in conducting classes, as it contributes to the development of medical thinking and the formation of the necessary competencies in the student, especially in the case of the impossibility of working directly with the patient.

References:

1. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції / автори: Т. Герлянд, В. Манько, П. Лузан, Л. Нестерова, О. Слатвінська, М. Шимановський; за заг. ред. Л. Нестерової. – К.: ІПТО НАПН України, 2012. – 222 с.

2. Павлишин Г. А., Бігуняк Т. В., Саварин Т. В. Кейс-метод навчання у медичній освіті. МЕДИЧНА ОСВІТА. 2015. N3.-С.67-69

Available from: https://www.researchgate.net/publication/301944913_KEJS-METHOD_NAVCANNA_U_MEDICNIJ_OSVITI.

3. Педагогіка вищої школи. Метод кейсів (вирішення практичних проблем) [Електронний ресурс].

<http://pidruchniki.com/18380828/pedagogika/mikrovikladannya>

4. Afsouran, N. R., Charkhabi, M., Siadat, S. A., Hoveida, R., Oreyzi, H. R., & Thornton III, G. C. (2018). Case-method teaching: Advantages and disadvantages in organizational training. *Journal of Management Development*, 37, 711-720. <https://doi.org/10.1108/JMD-10-2017-0324>

MASTERING COMPANY MANAGEMENT SKILLS IN STUDENTS OF SPECIALTY “INTERNATIONAL BUSINESS” (ON THE BASIS OF THE SURVEY CONDUCTED ON THE ENTERPRISE “ROSHEN”)

Vasylyshyna Nataliia,
D.Sc. in Pedagogics, Professor,
Deputy Dean of the Faculty of International Relations,
National Aviation University, Ukraine, Kyiv

Gura Oleksandr,
Second-year Student, Group #9, Business Management Faculty, Westminster
University, The United Kingdom of Great Britain, London

Abstract: The actuality of the ongoing research is proven with the fact that modern companies are striving to increase their profitability. As a result, the policy of them is directed to take all possible efforts to stay competitive in the modern market. So, the purpose of the article is initiate the students of the specialty “International Business” to conduct surveys on company management effectiveness. The research we conducted for the current article on the worldwide company "Roshen" has shown that the well-known candy is in line with the UN Sustainable Development Goals in order to improve the functioning of the world economy. As a result, we have covered how "Roshen" is implementing four United Nations Sustainable Development Goals in the context of our study, including: decent work and economic growth; industry, innovation, and infrastructure; partnerships to reach the objective; and responsible consumption and production.

Key words and Phrases: profit, income, staff proficiency, communicative skills, business management, Nations Sustainable Development Goals, Roshen company.

We will analyse the operations of "Roshen," a well-known multinational confectionery company, in our research. Undoubtedly, one of the most significant and developed sectors of Ukraine's food industry nowadays is the manufacture of confectionary goods. The total amount produced represents around 3.2% of the state's GDP. One of the biggest confectionery product producers in Eastern Europe and Ukraine is Confectionery Corporation "Roshen". Kyiv Enterprises is where the main office is situated. Additionally, in order to have a good effect on the world economy, its sales operations follow the fundamental guidelines of the Sustainable Development Goals of the United Nations. The General Assembly endorsed the 2030 Agenda for Sustainable Development, which consists of 17 Sustainable Development Goals, in September 2015. (SDGs) [1; 3] (Figure 1).

Figure 1. Interrelation between Processes in Organization and its Behavior

The new Agenda stresses a comprehensive approach to attaining sustainable development for all, building on the idea of "leaving no one behind". There will be no poverty, no hunger, good health and well-being, quality education, gender equality, clean water and sanitation, affordable and clean energy, decent work and economic growth, industry, innovation and infrastructure, reduced inequality, sustainable cities and communities, responsible consumption and production, climate action, life below water and life on land, peace and justice, and strong institutions [2; 5].

These are the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) that will change the world. GOAL 17: Partnerships to achieve the Goal. However, as part of our inquiry, we will confirm and gather evidence about how Roshen is organising its workforce to meet some of the UN Sustainable Development Goals.

First, we will highlight two objectives that the multinational corporation "Roshen" is working towards: fair employment conditions and economic development through industry, innovation, and infrastructure and responsible consumption and production. In general, "Roshen" manufactures more than 320 different varieties of premium confectionary items. Up to 300,000 tonnes are produced worldwide annually. The three primary categories of activity are as follows: (1) manufacturing of crackers, cookies, pies, and cakes for long-term preservation; (2) production of bread and bakery goods; and (3) production of cocoa, chocolate, and sugar confectionery. The enterprise's people programme aims to help staff members and raise their level of professionalism. The Corporation has eight factories, including Bonbonetti Choco Kft in Budapest, Hungary; Klaipeda Confectionery Factory in Lithuania; and Ukrainian confectionary factories in Kyiv, Boryspil, and Kremenchug; as well as two production sites and a dairy plant in Vinnytsia. These factories are supplied with natural, high-quality dairy raw materials [2].

The Roshen Confectionery Corporation's production facilities are all certified in compliance with the criteria of the global safety and quality standards for food products

help to optimise deliveries, reduce product delays in warehouses, and enhance storage conditions for raw materials and finished goods [1; 5] (Figure 2).

Figure 2. Models in Organizational Behavior

The company has opened its own logistics facility. The logistics complex is a class "A" logistics complex and complies with all laws and regulations. The Modern Warehouse Management System provides the logistics. Additionally, all 8 confectioneries, namely the factories of the "Roshen" firm, are outfitted with the necessary technology to monitor product quality control. Technology development and the introduction of new, high-quality confectionery goods are handled by professionals who have completed training and certification programmes at highly specialised overseas facilities [3; 5].

The corporation's confectionery goods are available in Ukraine, Central Asia, the Caucasus, Kazakhstan, Germany, Belarus, Moldova, Lithuania, the USA, Israel, and other nations as part of the achievement of the 17th aim, "Partnership in Achieving the Goal." Roshen is a member of the "Ukrprominvest" group, which also includes the businesses "Agroproinvest", "Bohdan", "Leninska forge", "ISTA", "Ukravtozapchastina", "5 Kanal", "Native brand" and other assets. Achieving "Industry, innovation, and infrastructure" (Roshen), the ninth target. Has a technological plan for the manufacturing of goods in line with the authorised assortment, allowing workers to maintain control over equally high-quality made confectionery items and accountability in relation to their respective functional responsibilities [1; 2; 4].

Additionally, "Roshen" makes active investments in modernising the production process. A total of 110 million euros were invested in capital building and production development in 2020. Also, Kremenchuk and Kiev invested a total of \$25.7 million in the upgrade of their equipment in the confectionery plants. The industrial equipment

update that took done last year in 2020 merits emphasis. For instance, the production tools for the "Napoleon," "Smetannyk Roshen," "Cherry Queen," and "Prazhsky" cakes were purchased. Next, achieving the eighth aim, "Decent Work and Economic Growth," according to global business "Roshen". In order to improve its workforce's efficiency, productivity, and competitiveness on the worldwide market. Self-realization is the primary driver of employee motivation at the "Roshen" company, and among the top concerns at work are wage, professional advancement, and favourable conditions for creative work [3; 5].

Particularly Kyiv Confectionery Factory "Roshen" offers the following options for workers and candidates for open positions in order to line with United Nations Sustainable Development Goals: a team that is accountable, competent, and enthusiastic; professional advancement and career advancement, instruction in contemporary technologies, a steady pay with specific bonuses for completing certain tasks, an improvement in professionalism and a matching rise in earnings and fees; preferred, voluntarily purchased health insurance for workers and their offspring; Free current technology training, social programmes for workers and their kids, reduced prices on food and transportation, a free uniform, a leisure space, a gym and a 50% discount on summer camp are all offered, for the kids of employees; gifts for all occasions (Christmas presents for the kids, theatre tickets for the New Year's performance) [3; 5].

The following 6 ideas are fundamental to labor productivity evaluation activities: It is possible to economically validate the outcomes of labor activity completed projects by evaluating profit and expenses, which is considered to be an indicator of economic efficiency of work; evaluation of the final results enables quantitative quantitative evaluation of the results and dynamics of the corporation as a whole or its divisions based on consolidated economic indicators. Performance management provides the basis for planning and analysis of workforce in accordance with the main criterion. Productivity and other indicators that measure [4; 5].

Giving additional incentives and extra payments in the form of premiums also fulfils the aim associated with decent work and economic progress. Each employee is eligible to earn a premium payment in addition to the tariff compensation. The administrative firms create distinct surcharges based on unique circumstances (job difficulty and influence of unfavorable variables, scope of work, its relevance to the organization, level of employee professionalism). Every month, incentives are given to employees as a show of appreciation for their hard work, punctuality, and initiative. Implementation of defined monthly plans serves as the benchmark for the incentive.

The primary requirements for accruing employee bonuses are flawless performance of labor-related tasks and obligations, as stipulated by labor laws, internal regulations, official regulations, instructions, and technical rules, prompt implementation of environmental protection measures, and strict adherence to the sanitary regime of premises [3; 5] (Figure 3).

Key Elements of Organizational Behavior(OB)

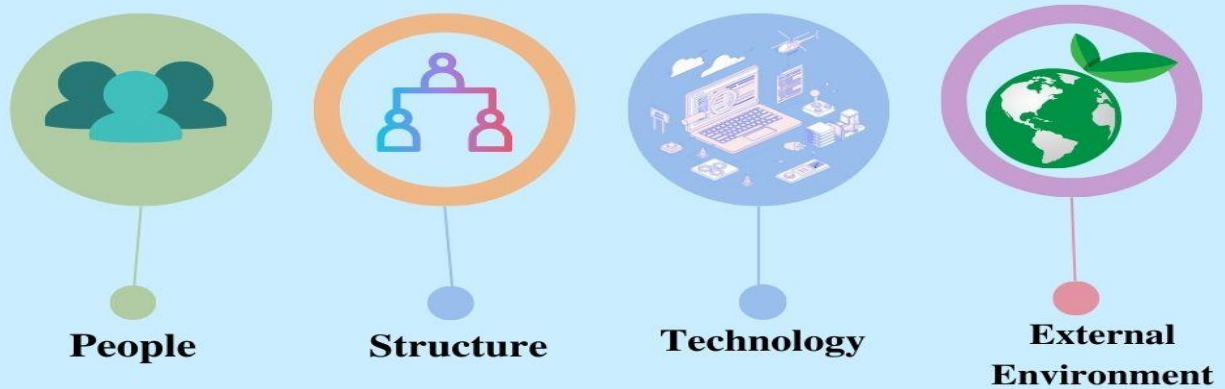

Figure 3. Key Elements of Organizational Behavior

In conclusion, the research we conducted for the current article on the worldwide company "Roshen" has shown that the well-known candy is in line with the UN Sustainable Development Goals in order to improve the functioning of the world economy.

As a result, we have covered how "Roshen" is implementing FOUR United Nations Sustainable Development Goals in the context of our study, including: decent work and economic growth; industry, innovation, and infrastructure; partnerships to reach the objective; and responsible consumption and production [2; 4; 5].

Thus, it may be said that the "Roshen" candy factory pays its employees on an hourly basis. The primary component of the remuneration at the company is determined tariff rate for a certain length of time or salary, followed by compensation and incentive payments, as well as allowances and bonuses.

Overall, Roshen Confectionery Corporation is one of the biggest producers of confectionery goods in Eastern Europe and Ukraine. The company's head office is located right downtown Kyiv. More than 320 different varieties of premium confectionery goods are produced by "Roshen". Up to 300,000 tons of product are produced annually.

Despite the worldwide crisis brought on by the epidemic on both the Ukrainian and global markets, the corporation's functional metrics attest to successful operations. The computed statistics show that, despite the worldwide crisis brought on by the pandemic on Ukrainian and international markets, the firm "Roshen" is operating well in terms of the use of modern technology. The income from the sale of items has climbed from UAH 232,312,000 in 2016 to UAH 638,817 thousand in 2020, or by 1.7 times, according to all available indications.

Finally, achieving the "Responsible Consumption and Production" aim means keeping an eye on the quality of the products. As a result, all eight of the "Roshen" corporation's confectionery factories are outfitted with the necessary machinery, introduced with new, high-quality confectionery products, and have technology development carried out by specialists who have undergone training and certification in highly specialised foreign centres.

References

1. Cordiani, S., Ruffatti, P. (2013) Organizzazione per Processi e Pensiero Snello - le Pmi alla Conquista del Mercato. 314 p. [in English]
2. Department of Economic and Social Affairs Disability. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html> [in English]
3. Seventeen United Nations Sustainable Development Goals. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html> [in English]
4. UNICEF and the Sustainable Development Goals. Retrieved from: <https://www.unicef.org/unicef-and-sustainable-development-goals> [in English]
5. Yepifanova, I. (2018) Methodological Bases of Concept Formation and Choice of Innovative Business Strategies. Baltic Journal of Economic Studies. № 3. P. 51–59. [in English]

ENHANCING FOREIGN LANGUAGE LEARNING BY MEANS OF ART TECHNIQUES

Sadovets Olesia

Associate Professor, PhD in Pedagogy
Associate Professor of the Chair of
Foreign Language Learning and Intercultural Communication,
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Forming foreign language competence requires using different learning techniques, such as project technique, problem solving, collaboration, game techniques etc. They are improved and elaborated constantly by teachers and educators of all levels due to the development of science, society, pedagogics, methods of teaching, technologies etc. Learning techniques that acquire more and more popularity these days are art techniques. They are related to art therapy and represent a variety of forms and methods of learning that encourage learners' creativity and self-expression, increase their motivation to work in collective cooperation while solving some definite learning problems. This is especially relevant and appropriate for foreign language study. Art techniques enhance emotional state of learners, atmosphere in the classroom, attention concentration, and long-term memory. Mostly art techniques presuppose the use of visuals (pictures, photos, videos, presentations, excerpts from films or cartoons); creative project techniques (collaging, dramatization, reciting poems, making one's own videos and films etc.) [4, 20]. This list is a long one and the classifications of art techniques are various.

Art techniques are quite effective in vocabulary learning. According to the research of M. Farokhi, using art therapy, drawing, dramatization, photo techniques and collaging during the foreign language lessons increases the perception of vocabulary up to 60% whereas the perception with traditional methods is only 25% [2, 924]. Positive effect of art techniques, according to P. Have, is based on three principles: creative thinking – learners think in a non-standard way and so perceive new vocabulary better on the level of emotions and feelings; improvisation – helps to replace remote learning by meaning comprehension; and background – learning vocabulary not through translation but other ways of vocabulary presentation – videos, PowerPoints, lyrics, story-telling etc. [3, 46-47]. With the help of background mode, learners immerse into learning and subconsciously start thinking critically and overcome language barriers.

Art techniques develop language skills, creativity, divergent thinking, concentration, memory and imagination. They allow teachers to form the necessary language environment, create visual support for vocabulary perception using modern technologies, such as PCs, tablets, smartphones, multimedia, audio equipment and virtual reality. According to P. Abbas, alongside advantages, art techniques also have disadvantages: difficulties in lesson preparation; time-consuming process; learners'

getting used to them easily so that teachers have to make up new forms of art therapy all the time to keep learners engaged [1, 107].

C. Young stated that art techniques connect the art of teaching with the art of learning, and this connection can be represented in the form of a chain: teacher→learner→communication→vocabulary→art [8].

There are many classifications of art techniques but the most widely spread is by J. Mukoroli [6, 29]. It includes:

✓ music art technique or therapy	✓ imagination therapy
✓ dramatization	✓ drawing therapy
✓ hobby therapy	✓ dance therapy
✓ phototherapy	✓ game therapy
✓ collaging	

We consider it necessary to give short characteristics to each of the groups.

1. Music therapy has many advantages. It increases motivation to language learning; allows to memorize new vocabulary easier; and encourages more relaxed atmosphere. Besides, music can be used to study grammar, develop listening skills (ignoring unknown words), make, translate, dictate and discuss songs, write song reviews and letters to singers, role play, make fill in the gaps tasks, correct mistakes in lyrics, use songs in project activities, practise intonation, pronunciation, and develop culture knowledge. Besides, it can be used as a background for other kinds of activities. Music therapy should be applied for both receptive and perceptive learning [7, 6]. Therefore, it enhances study of lexical, phonetical, grammar, syntax, culture material, has positive aesthetic and psychological impact on learners. To enhance foreign vocabulary learning, the work with songs should include three stages: tasks before the song; song listening; and tasks after the song.

2. Dramatization of songs, poems, dialogues, texts, plays will improve monologue speech considerably and can engage the most passive learners. Besides, it improves intonation and pronunciation skills.

3. Phototherapy includes analysis, commenting, and description of personal photos or those taken from social media. For effective foreign language learning, photos should be thematic. Learners are especially interested if they have to post a photo in social media and write a comment to it.

4. Drawing therapy presupposes artistic, spontaneous, or thematic drawing. The advantage of this art technique is that it encompasses many different topics, situations, and objects. There is no right or wrong in these activities. Besides, learners can practise new vocabulary with their drawings, demonstrating them to the class, discussing them, analyzing, finding similar and different, and making associations. Drawings can be: free (learners draw what they want); communicative (they work in pairs but communicate only via images and symbols); collective (some learners or a group draw pictures on one sheet of paper related to the lexical topic); supplementing drawing (learners pass the sheet in a circle where everyone adds some element to the general picture) [5, 67-69]. While discussing the drawing, learners will remember the simplest set expressions and clichés for different communicative situations, models of the dialogues, will learn how to ask questions correctly and give appropriate answers to

them. It is a good way to acquire the necessary lexical minimum. If the level of learners' knowledge is higher, they can describe famous or iconic historic photos or pictures discussing their historical and cultural background and value [6, 30].

5. Collaging is a sort of depiction or designing of an image, placed on a surface by means of combining different materials and objects of diverse shapes and colours (photos, paper scraps, fabrics, colour paper, carton, wood, wire, ropes etc.). Collaging in foreign language learning can be individual and collective, dedicated to a definite lexical topic. A good example of collaging is mind-map making.

6. Imagination therapy presupposes that learners imagine themselves as their favorite cartoon or film character, celebrity or superhero and describe the experience.

7. Hobby therapy is an art technique when learners are given tasks on the basis of their hobbies, so that they can make quizzes, ask questions, present pictures, make collages related to their hobbies and present them as tasks for their groupmates. These activities motivate learners because they concern their interests.

8. Dance therapy can be used at the beginning or end of the lesson as learners, especially of early age, have to move frequently. In such a way, they remember information better and are more active. This technique can be used to learn new vocabulary related to some topic, e.g. "Sport" when learners imitate movements in different sports.

9. Game therapy is the most widely spread teaching method for different age groups. They can be phonetic, grammar, reading, listening, speaking games, mixed, and communicative. They include riddles, crosswords, puzzles, hangman, imitation games, competition games, guess games, bingo games etc.).

It should be kept in mind that psychological aspect is very important for all art techniques as it takes into account emotional state of learners, their opinions and feelings. Art techniques require relaxed atmosphere, no fears and high motivation. They can be applied at the start of the lesson for warming-up or at the end for summarizing. According to M. Farokhi, art techniques must correspond to basic principles of foreign language learning: communicative approach; situational approach and topicality; functionality; and individualization of learning process that provides active participation in the lesson with consideration of learners' life experience, motivation to language learning, sphere of interests, context study, activities and emotions [2, 925]. If applied reasonably, art techniques are perfect for language study for different age groups, levels of knowledge and kinds of language activities.

References

1. Abbas P. G. Visual, Auditory, Kinaesthetic Learning Styles and Their Impacts on English Language Teaching / P. G. Abbas // *Journal of Studies in Education*. – 2019. – Vol. 2, No. 1. – P. 104–113.
2. Farokhi M. The impacts of using art in English language learning classes / M. Farokhi, M. Hashemi // *Iran: Procedia. Social and Behavioral Sciences*. – 2019. – Vol. 31. – P. 923–926.
3. Have P. The Use of Art in English Language Teaching / P. Have // *Luxemburg*, 2020. – 105 p.

4. Johnson M. A Philosophy of Second Language Acquisition / M. Johnson // Yale Language Series. – London: Yale University Press, New Haven, 2020. – 218 p.
5. Marzano R., & Pickering D., Pollock J. Classroom instruction that works: Research based strategies for increasing student achievement. Alexandria, VA: ASCD, 2001.
6. Mukoroli J. Effective Vocabulary Teaching Strategies For The English For Academic Purposes ESL Classroom. 2016. p. 29 – 30.
7. Murphy J. Art therapy with secondary school learners / J. Murphy. – East Sussex: Brunner-Routledge, 2016. – P. 1-15.
8. Young C. Teaching the English Language Arts with Technology: A Critical Approach and Pedagogical Framework. – 2016. – Retrieved from: <https://citejournal.org/wpcontent/uploads/2016/04/v4i1languagearts1.pdf> (date of the application 25.09.2023).

THE COMPLEX ANALYSIS OF VIDEO MATERIALS USE IN ENGLISH STUDIES

Shcherbakova Olena

Ph.D., Assistant Professor

V. O. Sukhomlynsky National University, Mykolaiv, Ukraine

Nikiforchuk Svitlana

Lecturer

V. O. Sukhomlynsky National University, Mykolaiv, Ukraine

Today, modern technology has changed almost every part of our lives. The internet has changed the way we receive information and communicate. Being able to use technology nowadays is absolutely essential.

In recent years, interest in educational videos as an effective means of teaching a foreign language has been growing markedly. The specificity lies in the fact that it makes it possible to combine visual and sound images in typical circumstances, to offer students a speech situation in which, with the help of the teacher, they can find themselves in the role of active participants in communication. The relevance of this method of teaching lies in the fact that it provides effective communication in a foreign language, as well as promotes the personal development of students, provides links between classroom work and real life, helps to achieve a balance between the acquisition of factual knowledge and practical skills and abilities.

Among the problems theoretically and experimentally solved by the methodology of foreign languages, according to the Law of Ukraine “On Education”, communicative competence and ways to achieve it are one of the most relevant. However, according to Nosul Y.O., it is quite problematic to master a foreign language without being in an authentic linguistic environment. Therefore, the use of various video materials can provide a certain degree of stay in such a language environment, to reproduce real language transactions. Moreover, different linguistic aspects can be extracted and demonstrated from the content of each individual video from different corners – for the use of certain lexical units to show the use of grammatical context or for the purpose of identifying and discussing a certain topic [1].

Therefore, an important task of the teacher is to create real and imaginary situations of communication in a foreign language lesson, using various methods and techniques of work (role-playing games, discussions, creative projects, etc.). In solving this problem, a huge role is played by technical teaching aids, which allow students to give more complete and accurate information on the topic under study, increase the visibility of learning and cause a desire for further improvement of language culture [3].

In modern methodology, the use of audio and video recordings in the classroom is not only appropriate, but also obligatory. Working with such materials in the classroom diversifies the activities of students in the process of learning a foreign language. Audio and video materials make the lesson interesting, increase the level of

motivation to learn a foreign language, and provide an opportunity to work with authentic samples of a foreign language [4].

Hence the obvious importance and relevance of studying the use of video and audio materials. The main means of teaching a foreign language is the language environment, and all other means are auxiliary, their purpose is to create a more or less pronounced illusion of attracting students to the natural environment. Conducting a lesson in a completely foreign language creates a prototype of a foreign language environment, brings the educational process closer to the conditions of real communication in this language.

One of the prerequisites for effective teaching of foreign languages is the high motivation of schoolchildren. It is necessary to work on increasing motivation continuously, and the involvement of video films (or video fragments) contributes to the solution of this problem. In addition, films are a fertile source of vocabulary enrichment as well as a way to form communicative competence in general [4].

It should be noted that the use of a video in a lesson is not only the use of another source of information. The use of video contributes to the development of various aspects of students' mental activity, and above all, attention and memory. During the viewing in the classroom, there is an atmosphere of collaborative cognitive activity. Under these conditions, even an inattentive student becomes attentive. In order to understand the content of the film, students need to make some effort. Thus, involuntary attention turns into voluntary attention, and the intensity of attention has an impact on the process of memorization. The use of various channels of information input (auditory, visual, motor perception) has a positive effect on the strength of the preservation of regional and linguistic material.

However, when using the visual method (demonstration of video material), a number of conditions must be observed:

- the video material must correspond to the level of knowledge of students;
- visuals should be used in moderation and should be shown gradually and only at the appropriate moment of the lesson;
- observation should be organized in such a way that all students can clearly see the video material;
- it is necessary to clearly highlight the main thing;
- the video material must be precisely matched to the learning material being studied [4].

It is well known that the audiovisual method can improve the performance of students in the classroom by 80%. Videos and video fragments are used to intensify the educational process and give it maximum communicative orientation. The video connects the class to the real world and shows the language in action. In a short period of time accentuated for watching a video fragment, the student receives a large amount of information from two channels at once: visual and auditory, which helps to better remember speech structures, expand vocabulary and stimulate the development of language and listening skills. You can end the video with a series of classes on any topic or problem.

The use of video materials in teaching a foreign language is based on one of the oldest and most basic methodological principles – the principle of visibility. Information presented in a visual form is the most accessible for perception, it is assimilated easier and faster. However, before choosing the material of videos, it is necessary to take into account the composition of foreign language learners, their age, interests, language skills, as well as language reasons.

The use of video in the classroom helps to solve such tasks as: – formation of communicative culture, enrichment of the students' vocabulary; – improving listening comprehension and comprehension of spoken language; – improvement of pronunciation; – improving the quality of students' knowledge and intensifying training; – increasing motivation for learning; – mastering a foreign language culture; – creation of favorable conditions for students' independent work. When using video, it is necessary to remember that the video itself is not a teaching method, when planning lessons, you should not rely on video as a complete replacement for the teacher. The use of video in the classroom makes the learning process more attractive and interesting, but without a well-thought-out methodology and a planned lesson in advance, it can do little to help in the pedagogical process.

The study of the problem of working with audio and video materials in the educational process was carried out by: L. Alekseeva, N. Bychkova, M. Brandi, Y. Verisokin, L. Voloshinova, L. Petrova, Y. Fedorenko, T. Yakhunov and others. All researchers note that the use of educational and methodological video materials contributes to increasing the motivation of language learning, individualization of learning and the development of motivation of students' language activity, the formation and development of communicative competence and is an inexhaustible source of educational material.

Thus, the use of video materials in foreign language classes remains the leading means of students' interest and contributes to the activation of knowledge on the material studied, involves the psychological processes of memorizing information and thereby contributes to the formation of socio-cultural competence.

References:

1. Verysokin Yu.I. Videofilm yak zasib pidvyshchennia motyvatsii uchniv // Inozemna mova v shkoli. – 2003. – №5-6. – S.31-34.
2. Ilchenko Ye. Vykorystannia videozapysu na urokakh anhliiskoi movy. Ylchenko // Anhliiska mova, 2003. - №9. S.7-8.
3. <https://vseosvita.ua/library/embed/01009v61-00a6.docx.html>
4. http://enmova.blogspot.com/2015/12/blog-post_54.html

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Андрищак Олена Валеріївна

викладач іноземних мов

КЗ ЛОР «Самбірський фаховий педагогічний коледж
імені Івана Филипчика»

Процес засвоєння англійської мови відбувається через розуміння структури мови, її побудову та вміння їх використовувати правильно у комунікації. Саме такий процес відображає граматична компетентність. Сьогодні викладачі англійської мови ставлять перед собою дуже важливе питання, яке стосується пояснення граматичного матеріалу на практичних заняттях з англійської мови, намагаючись здійснювати пошук ефективних підходів та методів, для того, щоб цей матеріал був цікавим і, щоб граматичні знання і вміння студентів допомагали їм покращити процес висловлювання та правильного розуміння і сприйняття. Тому потрібно розуміти, що процес формування граматичної компетентності студентів є не лише рецептивним, але й продуктивним.

Грамматичну компетентність можна визначити як знання про граматичні засоби мови та вміння нею користуватися.

Ефективність процесу формування граматичної компетентності залежатиме, на нашу думку, від урахування основних компонентів змісту навчання. Мова йде про лінгвістичний, психологічний та методологічний компоненти змісту навчання граматики іноземної мови [3].

Лінгвістичний компонент включає морфологію та синтаксис. Володіння іншомовним граматичним матеріалом передбачає наявність у студентів умінь утворювати форми слів, володіти тією чи іншою синтаксичною конструкцією, вживати її в контексті. Змінюючи форми слів, студенти оперують словами і елементами слів: префіксами, суфіксами, закінченнями. Такі дії студенти виконують для вираження власних думок та сприйняття інших. Якщо говорити про автоматизацію цих дій, тоді потрібно сказати, що при використанні рідної мови мовні дії виконуються миттєво і несвідомо для учасника комунікації [4], а для тих, хто вивчає англійську мову, деякі дії залишаються не автоматизованими.

У методиці навчання іноземної мови виділяють пасивну (рецептивну) і активну (продуктивну) граматику [3]. Активна і пасивна граматики диференціюються не тільки за характером використання набутих знань у процесі мовної діяльності, але й за своєю структурою. Активний граматичний мінімум охоплює ті граматичні явища, які необхідні для розвитку усного та писемного мовлення студентів. Роблячи відбір активного граматичного мінімуму, потрібно послуговуватись наступними принципами:

- принципом поширення в усному мовленні;
- принципом зразковості;
- принципом виключення синонімічних граматичних явищ.

Пасивна граматика використовується студентами для аналізу змісту усного чи писемного висловлювання.

Спілкування є своєрідним видом мовної діяльності, який представляє собою передачу і сприйняття інформації за допомогою мовних засобів. Мовна діяльність характеризується визначеною метою і ієрархічним будовою, яка включає окремі дії, кожна з яких має проміжну мету, підпорядковану спільній меті [4].

В процесі розвитку граматичних навичок студентів необхідно:

- вибирати моделі, які б відповідали мовному задуму того, хто говорить або пише, в конкретній комунікативній ситуації;

- оформляти мовні одиниці, які потрібно використовувати для наповнення обраної моделі відповідно до норм мови, на якій здійснюється комунікація.

Володіння мовою передбачає не тільки наявність сформованих навичок автоматичного виконання мовних дій, але і вимагає глибокого осмислення ряду мовних явищ, що не піддаються безпосередньому чуттєвому сприйняттю, усвідомленню закономірностей, що реалізуються в мові, використанню складних інтелектуальних дій і операцій [4].

Для того, щоб навчальний граматичний матеріал відповідав комунікативним завданням оволодіння іноземною мовою, необхідно представити в ньому граматичні явища, які вивчаються. в складі цілісних мовних комплексів, співвіднесених з ситуаціями їх функціонування в мові, і в узагальненому систематизованому вигляді. Такий підхід дозволяє врахувати необхідні компоненти змісту навчання: вміння, навички і знання. При цьому процес оволодіння англійською граматику протікає від усвідомленого вживання мовних одиниць до їх автоматичного використання в мові.

Ми зауважили, що під час вивчення граматичних явищ, студенти інколи свідомо чи несвідомо послуговуються правилами рідної мови, що є дуже помилковим та згодом викликає труднощі у сприйнятті англійських граматичних явищ. У такому випадку виникає міжмовна інтерференція.

Також виникає внутрішньомовна інтерференція, яка визначається тим, що в англійській мові існує досить велика кількість граматичних явищ, які студенти можуть переплутати, особливо, якщо при цьому дані явища повністю або частково відсутні в рідній мові. Наприклад, у процесі вивчення англійської мови студентам важко розрізнити часові форми дієслів, особливо форми перфектних і тривалих часів, яких не має в українській мові.

Отже, необхідно враховувати граматичні особливості рідної та англійської мов і визначати послідовність введення матеріалу, передбаченого програмою, типи вправ і характер граматичних опор. Слід пам'ятати про зони міжмовної і внутрішньомовної інтерференції, в процесі підбору і укладанні додаткових вправ, правил-інструкцій, керуватися найбільш типовими помилками, які легше прогнозувати і запобігати, якщо враховується не тільки специфіка граматичних явищ, а й об'єктивні труднощі їх засвоєння [5].

Комунікативно-орієнтований підхід у навчанні іноземних мов є сьогодні ведучим, адже враховує змістовну сторону іншомовного висловлювання;

приділяє увагу оформленню мовлення; реалізує принцип свідомості в оволодінні іншомовної граматики. Зміст навчання іноземної граматики є складною діалектичною єдністю, яка складається із взаємодії організованого навчального матеріалу та процесу його засвоєння [1]. Першочергове значення надається розумінню і продукуванню мовних повідомлень, а вивчення граматики підпорядковане цій провідній меті.

Відібрані граматичні явища повинні використовуватись у комунікативній ситуації і бути достатніми для обговорення комунікативних тем на заданому рівні. Тому принцип функціональності є дуже важливим у такому випадку, адже є компонентом методичного змісту заняття і диктує необхідність аналізу граматичних явищ в напрямку від форми до значення і орієнтації на мовлення з його ситуативним різноманіттям [1; 3].

Окрім принципу функціональності у вивченні англomовного граматичного матеріалу необхідно враховувати й інші принципи, такі як принцип мовленнєво-мисленнєвої активності, який передбачає послідовну і організовану роботу над граматичним матеріалом в мовленнєвій діяльності, використовуючи її ситуативно; принцип індивідуалізації навчання, який передбачає врахування всіх індивідуальних особливостей студента в процесі навчання; принцип ситуативності, який передбачає визнання комунікативної ситуації [3].

Ситуація в процесі комунікативного навчання забезпечує презентацію граматичного матеріалу, формування граматичних навичок і є основою організації граматичних одиниць; принцип новизни, який охоплює весь освітній процес, а його реалізація надзвичайно важлива для успішності комунікативного навчання. Комунікативний процес характеризується постійною зміною предмета розмови, обставин, умов, завдань тощо [1; 2; 3]. Новизна забезпечує необхідний розвиток мовленнєвих вмінь, зокрема їх динамічності, вмінні перефразувати, механізми комбінування, ініціативності висловлювання, темпу мовлення і особливо стратегії та тактики мовця.

Формування граматичної компетентності передбачає розвиток продуктивних і рецептивних граматичних навичок [3].

Під продуктивними граматичними навичками розуміють здатність студентів вибрати модель адекватного комунікативного завдання і оформити її відповідно до норм мови. Комунікативним завданням виступає мовленнєвий намір щонебудь повідомити, переконати. Саме виконанню завдань служить та чи інша граматична форма.

Розвиток рецептивних граматичних навичок передбачає вміння студентів розпізнавати і розуміти граматичні структури і використовувати їх у своєму мовленні.

Оскільки сприйняття усного та письмового тексту можливо і при активному, і при пасивному володінні мовним матеріалом, рецептивні граматичні навички далі поділяються на рецептивно-активні і рецептивно-пасивні граматичні навички читання і сприйняття іноземної мови на слух.

З урахуванням мети розвитку вмінь долати негативний вплив рідної мови на англійську мову слід виділити в граматичній компетентності наступні компоненти: когнітивний, операційно-діяльнісний і регулятивний.

Когнітивний компонент граматичної компетентності включає знання про граматичну будову мови: правила слово- і формоутворення, закономірності утворення речень, знання про граматичні категорії. Оволодіння даними знаннями і правилами сприяють осмисленню лінгвістичної інформації, яку отримують студенти, та утворення в їхній свідомості відповідних концептів як квантів структурованого знання [2; 5]. Даний компонент дозволить студентам здійснювати порівняльний аналіз знань про граматичному склад рідної та англійської мов.

В операційно-діяльнісний компонент граматичної компетентності слід включити усвідомлене використання студентами граматичних засобів англійської мови для вирішення комунікативних завдань, які передбачають формування мовних граматичних навичок, характеристику яким ми подали вище.

До регулятивного компоненту граматичної компетентності слід відносити вміння долати граматичну інтерференцію, вміння студентів взаємодіяти в парах і групах; досвід міжкультурної комунікації, а також володіння специфікою вживання граматичних явищ в певному соціокультурному контексті. Це сприятиме створенню в свідомості студентів більш точної мовної картини світу і мінімалізації помилок, які пов'язані з впливом рідної мови на англійську мову.

Вивчення англійської мови покликане допомогти студентам усвідомити той факт, що вони постійно змушені перебувати в ситуації суміщення двох різних лінгвокультур. Зокрема, граматичні явища (разом з іншими мовними явищами) відображають культурний концепт носіїв мови, а знайомство студентів з новими граматичними явищами неминуче веде до зіткнення і порівняння концептів рідної та інофонові культур.

Як показує практика викладання англійської мови в коледжі, знайомство студентів з інофонові культурою відбувається в недостатній мірі, хоча для підготовки майбутнього учасника комунікації важливо подолати не тільки мовний бар'єр, але й культурний. Отже, добірку теоретичного і практичного граматичного матеріалу необхідно проводити з урахуванням національно-культурного особливостей англійської і рідної мов.

З урахуванням національно-культурних особливостей англійської мови, граматична компетентність включає в себе сукупність граматичних знань, навичок і умінь, які сприяють їх подальшій реалізації в мові з метою комунікації, а також знань, навичок і умінь, які сприяють засвоєнню соціально-культурних норм і національно-культурної специфіки мовної поведінки представників англійської культури в життєво важливих ситуаціях.

Культуро-орієнтоване навчання граматики англійської мови дозволяє одночасно вивчати мову та культуру, що веде до формування не тільки мовної, але і концептуальної картини світу. Це може сприяти запобіганню помилок, пов'язаних з розбіжностями між мовними системами української та англійської

мов і особливостями культурно-специфічного сприйняття дійсності носіями англійської мови.

Список літератури

1. Вовк О. І. Формування граматичної компетентності студентів-філологів у процесі оволодіння англійською мовою. Вісник ЛНПУ ім. Т. Шевченка, 2007. № 20 (136). С. 20–24.

2. Вольницька Д. О. Методика формування граматичної компетентності у студентів ВНЗ. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20086/1/51.pdf>

3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. - 328с.

4. Тригуб І. П. Формування граматичної компетентності у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2014. № 10. том 2. С. 74–77.

5. Федорово З. І. До питання формування граматичної компетентності в середніх загальноосвітніх школах. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/48-visimnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internetkonferentsiya/413-do-pitannya-formuvannya-gramatichnoji-kompetentsiji-vsrednikh-zagalnoosvitnikh-shkolakh>

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З РАС В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Білан Валентина,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Ревук Олександр
студент 504 групи, денної форми навчання,
факультету дошкільної та спеціальної освіти
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Одним з основних напрямів реформування сучасної системи освіти є створення умов для повноцінного залучення в освітній простір та успішної соціалізації дітей з обмеженими освітніми потребами здоров'я (ООП). Важливим кроком у цьому процесі стало прийняття Закону України «Про освіту», у межах якого законодавчо визначено статус учня з ООП і необхідність створення спеціальних освітніх умов навчання для осіб з ООП. Також законодавчо закріплено право батьків на вибір форми освіти для їх дитини, включно з інклюзивним навчанням.

Особливу групу дітей з ООП складають діти з розладами аутистичного спектру. Розлади аутистичного спектру (далі – РАС) відносяться до первазивних порушень, тому побудова освітнього середовища для таких дітей вимагає врахування ряду взаємопов'язаних факторів, які визначаються їх особливостями (А. Колупаєва [1], Л. Лаврінченко [2], Г. Соколова [4]).

Питання про організацію освіти і соціалізації дітей з РАС у закладах загальної середньої освіти нині стоїть особливо гостро, зокрема й тому, що кількість дітей з РАС, які навчаються в школах, постійно збільшується (Н. Тертична [5]). Унаслідок чого виникають запити як педагогічної практики, так і батьківської громадськості.

Відомо, що ефективність освітнього процесу в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій різнопрофільних фахівців (вчителів, соціального працівника, дефектолога, медичного працівника, психолога, асистента вчителя, реабілітолога, батьків та ін.), які входять до складу команди психолого-педагогічного супроводу. Діяльність якої визначається наказом МОН «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (№ 609 від 08.06.2018).

Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами

в інклюзивному закладі – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Команда супроводу має постійних учасників (директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), реабілітолог та батьки або законні представники дитини з ООП тощо) та залучених фахівців (медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент 23 дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо). [3,45].

Тому, командний підхід є однією з основних вимог до організації навчання учнів з РАС у школі. У команді фахівці розробляють єдину лінію поведінки з дитиною, загальні правила і вимоги. Участь у роботі сімейного психолога дозволяє також узгодити дії фахівців і батьків, виробити загальну систему вимог і правил удома та в школі. У результаті дитині стає легше зрозуміти ці вимоги, оскільки вони не суперечать одна одній, і звикнути до них.

При оптимальній організації корекційної роботи фахівці спільно підбивають підсумки діагностики та вирішують, які актуальні завдання розвитку будуть вирішуватися на індивідуальних заняттях з дефектологом, психологом, логопедом, а які – у класі, у гуртках тощо. Якщо над певною проблемою працює більше одного фахівця, потрібен постійний діалог, щоб програми корекції не входили в суперечність, натомість взаємно доповнювали одна одну. Також фахівці дають рекомендації вчителю щодо організації уроків з урахуванням індивідуальних особливостей дітей: можливі форми участі дитини в уроці, допоміжні засоби, особливості мотивації тощо. У результаті стає можливим вироблення єдиної стратегії комплексного впливу як на фронтальних, так і на індивідуальних корекційно-розвивальних заняттях.

Під час навчального експерименту ми виявили, що навчання учня з РАС у закладі загальної середньої освіти доцільно починати в корекційних класах малої наповнюваності з подальшим переходом учня з РАС в інклюзивний клас. Таке навчання може проходити в кілька етапів: адаптаційно-діагностичному, змістово-організаційному, результативно-рефлексивному. Проте і на адаптаційно-діагностичному етапі для всіх дітей необхідна соціальна інтеграція в школі. Після закінчення адаптаційно-діагностичного етапу в учнів з РАС формуються основи навчальної поведінки, а взаємодія і спілкування з дітьми і дорослими стає більш адекватною соціальним нормам.

З нашого досвіду, не всі діти з РАС можуть продовжувати навчання в інклюзивному класі навіть після навчання в корекційному класі. Найчастіше основними причинами є серйозні інтелектуальні або поведінкові проблеми, вирішення яких неможливо в умовах школи. Таким учням доцільно продовжувати навчання в системі спеціальних шкіл (спеціальні корекційні школи для дітей з інтелектуальними порушеннями, для дітей з важкою мовною патологією та ін.). Ті учні, які після корекційного етапу можуть навчатися в

режимі повної інклюзії, повинні переходити в звичайні класи і вчитися за загальним розкладом разом з нормально розвиненими дітьми з обов'язковим супроводом тьютора.

Одним із запропонованих нововведень було використання спеціалізованої системи моніторингу, що дозволило адаптувати систему оцінювання так, щоб, з одного боку, діти з РАС могли досягти результатів і продемонструвати знання з предметів, що вивчаються, а з іншого боку, дозволяла своєчасно вживати заходів для усунення прогалин.

Також у процесі навчального експерименту виявилось, що командний підхід є однією з основних вимог до організації навчання учнів з РАС у школі. Тільки його використання дає можливість розробити єдину стратегію комплексного впливу на дітей з РАС як на уроках, так і на фронтальних та індивідуальних корекційно-розвивальних заняттях. Важливо, щоб у команду входила достатня кількість фахівців для забезпечення комплексного і системного корекційно-розвивального впливу.

Проведене дослідження є перспективним і дозволяє продовжити роботу у напрямі розробки спеціалізованих методів, технологій і форм навчання учнів з РАС на рівні початкової та основної освіти.

Список літератури

1. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка: путівник для педагогів: навч.-метод. посіб. К.: АТОПОЛ. 2010. 96 с.
2. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти): навч.-метод. посіб. для керівників закладів освіти, учителів та вихователів ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів, методистів. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с.
3. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах нової української школи: [навчально-методичний посібник] / Укл. Л.І. Чопик – Вінниця : КВНЗ «ВАНУ», 2019. – 39 с.
4. Соколова Г. Б. Теоретико-методичні засади психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна: дис. д-ра психол. наук: 19.00.08. Київ, 2019. 474 с.
5. Тертична Н. А., Головань Г. О. Характеристика динаміки змін розвитку емоційної сфери дітей з синдромом Дауна дошкільного віку в рамках інклюзивної освіти. *Науковий Вісник національного медичного університету імені О. О. Богомольця*, 2009. № 2. С. 148–154.

ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ХІМІЇ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Величко Наталія Сергіївна

Здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014 Середня
освіта спеціалізації 014.06 Хімія,
Херсонський державний університет

Вишневська Людмила Василівна

Кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри хімії та фармації,
Херсонський державний університет

Анотація: В даній роботі розглянуто один із способів інтеграції змісту навчання природничих дисциплін у закладах загальної середньої освіти – інтегрований урок, адже саме урок залишається основною формою навчально-виховного процесу у освітянській діяльності закладів формальної освіти.

Ключові слова: освіта, компетентнісний підхід, компетентність, інтеграція, інтегративний підхід, інтегроване навчання, інтегрований урок, цілісна картина світу, конкурентоспроможність, цілеспрямованість.

Актуальність дослідження. У сучасному соціумі все частіше постає проблема формування творчо активної та конкурентоспроможної особистості, якій властиві високі морально-духовні цінності та достатня теоретична і практична підготовка. Саме учень і його пізнавальна діяльність є центром педагогічних проблематик, а не школа як навчальний заклад, навчальні програми чи вчитель. Це, насамперед, пов'язано з утвердженням в нашій країні демократичних засад суверенності, ціннісно-правових орієнтирів при виборі суспільних цілей, та з розвитком всього світу загалом. Разом з цим змінюється мета та функції закладів загальної середньої освіти, які потребують переосмислення ідеї навчання в контексті розвитку й виховання особистості, зокрема для вирішення проблем гуманізації освіти, яка, в свою чергу, ґрунтується на принципах інтеграції. Це дає можливість учителям творчо підходити до навчання і виховання здобувачів загальної середньої освіти.

Ідея інтегрованого навчання, перш за все, передбачає досягнення мети якісної освіти в аспекті системного сприйняття сутності та взаємопов'язаності, фактів явищ та процесів у суміжних науках, тобто тієї, яка здатна забезпечити кожній людині самостійно досягти певної мети, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах тощо. Однак як дидактичний засіб вона повинна втілитися у навчальні предмети, у формі їх об'єднання і представлення єдиним цілим [1, с.196]. При цьому, глобальним завданням інтеграції є не стільки поєднання окремо існуючих навчальних предметів (наприклад, хімії та біології, хімії і фізики, хімії та інформатики), як поширення принципу доцільності на весь зміст освіти. Тому ідея інтегрованого навчання на сьогоднішній день є надзвичайно

актуальною, навіть попри те, що реалізація ідеї створення інтегрованих уроків є доволі складною.

Постановка проблеми. Ми живемо у світі повної глобалізації, постійних змін і оновлень, де формальна освіта, яка є однією з невід'ємних частин нашого суспільства, не встигає модернізуватися. Їй до того ж, помітно знижується рівень зацікавленості учнів до вивчення окремих навчальних предметів. В той же час, саме сучасна освіта має забезпечувати високу якість навчально-виховного процесу, формувати в школярів уявлення про цілісну картину світу та сприяти реалізації особистісного потенціалу кожного здобувача, його готовності до вирішення проблем навколишнього середовища, залучаючи для цього компетентнісний потенціал. Тому на сьогоднішній день центральну ланку в контексті реформування освіти України займає саме компетентнісний підхід до навчання, який передбачає, перш за все, формування всебічно розвиненої та соціально адаптованої особистості. Іншими словами, головним завданням сучасної освіти є якісна підготовка конкурентоспроможних і готових до нових вимог життя осіб, тобто неухильного досягнення системної сформованості в них усіх необхідних для цього компетентностей. Одним із засобів формування в школярів цих компетентностей є впровадження в навчальному процесі інтегрованих уроків, які дозволяють досягнути якіснішої освіти, результатом якої стане цілеспрямована та самостверджувана особистість. Тому проблема ефективності впровадження інтегрованої системи навчання хімії з іншими дисциплінами природничого циклу в контексті компетентнісного підходу є досить нагальною потребою сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій. Вперше про інтеграцію заговорив батько сучасної дидактики Ян Амос Коменський, який у своїй видатній праці зазначив: «Все, що знаходиться у взаємозв'язку, повинно викладатися у такому ж взаємозв'язку» [2, с.365]. Разом з ним серед класиків виокремлюють і напрацювання Дж. Локка, Й.Г. Песталоцці, Й.Ф. Гербарта та К.Д. Ушинського, який мав українське коріння [3, 4]. Сьогодні ж впровадження в українській освіті інтегрованого навчання набуває все більшого розвитку. Зокрема, над дослідженнями введення інтегрованих уроків у навчально-виховний процес закладів освіти займалися такі вітчизняні науковці, як М.С. Вашуленко, А.О. Клочко, В.М. Ляміна, С.М. Овчаров, М.О. Сова тощо. Проблеми інтегративного навчання та процесів інтеграції в змісті освіти досліджували І.Д. Бех, Н.Б. Бібік, Л.В. Вичорова, О.В. Вознюк, М.Г. Іванчук, І.М. Козловська, О.Д. Павлова, О.В. Повстин, О.Т. Проказа, Є.М. Романенко, О.Я. Савченко, О.Л. Тарасенко, А.В. Токарева, Т.М. Усатенко, Л.М. Шелехвост та інші. Над поясненням сутності інтеграційних понять працювали А.Л. Бабенко, В.С. Безрукова, О.Я. Данилюк, О.А. Дубасенюк, Є. Зарецький, І.М. Козловська, К.В. Левківська; над структуруванням інтегрованих знань та цілісністю змісту природничо-наукової освіти – Б.Є. Будний, Т.В. Гадюк, Т.М. Засекіна, В.Р. Ільченко, Г.В. Серова, А.В. Степанюк тощо. Таким чином, сучасні педагоги й методисти продовжують впроваджувати та розвивати ідеї інтегрованого навчання, як однієї з необхідних умов формування у здобувачів цілісної картини світу.

Метою роботи є системний аналіз фактів, накопичених педагогічною наукою, практикою теоретичних основ та емпіричного досвіду з реалізації технології інтегрованого навчання, та надання гласності нашим крокам з розробки та практичного проведення циклу інтегрованих уроків хіміко-біологічної та хіміко-екологічної спрямованості.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти одним з головних аспектів підвищення зацікавленості учнів до навчання є саме інтеграція. І підтвердженням цього є наукові доробки сучасних вчених, які за останні роки довели, що впровадження в навчально-виховний процес інтегрованого підходу сприяє формуванню єдиної цілісної наукової картини світу, прояву творчого потенціалу як у здобувачів, так і в учителів, що лежать в основі сучасної якісної освіти (І.Д. Бех, Н.Б. Бібік, С.М. Богомаз-Назарова, М.С. Вашуленко, Л.В. Вичорова, С.У. Гончаренко, Т.М. Засекіна, І.М. Козловська, О.М. Любарська, О.Т. Проказа, Є.М. Романенко, О.Я. Савченко та інші).

Для вирішення проблеми впровадження інтегративного навчання в системі загальної середньої освіти необхідно розкрити сутність понять «інтеграція», «інтегративний підхід» та «інтегрований урок», оскільки вони мають загальнонауковий зміст та є широко вживаними в сучасній освіті.

Термін «інтеграція» відомий своєю універсальністю. Походить він насамперед від латинських слів *integralis*, яке трактується як єдине, цілісне, неподільне, та *integratio* – відновлення, доповнення. У великому тлумачному словнику сучасної української мови інтеграція визначається як «об'єднання в ціле будь-яких окремих частин» [5]. За енциклопедією сучасної України інтеграція – «це об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, поєднання та координація дій різних частин цілісної системи» [6].

На сьогоднішній день у світі існує достатня кількість розмов про культурну, соціальну, політичну, державно-правову, економічну, виробничу, наукову та освітню інтеграцію. Зокрема остання є інтеграцією змісту освіти, знань і компетентностей, дисциплін, видів діяльності, освітніх систем тощо [7]. У кожній з цих сфер трактування поняття інтеграції є різним і, відповідно, має свої певні особливості. Але ми зосередимо свою увагу на освітній інтеграції. У педагогічній науці під інтеграцією розуміється процес цілеспрямованого поєднання різних елементів змісту освіти в єдине ціле, в результаті якого формуються якісно нові можливості даної цілісності [8]. За словами О.Я. Савченко інтеграція є цілісністю процесу навчання, що сприяє генеруванню знань на якісно новому рівні [9]. Проводячи аналіз інваріантних характеристик інтеграції, М.К. Чапаєв рекомендує приймати інтеграцію як системне утворення, що складається з інтегративного цілого, інтеграції як процесу та, відповідно, інтеграції як результату. На його думку, кінцевим результатом освітньої інтеграції є саме особистість, адже «будь-яка інтеграція в педагогічній науці прямо або опосередковано має за свою мету якісну трансформацію всіх сфер особистості, зокрема перетворення когнітивно-пізнавальної, емоційно-оцінної та духовно-моральної сфер» [10].

Вдосконалення навчально-виховних аспектів у навчанні здобувачів з точки зору інтеграції та міжпредметних зв'язків розглядали не тільки методисти, але й сучасні дидакти, зокрема, Н.Б. Бібік, В.І. Бондар, С.У. Гончаренко, Т.М. Засекіна, В.В. Золотоверх, І.Д. Зверева, В.М. Максимова, О.Я. Савченко та інші. Так, за словами О.Я. Савченко інтеграція шкільних предметів у вигляді інтегрованих уроків дає можливість одночасно опанувати здобувачами великий об'єм навчальної інформації, на основі якої у них формуються міцні міжпредметні зв'язки і вибудовується цілісність знань. За висловлюваннями І.М. Козловської інтеграція є процесом створення нерозривно зв'язаного, єдиного [11]. І.Д. Зверева та В.М. Максимова у своїх роботах зазначають, що з точки зору педагогіки інтеграція є процесом створення цілого, єдиного, неподільного. Головна їх думка полягає в тому, що інтеграція у навчально-виховному процесі реалізується шляхом поєднання різних шкільних предметів, методів, навчальних понять в одне ціле.

З метою формування в здобувачів навчальних компетентностей в сучасних українських школах виділяють чотири рівні інтеграції: інтеграція навчальних предметів природничого та гуманітарного циклу; інтеграція на основі розробки вчителями навчальних програм для формування основних міжпредметних понять; інтеграція на основі реалізації практичної спрямованості як окремого конкретного навчального предмету, так і циклу предметів на основі здійснення горизонтальних взаємних зв'язків навчальних дисциплін; та інтеграція на основі застосування загальнонаукових методів пізнання та навчання ними здобувачів загальної середньої освіти. Завдяки використанню рівнів інтеграції навчальних предметів вчителі можуть не тільки реалізовувати інтеграцію змісту предметів природничого циклу, а й скоротити обсяг навчальної інформації, здійснювати систематизацію певного навчального матеріалу та формувати загальні уявлення про єдину цілісну картину світу. Таким чином, інтеграція в освітньому процесі виконує різноманітні функції: організаційну, методологічну, освітню, розвивальну, виховну та психологічну [4, 13].

На сьогоднішній день, за даними О.М. Букатової, можна виокремити декілька моделей формування ключових та предметних компетентностей на основі інтеграції навчальних дисциплін природничого циклу (біологія, екологія, географія, хімія, фізика), зокрема це: створення курсів завдяки об'єднанню кількох навчальних предметів природничого циклу; об'єднання навчальних предметів з однієї освітньої галузі; поєднання навчальних предметів близьких освітніх галузей; створення інтегрованих курсів на основі об'єднання предметів різних освітніх галузей; та можлива інтеграція, при якій з попередньої теми впливає нова [4].

Інтегрований підхід здатен виступати в ролі методологічного базису для створення нових якісних умов, що забезпечують розвиток конкурентної, цілеспрямованої особистості, якій властиві усі навчальні компетентності. Так, за О.В. Вознюком та О.А. Дубасенюк під інтегративним підходом розуміється «сукупність теоретичних положень, що пояснюють сутність феномена інтеграції у сучасній педагогічній науці, адже в процесі інтеграції здійснюється об'єднання

раніш самостійних диференційованих елементів змісту освіти в одну єдину цілісну систему на основі встановлення функціональних взаємозв'язків, взаємного переходу та доповнення, керування, зближення теорій навчально-виховного процесу, об'єднання в системах організації освіти та його змісту» [12].

Побудова освітнього процесу на основі інтеграції та міжпредметних зв'язків являє собою технологію інтегрованого навчання. Насамперед ґрунтується воно на виявленні схожих понять і закономірностей навчальних предметів різних освітніх галузей та в об'єднанні їх з метою створення якісно нової цілісної наукової картини світу. В сучасній освіті таке поєднання забезпечується в процесі інтегрованих уроків. Останній ж є одним із найпоширеніших типів нестандартних уроків, у якому поєднано навчальний матеріал різних шкільних дисциплін. Метою такого уроку є розкриття загальних структурних понять (законів, закономірностей, теорій, гіпотез, ідей), що висвітлені в різних навчальних предметах і, відповідно, освітніх галузях. Такі уроки, насамперед, спряють поглибленому засвоєнню знань здобувачами загальної середньої освіти, збільшенню масштабу застосування отриманих знань з практичної точки зору. Для проведення інтегрованих уроків залучається, як правило, два вчителя-предметника, які здатні інтегрувати зміст суміжних навчальних предметів в одне ціле, нерозривне. Такі уроки проводяться у будь-якій організаційній формі, будь-то урок-екскурсія, урок-змагання чи урок-проект.

Перша спроба проведення інтегрованих уроків датується ще 60-и роками ХХ століття, коли В.О. Сухомлинський провів ряд уроків «мислення в природі» для шестирічних учнів Павлівської школи [14]. Аналізуючи досвід проведення таких уроків іншими вченими, можна зауважити на тому, що методика підготовки й проведення цих нестандартних уроків не є простою та вимагає висококваліфікованих спеціалістів. Зокрема в технології побудови інтегрованого уроку хімії виокремлюють чотири етапи: актуалізація опорних знань школярів; повідомлення теми, мети уроку та залучення учнів до визначення очікуваних результатів (так зване цілепокладання уроку); вивчення нового матеріалу, що передбачає інтеграцію змісту шкільних предметів; та, відповідно, останній етап, етап закріплення знань.

Таким чином, інтегрований підхід до навчання відкриває перед вчителями більше можливостей для гнучкості та власної творчості в організації навчального процесу, зокрема, дозволяє їм вільно користуватися змістом, обирати тему, методи, засоби й прийоми, які застосовуватимуться на певному етапі навчально-виховного процесу.

Спираючись на визначені науковцями та педагогами-практиками базисні підходи до вищезазначених технологій, нами протягом останніх трьох навчальних років розроблено і впроваджено два цикли інтегрованих уроків для учнів школи III ступені:

1) Хіміко-біологічний цикл містив 4 уроки, які переслідували дві основні мети: перша – забезпечення свідомого сприйняття учнями біохімічних процесів, які відбуваються у живих організмах, на підставі перенесення хімічних знань про властивості певних речовин та особливості реакцій; друга – подолання

неадекватного негативного ставлення учнів до поняття «генетично модифіковані продукти» як до продуктів хімічних технологій. Таке ставлення виникло в учнів на побутовому рівні під впливом фобій, які підігриваються рекламами продуктів на кішталт: «без ГМО», «не містить ГМО» тощо (Пріоритети такого ставлення учнів були виявлені вчителями шляхом співбесід та анкетувань).

2) Хіміко-екологічний цикл містив також 4 уроки, які переслідували три основні мети: перша – подолання негативних ставлень більшості учнів до хімії як науки, що винна у більшості екологічних проблем людства, та формування адекватних компетентностей щодо того, що в цих проблемах винні люди, які безграмотно використовують хімічні технології та їх продукти; друга – формування ключових міжпредметних компетентностей щодо раціонального використання продуктів хімії як у виробництві, так і в побуті; третя – висвітлення реальних можливостей хімії та її технологій у зменшенні і, навіть повному подоланні людського чинника техногенних та соціогенних екологічних проблем, що вже мають місце в оточуючому середовищі.

Методичне забезпечення уроків навмисне розроблялось з пріоритетом позитивно пофарбованого емоційного фону з використання афоризмів, віршів, алегоричних малюнків, відео-фрагментів тощо. До уроків були розроблені конкурсно-ігрові методики, пропонувались теми проєктів для груп учнів, які виявляли певний інтерес до окремих хіміко-біологічних та хіміко-екологічних аспектів.

Після проведення зазначених циклів уроків були проведені повторні співбесіди та анкетування учнів, при яких (на відміну від констатуючого зрізу) навмисне вводились питання компетентнісного рівня. Результати таких дослідницьких методів виявили достатньо суттєве зростання позитивного ставлення учнів до хімії, а також суттєве зростання науково-обґрунтованого рівня знань про сутність міжпредметних системоутворюючих зв'язків хімії з біологією та екологією.

Висновки. Компетентнісний підхід до навчального процесу відображає сучасні вимоги до освіти та підготовки молодого покоління, яке має бути готовим до сучасних викликів, які надає нам життя. І одним із шляхів досягнення цих цілей є інтегрована система. Тому застосування інтегрованих уроків в контексті компетентнісного підходу до навчання хімії у сучасному освітньому середовищі є досить важливим і актуальним, адже інтегрована система навчання, яка поєднує хімію з іншими галузями знань та акцентує головну увагу на практичному застосуванні отриманих знань, створює більш глибоке, позитивне і збалансоване розуміння предмету. Вона допомагає учням розвивати критичне мислення, пробуджує їхню цікавість до хімії та готує до вирішення складних питань у сучасному світі.

У підсумку, наша дослідно-експериментальна робота підтвердила необхідність та можливість використання педагогічної технології інтегрованих уроків з навчальних предметів природничого циклу у старшій школі, які сприяють як впливу на розвиток позитивних ставлень до хімії так і ефективності реалізації компетентнісного підходу до природничої освіти. Зазначене вкрай

важливе для підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до успішного функціонування в сучасному інформаційному, технологічному та глобальному світі. Реалізація такого підходу в освіті може сприяти якісному підвищенню рівня підготовки молодого покоління і внести вагомий внесок у подальший розвиток науки та суспільства.

Список літератури

1. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: навч. посібн. Київ: Видавничий центр «Просвіта», Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. 368 с.
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
3. Кулішов В.С. Теоретичні і методичні аспекти проведення інтегрованих занять у закладі професійної освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібн. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2021. 68 с.
4. Букатова О.М. Формування поліпредметних навчальних компетенцій на основі інтеграції предметів природничого циклу // *Theoretical foundations of pedagogy and education*. Boston: Primedia eLaunch, 2021. С.779-788.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: / за ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
6. Енциклопедія сучасної України. Том 11. URL: <https://esu.com.ua/article-12384> (дата звернення: 26.09.2023)
7. Засекіна Т.М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: моногр. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
8. Сінопальникова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2010. 20 с.
9. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків. Початкова школа. 1992. №1. С. 2-9.
10. Чапаев Н.К. Категорьяльное поле органической парадигмы интеграции: персоналистко-педагогический аспект. Понятийно-терминологический аспект педагогики и образования. Екатеринбург, 1995. Вып. 1. С. 61-78.
11. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи. Львів: Світ, 1999. 302с.
12. Вознюк О.В., Дубасенюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
13. Вознюк О.В. Головні аспекти педагогічної інтеграції // *Prosopon. Institut Studiow Miedzynarodiwy I Edukacji w Warszawie*. 2014. №7 (1). С. 83-89.
14. Деркач В. Ф. Уроки мислення серед природи – один з найголовніших засобів формування особистості молодшого школяра // *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С.138-141.

ДАКТИЛЬНО-ЖЕСТВА МОВА ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЇ

Швець Владислава

здобувач вищої освіти ступеня доктора наук,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини (м. Умань, Україна)

Постановка проблеми.

Умови соціально-економічних змін ставлять перед викликом не лише осіб з особливими освітніми потребами, а й кожного члена соціуму. Звернення до надбань світової літератури, підтверджує той факт, що зовнішні соціальні умови не зазнали змін, тоді як змінився сам підхід до розуміння, самопрезентації та свідомої позиції індивіда у світі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У першій частині трилогії М. Райнова «Пан Ніхто» чітко окреслено умови проживання індивіда в період соціальних змін, змін політичних режимів, та спроби особистості зберегти гідність і право на життя. Разом з тим, автор наголошує, що високий рівень освіченості героїв, вивчення праць класиків з питань виховання особистості, знання методів самонавчання, вміння декодувати шифри, має неабиякий вплив у питаннях збереження життя. За 56 років з дати виходу книги зазнали змін лише підходи до виховання (праці Ж. Ж. Руссо [1, с. 22] сучасна молодь не вивчає), тоді як соціальні виклики залишилися незмінними.

Мета статті. На прикладі технологій дактильно-жестової мови та EFT продемонструвати важливість впровадження тактильних технік для зняття інертності мислення та розвитку резильєнтності.

Результати дослідження. В умовах воєнного стану збільшується чисельність осіб, які опиняються в групі ризику внаслідок впливу акустичних факторів. До таких груп належать «військові; люди, що опинилися дуже близько до епіцентру вибухів чи обстрілів; мешканці районів, які піддавалися впливу неодноразових звуків високої інтенсивності; робітники, що працюють із гучним промисловим обладнанням без використання захисних засобів; працівники аеродромів, залізниць, будмайданчиків; музиканти, радіоведучі та особи, які часто відвідують концерти й інші гучні заходи» [2]. Внаслідок дії акустичної травми «у внутрішньому вусі виникає крововилив та пошкодження волоскових клітин в завитці, які приймають звук, підсилюють його та передають на слуховий нерв. Також при черепно-мозкових травмах може відбуватися перелом скроневої кістки з розривом слухового нерва» [3]. Крім впливу акустичної травми, одним із важливих аспектів лишається ЧМТ, поранення, переломи, ампутації, внаслідок яких важливим лишається питання адаптаційного синдрому, розвитку навиків заміщення та компенсації. Неможливість відновити спілкування виникає за низки причин: *з метою регенеративного процесу лікарі рекомендують уникати впливу гучних звуків; наслідки травми призводять до сильних головних болей, які*

унеможлижують спілкування; внаслідок ішемічного та геморагічного інсульту вербальне спілкування стає неможливим, внаслідок асиметрії півкуль головного мозку (ураження лівої чи правої півкуль головного мозку) та інших індикаторів впливу, проте потреба у соціальній взаємодії та забезпеченні функціонування організму лишається незмінною.

Інтегративна діяльність мозку має забезпечуватися функціональним поєднанням двох півкуль (чуттєвої та мовної системи). Така взаємодія добре здійснюється за умови ефективних модифікацій тренувань, сугестій, тілесної взаємодії. Оскільки образне сприйняття має більший фалогенетичний вік, то і реакція індивіда на мисленнєве відтворення образу завжди має більший показник стійкості, ніж на вербальне номінування образу. Саме тому образне кодування, що було здавна властиве українському народу (прийшло з надбань греків, кельтів, друдів), досягло найвищого розквіту в XII столітті не лише в системі писемних пам'яток, а й в системі вірувань, жестової мови, тілесної взаємодії.

Дактильно-жестова мова (ЖМ) налічує «300 різних жестових мов, і ними послуговуються 72 мільйонів користувачів. Зокрема, у Північній Америці налічується 30 ЖМ, Південній Америці – 14 ЖМ, Євразії – 83 ЖМ, Африці – 34 ЖМ, Океанії та Австралії – 10 ЖМ» [4]. ЖМ характеризується одноручністю (іспанська, французька, американська), дворучністю (британська). Попри те, що перші згадки про дактиль датуються X століттям, в сучасній Україні жестова мова має локальний спектр поширення. Дослідження «щодо вивчення дактилології в Україні тривалий час не проводилося, хоча проблема використання дактилології в системі мовленнєвих засобів навчання глухих осіб важлива й актуальна. Згадки про українську дактильну абетку знаходимо у працях К. Кірічека (1940), букварі І. Соколянського (1959), Р. Краєвського (1964), Ю. Максименка та ін. (1990), К. Луцько (1995), Н. Іванюшевої, [5].С. Кульбіді (2008) [6]», проте дотичними до ЖМ лишаються одиниці.

Компаративний аналіз ЖМ та графіки української мови [8] наводить на висновки, що в основі обох позначень лежать одні й ті ж символи. Їхня легкість та символізм дозволяють не лише швидко опанувати ЖМ та каліграфічно зобразити подібними літерами, показаними дактилем, бажане на папері. Активізація діяльності лівої та правої півкулі індивіда, направлена на опанування навиків каліграфічного письма та жестової мови знижує рівень захисту проти вісцеральних наслідків емоційних та фізичних навантажень, що нівелює психологізований вплив стресового фактору. Стимуляція та адаптивне використання психофізіологічних ресурсів організму підвищує здатність до саморегуляції, поліпшуючи емоційний фон індивіда.

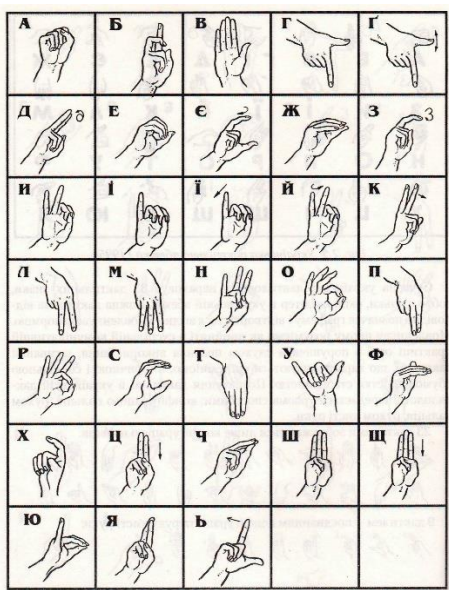

Рис. 1. Дактиль (абетка) [5]

Рис. 2. Рутенія (абетка) [7 с.87]

Перехід з української форми зображення абетки на уніфікований російський шрифт частково призвело до нівеляції навченості та освіченості цілого покоління, а зміни у шрифтовому оформленні дитячої літератури стимулювало втрату зв'язку між трьома поколіннями. Дослідник Тори І. Зільбер переконаний, що вплив реформи на два покоління здатний призвести до занепаду архаїчних та культуральних цінностей родини, громади та нації загалом. Проте нативні стимули забезпечують безпосередній вплив під час стресової дії. Таким чином, використання дактилю як прикладу розвитку мислення, тактильних відчуттів після інсульту здатне активізувати відновлення нейронних зв'язків, зокрема компенсаторні властивості, тоді як каліграфічне письмо з використання шрифтів Рутенії активізує мислинневі процеси, знижує рівень інерції мислення, сприяє розвитку вправності фалангів пальців, поліпшенню розвитку комунікативних процесів, зниженню тривожності.

«При виконанні вправ для пальців вирішується декілька завдань: розвиток дрібної моторики, розвиток почуття ритму, розвиток конструктивного мислення, розвиток зв'язного мовлення, розвиток фонематичних уявлень, диференціація звуків, диференціація узагальнюючих понять, формування позитивного настрою на сумісну з дорослим роботу» [8]. Питання впливу тактильних методик у роботі з відновлення інтелектуального та психо-емоційного благополуччя описане не лише в науковій літературі, а широко представлене у систсемі казок різних народів світу.

Узагальнення надбань світових лідерів наукової думки дозволило розробити один із дієвих методів у опрацюванні травматичного досвіду - EFT. Доказова база досліджень з психології (холістична психологія (Wundt: Body and Mind Interact, Leipzig, 1870s), обумовлення (Pavlov: Dogs, Russia, 1920s); контробумовлення (Wolpe: SUD, US, 1950s); поведінкова терапія (Skinner: Small Parts of Each Behavior, US, 1930s) ; когнітивна терапія (Ellis, Beck: Cognitions Affect Stress, US, 1960s); потенціал людини & клієнто-орієнтована терапія

(Maslow, Rogers: Self-actualization, 1960s); (Continued), історії, фізики, що лягли в основу розробку методу, дозволило бути мультимодальним підходом, максимально простим та дієвим у використанні, адаптованим до потреб травмованих осіб. Розробники методу стверджують, що проблеми індивіда стосуються емоційного та фізичного спектру, має вербалізоване установче твердження, що виділяє проблему з експозицією та самоприйняттям; та активізується завдяки фразі з максимальним емоційним відгуком. Основні точки темпінгу у EFT співпадають з основними зонами демонстрації у ЖМ.

Рис. 3. Жестова мова [9]

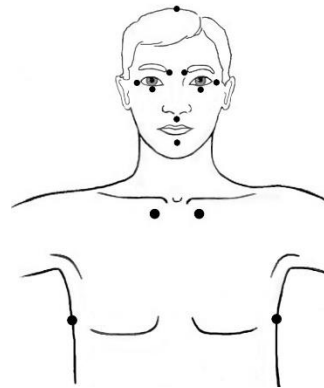

Рис. 4. Точки темпінгу [10]

Точки взаємодії демонструють вплив фізичної діяльності на гармонізацію взаємодії симпатичної та парасимпатичної нервової системи, зокрема: зниження кров'яного тиску в периферійних м'язах головного мозку; через розслаблення активізує виділення DHEA, Альфа, Серотоніну; використання природних точок зниження стресу (очі, ключиця, підборіддя). Робота з акупунктурними точками здатна знизити психологічний рівень впливу стресу через взаємодію на мозок, знижуючи рівень активізації мигдалини, гармонізуючи стан нервової системи.

Техніки EFT, як і ЖМ, каліграфічне письмо демонструють зв'язок між енергетичними полями тіла (терапія поля думки) і негативними емоціями; рівнем дисбалансу в думках та тілесними дисоціаціями; розслабленням м'язів та стабілізацією психо-емоційного стану. Принцип психологічної реверсії демонструє важливість проходження всіх попередніх етапів у роботі, накопичення досвіду, психологічної стійкості; зниження рівня самосаботажу, активізацію наполегливості та стійкості у питаннях виконання завдань. Точність, яка необхідна при ЖМ та каліграфії, EFT, дозволяє розставити акценти, загострити свою увагу на важливому, зберігати в полі зору лише власні уміння, що відсіває надлишок зовнішніх стимулів та подразників. Відчуття тактильності посилює роботу сенсорних каналів, впливає на фізичні відчуття та глибинні переконання. Індивід, під впливом практики здатний самостійно обирати спосіб реагування на аверсивні подразники, знижувати рівень конкуренції між полярно зарядженими емоціями, актуалізуючи нейрофізіологічний вплив м'язової активності та релаксації.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що надмірна психологізація стресових факторів дестабілізує індивіда, тоді як практичні навички взаємодії з

людьми та світом формуються в ході педагогічної діяльності, сформованої засобами взаємодії з різними носіями ціннісної інформації. Заміна у щоденному житті молодій особі рівня вербалізації образно-символічною посилює когнітивні здібності та знижує рівень психо-емоційної напруги.

Список літератури

1. Райнов Б. Пан Нікто. Трилогія. Київ: Володимирська, 1972. С.22.
2. Акустична травма - симптоми, лікування, наслідки. *Aurora*. URL: <http://surl.li/lqdzj>
3. Акустична травма. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/lqdur>
4. Адамюк Н. Сучасний погляд на жестову мову. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2018, № 1(14).
5. Українська дактильна абетка. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/gmwop5>
6. Кульбіда, С.В. *Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалах зарубіжної теорії та практики). Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць*, 2008. № 1 (3). С. 26-33. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/33/29>
7. Чебанік В. Графіка української мови. Рутенія. Київ: Друкарський двір Олега Федорова, 2022. 184 с.
8. Чубирко К., Чекан О. Роль та значення вправ з прищипками на логопедичних заняттях. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Мукачево, 5 листопада 2021 р. Мукачево, 2021. С. 415-419
9. Жестова мова. *Телеканал Глас*, 9 серпня 2019. URL: <http://surl.li/lqeqe>
10. Точки темпінгу. *Energy Psychology Press*, 2020. URL: <http://surl.li/lqkut>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ХІМІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Головій Микола Андрійович
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014 Середня
освіта (Хімія), медичний факультет,
Херсонський державний університет,
Херсон, Україна

Вишневська Людмила Василівна
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри хімії та фармації
Херсонського державного університету

У статті розглянуто сучасні підходи до конструювання змісту тестів різного рівня складності для поточного та вихідного контролю знань та вмінь здобувачів освіти. Розглянуто основні види тестових завдань та вимоги щодо їх розробки у шкільному курсі хімії. Виділено позитивні та негативні сторони тестового контролю знань здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання; організація самостійної роботи здобувачів освіти; тестові технології, синхронне та асинхронне навчання; оптимізація навчального процесу, методика тестового контролю.

Постановка проблеми. Важливою складовою частиною освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти є контроль ефективності навчальної діяльності здобувачів, який дозволяє визначити успішність навчання кожного школяра, а також здійснити аналіз отриманих його результатів та у подальшому вносити корекції в навчальний процес. Саме тому, у закладах формальної освіти, компоненту розробки систем об'єктивного контролю результатів засвоєння здобувачами предметних компетентностей, приділяється значна увага як науковцями, так і педагогами практиками [1, с. 47; 2, с. 194].

Варто зазначити, що, навіть при використанні оптимальних методів та організації форм навчання, неможливо зробити навчальний процес повністю керованим та цілеспрямованим без успішно створеної системи контролю знань та вмінь школярів. Другою важливою функцією контролю в сучасній освітній парадигмі має бути реалізація особистісно-орієнтованого підходу до учнів з різними рівнями, що неможливо досягти без систематичної діагностики якості засвоєння кожним учнем певних частини змісту навчального матеріалу, а відтак без забезпечення своєчасної перевірки та оцінки знань, умінь та навичок всього контингенту здобувачів освіти. Досягнення таких цілей реально можливо саме

тестовими технологіями, завдяки їх нетривалості в часі, достатній частоті проведення та можливості охопити весь контингент [3, с. 24]..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнє п'ятиріччя об'єктивно збільшило обсяг здійснення дистанційних форм організації навчання та загострило потреби пошуків педагогічних технологій, адекватних кожній навчальній дисципліні. Цим аспектам присвятили публікації Андрос М. Є. Вишневський В. П., Вишневська Л. В., Попович Т. А., Гриневич Л. М., Ільч Л. М., Морзе Н. В., Прошкін В. В. У працях цих та інших авторів зокрема підкреслено, що при проектуванні навчального процесу у шкільному курсі хімії перед вчителем постає завдання підібрати та екстраполювати в навчальний процес найоптимальніші методи та форми контролю навчальних досягнень. Зокрема Вишнівський В. В. зазначає, що тестовий контроль у шкільному курсі хімії в умовах дистанційного навчання є важливим елементом, який досить часто використовується для:

- первинного та вторинного закріплення вивченого матеріалу, що містить у собі різні типи тестових завдань (вибір з множини – форма з однією правильною відповіддю, завдання на послідовність та вкладенні відповіді);
- узагальнення вивченого матеріалу, що містить у собі різні типи тестових завдань (вибір з множини – форма з кількома правильними відповідями; завдання на відповідність) [3, с. 77].

Сучасна методика пропонує використовувати тестові завдання, як один з найефективніших інструментів вимірювання навчальних досягнень школярів, за допомогою якого вчитель може об'єктивно виявити якість навчання та за його результатами скерувати навчальний процес у правильному напрямку [4, с. 44]. Однак, практика виявила, що при дистанційному навчанні хімії, використання тестових технологій потребує подальшого удосконалення.

Мета статті полягає у висвітленні визначених та уточнених авторами сучасних підходів до конструювання тестових завдань для перевірки навчальних досягнень школярів у шкільному курсі хімії в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання у сучасних закладах освіти реалізується за допомоги різних освітніх технологій, які класифікуються: за ступенем використання телекомунікації; за формою подання навчального матеріалу; за технологією здійснення контролю знань здобувачів освіти. Оцінювання знань та вмінь школярів в умовах дистанційного навчання може здійснюватися у синхронному та асинхронному режимах засобами тестового контролю. Синхронний режим забезпечує більш об'єктивне оцінювання рівня знань школярів, але такий режим на сьогодні є не досить зручним, так як під час виконання завдань можуть статися технічні збої, що вимагатиме повторного проведення тестових завдань. Асинхронний режим у цьому сенсі є досить зручним та гнучким, оскільки школярі мають змогу проходити тест у зручний для них час. Для об'єктивності оцінювання школярів в асинхронному режимі рекомендовано: встановити час проходження тесту та зафіксувати одноразовість його складання; встановити чіткі терміни проходження та здачі тесту [7, с. 3].

Головною метою оцінювання школярів в умовах дистанційного навчання є не тільки контроль рівня засвоєння знань, але й забезпечення успішного зворотного зв'язку школярів з педагогами. Для здійснення вступного, поточного та підсумкового контролю знань школярів під час дистанційного навчання хімії в загальноосвітніх навчальних закладах найчастіше користуються саме тестовими технологіями, які є одним з найефективніших шляхів виявлення рівня знань, умінь та навичок серед здобувачів освіти [1, с. 47].

Отже, тестовий контроль є певним компонентом оптимізації навчального процесу, а також ефективним засобом педагогічного керівництва продуктивним навчанням здобувачів освіти у їх самостійній роботі в умовах дистанційного та змішаного навчання [2, с. 196]. Аналіз результатів тестування дозволяє виявити напрямки подальшого удосконалення конкретних складових навчального процесу на підставі констатації конкретних недоліків в оволодінні учнями певними компонентами предметних компетентностей. Тобто, поряд з контрольною функцією, педагогічно грамотно організоване тестування забезпечує участь школярів у створенні підґрунтя для розв'язання проблемних питань, що значно впливає на об'єктивно необхідну оптимізацію навчального процесу в шкільному курсі хімії, особливо при дистанційному навчанні. Отже учні перестають бути тільки об'єктами контролю, а в певній мірі становляться суб'єктами удосконалення способів взаємодії обох суб'єктів навчального процесу: S_1 – вчитель (викладач) S_2 – учні (студенти).

Саме тому вчителям хімії у своїй професійній діяльності обов'язково потрібно використовувати тестовий контроль знань, який сприятиме як підвищенню ефективності проведення окремих занять, так і складе основу фактично інтерактивному характеру викладання навчальної дисципліни та забезпечить об'єктивну можливість реалізації особистісно-орієнтованого підходу до кожного школяра.

В сучасних умовах під час вивчення шкільного курсу хімії використовують досить багато видів тестів, а саме: тести розпізнавання, тести співвіднесення, тести-ситуаційні завдання, тести співставлення та доповнення, тести-задачі, тести розробки структурно-логічних схем [2, с. 195]. Тестові завдання можуть бути представлені у різних формах: табличній, графічній, словесній або символічній.

Детально розглянемо декілька видів тестових завдань, які активно використовуються під час вивчення шкільного курсу хімії [6, с. 110; 7, с. 3]:

1. Завдання закритого типу з вибором однієї або кількох правильних відповідей із запропонованих відповідей.

2. Завдання з множинним вибором завдання на вибір однієї правильної відповіді, що мають високу ймовірність вгадування.

3. Завдання на встановлення відповідності між елементами навчального курсу (теми чи розділу).

4. Завдання на встановлення послідовності, завдання, які використовуються з метою перевірки сформованості алгоритмічного мислення та алгоритмічних знань школярів.

Висунуте нами припущення про можливість удосконалення тестового контролю як ефективного засобу оптимізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителів та учнів при дистанційному навчанні хімії у загальноосвітніх навчальних закладах, зумовило нас виділити основні позитивні та негативні сторони впровадження тестових технологій у шкільний курс хімії, сконцентровані у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Плюси та мінуси використання тестової технології

Позитивні результати використання	Негативні результати використання
<p>1. Тестовий контроль допомагає вчителю упорядкувати процес оцінювання навчальних досягнень школярів, а також підвищує інформативність та об'єктивність оцінки.</p> <p>2. Тестовий контроль дозволяє школярам оцінити свої навчальні досягнення та свідомо здійснити вибір рівня опанування ним навчального матеріалу.</p> <p>3. Тестовий контроль має кількісні критерії оцінювання, що дозволяють визначити повноту засвоєння навчального матеріалу.</p> <p>4. Тестовий контроль дозволяє створити рівні умови для всіх учасників навчального процесу, що призводить до зменшення нервового напруження.</p> <p>5. При дистанційному навчанні тести можуть виконувати функцію путівника у процесах самостійного продуктивного пошуку потрібних відповідей із їх значного масиву, що формує у учня аналітичні здібності</p>	<p>1. Мала кількість вчителів є достатньо обізнаними із принциповими вимогами системного підходу створення та використання тестових технологій, що значно уповільнює процес переходу на сучасне тестування.</p> <p>2. При виконанні тесту у школярів майже не задіяний мовленнєвий апарат, що досить негативно впливає на розвиток їх логічного мислення та предметної комунікабельності з використанням хімічної мови.</p> <p>3. Знижується рівень кваліфікації вчителів, так як перевірка тестів відбувається в автоматичному режимі.</p> <p>4. При дистанційному навчанні серед учнів мають місце випадки конформізму, «списування», ховання за «авотаркамі» тощо.</p>

Отже, незважаючи на всі наведені нами наявні недоліки тестового контролю якості формування компетентностей школярів, він має цілий ряд переваг у порівнянні з традиційними методами контролю знань. Тестовий контроль є повноцінним елементом дистанційного навчання в закладах загальної освіти, який націлений на створення зворотного зв'язку між вчителем та учнями, а також на формування результатів засвоєння навчального матеріалу.

Основним завданням при здійсненні тестового контролю в шкільному курсі хімії є використання вчителем перевіреної надійної бази тестів, які органічно

поєднуються з традиційними методами контролю. Обираючи програму для реалізації автоматичного тестування школярів, слід звернути увагу на дотримання вище перерахованих вимог, тобто система повинна максимально запобігати вгадуванню відповіді, містити критерії оцінювання та бути зрозумілою як для вчителя, так і для школяра.

При розробці комплексів тестових завдань з теми (розділу чи дисципліни) ми користувались наступними вимогами, інтегрованими і уточненими нами з джерел [2, с. 196] та [3, с. 128]:

- Тести повинні бути індивідуальними, що передбачатимуть перевірку, оцінку та облік персональних результатів навчання.

- Тести повинні бути систематичними та регулярними які використовуватимуться для перевірки навчальних досягнень школярів на протязі всього навчального року.

- Тести повинні бути багаторівневими з поступовим збільшенням аналітичного компоненту розумової діяльності школярів. Тобто рекомендовано використовувати різні типи тестів.

- Тести повинні містити у собі лише доведенні факти та мати наукове пояснення.

- Тести не повинні містити елементів казуїстики, проявами якої можуть бути: відсутність правильних відповідей у тестовому питанні, або відсутність умов вибору.

- Тести повинні бути всебічними (охоплювати всі розділи навчальної програми), що забезпечить успішність контролю знань теоретичних положень з вивченої теми чи розділу навчальної дисципліни.

- Тести повинні бути надійними, що передбачає відповідність пропонованих тестових завдань тому, що передбачається перевірити.

- Тести повинні бути диференційованими, що передбачає врахування як рівня засвоєння програмного навчального матеріалу, так і індивідуальних рівнів підготовленості школярів.

- Тести повинні бути валідними, тобто отриманні результати тестового контролю повинні корелювати з результатами повторних вимірювань.

- Тести повинні бути різноманітними за формами проведення, що сприятиме підвищенню інтересу школярів до їх проведення.

- Тести повинні мати уніфіковану, звичайну та зручну форму.

Доцільно при розробці тестових завдань використовувати преамбули, в яких зазначена практична актуальність виконання тесту, що сприятиме підвищенню мотивації школярів та якісного їх використання у начальному процесі.

Для експериментально-дослідної перевірки справедливості вищезазначеного припущення та з опорою на зазначені вимоги, авторами розроблено комплекс тестових завдань для вступного, поточного та підсумкового контролю (після вивчення певних детермінант). А також батареї спеціально підібраних тестів для самостійного пошуку учнями варіантів, відповіді на які від попереднього тесту до наступного, крок за кроком вели учнів до розв'язання проблемних ситуацій, що випереджали етапи вивчення теоретичних засад цих проблем

(випереджувальний характер тестування). Такий прийом в значній мірі підсилював продуктивний характер тестових технологій.

Зазначені підходи використані авторами при розробці методичного забезпечення дистанційного навчання старшокласників з неорганічної хімії за темами: «Загальна характеристика металів» «Загальна характеристика неметалів» та з органічної хімії за темою: «Властивості гліцеролу».

Організаційно-технічною підтримкою для здійснення тестового контролю знань школярів в умовах дистанційного навчання використані різні автоматичні системи тестування. Безкоштовною та досить зручною у роботі з школярами є система Google Форми (рис. 1.1.) [7, с. 2]

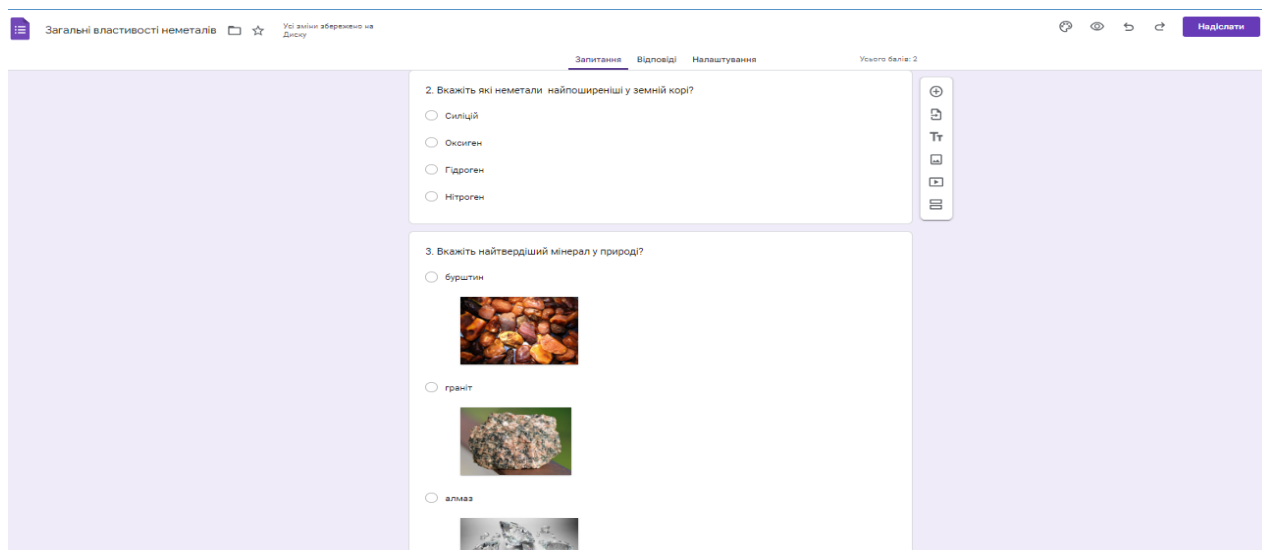

Рис. 1.1. Приклад тестового завдання з теми «Загальні властивості неметалів» (з вибором однієї правильної відповіді)

Здійснена протягом 2022-2023 навчального року апробація розробленого методичного забезпечення призвела до того, що з тем шкільного курсу хімії, при вивченні яких були застосовані такі тестові технології, якість знань одних і тих же учнів була вищою в середньому на 11,2%, порівняно з темами, при яких такі тестові технології не використовувались.

Висновок. Тестова технологія є багатофункціональною та найбільш ефективною формою оцінювання навчальних досягнень школярів в умовах дистанційного навчання, яка дозволяє зрозуміти їм, як саме треба працювати далі, а також дозволяє вчителям скорегувати форми та методи навчання у напрямку підвищення його ефективності. Тестовий контроль сприяє досягненню оптимальної взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу, тому що забезпечує зворотній зв'язок між усіма його учасниками. Використання тестової технології в умовах дистанційного навчання суттєво сприяє підвищенню аналітичних здібностей учнів, що в курсі хімії дозволить школярам самостійно виявляти прогалини у структурі своїх знань та приймати участь у відповідних заходах щодо їх усунення.

Список літератури:

1. Андрос М. Є. Дистанційне тестування як форма контролю знань слухачів курсів підвищення кваліфікації. Технологія роботи в єдиному інформаційному середовищі на основі Office 365 / ред. кол.: В. В. Олійник. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2017. С. 46–50.

2. Вишневський В. П., Вишневська Л. В., Попович Т. А. Продуктивний характер тестових технологій в організації самостійної роботи студентів. *The VII International Scientific and Praktikal Conference “ Science, trends and of modern science and development methods”* Dezember 19–21, 2022, Tokyo Japan. P. 193–197. 279р.

3. Вишнівський В. В. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навч. посіб. Київ: Держ. ун-т телекомунікацій, 2014. 140 с.

4. Гриневич Л. М., Ільч Л. М., Морзе Н. В., Прошкін В. В. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с.

5. Литвинова С. Г. Методика проектування хмаро-орієнтованого навчального середовища загально-освітнього навчального закладу на рівні керівника. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 2 (122). С. 5–11.

6. Литвинова С. Г. Модель використання системи комп'ютерного моделювання для формування компетентностей учнів із природничо-математичних предметів. *Фізико-математична освіта*. 2019. № 1 (19). С. 108–115.

7. Нетрибійчук О. Використання хмарних сервісів і технології перевернутого навчання на уроках хімії. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2017. №5. С. 2–3.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ІНТЕГРАЦІЯ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Деркач Тетяна Юріївна
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014 Середня
освіта (Хімія), медичний факультет,
Херсонський державний університет,
Херсон, Україна

Решнова Світлана Федорівна
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри хімії та фармації,
медичний факультет,
Херсонський державний університет,
Херсон, Україна

Актуальність дослідження. У контексті сучасного дистанційного навчання закладів загальної середньої освіти, яке характеризується гнучкістю в часових та просторових параметрах, відкривається новий спектр можливостей для нової освітньої парадигми. Така гнучкість сприяє реалізації індивідуалізованого підходу, акцентуючи на автономії учнів та їхній здатності підтримувати власний навчальний процес. Ключовим фактором ефективності такого дистанційного навчання є взаємодія, тобто конструктивний діалог між учасниками освітнього процесу, що не лише каталізує якість навчання, але й формує комунікативний простір для координації освітніх цілей.

Однак, існують технічні обмеження, які потребують розгляду, коли всі учасники повинні мати доступ до необхідних засобів для реалізації дистанційного формату, а при розробці навчальних уроків важливо враховувати вікові характеристики учнів для уникнення когнітивного перевантаження. Додатково, імплементація різноманітних цифрових інструментів повинна проводитися з урахуванням їх доступності для учнів. В контексті даної моделі навчання, зворотний зв'язок займає критично важливу роль як засіб для моніторингу мотивації, оцінки досягнень та виявлення напрямків для подальшого розвитку [1].

Визначення проблеми. Враховуючи перелічені аспекти, для оптимізації дистанційного навчального процесу невіддільним є доступ усіх його учасників до сучасних технічних ресурсів та стабільного з'єднання з мережею Інтернет, що передбачає необхідність забезпечення кожного учасника освітнього процесу такими пристроями як персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон або іншими засобами для онлайн зв'язку. Проте акцент на технологічних аспектах є

лише частиною викликів: вчителі, які взаємодіють у даному форматі, повинні розпоряджатися специфічним комплексом знань та компетенцій для гармонійної організації дистанційної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам дистанційного навчання приділяється значна увага сучасних науковців. Зокрема, питанням методології та методики дистанційної освіти присвячені праці А.В. Лотоцької, О.В. Пасічник, Д.Л. Широкова та інших. Технологічні аспекти досліджували С.О. Семеріков, М.І. Стрюк, Н.В. Моїсеєнко. Застосування інноваційних технологій у дистанційному навчанні вивчали Т.А. Ганніченко та О.О. Жебко. Питаннями використання інструментів доповненої реальності займався В.С. Прухницький. Окремі аспекти дистанційного навчання хімії в старшій школі висвітлювали Т.Є. Буяло, М.Д. Тукало та О.В. Кузишин.

Метою роботи є висвітлення теоретичних засад та практичних аспектів інтеграції сучасних технологій мобільного навчання та доповненої реальності в процес дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Завданнями стали аналіз передумов та можливостей використання технологій мобільного навчання та доповненої реальності для оптимізації дистанційної форми освіти; визначення особливостей інтеграції даних технологій на прикладі викладання предмета хімії у старшій школі; розкриття переваг запропонованого підходу за допомогою авторської методики проведення уроків хімії з використанням технологій мобільного навчання та доповненої реальності.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція технологій в освітньому процесі передбачає їх тісне взаємне поєднання та використання в комплексі для досягнення максимальної ефективності навчання. Зокрема, поєднання мобільного навчання та доповненої реальності дозволяє учням отримувати знання у зручний час та у будь-якому місці, взаємодіючи з інтерактивним цифровим контентом навчального характеру. Мобільне навчання засноване на використанні портативних мобільних пристроїв, де така технологія надає учням віддалений доступ до навчальних матеріалів, сприяє зручній взаємодії між учасниками освітнього процесу, дозволяє виконувати завдання у будь-який зручний час [2, с. 23]. Доповнена реальність передбачає накладання віртуальних об'єктів поверх реальних за допомогою спеціальних пристроїв, таких як смартфони, планшети, окуляри та шоломи доповненої реальності, що надає інтерактивності навчальному процесу, візуалізує складні концепції, підвищує мотивацію учнів [3, с. 67].

В контексті нашого дослідження та акценту на значущість понять інтеграції, мобільного навчання та доповненої реальності в освітньому процесі, важливо надати їм чіткі визначення. Інтеграція в освітньому контексті – це системний підхід до поєднання різних технологій, методів та ресурсів з метою забезпечення цілісного та ефективного навчального процесу, який реагує на сучасні виклики та потреби учнів. Мобільне навчання – освітній підхід, при якому учні використовують мобільні пристрої для доступу до навчальних матеріалів, комунікації та взаємодії в рамках освітнього процесу незалежно від їх фізичного розташування. Доповнена реальність – технологія, яка поєднує реальний світ із

віртуальними об'єктами або інформацією, створюючи інтерактивний та занурювальний навчальний досвід, де у контексті освіти вона може бути використана для візуалізації складних концепцій та підвищення мотивації й залученості учнів.

Зрештою така інтеграція мобільного навчання та доповненої реальності відкриває широкі можливості для підвищення ефективності дистанційної освіти, особливо в старших класах закладів загальної середньої освіти. За допомогою мобільних технологій учні можуть отримувати теоретичні знання та виконувати практичні завдання у будь-який час, а доповнена реальність забезпечує інтерактивність, наочність та візуалізацію навчального матеріалу [4]. На прикладі предмета хімії, інтеграція даних технологій дозволяє створювати 3D моделі хімічних структур, проводити віртуальні дослідження та експерименти, що є особливо корисним при розв'язуванні предметних задач [5, с. 295]. Додаткові ресурси, такі як інтерактивні відео можуть бути включені в навчальний процес для забезпечення глибшого розуміння матеріалу.

Так, слід зазначити, що нами було розроблено та апробовано авторську методику проведення занять з хімії у старшій школі закладу загальної середньої освіти з використанням технологій мобільного навчання та доповненої реальності для оптимізації дистанційного навчання. Однією з основних особливостей цієї методики є використання інтерактивної 3D моделі періодичної системи хімічних елементів у мобільному застосунку Zappag за допомогою програмного забезпечення ZapWorks. Учні старшої мали змогу детально вивчати структуру і властивості кожного елемента у режимі доповненої реальності, що істотно підвищує рівень засвоєння матеріалу порівняно з засобами традиційного навчання.

Додатково, з метою підвищення мотивації та активності учнів під час занять, було використано інтерактивний онлайн сервіс Kahoot! для організації тестувань в ігровому форматі. Під час проведення такого тестування учні демонстрували вищий рівень зацікавленості та ефективності навчання, порівняно з учнями до яких був застосований звичайний традиційний підхід. Ще одним важливим аспектом розробленої методики стало застосування віртуального навчального середовища ChemCollective Virtual Lab. Використання таких сучасних віртуальних лабораторій дозволяє учням формувати практичні навички, відтворюючи різні хімічні експерименти без реальних ризиків та небезпек для здоров'я.

Подані вище педагогічні підходи свідчать про можливість високої ефективності інтеграції інноваційних технологій у процес навчання хімії в старшій школі, особливо в умовах дистанційної освіти. Отримані результати підтверджують підвищення й рівня мотивації та залученості учнів, що своєю чергою сприяє ефективному засвоєнню теоретичних знань та розвитку їх практичних навичок. Враховуючи позитивний досвід впровадження такої методики, можна говорити про перспективність її застосування на різних етапах освітнього процесу.

Акцентуючи увагу на такому успішному досвіді впровадження даної методики, ми бачимо великий потенціал її розширення та адаптації до інших предметів. Відзначимо, що інтеграція сучасних технологій може знайти застосування не тільки в хімії, але й у ряді інших дисциплін. Зокрема, з метою оптимізації освітнього процесу, в планах розробка комплексних методик, які враховуватимуть специфіку різних предметів в рамках STEM-освіти.

Висновки. У сучасному світі, де технологічні інновації швидко змінюють педагогічний ландшафт, імплементація мобільних технологій та доповненої реальності в освітній процес виявляється ключовою для забезпечення якісного навчання. Дана стаття наголошує на важливості та перспективності такої інтеграції, особливо в умовах дистанційної освіти. Дослідження, представлені в статті, свідчать про високу ефективність застосування таких технологій у навчальному процесі, що дозволяє підвищити рівень мотивації, залученості учнів та глибше засвоєння навчального матеріалу. Крім того, впровадження таких інновацій сприяє формуванню практичних навичок учнів, задля кращої їх підготовки до викликів сучасного світу. Все це підкреслює необхідність активного впровадження мобільних технологій та доповненої реальності як важливого інструменту для модернізації та оптимізації сучасного освітнього процесу.

Список літератури:

1. Лотоцька А.В., Пасічник О.В. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації : методичний посібник. Лист МОН України № 22.1/12-Г-372 від 18.06.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 14.09.2023).
2. Використання засобів мобільного Інтернету у дистанційному навчанні кваліфікованих робітників/ О.В. Базелюк, С.Г. Кравець, Л.А. Майборода та ін. Житомир: «Полісся», 2019. 66 с.
3. Павленко І.М. Технології розширеної реальності в освітній діяльності. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії : матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2019. С.67-69.
4. Семеріков С.О., Стрюк М.І., Моїсеєнко Н.В. Мобільне навчання : історико-технологічний вимір. Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів : монографія. Кривий Ріг, 2012. С. 188-242.
5. Пилипчук Л., Волкова С., Попович Т., Решнова С. Засвоєння екологічної компоненти в хімії за допомогою інформаційних технологій. Дистанційна освіта в Україні : інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченій 90 річчю НАУ. К.: НАУ, 2023. № 3. С. 292-297.

РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ

Шумілова Карина Миколаївна

здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014 Середня
освіта (Хімія), медичний факультет,
Херсонський державний університет,
Херсон, Україна

Решнова Світлана Федорівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри хімії та фармації,
медичний факультет,
Херсонський державний університет,
Херсон, Україна

Постановка проблеми. Дистанційна форма навчання в умовах воєнного стану вважається найбільш гнучкою та адекватною формою освіти, яка здатна досить швидко адаптуватися під потреба суспільства, поряд з цим спроможна підготувати велику кількість висококваліфікованих спеціалістів різних спеціальностей. Популярність та перспективність її використання в Україні значно зросла в період з 2020-2023 року (коронавірусна пандемія, що перейшла у початок повномасштабної війни). В умовах проведення бойових дій на території нашої країни велика кількість здобувачів вищої освіти були змушені переміститися, як в межах України, так і за її кордони. Саме тому проблема впровадження дистанційної форми навчання, а саме методичне наповнення дистанційних курсів у вищих навчальних закладах є досить актуальним питанням дослідження.

Матеріали та методи дослідження. Розробка навчально-методичних матеріалів з окремих тем курсу органічної хімії для спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» стане логічним продовженням науково-методичної роботи кафедри хімії та фармації у Херсонському державному університеті в умовах дистанційного навчання.

Мета дослідження – розроблення навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання органічній хімії (розділ “Вуглеводні”) здобувачів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація».

Виклад основного матеріалу. Організація дистанційного навчання для здобувачів вищої освіти залежить від особливостей навчальної дисципліни, у відповідності до якої викладач розробляє цілі комплекси навчально-методичних матеріалів. Серед основних кроків планування дистанційного навчання варто виділити: визначення стратегії навчання; підбір зручних інструментів для

дистанційної взаємодії з студентами; дотримання правил та термінів дистанційного навчання; якісна організація інформаційно-комунікативної діяльності студентів на потрібних веб-ресурсах та тренажерах дистанційного навчання. Особливо важливо дотримуватися перерахованих вище кроків при вивченні хімічних та фармацевтичних дисциплін, тому що від цього залежить ефективність використання дистанційної форми навчання при вивченні дисциплін природничого циклу.

Важливим елементом дистанційного навчання під час вивчення хімічних дисциплін є дистанційний курс, який містить у собі комплекс навчально-методичних матеріалів, що попередньо розробляється викладачами. Розроблений дистанційний курс в умовах дистанційного навчання реалізуються у два основні режими: синхронний режим та асинхронний режими. Синхронний тип передбачає проведення класичних лекцій за допомоги відео-конференції, що дозволяє в реальному часі спілкуватися з студентами та обговорювати проблемні питання. Асинхронний тип передбачає самостійне вивчення навчального матеріалу за допомоги електронних платформ, перегляду відеозаписів, мультимедійний презентацій з теми чи розділу дисципліни [2, с. 132].

Розробка навчально-методичних матеріалів відбувається за допомогою використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій навчання, серед яких: електронні книги, різноманітні освітні портали, комп'ютерна мережа та інші. Інформаційно-комунікативні технології активно використовуються під час вивчення хімічних та фармацевтичних дисциплін [1, с. 288], зокрема:

1) під час вивчення теоретичного матеріалу, так як цей процес в умовах дистанційного навчання супроводжується ілюстраційним матеріалом, відеоматеріалами;

2) під час розв'язування хімічних задач та завдань за рахунок використання мобільних застосунків (WhatsApp, Skype, Viber та Telegram);

3) під час виконання лабораторних дослідів, а саме за рахунок створення віртуальних хімічних лабораторій. Використання даної технології дозволяє значно доповнити перелік інструментів візуалізації та дозволяє студентам з'ясувати теоретичні питання за допомоги хімічних експериментів;

4) під час тестування здобувачів вищої освіти, що відбувається на платформі Moodle;

5) під час консультування студентів через соціальні мережі та відео-конференції.

Тобто, інформаційно-комунікативні технології є важливим елементом у розробці та реалізації дистанційного курсу з хімічних та фармацевтичних дисциплін, які дозволяють значно підвищити рівень підготовки студентів, а також дозволяють розробити та систематизувати комплекси навчально-методичних матеріалів з теми чи розділу дисципліни.

Більш детально розглянемо методичний зміст структури дистанційного курсу для деяких тем навчальної дисципліни «Органічна та біологічна хімія» для студентів фармацевтичної спеціальності.

Теоретичний лекційний матеріал з розділу “Вуглеводні” органічної хімії завантажили на дистанційну платформу KSU Online у формі презентацій. В процесі розробки презентацій використовували підручники і посібники, зокрема, посібник «Органічна хімія в схемах» [5, с. 130-295]. Кожна презентація містить теоретичний матеріал “Фармацевтичне значення органічних речовин певного класу”. Це дозволило показати майбутнім фармацевтам міжпредметні зв'язки між органічною та фармацевтичною хіміями.

Лабораторний практикум також розміщували на дистанційній платформі KSU Online. Практикум містить: план конспект з алгоритмом виконання дослідів (тема, мета; завдання, обладнання та реактиви, хід дослідів). Більшість лабораторних дослідів підкріпили необхідними відео-фрагментами. За основу для розробки лабораторних робіт взято методичні рекомендації «Лабораторний зошит з органічної та біологічної хімії» [4, с. 41]. Досліди в умовах дистанційного навчання проводять за допомогою технології віртуальної лабораторії. Оцінки за лабораторну роботу автоматично вносяться у електронний журнал навчальної дисципліни.

Тести з розділу «Вуглеводні» для студентів фармацевтичної спеціальності містять по 30 тестових завдань. Завдання передбачають вибір відповіді з чотирьох варіантів, тобто тести за принципом «одна відповідь з чотирьох». Завдання охоплюють номенклатуру, фізичні та хімічні властивості речовин; способи отримання; якісні реакції на характеристичні групи речовин; застосування та поширення у природі.

Оцінювання тестових завдань здійснюється на основі розроблених критеріїв оцінювання та автоматично заносяться до електронного журналу навчальної дисципліни.

Додатковими елементами, які потрібні при розробці навчально-методичних матеріалів з обраної теми курсу органічної хімії є [7, с. 196]:

1. Силабус навчальної дисципліни, який розроблений у відповідності до положень університету (Силабус ХДУ) [3].

1. Календарне планування дисципліни, що містить інформації щодо графіку проведення лекційних занять, практичних занять та індивідуальних занять (тестування) студентів.

1. Критерії оцінювання.

1. Глосарій (містить всі необхідні терміни з навчальної дисципліни).

2. Форум консультацій для студентів, який призначений для обговорення проблемних питань з теми чи розділу навчальної дисципліни.

На нашу думку дистанційний курс з навчальної дисципліни «Органічна хімія» на сьогодні є досить перспективним для хімічної освіти майбутніх фармацевтів. Вивчення навчального матеріалу на дистанційній платформі Moodle дозволить підвищити інтерес та мотивації студентів до процесу самостійного вивчення хімічної дисципліни. Платформа Moodle використовується у багатьох університетах нашої країни, зокрема і в Херсонському державному університеті, та має досить великий набір інструментів для індивідуального та групового навчання.

Дистанційна форма навчання є досить гнучкою, так як надає можливість студентам отримати доступ до навчально-методичних матеріалів обраної дисципліни та самостійно опрацювати навчальний матеріал у зручний для нього час. Саме такий підхід до навчання в реаліях сьогодення викликає інтерес студентів до вивчення хімічних та фармацевтичних дисциплін [6, с. 356].

Висновок. Розробка навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання майбутніх фармацевтів з дисципліни «Органічна хімія» повинна відбуватися з урахування специфіки дисципліни та створюватися за так званою «гібридною» (змішаною) формою навчання. Використання розроблених методичних комплексів у процесі вивчення хімічних та фармацевтичних дисциплін дозволить активніше впливати на процес навчання та сприяє його індивідуалізації. Дистанційний формат навчання дозволяє сформувати у здобувачів вищої освіти якісні хімічні знання та вміння, що в свою чергу складають основу професійної компетентності майбутніх фахівців.

Список літератури:

1. Давискиба В. В. Особливості дистанційного вивчення хімічних дисциплін здобувачами освіти у вищих навчальних закладах. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.) Тернопіль, 2021. С. 287-289.

2. Душечкіна Н. Ю. Сучасні підходи до викладання хімічних дисциплін в умовах дистанційного навчання. Теорія та методика професійної освіти. 2021. №38. С. 131-138.

3. Силабус Херсонського державного університету URL: [https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%A1%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%20\(1\).pdf?id=cb3ef1ee-76b0-4349-9613-3dc8ab16d5ca](https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%A1%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%20(1).pdf?id=cb3ef1ee-76b0-4349-9613-3dc8ab16d5ca)

4. Речицький О.Н., Решнова С.Ф., Лабораторний зошит з органічної та біологічної хімії: методичні рекомендації для студентів 1 курсу спеціальності 226 Фармація, промислова фармація. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2019. 72 с.

5. Речицький О. Н., Решнова С. Ф. Органічна хімія в схемах: навч. посібник. Херсон: ХДУ, 2013. Ч. 1. 438 с.

6. Речицький О. Н., Решнова С. Ф., Попович Т. А. Шляхи вдосконалення фундаментальної підготовки бакалаврів фармації з хімічних дисциплін. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*. 2023. № 2. С. 353-363.

7. Чернікова Н. В. Особливості викладання хімії в умовах дистанційного навчання. *Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference (1-2, December 2020, Stockholm, Sweden)*. 2020. № 1. С. 194-198.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Янківська Олена Степанівна

викладач іноземних мов

КЗ ЛОР «Самбірський фаховий педагогічний коледж
імені Івана Филипчика

На даний момент відбуваються істотні зміни в теорії та практиці організації навчально-виховного процесу. Традиційні форми навчання іноземним мовам поступилися місцем інноваційним засобам навчання, в числі яких є інтерактивні методи навчання.

Сьогодні існує безліч інтерактивних методів навчання, які дозволяють здійснювати процес розвитку комунікативних вмінь учнів у діалогічному мовленні досить успішно.

У процесі навчання англійської мови діалогічне мовлення є одним з невід'ємних компонентів, так як більшу частину під час розвитку навичок спілкування займає саме воно (близько 70 відсотків). Без уміння вести бесіду неможливим є повноцінне спілкування. Діалогічне мовлення є формою соціально-мовленнєвого спілкування, основою співпраці і взаєморозуміння між людьми в процесі спільної діяльності [1]. Інтерактивні методи навчання полегшують процес формування англійськомовних комунікативних навичок усного і писемного діалогічного мовлення та за допомогою них студенти стають впевненішими у висловлюванні та процес розвитку мовлення стає ефективнішим.

Ми розуміємо, що класифікувати інтерактивні методи навчання складно, так як вибір тих чи інших методів залежить від багатьох факторів. Проте можна виділити класифікацію, яка включає в себе такі групи інтерактивних методів навчання [2]:

- неімітаційні
- імітаційні (ігрові та неігрові імітаційні методи навчання).

До неімітаційних методів навчання відносять такі: проблемний семінар, тематична дискусія, «мозковий штурм», круглий стіл та інші. При застосуванні імітаційних методів навчання створюється нереальна обстановка або ситуація, що допомагає студентам адаптуватися до реального професійного середовища [2].

До неігрових імітаційних методів навчання відносять такі: рішення виробничих і ситуаційних завдань і вправ, метод кейсів, метод мікроситуацій, ігрове проектування, інформаційний лабіринт, групові дискусії, перегляд відеозаписів ігор з розбором і обговоренням, моделювання конкретних проблем та інші.

До ігрових імітаційних методів навчання відносять такі: «Розігрування» ситуації в ролях, ігри-симуляції, рольові, ділові, організаційно-діяльнісні, інноваційні, пошуково-апробаційні, проблемно-ділові ігри, креативні

інтерактивні методи (метод синектики, метод асоціацій, метод Дельфі), комп'ютерні ігрові імітаційні методи та інші.

Незважаючи на дану вище класифікацію список інтерактивних методів на занятті англійської мови можна поповнювати, тому що кожен викладач здатний придумати і запровадити в освітній процес ефективні методи організації мовної та мовленнєвої взаємодії студентів. Необхідність застосування інтерактивних методів навчання можна пояснити тим, що студенти сприймають не більше 20% інформації при отриманні матеріалу, під час дискусійного навчання - 75%, а при проведенні, наприклад, ділової гри засвоюється близько 90% інформації. Розглянемо деякі інтерактивні методи, що застосовувались нами під час занять англійської мови у коледжі з метою формування комунікативних умінь діалогічного мовлення:

Карусель

«Карусель» - інтерактивний метод, в процесі застосування якого студенти діляться на дві групи, одна з яких не пересувається, а студенти іншої змінюють своє положення [2]. Вони встигають обговорити безліч питань різної тематики. Такий метод роботи дозволяє добре відпрацювати діалоги етикетної характеру, тему знайомства, національності, розмову в громадському місці тощо. Оскільки урок таким чином проходить динамічно, учні, захоплено розмовляючи, досягають певних результатів.

Наприклад, візьмо тему “People and society”. У процесі опрацювання цієї теми студенти розглядають безліч питань та отримують багато інформації щодо цієї теми, тому викладач може використати даний метод по закінченню теми в цілому.

Work in groups. You can use the following questions for your discussion.

Who is your best friend and why?

What makes for a good friendship?

Do you make friends easily?

Why do some children have so many friends?

Do real friends share secrets?

Do gossip children have a lot of friends?

Мозковий штурм (брейнсторм)

Метод мозкового штурму (мозкова атака, brain storming) - оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, за допомогою якого студентам пропонують висловлюватись якомога більше, включаючи власну фантазію [2]. Найбільш вдалі ідеї студентів висуваються далі на обговорення.

Такий метод спонукає студентів креативно мислити.

Наприклад, викладач пропонує для обговорення кілька проблемних питань по темах, учні висувають власні ідеї, висловлюють думки з цього приводу і згодом дискутують.

a) Brainstorm individually for 5 minutes on one of the topics below.

1. My future plans.

2. My kind of holiday.

3. Computer in our life.

b) Find a classmate who has chosen the same topic. Compare and exchange your ideas and try to group them to form the basis for a paragraph or an essay.

Акваріум

Приєм «Акваріум» дає студентам можливість виконувати одночасно кілька ролей. Ці ролі вони обговорюють між собою або за допомогою викладача.

Наприклад, викладач подає питання, які студенти повинні використати під час ведення діалогу. В обговоренні беруть участь декілька студентів. Вони можуть ставити запитання і свої власні, які повинні стосуватись поданої викладачем для обговорення.

Тема «Ukrainian Cuisine»

Work in pairs and answer the questions

1. What can you say about Ukrainian hospitality?
2. What are your mealtimes? What order of meals do you follow?
3. What is the difference between meals and mealtime in Ukraine and England?
4. What is your favourite dish and why?
5. How would you lay the table for the guests? ...

Броунівський рух

Цей прийом передбачає збір інформації за запропонованою темою. Кожен студент отримує картку з переліком питань / установок, наприклад:

Work in groups. Exchange information and discuss the following.

1. Do you know what a cyber café is? Have you ever been to one?
2. Do you know how to send an email?
3. Which sites do you usually visit?
4. Do you chat online?
5. Do you have your own website?

Викладач допомагає формулювати відповіді і стежить, щоб взаємодія студентів відбувалась англійською мовою.

Рольова гра

Цей метод використовується викладачами досить часто, адже надає можливість студентам не лише розігравати ролі, але й наблизитись до ситуацій реального життя, показати свої мовні знання та знання в інших сферах діяльності [2]. Такий метод викладачі застосовують не на кожному занятті, адже зауважили, що, коли заняття перенасичене таким видом роботи, студентам стає не цікаво працювати і засвоювати матеріал.

Рольова гра формує здатність студентів зіграти роль іншого.

Наприклад: а) Role-play the situation in pairs.

Imagine you live in a plays which has been affected by one of the disasters. A friend is going to call you to ask you how you are. You are going to tell him/her what's happened. Before you start? Think of 5 questions you expect him/her to ask you about a situation.

b) Change the roles and role-play another similar situation.

Дерево рішень

Перед студентами, які поділені на дві групи, викладач ставить питання для обговорення. Вони записують свої ідеї та думки на цьому дереві, передають його наступним. Студенти однієї групи передають своє дерево іншій і навпаки. Згодом вони відстоюють свою точку зору, аргументуючи її.

Наприклад:

a) Work in pairs. Explain each other the meanings of the following statements and say if you agree.

1. It's hard to overestimate the role of art in one's life.
2. Art forms our outlook and enriches our inner world.
3. Art has a great educational value.
4. Art brings people up and makes them more humane and kinder.
5. The language of art is universal.

b) Exchange your ideas with another pair.

Сьогодні безліч підручників і вітчизняних і англomовних видань мають багато завдань, які носять інтерактивний характер і спрямовані на формування різних мовних та мовленнєвих навичок студентів.

Далі ми розглянемо фрагмент заняття із застосуванням інтерактивних методів «Мозковий штурм», «Карусель» і «Акваріум», які ми описали вище і, які ми застосували на практиці.

Тема: «Is the Earth in Danger?»

Мета: формування комунікативної компетентності студентів у діалогічному мовленні.

Завдання:

- закріплення лексики по темі «Is the Earth in Danger?»;
- розвиток навичок бесіди етикетної характеру;
- розвиток вміння роботи в парі, команді.

Оснащення: роздруковані завдання з комунікативними завданнями з використанням методу «Карусель».

Хід уроку:

- організаційний момент;
- основна частина.

Мозковий штурм (5 хв.)

Завдання:

- активізувати знання лексичного матеріалу з пройденої теми «Is the Earth in Danger?»

Викладач проводить «мозковий штурм» у вигляді діалогу-розпитування з декількома студентами.

Приблизні запитання викладача для мозкового штурму:

Студент 1

- What is the most serious environmental problem? Why?
- How could you make your school more environmentally friendly?
- What animals are endangered in Ukraine?

Студент 2

- What are the main disasters in the world?
- Why are they happened?
- How do natural disasters affect people?

Студент 3

- Have you ever experienced any natural disaster? When? What happened?
- What natural disasters occur in Ukraine? Where and when was the last one?
- How would you solve environmental problems in Ukraine?

Студент 4

- What measures can be taken to avoid natural disasters?
- Which of the disasters do you think are sometimes the result of human actions?
- Have any of the countries near Ukraine suffered a natural tragedy recently?

Викладач використовує метод «Карусель», який триває 7 хвилин.

Now we will play a game. Make 2 circles: one big and one small inside the big one. I'll give you sheets with your personal task. Your task is to speak to your partner, discuss your problem (ask for help or offer your help). You will speak for 30 seconds and then pass to the next partner. The small circles moves and the big one doesn't.

Work in pairs. Do the task below

Student A, give your partner advice on what students should do when there is a fire

Student B, give your partner advice on what a teacher should do when there is a fire

Use the instructions and ideas below as a model.

- Don't use the lifts; - Make sure all windows are closed;
- Keep calm; - Follow your teacher's instructions;
- Call the fire brigade; - Make sure all doors are shut

Вправа виконується до тих пір, поки студенти не зроблять ціле коло і не поспілкуються з усіма учасниками протилежного кола. Викладач стежить за тим, щоб бесіда відбувалася англійською мовою.

Акваріум (10 хв)

Після міні-бесід за технологією «Карусель» студентам дається таке завдання: драматизація діалогу по парах. На підготовку дається 5 хвилин. Вони представляють діалоги на основі своїх завдань до «Каруселі». Викладач ділить студентів на групи або пари самостійно, щоб не забирати часу від заняття.

Now you will work in small groups. Each group will prepare a dialogue. Take roles of neighbors and discuss issues from your previous task. Then demonstrate your dialogues to your classmates.

Після виконання різних вправ з використанням вище згаданих методів, викладач може запропонувати студентам рольову гру:

Role-play the situation in groups of four.

One of you is a TV host, the others are three guests who survived after some terrible disasters. Talk about your experiences.

Отже, стимулювання розвитку англомовних комунікативних навичок у діалогічному мовленні може відбуватися за допомогою саме таких інтерактивних вправ.

Список літератури

1. Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою / В. В. Колодязна // Англійська мова та література. – 2004. – № 5. – С. 4–9. – № 6. – С. 5–11.
2. Лиза Г.В. Особливості використання інтерактивних технологій на уроках англійської мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/osoblivostivikoristanna-interaktivnih-tehnologij-na-urokah-anglijskoi-movi-90918.html>.

STRUCTURAL ANALYSIS OF ONOMASTIC UNITS IN KASHKADARYA FOLK EPICS

Abatov Doston,
researcher
Karshi State University

Annotation: In this article highlights of structural analysis of onomastic units in Kashkadarya folk epics.

Key words: literature, onomastic units, Kashkadarya folk epics.

The language of fiction specific to this period is studied in order to study the state of the language in a certain historical period, the features inherent in the same state, lexical, phonetic and grammatical aliens, in general, their general and different aspects. Examples of folk oral creativity also serve as an important resource in the implementation of the same goal. In particular, thinking about the language of the epics, without any exaggeration, it is the same fact to say them as a dim mirror of the language of the people, a gift of a lively folk language, a vivid history of folk wisdom[1].

It is known that wherever samples of folk oral work are created and performed, not only provide information about the way of life, customs, values, history of the people who lived there, but also a source about the language of the people living in that area. Various linguistic units of the lexicon of folk epics would often have maintained their ancient form. It is true that folk epics were performed by various bakhshis from time to time and have come down to us. As Hodi Zarif notes, "considering that each of the folk epos, when spoken, has reached us with all the changes and great-great developments over the centuries, and as a result of this, one some variants and versions of the same works have arisen" [2], one has to note that they have undergone various changes, even in terms of linguistic features. That is why some researchers suggest that rhymes (epic rhymes) cannot be material for dialectological investigations[3]. According to the structure of onomastic units, there has been some degree of research on types, their model types, in Turkic linguistics, including Uzbek linguistics. As the work done in this regard, the research of T.A.Begjanov, K.Abdumuratov, O.T.Molchanova, E.M.Mirzaev, N.Okhunov, Z.Dusimov, T.Nafasov, T.Enazarov, N.Uluqov, L.G.Karimova and others can be shown.

Toponymist scientist Z.Dusimov, speaking about the classification of toponyms according to their structure, calls them structural-typological classification and studies the toponyms of the Uzbek language by dividing them into the following groups:

1. Affix-free toponyms and prime toponyms: Qal'a, Alan, Bo'z, Jam, Adaq kabi.
2. Affixal toponyms or artificial toponyms: Tuyachi, Ko'salar, Toshloq, Tongzor.
3. Prefixal toponyms: Poyariq, Bevatan, Sardaha.
4. Indicator toponyms or toponyms are composites.
5. Compound toponyms[4].

Surkhandarya region carried out research on Boysun toponyms X.Kholmuminov prefers to divide the microtoponyms of this area into three types according to their arrangement:

- 1) simple toponyms,
- 2) compound toponyms,
- 3) complex toponyms[5].

In Q.Olloyorov's study on the onomastics of the Khwarezmian epics, we also see that the proverbs were studied as names with simple, compound and complex composition according to the structure of the proverbs. [6] According to the results of the above study, onomastic units used in folk epics sung by Kashkadarian bakhshis can be studied by dividing them into three groups:

1. Onomastic units of simple composition;
2. Onomastic units of compound composition;
3. Onomastic units with complex composition.

It is known that proverbial nouns, the composition of which consists of a single lexical basis, are referred to as simply composed nouns. These structured names can in turn be further classified into two groups:

- 1) simple basic onomastic units,
- 2) simple making as onomastic units.

Toponyms included in onomastic units with a simple base can include: *Chambil (NS // JM)*, *Vayangan (NS)*, *Jayxun (NS)*, *Gala (KN)*, *G'uzor (KN)*, *Buxoro (KN)*, *Qandohar (NS)*, *Qo'qon (NS)*, *Qarshi (NS // KN)*, *Boysun (KN)*, *Hisor (KN)*, *Qiziriq, Regar (KN)*, *Xo'tan (KN)*, *Zangar (O)*, *Angor (O)*, *Termiz (O)*, *Qilib (O)* kabi.

Anthroponyms included in simple fundamental onomastic units: *Oydin (KN)*, *Bobir (O)*, *Sayxon (O)*, *Janda (KN)*, *So'ltoq (KN)*, *Rahmat (KN // O)*, *Tohir (KN)*, *Zuhra (KN)*, *Layli (KN)*, *Barchin (KN)*, *Jopsak (KN)*, *Farhod (KN)*, *Majnun (KN)*, *Dona (KN)*, *Hasan (KN)*, *Husan (KN)*, *Nazar (KN)*, *Rajab (KN)*, *Ergash (KN)*, *Ismoil (KN)*, *Sherna (KN)*, *Xalil (KN)*, *G'ulom (KN)*, *Suluv (KN)*, *Abdulla (KN)*, *Qahhor (KN // NS)*, *Usmon (KN)*, *G'ani (JM)*, *Yunus (JM // NS)*, *Soqi (JM // NS)*, *Asad (JM // NS)*, *Shodmon (JM // NS // O)*, *Donish (JM)*, *Ali (JM // NS)*, *Qodir (JM // NS)*, *Malik (JM)*, *Murod (JM)*, *Malla (O)*, *Mirzo (O)*, *Farmon (O // NS)*, *To'qson (O)*, *Mansur (O // NS)*, *Omon (O)*, *Yomon (O)*, *Ko'char (O // NS)*, *Misqol (JM // NS)*, *Uldan (NS)*, *Guldan (NS)*, *Xizir (NS)*, *Mustafo (NS)*, *O'tan (NS)*, *Malin (NS)*, *Jabbor (NS)*, *Qora (NS)*, *Jang'il (NS)*, *Vali (NS)*, *Rustam (NS)*, *Qumri (NS)*, *Yusuf (NS)*, *Chori (NS)*, *Haydar (NS)*, *Sulaymon (NS)*, *Yoqub (NS)*, *Gali (NS)*, *Karim (NS)*, *Rahim (NS)*, *G'affor (NS)*, *Samad (NS)*, *Sattor (NS)*, *Odam (NS)*, *Muso (NS)*, *Iso (NS)*, *Hotam (NS)*, *Maryam (NS)*, *Muhammad (NS)*.

The following can be attributed to the type of training of nouns with a simple base: *Xoldor (name human) (O)*, *Gulzor (street) (JM)*, *Charmgar (mahalla) (JM)*, *Qolduston (place name)(JM)*, *Gurjiston (country name) (NS)*.

It can also be studied by distinguishing it into separate species according to the morphological nature of simple-composed onomastic units. For example, as onomastic units consisting of bases such as noun, adjective, verb.

Noun-based onomastic units: Boysun, Hisor, Quqon, Qarshi, Guzor.

Adjective-based onomastic associations: Alami, Qiziriq.

Onomastic units with mixed composition. Onomastic units, the composition of which consists of more than one lexical basis, are counted as units with a joint composition. Onomastic units of such composition are made mainly by the method of composition.

Compound onomastic units were also widely used in the language of the “Oyparcha”, “Nurali and Semurg”, “Jorkhun maston”, “Kelinoy or Norguloy”, “Oychinor” epics performed by the Kashkadarian bakhshi. In particular, such names are common both in the composition of toponyms and in the composition of anthroponyms: as *Shahrig‘ulg‘ula* (NS), *Shahribarbar* (NS), *Qoraqum* (JM), *Oqtosh* (JM), *Zarchashma* (JM), *Oqbosh* (tog‘) (KN), *Oqbet* (tog‘) (KN), *Sherobod* (KN), *Gilambaxt* (KN), *Pachkamar* (KN), *Oqtog‘* (KN), *Kallatosh* (KN), *Laylimkon* (KN), *Oqdovon* (KN), *Qizilqiya* (KN), *Tangiharam* (KN), *Tabatosh* (KN), *Gilambob* (KN), *Darband* (KN), *Sultonrabot* (KN), *Konsoy* (KN), *Olatog‘* (KN), *Ko‘kbuloq* (KN), *Kattapoy* (KN), *Nazarboy* (O), *Ernazar* (O), *Oychinor* (O), *Oyto‘ti* (O), *Oltiyor* (O), *Qaysarbek* (O), *Keldiyor* (O), *Berdiyor* (O), *Shayboniyxon* (O), *Bobirbek* (O), *Temurlang* (O), *Shoniyoz* (O), *Olovxo‘ja* (O), *Vazirsho* (O), *Bekmirzo* (O), *Gulparcha* (O), *Xolparcha* (O), *Oyparcha* (O), *Sohibqiron* (O), *Sohibjamol* (O), *Shukuraliboy* (KN), *Norguloy* (KN), *Omongeldi* (KN), *Sherdanboy* (KN), *Xonimoy* (KN), *Xo‘jamahmud* (KN), *Oypari* (KN), *Noraliboy* (KN), *Xidirali* (KN), *Bibigul* (KN), *Bo‘ritosh* (KN), *Ermatboy* (KN), *Sherali* (KN), *Xudoyberi* (KN), *Pirmat* (KN), *Hazratqul* (KN), *Abdiolim* (KN // NS // JM), *Nuralixon* (JM //NS), *Go‘ro‘g‘li* (JM // NS), *Uzumko‘z* (JM // NS), *Gulnor* (JM //NS), *G‘anibek* (JM), *Gapsarshoh* (JM), *Gulisanobaroy* (JM), *Yoqubbek*, *Ashurbek* (JM), *Shahnozxon* (JM), *Shohnodir* (JM), *Gulisora* (JM), *Guliruxsor* (JM), *Soqibulbul* (NS), *Guloyim* (NS), *Mengtosh* (NS), *Qubbonoy* (NS), *Gulpari* (NS), *Durbek* (NS), *Zarkokil* (NS).

Onomastic units with compound comb can be studied again by dividing them into subgroups according to their morphological basis and formation model. On the basis of the material collected in this regard, onomastic units of mixed composition, used in the epics of the Kashkadarian bakhshis, can be studied by dividing them into the following subgroups:

Onomastic units in noun+noun mold: *Shahrig‘ulg‘ula* (NS), *Shahribarbar* (NS), *Zarchashma* (JM), *Gilambaxt* (KN), *Pachkamar* (KN), *Kallatosh* (KN), *Laylimkon* (KN), *Tangiharam* (KN), *Tabatosh* (KN), *Gilambob* (KN), *Darband* (KN), *Sultonrabot* (KN), *Konsoy* (KN), *Ernazar* (O), *Oychinor* (O), *Oyto‘ti* (O), *Shayboniyxon* (O), *Bobirbek* (O), *Shoniyoz* (O), *Olovxo‘ja* (O), *Vazirsho* (O), *Bekmirzo* (O), *Gulparcha* (O), *Xolparcha* (O), *Oyparcha* (O), *Sohibqiron* (O), *Sohibjamol* (O), *Norguloy* (KN), *Xonimoy* (KN), *Xo‘jamahmud* (KN), *Oypari* (KN), *Xidirali* (KN), *Bibigul* (KN), *Bo‘ritosh* (KN), *Sherali* (KN), *Pirmat* (KN), *Hazratqul* (KN), *Abdiolim* (KN // NS // JM), *Nuralixon* (JM //NS), *Go‘ro‘g‘li* (JM // NS), *Uzumko‘z* (JM // NS), *Gulnor* (JM //NS), *G‘anibek* (JM), *Gapsarshoh* (JM), *Gulisanobaroy* (JM), *Yoqubbek*, *Ashurbek* (JM), *Shahnozxon* (JM), *Guliruxsor* (JM), *Soqibulbul* (NS), *Guloyim* (NS), *Mengtosh* (NS), *Qubbonoy* (NS), *Gulpari* (NS), *Durbek* (NS), *Zarkokil* (NS).

Onomastic units in the verb+noun mold: *Keldiyor* (O), *Berdiyor* (O).

Onomastic units in the noun+verb mold: *Omongeldi, Xudoyberdi (KN)*.

Onomastic units in the adjective+verb mold: *Oqtosh, Oqbosh (tog'), Oqbet (tog'), Qizilqiya, Olatog', Ko'kbuloq, Kattapoy*.

Onomastic units in the number+verb mold: *Oltiyor*.

Onomastic units with complex composition. Nouns of this type differ from onomastic units of simple and compound composition. They can be more compound and sentence-equivalent. We have witnessed the widespread use of compound onomastic units in Kashkadarya folk epics. In particular, the following compound toponyms were used in the epic "Jorkhun Maston": *Chortoqli Chambil, Chambil davlati, Asqar tog'i, Palapon tog'i, Oydin ko'li, Gulzor ko'cha, Junxay g'ori, Kengay dara, Bolxuvon shahri, Arpali cho'li, Havdak ko'li*. Compound anthroponyms also appear in the epic text: *Misqol pari, Bek Soqi, G'ani mullabachcha, Jorxun maston, Donish vazir, Bek Shodmon, Asad mergan, Ashurbek sardor, Oqtosh shohi*.

The following compound toponyms are used in the epic "Kelinoy va Norguloy": *Oqbosh tov, Oqbet tov, Chakchak tog'i, Malik cho'li, Katta dara, Oq dovon, Hisor viloyati*. Compound anthroponyms used in the epic: *G'ulom cho'pon, Ergash cho'pon, Jopsoq cho'pon, Dono cho'pon, Alim mergan, Suluv xola*. Compound zoonyms used in the epic text: *Jayron qashqa, Bo'yra biya, Qarri to'ri, To'ri ola oyoq, Ko'k qashqa, Ko'kchil inak, Jiyron qashqa*.

Compound onomastic units used in the epic "Oychinor". Compound toponyms used in the epic: *Boysin tog', Hisor tog', Kattapoy havvor, Jilg'a soy, Ko'ytang darasi, Ko'ytan tog'i, Qiziriq cho'li*. Compound zoonyms: *Oq bo'z, Chavkar ko'k, Tarlon bo'z*. Compound anthroponyms used in the epic: *Oyto'ti momo, Bobir shoh, Amir Bobir shoh, Sayxon usta*.

Compound onomastic units used in the epic "Nurali va Semurg". Compound toponyms used in the epic: *Chambil mamlakati, Sunduz tog'i, Zarchaman cho'li, Shiram tog'i, Xidir dashti, Shahribarbar shahri, Jayxun mamlakati, Jayxun oroli*. Compound anthroponyms also appear in the epic text: *Misqol pari, Bek Soqi, Asad mergan, Yoqub bayroqdor, Qoraxon botir, Yusufnaysaboz*. Compound ethnonyms also appear in the epic text: *turkman eli, o'zbek eli, taka turkman eli*.

The following compound toponyms are used in the epic "Oyparcha": *Termiz viloyati, Angor tumani, Nov shahar, Xidir cho'li, Qilib shahri, Hovdak ko'li, Qulon tog'*. Compound anthroponyms used in the epic: *Shoniyoz podsho, Olovxo'ja eshon, Chuvdali so'fi, Shodmon mergan, Malla sabzifurush, Marday manqa, Rahmat ergashish, Mirzo achish, Bekmirzo belchishma, Farmon podachi, Tonjurxon mahram, Xoldorxon mahram, Bahovuddin darvozabon*.

References:

1. Махмудов Н. Ўзбекнинг ўлмас сўзи // ТА. –Тошкент, 1998. – Б. 27.
2. Зарифов Х. Фольклор ва археологик материалларни қиёсий ўрганиш масаласига доир. –Тошкент: ЎТАМ, 1958,1. – Б. 27
3. Щерба Л.В. Восточнолужицкие наречия. –СПб, 1915. –С. 5. 62
4. Do'simov Z. Toponimlar tasnifi masalasiga doir// O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1978. - №1. – 19-20.

5. Xolmo‘minov X. Boysun rayon mikrotoponimikasi // O‘zbek tili va adabiti. – Toshkent, 1989. №6. – B. 60-61.
6. Ollayorov Q, Xorazm dostonlari onomastikasi. Filol. fan. Bo‘yicha falsafa doktori diss. Avtoref. – Samarqand, 2018.

COHERENT SPEECH AND ITS PECULARITIES

Botirova Palina Khakimjonovna

Senior teacher of the Department of Foreign languages
Namangan Engineering – Construction Institute

Annotation: One of the most pressing issues in the theory of teaching a foreign language in the world is the development of appropriate speech skills in the process of teaching English. Speech on the topic is a source of active participation of a person in the life of society. The state provides information on the study of the education of coherent speech skills in English.

Key words: coherent speech, personality-oriented approach, linguistics, linguodidactics, text, feuilleton, artistic image, speech, goal, publicistic image, interpretation, concepts, cognitive-communicative.

In the development of world language education, teaching of coherent speech in foreign languages through linguistic bases was formed in the multi-dimensional interpretation, since the results of innovative technologies, theories, scientific views, practice in cooperation with the modern ones in pedagogy embodied their research in this regard. On the basis of all studies, it has been proved that it is worthwhile to study the evolutionary development of speech conceptions of language learners as an aspect of pedagogy as a result of analysis and synthesis.

In the descriptive text created in the scientific style, as a rule, constant, stable signs of an object and a predicate are listed. To denote permanent signs in a scientific description, verbs of the present tense are usually used.

A knife

A knife is a tool or weapon with a cutting edge or blade, often attached to a handle or hilt. One of the earliest tools used by humanity, knives appeared at least 2.5 million years ago. Originally made of wood, bone, and stone, over the centuries, in step with improvements in both metallurgy and manufacturing, knife blades have been made from copper, bronze, iron, steel, ceramic, and titanium. Most modern knives have either fixed or folding blades. There are kitchen knives for preparing foods: the chef's knife, the paring knife, bread knives.

Chair

A chair, a piece of furniture, 5000 years ago, ancient Egypt, a horizontal seat, a vertical back, attached, four legs, used for/ in, made of, wood, plastic.

Publitsistik tavsifli matn ommaviy axborot vositalari janrlarida uchraydi: publitsistik maqolalarda, feʼleton va boshqa koʻrinishlarda. Gazeta janrlarida zamonaning dolzarb masalalari koʻtariladi va shuning uchun u yoki bu obʼektning tavsifi muallifning koʻzlagan maqsad va gʻoyasiga muvofiq amalga oshiriladi. Publitsistik tasvirlarda mazkur uslubga xos boʻlgan leksik-sintaktik vositalardan foydalaniladi.

Biden to push global Covid plan as national gaps widen

Washington — already grappling with divisions in his own country over vaccine mandates and questions about the ethics and efficacy of booster shots, President Biden

is facing another front of discord: a split among world leaders over how to eradicate the coronavirus globally, as Delta leaves a trail of death in its wake. At a virtual summit Wednesday, while the annual United Nations General Assembly meeting is underway, Biden will try to persuade other vaccine-producing countries to balance their domestic needs with a renewed focus on manufacturing and distributing doses to poor nations in need of them. The push, which White House officials say seeks to inject urgency into vaccine diplomacy, will test Biden's doctrine of furthering American interests by building global coalitions. Coming on the heels of the United States' calamitous withdrawal from Afghanistan last month that drew condemnation from allies and adversaries alike, the effort to rally world leaders will be closely watched by public health experts and advocates who say Biden is not living up to his pledges to make the United States the "arsenal of vaccines" for the world.

NEW YORK TIMES

Touching story of a 'lost' army buddy

I was in tears reading Kevin Cullen's beautiful story of Jim Coffey and Don "Woody" Woodruff ("They thought he was dead," Metro, Sept. 14). It was one of the most touching pieces I have read in a while. I thank Cullen for bringing stories of invisible heroes of war to life for us. I am 72, and I lived through those Vietnam years. It was a war that no longer gets spoken of. This column touched my soul. This year, so many of us have lost people we love. I often dream that I will wake up and find them alive. Cullen gave that sentiment to these families by telling the story of "the guy who everybody thought was dead" on the battlefield.

Deborah Raptopoulos

Boston

Two students shot at Virginia high school NEWPORT NEWS, Va.

— Two students were wounded in a shooting at a Virginia high school and a suspecting custody, police said Monday. A 17-year-old boy was shot in the side of his face at Heritage High School and a 17-year-old girl was shot in the leg, Newport News police Chief Steve Drew said. Neither injury was thought to be life-threatening, he said. [19]

The Associated Press

"What about my job?"

Braid, who owns Alamo Women's Reproductive Services, said in his opinion column that since the law took effect, he has discussed with patients how they might access abortion services in another state. He advised one woman, who is 42 with four children, to travel to Oklahoma — a nine hour drive one way — and offered to help with funding. "She told me she couldn't go even if we flew her in a private jet," he wrote. "'Who's going to take care of my kids?' she asked me. 'What about my job? I can't miss work.'" [18]

The Associated Press,

The Washington Post, Austin American Statesman

Formal descriptions often describe the specific features of an object or event. In a formal description, the choice of subject characters depends on the purpose of the author. For example, if we describe the school yard in terms of a convenient place to

organize a summer health camp, then there are children's playgrounds, sports grounds, recreation areas. If the school yard is described as a place for learning, then you need to choose other features: geographical area, a special greenhouse for growing flowers, a school yard, a garden, equipped classrooms, etc.[17]

These types of descriptions are found in reference books, textbooks, and manuals. Images created in a formal paperwork style are structured in a specific way. The structure of such an image can be conditionally divided into three parts. The first part of the description usually gives a general idea of the object. The second part contains information about the structure and composition of the object.

Television (also known as a TV) is a machine with a screen. Televisions receive broadcasting signals and change them into pictures and sound. The word "television" comes from the words tele (Greek for far away) and vision (sight).

Sometimes a television can look like a box. Older TVs had a large cathode ray tube in a large wooden frame and sat on the floor like furniture. Newer TVs are much lighter and flatter. A TV can show pictures from many television networks.

The television was invented in the 1920s but the equipment was expensive and the pictures were poor. By the 1950s, these problems had been fixed and TVs became widespread.

At first, all televisions used an antenna. This would pick up television programs from broadcasting stations.

All TVs have screens where the picture is viewed. Before the 1950s these were usually "black and white", which made everything look grey, but all modern TVs show colors. Most 20th century screens also had rounded corners. That is because television screens were cathode ray tubes.

The structure of the artistic image can be very similar to the formal style. An artistic image may have a section that describes the overall appearance of the object, followed by a second section that describes the structure of the object, or an image of some of its parts. In this regard, we compare the following two descriptions.

1. "TV, in any form, is great. In the evenings he attracts us like a magician. It can also hurt our eyes if we watch it too much. It's rectangular in shape, just like a big phone. If you have a TV, you will not be bored".

2. "Television serves to show movies, cartoons fun show programs and news all over the world. It is rectangular in shape and has large and small types. The TV is made of plasma screen and plastic. It has a factory brand mark on the back side of the TV. The inner part consists of glass diodes or circuits".

Based on the analysis of the scientific and methodological literature, it should be noted that the analysis of the complexity of the structure of the object identified the following types of description:

- 1) description of individual objects;
- 2) an image of an animal;
- 3) (interior) an image of the interior of the room;
- 4) a description of the natural landscape;
- 5) a description of a person's appearance;

- 6) description of actions;
- 7) description of the area (place).

This methodological classification has a certain theoretical and practical significance. However, this classification is not free from some ambiguities. In particular, the “action description” type of image requires some thought and discussion.

It is well known that the descriptive type of speech describes the simultaneous or constant manifestations of an object, while the "description of actions" describes a series of evolving actions, events, and processes. Hence, in such a situation, it is expedient to think not of a descriptive type of speech, but of a narrative whose main function is to report on a series of evolving actions and processes.

Based on the expressed opinion, the following types of imaging can be distinguished by clarifying the existing classification:

- 1) description of individual objects;
- 2) an image of an animal;
- 3) image of the interior of the room (model);
- 4) description of the natural landscape (landscape);
- 5) a portrait of a person;
- 6) description of the territory;
- 7) a description of the mental state of the person.

Based on the traditional view, we will show the following types of images by source:

- 1) memory-based image;
- 2) compose descriptive text on the picture;
- 3) image based on special observations;
- 4) an image based on the information read;
- 5) Imagination.

From the point of view of stylistic (methodological) affiliation, we can distinguish the types of depiction used in scientific, formal, journalistic, artistic, colloquial methods.

In creating a lingvodidactic model for the development of related speech skills in students of technical universities, first of all, its goals and objectives should be clearly defined. Of course, a single model is not enough to achieve this goal. It needs to be integrated into the educational process. In this regard, the algorithm for using the model in the research process was identified. Undoubtedly, scientific approaches to the problem, the stages of its implementation, as well as the identification of skills to be formed in students are important in achieving the goal set in the model. It should be noted that due to the multifaceted nature of the problem under study, there are different scientific approaches to it. From a didactic point of view, we consider it expedient to base our research on person-centered, systematic, cognitive-communicative, competent and creative-activity approaches.[16]

We will interpret the scientific approaches presented in the model: 1) person-centered; 2) cognitive-communicative; 3) systemic; 4) competence; 5) creative communication.

At the present time, the humanization of education and the person-centered approach to the essence of the content of education have emerged. At the heart of this approach is the individual, who is given the opportunity to freely choose the content of education. In the process of implementing a person-centered approach, the educational, spiritual, cultural and vital needs of the individual are met. Most importantly, there is a humane attitude towards the individual, the individuality of learning and the ability to act independently in a cultural and educational environment. A person-centered approach focuses on the development of a unity of natural, social, and cultural characteristics of a person. Such an approach I.Ya. Lerner, M.N. Skatkin, V.S. Lednev, B.M. Bim-Bada, A.V. It is scientifically based on Petrovsky's research.[15]

A person-centered approach focuses on the full development of the student's personality. This approach provides students with motivational preparation, preparation for summarizing knowledge, systematization of knowledge, skills and competencies. [14]

In the person-centered approach, the student becomes the center of the educational process, the main focus is on creating favorable conditions for its development and realization of its natural potential, intellectual and emotional-motivational development, formation of knowledge and professional skills, approach to the educational process to build relationships, activism, self-awareness and independence. Therefore, this technology involves not only the development of professional knowledge, skills and abilities of the future specialist, but also his personal capabilities. In the process of training a junior specialist in traditional education, a certain emphasis is placed on the development of the student's personality, but at the same time this development is the formation of a certain set of knowledge and skills necessary for professional activity, personal abilities and not analyzed as a result of the development of professionally important qualities. The basis of person-centered technology is the formation of a set of professional knowledge, skills, competencies and qualities that an individual needs to perform his or her professional duties. It is important to reveal the intellectual and spiritual potential of the individual, the ability to find their way in complex social and professional situations, the ability to carry out innovative, creative processes. [13]

The cognitive-communicative approach requires the acquisition of knowledge about learning activities, the performance of educational tasks using cognitive skills and competencies.[12]

The cognitive-communicative approach in practice includes a person's knowledge of himself, critical thinking, his understanding of the mechanisms.

As part of the cognitive component, analysis serves to identify connections between questions, concepts, and perceptions aimed at expressing ideas, foundations, data, and opinions. In the process of critical thinking, students perceive the opinions of others, compare them, identify the connections between them, and express their attitudes. They also substantiate, accept, or deny the cause-and-effect relationships identified on the basis of their reasoning, comparison. The result is a connected speech.[11]

The systematic approach is a branch of scientific knowledge and methodology of social practice, which is based on the perception of objects as a system. The systematic approach directs the researcher to reveal the integrity of the object, to identify the types of its connections and to bring them into a single theoretical view. [4] The methodological specificity of the systematic approach is explained by the fact that its research focuses on: a) the disclosure of the integrity of the object and the mechanisms that ensure it; b) identify different types of complex relationships and bring them into a single theoretical view; c) to form an idea of the hierarchical system of interconnected models of a complex object, which allows to determine the features of the integrity of the object, its structure and dynamics.[10]

The need for a systematic approach is well-established in didactics, including the educational process, which requires a systematic approach:

- the content of education is carried out in a certain system and sequence. In addition, the teacher organizes the didactic material used in the process of developing connected speech on the basis of a certain system and order;

- it is thoroughly mastered by students only when there are links to the system, organized learning materials and parts. The process is holistic. The student will have the opportunity to return to the didactic material provided systematically several times; [9]

- the material presented on the basis of a certain algorithm develops thinking in a systematic, specific compositional form. [8]

Competence approach. Competence is the knowledge of a field [12, 196]. "Competence" (Lat. *Competo* - I achieve, deserve, deserve) - 1) the scope of powers, rights and duties of a particular state body (local self-government body) or official, established by law, charter or other document; 2) knowledge, experience in this or that field. [7]

As you know, the term competence refers to a set of knowledge, skills, competencies and experiences in a particular field. [6] Based on the analysis of modern scientific and methodological literature, the following characteristics of competencies were identified:

- 1) social competencies related to the ability of a person to take responsibility, to participate in collective decision-making;

- 2) intercultural competencies that regulate the life of society, prevent the manifestation of intolerance, as well as express a person's readiness to live in harmony with other cultures, languages and religions;

- 3) linguistic competencies that determine the acquisition of oral and written communication skills, which are of particular importance in modern social life and professional activity;

- 4) information competencies related to the emergence of an information society in which the acquisition of innovative technologies is a particular priority; [5]

- 5) competencies for self-development throughout a person's life not only as a chosen profession, but also as a personal and social necessity.

In our study, a competency-based approach was used to develop communicative competence in students as a result of the formation of skills to express ideas in a coherent and logically complete way in a particular compositional structure. [4]

Creative-communicative approach. Creativity (Latin, "create" - to create, "creative" - creator, creator) - a creative ability that characterizes the readiness of the individual to produce new ideas and is part of the talent as an independent factor.

A person's creativity is reflected in his thinking, communication, emotions, and certain types of activities. Creativity describes a person as a whole or its specific characteristics. Creativity is also reflected as an important factor of talent. In addition, creativity determines the sharpness of the mind, ensures the active involvement of students in the educational process.[1]

According to EP Torrens, the concept of "creativity" is based on:

- put forward a problem or scientific hypotheses;
- check and change the hypothesis;
- identify the problem based on the formation of the results of the decision;
- effectiveness of the contradiction between knowledge and practical action in finding a solution to a problem. Creative thinking can be clearly reflected in every social sphere. [2]

According to the author, a person's creativity manifests itself in the following features: 1) not to ignore questions, shortcomings and contradictory information; 2) try to identify problems, try to find solutions based on the assumptions made. It is important to create a comfortable classroom environment before students develop creative thinking skills. [20]

Students studying in a creative environment gradually develop an interest in performing creative tasks, as well as a tendency to think creatively as a result of observing a teacher with creative thinking. [21]

Creative learning environment leads to the development of students' critical and creative thinking skills, which are important in the educational process [3] Students with creative thinking: - express ideas that other students have not come up with; - chooses a specific way of expressing themselves; - sometimes asks irrelevant or unusual questions; - enjoys tasks that remain open; - prefers to discuss ideas on the basis of concrete evidence; - chooses an unconventional approach to solving the problem.[22]

References

1. Botirova, P. (2019). MODERN PROBLEMS OF LINGUISTICS AND METHODS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE. *Теория и практика современной науки*, (2), 28-31.

2. Khakimjonovna, B. P. (2021). Methodology of Student Coherent Speech Development in The Process of English Language Learning. *Middle European Scientific Bulletin*, 9.

3. Khakimjonovna, B. P. (2020). Development of coherent speech of students of technical universities in english language education process. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(11).

4. Botirova, P. X. (2020). Bog'lanishli nutq-muloqot nutqi. NamDU ilmiy axborotnomasi.
5. Khakimjonovna, B. P. (2022). DESCRIPTIVE COHERENT SPEECH AND ITS TYPES. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 2(1.5 Pedagogical sciences).
6. Botirova, P. K. (2021). THE PROBLEM OF FORMATION OF A COHERENT SPEECH OF STUDENTS IN ENGLISH LESSONS. In *ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ* (pp. 105-109).
7. Botirova, P. K. (2021). THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH STUDENTS OF TECHNICAL INSTITUTIONS IN ENGLISH LESSON. In *ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ* (pp. 101-105).
8. Botirova, P. H., Inomiddinova, D. I., & Sobirova, R. M. (2019). Methodological recommendations for using the method of work in small groups. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 28(12), 385-389.
9. Саидалиев, С. (2004). Чет тил ўқитиш методикасидан очерклар. *Наманган.*–2004.-238 б.
10. Saidaliyev, S. (2004). Essays on methods of teaching foreign languages. *Publishing house" Namangan*.
11. Sadiqov, Z. (2022). O 'ZGALAR BAXTINI O 'Z BAXTIDAN USTUN BILGAN INSON. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28), 24-27.
12. Sadikov, Z. (2021). Kutadgu bilig" and "temur tuzuklari. *World Bulletin of Social Sciences*, 5, 40-41.
13. Sadikov, Z. Y. (2021). PROBLEMS OF TRANSLATION OF SITUATIONAL REALITIES IN THE WORK OF" KUTADGU BILIG" YUSUF KHAS KHAJIB. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(2), 274-280.
14. Sadikov, Z. (2017). Translational Ways of Poetic Figure "Kutadgu Bilig"(Wisdom of Royal Glory) into Modern Languages. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 9(53), 83-88.
15. Sadikov, Z. (2012). About some translational problems of poetic figure "Kutadgu Bilig"(Wisdom of Royal Glory). *Beiträge Zur Entwicklung in Usbekistan und China: Wissenschaftliche Schriftenreihe: Band 5*, 5, 117.
16. Садыков, З. Я. (2016). ПРОБЛЕМЫ ВОССОЗДАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО КОЛОРИТА В ПЕРЕВОДЕ ДРЕВНИХ ПАМЯТНИКОВ (НА ОСНОВЕ ПЕРЕВОДОВ «БЛАГОДАТНОЕ ЗНАНИЕ» ЮСУФА БАЛАСАГУНСКОГО) PROBLEMS OF THE RECONSTRUCTION OF HISTORICAL COLOUR IN TRANSLATION OF ANCIENT MONUMENTS (ON THE BASIS. *Редакционная коллегия*, 20, 486.
17. Содиков, З. (2010). Юсуф Хос Ҳожиб "Қутадғу билиг" асари олмонча ва инглизча таржималарининг қиёсий таҳлили. Филол. фан. доктори.... дисс.
18. Садыков, З. Я. (1994). Немецкие научно-литературные интерпритации" Кутадгу билиг" Юсуфа Хас Халжиба.

19. Khakimjonovna, B. P., & Sergeeva, M. G. (2023). PRINCIPLES OF COHEERENT SPEECH AND ITS PRACTICAL REFLECTIONS. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 9(4), 163-166.
20. Botirova, Z. A. (2019). THE THEORETICAL ANALYSIS OF THE APPICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF PRESCHOOL EDICATION. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(11), 266-269.
21. Jalolov, S., & Botirova, Z. (2016). The role of motivation in the second language learning acquisition. In *Современные тенденции развития аграрного комплекса* (pp. 1752-1754).
22. Botirova, Z. X. (2021). Personality-orientated approach to teaching english vocabulary. In *МИРОВАЯ НАУКА 2021. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 6-8).
23. Kizi, B. Z. X., & Kizi, A. G. A. (2023). ON TRAINING OF PEDAGOGICAL STAFF IN CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION. "Qurilish va ta'lim" ilmiy jurnali, 4(4.1), 15-21.

THE LANGUAGE EVOLUTION IN THE DIGITAL ERA

Karmazina Liliya Leonidivna

Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
Ukrainian State Chemical and Technological University

In the contemporary epoch characterized by the digital revolution and relentless innovation, computer technologies have seamlessly integrated into our daily lives. This integration has led to the spreading of our linguistic lexicon with novel terminology and expressions stemming from the realm of information technologies. Linguists often characterize this phenomenon as the "terminological explosion" [1], denoting the rapid expansion of scientific and technical lexicon. Scholars have always been very interested in studying how words develop and change in a language and how this relates to how people use language in society. This helps us understand how language works in the world.

The significance of this research endeavor resides in its comprehensive analysis of the phenomena and processes unfolding within the lexical landscape of the English language in the 21st century, particularly within the domains of information technologies and the internet. Grasping the underlying principles and characteristics governing the formation of English IT terminology assumes paramount importance for both scholarly inquiry and practical use in an increasingly interconnected global landscape, where effective communication and knowledge exchange are imperative.

The fast changes in modern English IT language happen because of technology, global connections, and the need to explain complex ideas. New words like "cloud computing," "blockchain," and "selfie" come from advances in technology [2]. Metaphors and everyday words like "bug," "firewall," "cookie," and "virus" are used to make these complicated IT ideas easier to understand for regular people.

The landscape of IT communication is further embellished with abbreviations and mnemonics like "HTTP," "URL," and "API," playing a pivotal role in streamlining effective discourse among IT professionals. Remarkably, these abbreviations have transcended their technical origins, permeating everyday language and underscoring the profound influence of technology on modern linguistic expression.

The interdisciplinary nature of IT engenders a milieu where concepts and terminology cross-pollinate with diverse fields, including mathematics, engineering, psychology, and business. Cultural and global factors have a noticeable effect on how IT words change, and English is the main language used in the IT field. And this worldwide impact has resulted in the incorporation of English terms into various languages and cultures. For instance, the English term "email," which is a shortened version of "electronic mail," is commonly employed worldwide to refer to electronic communication. In French, it becomes "e-mail," while in Spanish, it transforms into "correo electronico" with a phonetic adaptation. Another illustration is the term

"firewall," which remains the same in English but is known as "cortafuegos" in Spanish, "pare-feu" in French, and "firewall" in German.

An interesting example of technology and language coming together is the use of emoji symbols in digital communication. These symbols started in Japan but are now used everywhere and help people express their feelings and thoughts, no matter what language they speak.

Words often change in meaning from being used mainly in technical fields to being used in everyday language. For instance, the term "server" originally denoted a computer system but has now become closely associated with data hosting services. Similarly, the concept of a "profile," initially confined to databases, has expanded to encompass descriptions of individuals, particularly on social networking platforms.

User interaction and accessibility exert considerable influence on the development of user-friendly terminology within the IT domain. This effort aims to bridge the divide between technology and users, making complex concepts more intuitive. For example, terms like "Dashboard" have supplanted "Control Panel" to create a more user-friendly interface. The advent of smartphones has also seen the abbreviation "app" replace "application software".

The way people use and understand technology has a big impact on how IT words are made to be more user-friendly. Recognizing that not everyone is a tech expert, the industry has increasingly sought ways to communicate more directly and simply with the average user. They do this to make it easier for people who aren't experts in technology to understand. For instance, instead of saying "control panel," which might seem intimidating or overly technical, they now use "dashboard," a term that feels more familiar and less daunting. With the rise of smartphones, which have become integral to our daily lives, the terminology has adapted accordingly. The word "app" is now favored over the longer and more formal "application software" to make it simpler. This shift in terminology not only makes technology more approachable but also reflects how seamlessly it has been integrated into our daily routines and conversations. It underscores the importance of evolving with the user's needs and ensuring that as technology advances, it remains accessible and comprehensible to all.

In conclusion, the dynamic relationship between technology and language continually reshapes our modes of communication, adapting to the ever-evolving realities of our interconnected world. The evolution of IT terminology mirrors not only technological progress but also the intricate interplay between language and innovation in our digital age.

Список літератури

1. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти: монографія. Київ: Academia, 2000. 218 с.

2. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ, 2013. Вип. 10. С. 111–114.

МЕТОД КРЕАТИВНОЇ ДРАМИ У ВИКЛАДАННІ СЕРБСЬКОЇ МОВИ

Білик Наталія Леонідівна

доктор філологічних наук, доцент
професор кафедри слов'янської філології
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

На сучасному етапі розвитку методології викладання мов методика викладання сербської мови, зокрема іноземній аудиторії, визначається загальною метою цього процесу, спрямованою на вироблення максимально високого рівня мовної, а, відповідно, й комунікативної компетенції.

Відтак, у спектрі завдань викладання наголошується передусім формування можливості оперативного поєднання системи знань про іноземну мову, її структуру й функціонування з практичними навичками і вмінням оперувати мовним і мовленнєвим матеріалом. У наведеному підході, поряд з іншим, вважається актуальною здатність робити самостійні теоретичні висновки й виокремлювати принципи та закономірності функціонування мови, які, відповідно, відіграють ключову роль у її практичному вивченні.

У досягненні зазначених результатів, із використанням традиційних і нових методик, теорією і практикою викладання сербської мови іноземцям накопичено посутній досвід, який містить, зокрема, увагу до ефективності методу креативної драми. Він становить значний інтерес як з огляду на розкриття нових можливостей в опануванні власне сербської мови, так і стосовно ознайомлення з моделями, які можуть набувати універсального характеру і застосовуватись у зв'язку з іншим національним мовним матеріалом. Мета запропонованого огляду полягає в узагальненому висвітленні досвіду методологів-сербістів стосовно методу креативної драми, який визнається результативним у викладанні сучасної сербської мови.

Мотиваційну актуальність слід визнати в окремих узагальненнях, запропонованих, зокрема, К. Кончаревич [Кончаревич, 1996: 108–118], яка зауважує на необхідності залучення інтерактивного принципу для забезпечення максимальної індивідуалізації процесу навчання і, відповідно до цього, окремого виділення комунікативно-дієвого підходу. У дефінітивному прочитанні терміну „інтерактивна педагогіка” дослідниця наголошує на визначальній ролі мети інтерактивного процесу: на зміні й поліпшенні моделей поведінки його учасників, адже в аналізі власних реакцій та дій співрозмовників, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її, що дозволяє визначити інтерактивні методи як процес інтерактивного виховання, взаємодії. Він має особливі переваги у розмовному, а також вступному фонетичному курсі. Інтерактивність у навчанні дослідниця пропонує пояснити як здатність до взаємодії, навчання у режимі бесіди, діалогу. Отже, у дослівному розумінні

інтерактивним може бути названий метод, в якому той, хто навчається, є учасником, тобто здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо. Він не виступає лише слухачем, спостерігачем, а й бере активну участь у тому, що відбувається, власне створює це явище.

Теоретичні основи його концепції пов'язуються із засадами комунікативної лінгвістики [Милутинович, 2014].

Видається присутнім додаткове спостереження: О. Пометун вважає, що інтерактивними можна вважати технології, які здійснюються шляхом активної взаємодії студентів у процесі навчання. Вони дозволяють на підставі внеску кожного з учасників у ході заняття спільною справою отримати нові знання і організувати корпоративну діяльність, починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб поміж собою й до широкої співпраці багатьох [Пометун... 2002]

У руслі такого підходу розрізняється кілька груп методів. Одну з них, зауважує М.Ніколич [Николић, 2006: 26–90], становлять так звані *методи інтеракції* викладачів і слухачів. Їх основними результатами виступають емпіричне ознайомлення з матеріалом, його проблемне осмислення істотних характеристик мовних явищ у процесі функціонування мови, а також мовних одиниць у ході їх репродукування, комунікативно орієнтоване оперування ними і їх вживання на продуктивному і перцептивному рівні, забезпечення адекватного самоконтролю (включаючи корекцію і оцінювання).

Слід звернутись до досвіду А. Мілованович [Миловановић, 2007: 91–97]. Виходячи з практики викладання сербської мови у Софійському університеті (Республіка Болгарія), у зв'язку із презентацією матеріалу й оптимальним виробленням навичок його використання, особливу вагу сербістка визнає за *методом креативної драми*. Він полягає в тому, що людина включається в мовну ситуацію як таку не лише в ролі спостерігача, але й грає роль суб'єкта або об'єкта цієї ситуації. Зокрема, А. Мілованович наводить приклад «Різдва», де крім учасників свята передбачаються також ролі його атрибутів – ялинки, подарунків і т.п. Робота над ситуацією, а вона може бути стандартною побутовою та уявною абстрактною, передбачає естетичний аналіз вихідного тексту, знайомство з кращими зразками сербської літератури, сербськими звичаями і характерологією, соціокультурною специфікою національного середовища. Метод засновується на піктографічному принципі, коли одному явищу відповідає один зоровий образ. Його створення вимагає застосування не лише вузькогалузевих груп лексики, а й залучення широкого спектру лексичних одиниць із усіх суспільних сфер. Важливо, що йдеться не лише про частотні лексеми, але й про ті, які відносять до лексики обмеженого вжитку, причому до груп, визначених за часовим, просторовим, етимологічним та іншими критеріями систематизації, зокрема історизмів, архаїзмів, регіоналізмів, екзотизмів.

Наголосимо, що цей метод може бути актуальним для подолання психологічних бар'єрів, характерних для всіх, а особливо початкових етапів вивчення мови. Крім того, доведено, що емоційність як імператив драматичного вираження, активна суб'єктивна позиція, емоційне переживання є вирішальними

щодо якості індивідуального засвоєння і тривалого пам'ятання мовного матеріалу.

Конкурентність цього методу обумовлена і тим, що він дозволяє максимально наблизитися до розвитку візуальної та аудитивної пам'яті, внутрішньомовної і міжмовної компарації і генералізації, активізування домінуючих рис особистості тощо. За допомогою цього методу в ігровій формі розвивається і закріплюється здатність аналізувати і систематизувати мовний матеріал, виокремлюються критерії вибору лексики, її презентації і дистрибуції, формується оперативність в орієнтуванні у соціокультурологічній сфері.

Метод креативної драми у вивченні сербської мови К.Кончаревич К. Кончаревич [Кончаревич, 1996: 108–118], має особливі переваги порівняно з іншими методами, коли йдеться про постановку артикуляційної бази і відпрацювання правильної вимови звуків людьми, у яких органи мовного апарату, у зв'язку з віковими особливостями, мають меншу еластичність. Він також вважається ефективним при засвоєнні сербського кириличного і латиничного письма, опануванні його графічних і фонетичних особливостей.

Зазначений метод не передбачає ґрунтовних попередніх знань і здібностей, а отже, не має застережень щодо етапів, на яких він може використовуватись у процесі опанування мовою.

Метод креативної драми може бути оптимально реалізованим у ході **заняття-вистави**. На ньому група готує та інсценує текст жанру драми. Особливо важливим тут виступає характер і атмосфера спілкування у процесі підготовки. У такій ситуації передбачається застосування різних видів мовленнєвої діяльності, розвиваються і профілюються паралінгвістичні виражальні засоби (жести і міміка).

На висвітленому досвіді зауважено й у сучасних українських філологічних розвідках [Білик, 2010: 41-47].

Отже, застосування методу креативної драми у викладанні сербської мови є раціональним, продуктивним доповненням усталених у цій сфері традицій, засвідчує актуальність і функціональність у максимальному забезпеченні індивідуального підходу в навчальному процесі, завдяки чому пропонуються великі можливості у вивченні сербської мови і наближенні до сербської національної ментальності й культури загалом.

Список літератури:

1. Кончаревич, К. (1996). Настава страног језика на филолошким наставама. Београд.
2. Милутиновић, Љ.И. (2014). Методика наставе српског језика и књижевности. Београд.
3. Пометун, О., Пироженко, Л. (2002). Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ.
4. Николић, М. (2006). Методика наставе српског језика и књижевности. — Београд.

5. Миловановић, А. (2007). Савремене методе и нови приступи у учењу српског као страног језика. У: Српски као страни језик у теорији и пракси. Београд.

6. Білик, Н. (2010). Інтерактивні методи викладання сербської мови у світлі сучасних вимог. У: Мовні і концептуальні картини світу. Вип.32. Київ.

МЕТАЛІНГВІСТИЧНА ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗВО

Ковальчук Інна В'ячеславівна

кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет «Острозька академія»

Ковальчук Юлія Віталіївна

викладач, аспірант
Національний університет «Острозька академія»

Попчук Марія Анатоліївна

Викладач
Національний університет «Острозька академія»

Широкого поширення набуває концепція використання метакогнітивних особливостей у навчальній діяльності студентів. Впливу метакогнітивної сфери суб'єкта на ефективність навчальної діяльності присвячена ціла низка наукових праць. Серед українських дослідників, які займаються цією проблематикою є Доцевич Т.І., Ватан Ю.П., Гриньків А. Пасічник І.Д., Каламаж Р.В., Балашов Е.М. та інші.

Металінгвістична обізнаність є складовою метакогнітивної компетентності. Металінгвістична обізнаність або усвідомлення стосується розуміння того, що мова є системою спілкування, пов'язаною з правилами та формою для обговорення різних способів використання мови (Aten, Hogan, Logys, 2011), іншими словами, це здатність свідомо використовувати будь-яку мову, щоб знати, як вона працює. Цей термін вперше використала професор Гарварду Кортні Канден, щоб продемонструвати лінгвістику різних мов. Металінгвістична обізнаність у двомовних студентів — це здатність об'єктивно функціонувати за межами однієї мовної системи та використовувати правила, структури та функції.

Металінгвістична обізнаність є одним з компонентів метакогнітивної поінформованості і означає знання про будову тексту та мови взагалі, мовленнєві вміння та здатність до регуляції власної текстової діяльності. Методика дослідження металінгвістичної обізнаності створена дослідницею Т.Б. Хомуленко.

Перспективою подальших розвідок є емпіричне дослідження металінгвістичної обізнаності студентів.

Список літератури:

1. Моргунова Н. С. Метакогнітивні здібності як внутрішній чинник організації самостійної роботи студентів .
https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/9_2011/44.pdf

2. Смоліна С.В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови. - 2010. - № 4. - С. 16-23.
3. Хомуленко Т.Б. Когнітивний стиль і пам'ять: парадокси дослідження / Т.Б. Хомуленко. – Х., 2002.

УЯВЛЕННЯ ПРО «ЖІНОЧЕ» Й «ЧОЛОВІЧЕ» СПІЛКУВАННЯ» У ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ

Короткова Ю. М.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національна академія внутрішніх справ

Відмінності в мові жінки і чоловіка ставали предметом дослідження багатьох учених протягом кількох останніх століть. Так, датський лінгвіст О. Есперсен на початку минулого століття вивчав відмінності у вербальній поведінці представників обох статей і дійшов висновку, що дівчатка починають говорити раніше за хлопчиків і, як правило, висловлюються більш ввічливо. Дослідник наголошував, що мовлення жінок є більш бідним, а чоловіків – вербально винахідливим. Така точка зору відображала погляди тодішнього суспільства на жінку та її пасивну роль у житті громади. Жінки вважалися лінгвістично недосконалими порівняно з чоловіками.

Однак пізніше, протягом ХХ століття, уявлення про відмінності в мові жінок і чоловіків стали змінюватися. Перші серйозні праці з гендерної лінгвістики з'явилися вже після сексуальної революції, в 70-і роки. Так, у 1975 році була опублікована робота почесної професорки лінгвістики Каліфорнійського університету в Берклі Р. Лакофф із назвою «Мова й місце жінки». Вона пов'язала відмінності в жіночій і чоловічій мові з розподілом соціальних ролей і проявами сексизму. Тобто, на думку дослідниці, багаторічна відсутність базових прав і пасивна роль у суспільстві позначилися на тому, як жінки говорять. Зокрема, науковиця дійшла висновку, що жінки частіше використовують: фрази невпевненості («начебто», «неначебто», «схоже»); порожні прикметники («божественний», «чарівний», «розкішний»); ввічливі звороти («Чи не заперечуєте ви...», «...якщо не надто багато просити», «Чи добре, якщо...?»).

Окрім цього, жінки, на думку Р. Лакофф, частіше перепитують («Чи не так?»), вибачаються («Вибачте, але я так думаю...»), використовують підсилювальні слова («настільки», «дуже»), уникають нецензурної лексики чи лайки, використовують непрямі прохання («Вау, я відчуваю таку спрагу!»). Мова жінок здебільшого граматично правильніша, їхня вимова чіткіша й досконаліша, що також пов'язано з проявами сексизму, а саме з тим, що жінки наче намагаються звучати краще, тобто самоствердитись у суспільстві принаймні досконалою мовою [2; 10].

Усі дослідники, які протягом ХХ століття вивчали відмінності в мові жінок і чоловіків, відзначали, що чоловіки набагато частіше перебивають співрозмовника. Зокрема, лінгвісти К. Уест і Д. Зіммерман порівнювали діалог чоловіка й жінки з діалогом батька з дитиною або лікаря з пацієнтом, тобто коли одна людина має певну владу, перевагу над іншою. Вони провели експеримент:

записали розмови 11 різностатевих пар і підраховали, що чоловіки перебивали жінок 55 разів, а інших чоловіків – всього декілька разів [2].

Ці висновки пізніше підтвердила Д. Таннен, професорка соціолінгвістики Джорджтаунського університету. У своїй праці «Ви просто не розумієте: жінки та чоловіки в спілкуванні» авторка стверджує, що чоловіки віддають перевагу розлогим промовам (вважаються кращими промовцями), тоді як жінки переважно слухають (вважаються «неекспертами»). Це відбувається тому, що жінки зацікавлені в налагодженні й розширенні стосунків, тому й виявляють більше інтересу до спілкування та показують, що вони справді слухають. Чоловіки ж, на думку дослідниці, орієнтовані на інформацію та комунікацію як засіб пізнання та одночасного домінування. Тому вони виявляють менший інтерес до того, що говорить їхній співрозмовник, вони частіше перебивають і рідше обирають теми, пов'язані зі стосунками. Якщо раптом з'явиться тема для розмови, у якій вони не дуже обізнані, вони її змінять та перейдуть до чогось іншого, у чому вони більше знаються.

Д. Таннен підкреслює, що з дитинства дівчатка та хлопчики засвоюють різні підходи до мови та спілкування, які науковиця називає «гендерлектами». На її думку, жінки ведуть «розмову-розмову» – стиль спілкування, спрямований на соціалізацію і встановлення емоційного зв'язку, тоді як чоловіки беруть участь у «розмові-розповіді» – стиль, зосереджений на обміні інформацією з невеликим емоційним навантаженням. Ці відмінності в метаповідомленнях і призводять до непорозумінь між жінками та чоловіками. Як наполягає Д. Таннен, чоловіки прагнуть поваги через свій досвід у темі, тоді як мета жінок – подобатися, тому вони частіше погоджуються із співрозмовником і показують, що уважно його слухають [11].

Цікавими з точки зору розуміння психології жінки й чоловіка є погляди Р. Ассаджіолі, італійського психіатра й засновника психосинтезу, цілісного підходу до психології, який підкреслює інтеграцію різних аспектів, включаючи фізичні, емоційні, психічні та духовні виміри.

На думку науковця, природною і дуже поширеною роллю жінки навіть і в ХХ столітті залишається роль дружини, матері. Головний функціонал чоловіка – це його діяльність поза родиною, і ця діяльність має соціальний характер. Натомість для жінки головним функціоналом досить часто продовжує визначатись діяльність у межах родини й для родини. Навіть сьогодні чуємо фразу «Жінка є і має бути господинею свого дому». Зазвичай, однак не стовідсотково, між жінкою та чоловіком спостерігаються протилежні, іноді навіть полярні прояви певних психічних функцій.

Р. Ассаджіолі підкреслює, що вже багато чого зроблено для налагодження взаєморозуміння між обома статями, втім можна зробити ще більше. Потрібні рішучі кроки для пізнання свого внутрішнього світу, що дає можливість зрозуміти просту істину: якості, які ми спостерігаємо в протилежній статі, є зовнішніми проявами, проєкціями деяких функцій, якими ми також володіємо, але які залишаються латентними, рудиментарними, за порогом власної свідомості.

Спостерігаючи, розуміючи й цінуючи жінку, чоловік може розвинути власну приховану й рудиментарну жіночність. Жінка може зробити те ж саме щодо чоловічих якостей. У такий спосіб кожен може стати психологічно повноцінною людиною. Звичайно, кожна людина повинна підтримувати перевагу психологічних характеристик, що належать до її власної статі, але характеристики протилежної статі можна й потрібно певною мірою розвивати, щоб досягти такого необхідного балансу та інтеграції. Будуючи цей «психологічний міст» між двома статями, ми досягнемо взаєморозуміння та адекватної оцінки один одного. Лише таким чином, стверджує автор, ми зможемо усунути болючі непорозуміння та уникнути непотрібних конфліктів, а на їхньому місці створити щасливу та плідну співпрацю, психосинтез чоловіка та жінки, диво справжнього кохання [13].

Необхідно зазначити, що значна частина вчених ХХ століття психологічні відмінності між чоловіком та жінкою пояснюють біологічними факторами. Утім, на думку сучасних дослідників, гендерні відмінності спілкування зумовлені не лише біологічними факторами, а є насамперед соціальними конструктами. Тому не варто продовжувати упереджено слідувати шаблонам «чоловік – інформація/домінування, жінка – симпатії/стосунки». Жінки також можуть бути експертами в певній темі, тоді як чоловіки також можуть говорити про стосунки та почуття. Коли ми говоримо про гендерні відмінності, треба пам'ятати про те, що навіть статистично значущі з них відображають лише середні відмінності в межах групи. Чоловіки та жінки більше схожі, ніж різні. Вивчати треба кожную людину на її індивідуальному рівні, а не базуючись на виокремлених дослідниками стереотипах про гендерні відмінності.

Таким чином, гендерні відмінності спілкування формувались під впливом як біологічних, так і соціальних факторів. На сьогодні, коли ідея гендерної рівності набуває дедалі більшого поширення, суттєві відмінності у мові/мовленні/спілкуванні чоловіків і жінок невпинно зменшуються. Учені – представники різних наукових галузей – почали відходити від констатування виключних гендерних відмінностей, притаманних обом статям, а повертатись у бік обґрунтування поняття гендерної рівності, необхідності вивчення один одного задля досягнення взаєморозуміння та ефективної комунікації.

Список літератури

2. Жінки та Чоловіки: Чи розмовляємо ми по-різному? URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/zhyinka-cholovyk-mova/5318627.html>

10. Lakoff R. Language and women's Place. *Language in Society*. 1973. № 2. P. 45–79.

11. Tannen D. You just don't understand. *Women and men in conversation*. New York : Random House, 1990. 342 p.

13. Assagioli R. Η ψυχολογία της γυναίκας & η ψυχοσύνθεσή της. Μέρος Α'. URL: <https://www.solon.org.gr/2011/10/18/i-psychologia-tis-gynaikas-i-psychothesi-tis-meros-a%ce%84-tou-roberto-assagioli/>

HOLISTIC HORIZONS: RETHINKING THE PHILOSOPHY OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN TEACHER EDUCATION

Chzao Gan,

Postgraduate student
Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

The philosophy of foreign language training in teacher education is a comprehensive domain laden with a plethora of educational, ethical, and sociopolitical considerations. This article endeavours to conduct a rigorous theoretical analysis aimed at dissecting various dimensions of language education as they pertain to the preparation of future teachers. The ensuing discussions illuminate the indispensable need for a more holistic approach to language training, one that surpasses linguistic proficiency and integrates cultural competency and ethical awareness.

Keywords: Foreign Language Training, Teacher Education, Holistic Approach, Cultural Competency, Ethical Awareness, Sociopolitical Issues

Foreign language training within teacher education programs is not merely a pedagogical endeavour; it is an intricate amalgamation of linguistic, cultural, ethical, and sociopolitical components. In a globalized world, future educators are essential conduits for fostering intercultural dialogue and understanding. This article posits that a refined philosophical approach to foreign language training is critical, focusing on a more holistic paradigm that integrates linguistic proficiency, cultural competency, and ethical awareness.

Linguistic proficiency is often viewed as the cornerstone of foreign language training. It entails acquiring the syntax, semantics, and pragmatics of a foreign language, thereby enabling communication. However, linguistic proficiency alone is not sufficient in preparing future teachers, as it only addresses one dimension of language acquisition.

Cultural competency involves developing an understanding and appreciation of the values, customs, and beliefs of different cultures. It is pivotal for future teachers to cultivate cultural competency to navigate the multicultural classrooms effectively and to foster an inclusive learning environment.

Ethical awareness pertains to understanding and respecting the diverse ethical norms and moral frameworks that exist within different cultures. Ethical considerations are integral for developing pedagogical strategies that are sensitive to the cultural and moral nuances of diverse student populations.

The call for a holistic approach arises from the interconnectedness of linguistic proficiency, cultural competency, and ethical awareness. By synthesizing these elements, future teachers can better comprehend the sociopolitical implications and ethical dimensions associated with foreign language instruction. Such an approach enables educators to not only impart language skills but also promote cross-cultural understanding and moral discernment among students.

Language is inherently political, and it can both empower and marginalize individuals and communities. A holistic approach to foreign language training recognizes the significance of sociopolitical dynamics and encourages future educators to engage critically with issues of power, identity, and representation in language education.

Teacher education programs should emphasize the integral relationship between language, culture, and ethics. By doing so, these programs can equip future teachers with the tools necessary to foster inclusive, equitable, and culturally responsive classrooms. Curricula should be designed to encompass a multifaceted view of language education, integrating interdisciplinary insights from linguistics, anthropology, ethics, and education studies.

Recommendations:

- **Curricular Integration.** Teacher education programs should integrate cultural studies and ethics into foreign language curricula, thereby allowing prospective teachers to develop multidimensional understandings of language.
- **Enhanced Pedagogical Strategies.** Educators should employ diverse teaching methodologies that cater to the multifaceted nature of language learning, incorporating cultural and ethical considerations alongside linguistic ones.
- **Continuous Professional Development.** Teachers should have access to ongoing training and resources to continually refine their cultural competency and ethical awareness, adapting to evolving classroom dynamics and student needs.
- **Critical Engagement.** Prospective teachers should be encouraged to critically engage with the sociopolitical dimensions of language education, fostering a deeper understanding of the power relations and representation issues inherent in language instruction.

Conclusion. The philosophy of foreign language training in teacher education must evolve to meet the multifarious needs of an increasingly interconnected and diverse world. A holistic approach to language training - encompassing linguistic proficiency, cultural competency, and ethical awareness - is imperative for preparing future teachers. By adopting such an approach, teacher education programs can cultivate educators who are not only linguistically adept but also ethically informed and culturally sensitive, thus contributing to the creation of more inclusive and equitable educational environments.

Acknowledgments. We extend our gratitude to the educators, linguists, and theorists whose insightful work has significantly contributed to the discussions and considerations presented in this article. Special thanks to the numerous teacher education programs and their dedicated faculty and students for their relentless pursuit of excellence in foreign language training.

References:

1. Ailwood J. et al. Communities of care: A collective writing project on philosophies, politics and pedagogies of care and education in the early years. *Policy Futures in Education*. 2022. T. 20. №. 8. pp. 907-921.

2. Amsler S., Kerr J., Andreotti V. Interculturality in teacher education in times of unprecedented global challenges. *Education and Society*. 2020. T. 38. №. 1. pp. 13-37.
3. Freire P. et al. Aos que fazem educação conosco em São Paulo. *InSURgência: revista de direitos e movimentos sociais*. 2022. T. 8. pp. 1-11.
4. Grassini S. Shaping the future of education: exploring the potential and consequences of AI and ChatGPT in educational settings. *Education Sciences*. 2023. T. 13. №. 7. pp. 692.
5. Hellman D. S., Milling S. Social emotional learning in arts teacher education policy: a content analysis of assurance standards and course descriptions. *Arts Education Policy Review*. 2021. T. 122. №. 3. pp. 171-181.
6. Quan T. et al. Empowerment and transformation: Integrating teacher identity, activism, and criticality across three teacher education programs. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*. 2019. T. 41. №. 4-5. pp. 218-251.
7. Tan C. A signature pedagogy for initial teacher education in Singapore. *The New Educator*. 2019. T. 15. №. 3. pp. 226-245.
8. Tatto M. T. Professionalism in teaching and the role of teacher education. *European Journal of Teacher Education*. 2021. T. 44. №. 1. pp. 20-44.
9. Terepyshchyi S., Svyrydenko D., Zakharenko K., Bezgin K., Kulga O. Evaluation of Donbas universities' economic potential: problems of personnel training and unemployment. *Scientific Bulletin of National Mining University*, 2019, Issue 5, pp. 149-154.
10. Vashkevich V., Timashova V. From Philosophy of Cosmos to Space Policy: Contemporary Issues and Trends. *Philosophy and Cosmology*. 2021. T. 26. pp. 35-45.

ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS AND THE EVOLUTION OF ECOLOGICAL PARADIGMS OF THINKING

Ismoilov M.,

professor

Namangan Engineering – Construction Institute
Uzbekistan, Namangan

Annotation: The article deals with the problem of changing the value priorities of ecological consciousness as the history of the evolution of ecological paradigms.

Attention is drawn to the fact that the main goal of modern ecological culture is to substantiate the idea of harmony between man and nature in the conditions of man-made civilization.

Keywords: global evolution, coevolution, synthetic approach, technogenic civilization, value priorities, ecological consciousness, ecological paradigm, ecological culture.

The idea of a person's careful attitude to nature is present at all historical stages of the development of social consciousness and is a value-semantic component of human culture. In the conditions of modern technogenic society, the study of the problem of changing the value priorities of ecological consciousness and the search for a new ecological paradigm of thinking are becoming more relevant.

The historical evolution of social and mass consciousness is inextricably linked with the deep processes of transformation of ecological knowledge. The choice of value priorities in the system of knowledge about the basics of human – nature relations is included in the category of fundamental structures of consciousness and culture.

Consciousness cannot be other than a conscious being both at the level of an individual and of society itself as a whole. The conscious attitude of society to the problem of forming a holistic ecological worldview also belongs to the existential foundations of thinking. Within its framework, there is a choice in the mass consciousness of society of the main value priorities corresponding to the generally accepted specific ecological paradigm of thinking.

The value-semantic priorities of mass ecological consciousness form the historical and philosophical basis of any civilizational process. They are components of the cultural and philosophical tradition and determine the choice of the ecological paradigm of a particular epoch.

The analysis of the history of the existence of civilizations of the past allows us to assert that the balanced and effective development of society and nature is determined by the nature of the relationship between political power and public consciousness, fixed in the ecological paradigm of thinking. One of the main reasons for the degradation and death of civilizations of the past was the inability of the authorities and the mass ecological consciousness to realize in time and respond correctly to the

degree of danger of natural phenomena. The lack of correct answers to the "challenges of nature" in the conditions of the existing system of power and in the mass consciousness of society negatively affected the fate of this civilization.

In the history of human civilization, a number of leading historical, cultural and philosophical traditions can be distinguished, reflecting the attitude of government, man and society to nature, fixed in the ecological consciousness in the form of ecological paradigms of mass thinking.

The first historical tradition of interpretation of the essence of ecological consciousness was presented to the civilizations of the Ancient world. The basis of the ecological paradigm of thinking of this period was the idea of harmony of rhythms connecting the world of nature, society and Man. The violation of this harmony in the system of political governance often led to environmental disasters. The discrepancy between the attitudes of political and ecological consciousness was one of the reasons for the death of ancient civilizations in Mesopotamia, Egypt, and America, where technical knowledge was largely ahead of ecological culture.

The mythology and religion of the world's leading civilizations reflect descriptions of great environmental disasters. The main conclusion is that the cause of the misfortunes was the inability of the public consciousness to correctly understand their causes, adequately respond to the "challenges of nature", to find the right forms of their joint existence.

The idea of harmony of spiritual and natural human existence as an ecological paradigm of thinking was relevant in both Eastern and Western cultural and philosophical traditions. In such religious and philosophical teachings as Taoism, the Yang and Yin school in China, Yoga and Sankhya in India, natural philosophical currents in Ancient Greece, the "world of nature" was considered as the ideal of beauty, the source of Harmony and the basis of the world order (Cosmos). Plato's main thought in the dialogues "Timaeus" and "Critias" when describing the causes of the death of the Atlantean civilization was the connection of the idea of punishing people by the gods for violating the laws of life.

The ecological paradigm of thinking of ancient civilizations was based on the tradition of linking the essence of a Person and his behavior in society with his natural and biological components. In its framework, Man was regarded as simply a "wiser animal" or "a bipedal creature, without feathers, with flat nails" (Aristotle).

Traditional patriarchal values included the idea of unquestionable authority as the highest value of political and ecological consciousness. The supreme regulator, the basis and guardian of social norms and rules of human behavior in society was nature itself and its laws as the highest divine value.

The second historical, cultural and philosophical tradition in choosing an ecological paradigm of thinking in the mass consciousness of society is associated with the predominance of the idea separating the "world of nature" and the "world of man". The development of European civilization during the Middle Ages and Modern times reinforces the value attitude in the feudal and capitalist worldview about the superiority and priority of human and social existence over the existence of nature.

In Christian Europe, the leading position is occupied by a religious ecological paradigm of thinking aimed at separating Man as the supreme creation of God from the world of Nature, also created by God, but ultimately alien to man. At the same time, nature is taken "beyond" ethical relations as something inferior and immoral.

The development of capitalist relations in the European civilization of the Modern era leads to the emergence in the public worldview of the idea of the independence of the existence of Man and society from the will of "blind natural forces". At the same time, the idea of the increasing role of historical social conflicts in the development of society is gaining influence. But neither the traditional Catholic ethics of the feudal era, nor the Protestant ethics, which, according to M. Weber, personified the spirit of capitalism, excluded nature and its laws from the world of higher human values.

The classical philosophy of Modern times includes the principle of the active nature of human activity, which underlies the ethics of consumption, which determines the attitude of man to nature.

A significant contribution to the further development of the ecological paradigm of thinking was made by K. Marx, who interpreted natural and social reality as a "sensory-objective reality", the mode of existence of which is practice. History itself, he writes, is a real part of the history of nature, the formation of nature by man. Private property relations, he notes, lead to the fact that it is not "human nature" that forces him to commit acts that do not coincide with his "generic essence, but the inhuman circumstances of his life.

The third (modern) historical, social, cultural and philosophical tradition of choosing an ecological paradigm of thinking is connected with the process of formation of a modern technogenic civilization. It is based on the use of the principle of pluralism and a synthetic approach in the search for modern sources of the relationship between man and nature.

A pluralistic approach to the search and analysis of the value priorities of mass ecological consciousness presupposes an equal attitude to the laws of nature and society enshrined in cultural priorities, as well as a ban on their opposition. In a certain sense, this approach expresses the idea of humanity's return to the authority of traditional, patriarchal values as guardians of social norms of human behavior in the natural world in the conditions of modern civilization. The rejection of the capitalist civilization's attitudes to "permissiveness" in relation to nature, the transformation of the freedom of human will into arbitrariness is an important step in overcoming the "alienation" of man from the natural world in modern society.

Modern technogenic civilization is associated with the formation of a new technological way of life, accelerating the pace of scientific and technological progress. The search for the causes of global environmental problems leads to the search for new value priorities and contributes to the emergence of a new type of ecological consciousness. Understanding the futility of further development of the modern information society leads to the need to form a new ecological paradigm of thinking.

In the modern interpretation of the essence of ecological consciousness, the ability to predict the fate of mankind, the idea of "coevolution" is of key importance.

Coevolution is a philosophical term used in modern science to denote the elements that make up a developed holistic system. For example, the joint development of the biosphere and human society. One of the creators of the doctrine of "coevolution" was N.V. Timofeev-Resovsky (1968), who proposed to determine the optimal balance of the interests of humanity and the biosphere, avoiding extremes: the domination of man over nature and humility before it.

The idea of "coevolution" is based on the problem of sustainable development of the "society - nature" system. The goal of solving this ideological problem is to ensure the survival of mankind. The way to this is through the practice of overcoming socio-ecological instability, eliminating the causes of social conflicts and ensuring a sustainable process of balanced socio-natural development. The implementation of this idea involves the coordination of tasks of socio-economic development, the preservation of the environment and natural processes to meet the needs of modern and future generations.

References:

1. Shaydullayev N. FORMATION OF INTELLECTUAL CULTURE IN YOUTH-DEMAND OF PERIOD //Экономика и социум. – 2020. – №. 5-1. – С. 140-142.
2. Исмоилов М. И., Фарходжонова Н. Ф. The Philosophy Analysis Of The Evolution Of Ecological Paradigm //Новые идеи в философии. – 2016. – С. 1-7.
3. Козьмин Валерий Семенович Экологическое сознание и эволюция экологических парадигм мышления // Социально-гуманитарные знания. 2020. №2.
4. Ismoilov M. I. A NEW ENVIRONMENTAL (ECOLOGICAL) PARADIGM AN IMPORTANT FACTOR IN ENSURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 10. – С. 666-668.
5. Islamov Z. Codicological Analysis of Manuscripts of “Mukaddamatu-l-Adab” of Mahmud Zamakhshari in the Funds of the World //The Light of Islam. – 2020. – Т. 2020. – №. 2. – С. 30-36.
6. Islomov Z. International Islamic Academy of Uzbekistan—a result of the reforms worth to the centuries //The Light of Islam. – 2018. – Т. 1. – №. 1.
7. Maxsudov D. Развитие исламоведения (корановедения) в Узбекистане: история и современность //Вестник КазНУ, Серия Религиоведение. – 2020. – Т. 21. – №. 1. – С. 60-67.
8. Maxsudov D. Razvitie islamovedenija (koranovedenija) v Uzbekistane: istorija i sovremennost' //Chabarşy. Dintanu serijasy. – 2020. – Т. 21. – №. 1. – С. 60-67.
9. Makhsudov D. Manuscripts of abul barakat al-nasafi's works on furu'Al-Fiqh //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2023. – Т. 12. – №. 1. – С. 31-34.
10. Mahsudov D. IX-XV асрларда Мовароуннаҳрда ёзилган тафсириларнинг хусусиятлари //Молодой ученый. – 2020. – №. 14. – С. 311-314.
11. Makhsudov D. R. Mufassirs of Mawarannahr //ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80). – 2019. – С. 539-543.

12. Makhsudov D. R. МУФАССИРЫ МАБЕРАННАХРА В СРЕДНИХ БЕКАХ //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 12. – С. 539-543.
13. Makhsudov D. A GENIUS OF THE WORLD //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 5. – С. 544-548.
14. Ugli A. Z. Z. THE PLACE OF ALIKHANTORA SOGUNIY IN THE HISTORY OF EAST TURKESTAN //Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості, 2020. – №. 24 (76). – С. 32-33.
15. Arslonov Z., Ergashev H. ALIKHANTORA SOGUNIY'S VIEWS ON POLITICAL GOVERNANCE IN EAST TURKESTAN //Студенческий вестник. – 2020. – №. 32-2. – С. 84-85.
16. Zokirjonugli Z. A. Approaches to studying the scientific heritage of Alikhantora Soguni //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – Т. 1
17. Islomov Z. Source studies analysis of manuscripts of “muqaddimatu-ladab” in foreign archival funds //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 4. – С. 41.
18. Islamov Z. et al. WRITING DOWN OF HADITHS IN THE VII-VIII CENTURIES: APPROACHES AND METHODS //PSYCHOLOGY AND EDUCATION. – 2021. – Т. 58. – №. 1. – С. 5536-5545.
19. Arslonov Z. Z. THE PLACE OF ALIKHANTORA SOGUNIY IN THE HISTORY OF EAST TURKESTAN //Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості= Голопристанский районный центр занятости, 2020. – №. 24-2. – С. 9-11.
20. Ismoilov M. I. The status of intuitive forecasting in the environmental paradigm evolution //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 6. – С. 214-218.
21. Farhodjonova N. Глобаллашув шароитида миллий кадриятларда интеграция //Scienceweb academic papers collection. – 2020.
22. Maxsudov D. The development of transmitted and rational tafsirs //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 1. – С. 9.
23. 12. Makhsudov D. Muslim world scientists of the temurids period //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 3. – С. 4.
24. Фарходжонова Н. Ф. ГЛОБАЛЛАШИШ ЖАРАЁНИДА МИЛЛИЙ МАДАНИЯТНИНГ ИНТЕГРАЦИЯЛАШИШИ //ЖУРНАЛИ. – С. 239.
25. Абдуллажанова Н. Т. Беруни-историк науки //МИРОВАЯ НАУКА 2020. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ. – 2020. – С. 28-30.
26. Isroilovich I. M. The Evolution of the Ecological Paradigm: The Dialectic of Subjectivity and Objectivity //Design Engineering. – 2021. – С. 7053-7060.
27. Ismoilov M. I. THE ROLE OF PHILOSOPHY IN MODERN EDUCATION //American Journal of Research in Humanities and Social Sciences. – 2022. – Т. 5. – С. 27-31.
28. Шайдуллаев Н. Обеспечение информационно-психологической безопасности в открытых информационных системах //Теория и практика современной науки. – 2017. – №. 4. – С. 909-912.
29. Zokirjonugli Z. A. APPROACHES TO STUDYING THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ALIKHANTORA SOGUNI.

30. Islomov Z. The role of the international Islamic academy of Uzbekistan in the development of Islamic studies //The Light of Islam. – 2019. – T. 2019. – №. 1. – C. 1.

31. Ismailov, M. I., & Farhadzhanova, N. F. (2016). Jekologicheskaja paradigma: smysl i sushhnost`. *Fundamental`nye i prikladnye issledovanija v sovremennom mire*, №. 13-4, pp. 20-23.

32. Isroilovich, I. M., et al. (2020). Philosophical ideas and views of national culture in the condition of globalization. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, T. 17, №. 7, pp. 14289-14295.

33. Ismoilov M., Shaydullayev N. MORAL EDUCATION: CONCEPT, ESSENCE, TASKS //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 2. – C. 658-660.

FROM THE PHILOSOPHY OF LIFE TO THE PHILOSOPHY OF CULTURE

Shaydullayev N.,

docent

Namangan Engineering – Construction Institute
Uzbekistan, Namangan

Annotation: Since ancient times, there has been a belief that the way of life of a philosopher finds continuation in the nature of his thinking; the way of life, the spiritual exercises of the thinker are necessarily reflected in philosophical discourse. The ordinary life of a person forms an ordinary consciousness, but the practices of spiritual exercises turn into thinking "not of this world". Under any circumstances, life permeates thinking, fills it with its content, and as a measure of perception of reality - as the identity of life and being - it turns out to be immanent to cognition.

Key words: life, society, philosophy, culture, subject.

However, this metaphysical idea, having received its theoretical embodiment in Plato's philosophy, recedes into the background in subsequent periods of the cultural life of mankind, making room for other ideological views - despite the indisputable truth of certain concepts, society gets tired of the monotony of ideas and is ready to easily change the circle of its previous theoretical ideas. Only since the second half of the XIX century. rationalistic ideas of Enlightenment give way to the philosophy of life, which acquires the former attractiveness of antiquity.

By this time, disillusionment with the former omnipotence of rationalistic reason is clearly visible in the public consciousness. It becomes obvious that it is impossible to comprehend external reality by means of one mind. In all spheres of cultural life - science, literature, art - there is a condemnation of reason. Having "killed God", the people of Modern times voluntarily agreed to accept Darwin's theory of evolution; the concept of the animal origin of man turned out to be closer to them than the religious dogma about his divine creation. But this ontological "nothingness" - this "ontological nihilism" - could not satisfy people's mindset for any length of time - a new idea was born, challenging the evolutionary doctrine discovered by rational means. Darwin's contemporaries already doubted that the human mind could arise as a result of natural selection. According to the new view, there is an impassable boundary between instinct and reason: the leap is so great that it is absolutely impossible to fill it with slow and gradual development in order to believe in this gradual transformation of instinct into reason - "the human mind is an immobile ability" [1]. Subsequently, thinkers who are attached to the philosophy of life and are in sharp opposition to classical rationalism drew such an image of a person when the reason for what "makes a person human" was seen in a certain principle opposite to "all life in general"; man was presented as a being irreducible to the "natural evolution of life"; what distinguishes man from the higher forms of natural life is designated by the concept of "spirit" and speaks of a

breakthrough in empirical reality [2]. It is never possible to understand a person by methods of biological research, and at the same time, in his concrete actions, he clearly reveals a biological nature. The very concept of biological as applied to man means more than what it means when applied to living beings - namely, what distinguishes man from animals. "If, therefore, biological reality is inseparable from spiritual reality in human nature," says Jaspers, "then this means the following: man cannot be understood primarily as a gradually developing zoological species, to which one day the spirit joined as something fundamentally new. Man, by his biological nature from the very beginning, must be something completely different from all other forms of life" [3].

Naturalism, born of the rational faculty of the mind, begins to be decisively expelled from the world of art. Artists are no longer attracted by the idea of reflection, the similarity of images of art to the phenomena of objective reality. They are more attracted to the world of fiction, fantasy, imagination, which opens up when the logic of the visible world is used to build the invisible world. The artist is freed from the clutches of natural necessity and the laws of reason: in order to discover a new world, he plunges into the space of his soul. "In an effort to discover and map new seas, to move away from the ruins of the substantialist concept of reality, they (G. Klimt and Z. Freud -Yu.P.) plunged into themselves and set sail through the inner world, the world of the soul" [4].

Poets and writers are increasingly turning to the inner world of man - the life of the soul with its "heaven" and "hell". The main interest is not the "outside world", but the soul, which "penetrates its own life, cherishes and punishes itself as a beloved child" (M. Lermontov). In this human life, a person's comprehension of himself and reality is not carried out in a rational way at all; "Great understanding is accomplished only half in the light circle of the mind, the other half in the dark depths of nature, and it is primarily a state of mind, the very tip of which thought only crowns like a flower" (R. Musil).

Since the second half of the XIX century . a "critical deconstruction" is taking place in the European consciousness - a radical change in the traditional understanding of the essence of thinking. In place of the classical concept of reason, which asserted the power of the transcendental subject, the universal validity of truth and the reasonable foundations of being, comes the idea of "exposing" ratio: reason is seen as a "degenerate" tool of cognition, unable to comprehend the essence of reality. For this reason, all means of cognition are considered unnecessary: tools of sensory and rational cognition, methods of scientific research and the theory of cognition itself. It is declared that the initial concept is existence; only life in its immediate reality is able to reveal to a person the true essence of being. Any departure from objective reality in favor of reason is fraught with the destruction of harmony between man and nature.

The turn of the "philosophy of consciousness" to the "philosophy of life" turns the category of "culture" into the most important ideological concept: socio-cultural reality more clearly expresses the process of permanent creativity of a person talking about his pre-conscious, unconscious, sub-conscious abilities in the process of creation.

Rationalistic philosophy finds its most complete and complete expression in the German spirit, says N.A. Berdyaev. The peculiarity of German thinking is revealed in a strong desire for everything rational and organized; the German initially sees the world as dark and chaotic, which cannot but arouse feelings of hostility in him. This world must be transformed, remade in the image and likeness of the German consciousness; when meeting with the world, a person does not experience fear, trepidation, a nagging feeling of loneliness, he is ready to act from the very beginning without reflection in order to conform reality to his inner spiritual experience. Since German thinking overcomes dogmatism and skepticism, it remains critical, characterized by a strong-willed beginning. Rationalistic voluntarism gives rise to materialism - everything material is a creation of spirit, "in fact, matter is nothing but spirit..." (Schelling) - but materialism is not classical, but one in which the opposite of material and ideal is removed - as a kind of realism in which matter only symbolizes the spiritual principle and cannot be considered as something independent.

According to rationalism, there is no being that is not correlated with the subject. The perception of being is equivalent to the thought of being: the ontology of rationalism is entirely a product of reason; reason creates reality out of itself, but this reality is devoid of life, objective content and is a special kind of metaphysics.

After the performed action (That), the entire external world is transformed: in place of chaos and darkness comes a genuine world where everything is rationalized, ordered, brought into a complete system. The German worldview is deeply mystical: philosophy, literature, and art proceed from the idea that an irrational, unconscious principle lies at the heart of being. But the flip side of the mysticism of chaos is the idea that everything should be clear, transparent, disciplined, brought to a concrete form. In rational self-consciousness, the unconscious is transformed into consciousness: in Hegel's philosophy, God finally comes to his self-consciousness. The whole world appears disorderly, but through the internal categorical imperative and the will to power, it is transformed into something organized, orderly, arranged. "The will to power over the world," says A.N. Berdyaev, "was born on spiritual grounds, it was the result of the German perception of the world as disorderly, and the German himself as a carrier of order and organization. Kant built spiritual barracks. Modern Germans prefer to build material barracks. German epistemology is the same drill as German imperialism. The German feels free only in the barracks".

Rationalistic thinking does not know the feeling of the mystery of being; it approaches everything in such a way that with its touch it makes this being clear and transparent from the inside. Therefore, the German spirit commits "violence against being" "with moral pathos": the need to transform reality is perceived only as a moral obligation, as a duty that must be fulfilled in the name of a higher culture that brings liberation to all mankind.

With a critical approach to rational thinking and the identification of its limitations, such images-concepts as "philosophy of the front" and "police philosophy" (N. Berdyaev) are used. The limitation of philosophy by epistemology objectively leads to the fact that it "does not allow people into living rooms", i.e. prohibits a person from entering the world of living reality (the world of "living rooms") in order to

comprehend it, but is limited to the knowledge of cognition. Instead of obtaining knowledge about the reality of being, epistemology is engaged in the verification of knowledge, "draws up protocols", finds criteria for the reliability of knowledge by means of logical analysis of language, "does not let, drags to the station." Such an exceptional celebration of "lackey-police principles in philosophy becomes tiresome and offensive. The creative spirit is being extinguished" [6. p. 48].

European philosophy naturally moved from being to bifurcation and reflective criticism; in the real life of Modern times there was a "fatal break with the roots and origins of being." This is explained by the fact that the whole way of life of a person of European culture made him lonely, left to himself, abandoned, deprived of deep roots connecting with living reality. The philosophy of Kant and Kantianism "cannot be viewed simply as an epistemological teaching, as a direction of theoretical philosophy that should not arouse too strong passions. Kantianism is an immeasurably deeper and more terrible phenomenon, a fact of life itself, of being itself. Poisoned by Kantianism, he can no longer have living, realistic connections with being, his worldview is torn. ...Kantianism does not kill metaphysics, not the doctrine of being, it would be a small misfortune, it kills being itself, or rather, it expresses, reflects in life the extinction of being, its distance from the abandoned person" [6. p. 48]. Philosophical rationalism breaks with the objective reality of being - this "concept of concepts" (E. Levinas); the "beginning" of life and knowledge is transferred by him to the subjective world of man. All judgments about being, about external reality, do not go out of the circle of ideas and abstract thinking in it; even empiricism, which sees in experience a powerful source and justification of knowledge, understands "experience" itself as a mental construct, the boundaries of which are determined not by objective reality, but by the rational activity of the subject. Experimental knowledge, as it is understood by J. S. Mill, Avenarius, Mach, is knowledge constructed with the help of rational categories; such an experience appears as a secondary rationalization, it has nothing to do with living reality, because it is "muzzled, and it cannot bite"; such empiricism is rationalized and in fact turns out to be "an unconscious and lower form of rationalism" (N. Berdyaev).

I as a philosophical subject, his special "pseudonym", I as a concrete person who is aware of himself in the personality and through the personality, is the unity of stability and variability, constancy and change, identity and difference. A person is not equal to himself: with all social changes, he remains himself, and with all the constancy of social reality, he is subject to change and development. Life is mobile, consists of diverse forms and formations; it is both formalized and formalized, orderly and chaotic, life and death itself. "We live in difference and by difference itself, that is, in that hypocrisy about which Levinas says that it is "not just an accidental unseemly flaw of a person, but a deep rupture of the world itself, tied both to philosophy and to the prophets".

The new philosophy overcame the "violence of metaphysics" of classical rationalism and through an adequate discourse - the concept of life - expressed the ever-changing reality. It was a philosophy of life. "The modern philosophy of life is characterized rather by the fact that it tries to use the very concept of life, and only this

concept, to build a whole world- and life-understanding. Life should be placed at the center of the world whole, and everything that philosophy has to interpret should be related to life. It seems to be the key to all the doors of the philosophical building. Life is declared to be its own "essence" of the world and at the same time the organ of its cognition. Life itself must philosophize from itself without the help of other concepts, and such a philosophy will have to be directly experienced".

The very concept of life and the comprehension of reality in relation to life turned the philosophy of life into a kind of modernism, free from the conventions of the former metaphysics: it did not care about any system and in fact it was not. "The system, in any case, is something immobile, solidified, frozen, and therefore alien and even hostile to the constantly flowing and striving life. So, the philosopher of life should not think systematically in the old sense. Understanding the world as Everything is Life, he must at the same time see that he does not fit into any system. His thinking must adapt to the rhythm and dynamics of a never-resting life. Living thinking should change the statics of the system and free us finally, thus, from all systematics". In the philosophy of life, it is impossible to think systematically: life itself is something that never rests, but is eternally changing, passing from one form to another, from one state to another ("continuous flow"); in it, form and content, cosmos and chaos are merged together, therefore, in an adequate way that allows you to "grasp" such reality, there will be cognition through "living thinking".

References:

1. Shaydullayev N. FORMATION OF INTELLECTUAL CULTURE IN YOUTH-DEMAND OF PERIOD //Экономика и социум. – 2020. – №. 5-1. – С. 140-142.
2. Исмоилов М. И., Фарходжонова Н. Ф. The Philosophy Analysis Of The Evolution Of Ecological Paradigm //Новые идеи в философии. – 2016. – С. 1-7.
3. Ismoilov M. I. A NEW ENVIRONMENTAL (ECOLOGICAL) PARADIGM AN IMPORTANT FACTOR IN ENSURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 10. – С. 666-668.
4. Islamov Z. Codicological Analysis of Manuscripts of “Mukaddamatu-l-Adab” of Mahmud Zamakhshari in the Funds of the World //The Light of Islam. – 2020. – Т. 2020. – №. 2. – С. 30-36.
5. Islomov Z. International Islamic Academy of Uzbekistan—a result of the reforms worth to the centuries //The Light of Islam. – 2018. – Т. 1. – №. 1.
6. Maxsudov D. Развитие исламоведения (корановедения) в Узбекистане: история и современность //Вестник КазНУ, Серия Религиоведение. – 2020. – Т. 21. – №. 1. – С. 60-67.
7. Maxsudov D. Razvitie islamovedeniya (koranovedeniya) v Uzbekistane: istoriya i sovremennost' //Chabarşy. Dintanu serijasy. – 2020. – Т. 21. – №. 1. – С. 60-67.
8. Makhsudov D. Manuscripts of abul barakat al-nasafi's works on furu'Al-Fiqh //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2023. – Т. 12. – №. 1. – С. 31-34.
9. Mahsudov D. IX-XV асрларда Мовароуннаҳрда ёзилган тафсириларнинг хусусиятлари //Молодой ученый. – 2020. – №. 14. – С. 311-314.

10. Makhsudov D. R. Mufassirs of Mawarannahr //ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80). – 2019. – С. 539-543.
11. Makhsudov D. R. МУФАССИРЫ МАВЕРАННАХРА В СРЕДНИХ БЕКАХ //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 12. – С. 539-543.
12. Makhsudov D. A GENIUS OF THE WORLD //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 5. – С. 544-548.
13. Ugli A. Z. Z. THE PLACE OF ALIKHANTORA SOGUNIY IN THE HISTORY OF EAST TURKESTAN //Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості, 2020. – №. 24 (76). – С. 32-33.
14. Arslonov Z., Ergashev H. ALIKHANTORA SOGUNIY'S VIEWS ON POLITICAL GOVERNANCE IN EAST TURKESTAN //Студенческий вестник. – 2020. – №. 32-2. – С. 84-85.
15. Zokirjonugli Z. A. Approaches to studying the scientific heritage of Alikhantora Soguni //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – Т. 1
16. Islomov Z. Source studies analysis of manuscripts of “muqaddimatu-ladab” in foreign archival funds //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 4. – С. 41.
17. Islamov Z. et al. WRITING DOWN OF HADITHS IN THE VII-VIII CENTURIES: APPROACHES AND METHODS //PSYCHOLOGY AND EDUCATION. – 2021. – Т. 58. – №. 1. – С. 5536-5545.
18. Arslonov Z. Z. THE PLACE OF ALIKHANTORA SOGUNIY IN THE HISTORY OF EAST TURKESTAN //Colloquium-journal. – Голопристанський міськрайонний центр зайнятості= Голопристанский районный центр занятости, 2020. – №. 24-2. – С. 9-11.
19. Ismoilov M. I. The status of intuitive forecasting in the environmental paradigm evolution //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 6. – С. 214-218.
20. Farhodjonova N. Глобаллашув шароитида миллий кадриятларда интеграция //Scienceweb academic papers collection. – 2020.
21. Maxsudov D. The development of transmitted and rational tafsirs //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 1. – С. 9.
22. 12. Makhsudov D. Muslim world scientists of the temurids period //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 3. – С. 4.
23. Фарходжонова Н. Ф. ГЛОБАЛЛАШИШ ЖАРАЁНИДА МИЛЛИЙ МАДАНИЯТНИНГ ИНТЕГРАЦИЯЛАШИШИ //ЖУРНАЛИ. – С. 239.
24. Абдуллажанова Н. Т. Беруни-историк науки //МИРОВАЯ НАУКА 2020. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ. – 2020. – С. 28-30.
25. Isroilovich I. M. The Evolution of the Ecological Paradigm: The Dialectic of Subjectivity and Objectivity //Design Engineering. – 2021. – С. 7053-7060.
26. Ismoilov M. I. THE ROLE OF PHILOSOPHY IN MODERN EDUCATION //American Journal of Research in Humanities and Social Sciences. – 2022. – Т. 5. – С. 27-31.
27. Шайдуллаев Н. Обеспечение информационно-психологической безопасности в открытых информационных системах //Теория и практика современной науки. – 2017. – №. 4. – С. 909-912.

28. Zokirjonugli Z. A. APPROACHES TO STUDYING THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ALIKHANTORA SOGUNI.

29. Islomov Z. The role of the international Islamic academy of Uzbekistan in the development of Islamic studies //The Light of Islam. – 2019. – T. 2019. – №. 1. – C. 1.

30. Ismailov, M. I., & Farhadzhanova, N. F. (2016). Jekologicheskaja paradigma: smysl i sushhnost`. *Fundamental`nye i prikladnye issledovanija v sovremennom mire*, №. 13-4, pp. 20-23.

31. Isroilovich, I. M., et al. (2020). Philosophical ideas and views of national culture in the condition of globalization. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, T. 17, №. 7, pp. 14289-14295.

32. Ismoilov M., Shaydullayev N. MORAL EDUCATION: CONCEPT, ESSENCE, TASKS //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 2. – C. 658-660.

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ НА ПРИКЛАДІ МІСТОБУДІВНИХ УМОВ ТА ОБМЕЖЕНЬ ЗАБУДОВИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Сергієнко Олександр Васильович,

к.ю.н.,

докторант Філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

член-кореспондент

Академії адміністративно-правових наук,

Одне із основних завдань філософської науки пошук і кристалізація тих методів наукового пізнання, завдяки яким ми маємо змогу повноцінно і неупереджено пізнавати дійсність. Проте, як тільки ми пробуємо перенести надбання фундаментальної філософії на відповідні сфери буття людини, ми стикаємося з посиленням особистого впливу людини на світосприйняття. Чим більше ми будемо намагатися усвідомити особисте, тим більше ми зможемо розкрити природню сутність [1, с.114] будь-чого, зокрема і суспільних явищ. На прикладі однієї із основоположних ознак (категорій) галузі містобудівної діяльності України: містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки, – наведемо приклад застосування фундаментальної філософії до пізнання цього явища.

Очевидно, що розвиток і зміна містобудівної галузі та містобудівного законодавства України, як складової і цієї галузі, і галузі права, і філософської думки вцілому, йде безперервно. Важкий злам переходу від «совецького способу соціалістичного світосприйняття» [2, с.87] до сучасного національно-свідомого передбачає впровадження неупередженого ставлення в процесі пізнання та кристалізації відповідних наукових та галузевих ознак. Такою основною ознакою у галузі містобудівної діяльності є містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки.

В основу цього дослідження покладемо два основоположні методи філософського пізнання: метод аналізу, метод класифікації та структурного методу. Тож, використовуючи перший звернемо увагу на те, що досліджувана містобудівна ознака має дві складові: «містобудівні умови» та «містобудівні обмеження». Якщо звернутися до правового опису, викладеного у пункті 8 частини першої статті 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3]: то дізнаємося, що «містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки (далі – містобудівні умови та обмеження) – документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією». Широке поняття «документ

– матеріальна форма відображення, поширення, використання і зберігання інформації, яка надає їй юридичну силу» [4, с. 276] змушує нас продовжувати мовознавчий (семантичний) пошук. Значима складова документу – інформація розуміється як «... оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві ... та навколишньому природному середовищі» [4, с. 717]. А під «явищем» розуміємо «будь-який вияв змін, реакцій, перетворень, і таке інше, що відбуваються...» і, найцікавіше: «зовнішній вияв сутності предметів, процесів; безпосереднє відбиття речі в почуттєвому сприйнятті» (тобто здійснення філософського світо-пізнання), або ж «подія, факт, властивість, особливість кого-, чого-небудь...» [5, с. 1645] (усвідомлений факт цього світо-пізнання). Отже мова йде чи про дію, чи її результат, або що точніше про відображення цього результату у свідомості дослідника [6, с. 16], яке для нього перетворюється у наявність певного факту. Якщо вважати, що факт – це «дійсна, невигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді; те, що є матеріалом для певних висновків і відповідає об'єктивній дійсності» [7, с. 561], а матеріал – це «предмети, речовини..., сировина», а також «відомості, дані, посібники..., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь, як доказ чогось..., зібрання документів, відомостей з якогось питання» [7, с. 358], то у результаті маємо, що містобудівні умови і обмеження – це відомості про факти, які відбулися у містобудівній сфері життєдіяльності людини, яким надано юридичної сили – «права... породжувати правові наслідки: виникнення, зміни, припинення правовідносин» [4, с. 476].

Здійснимо послідовний розтин (аналіз) словосполучення «містобудівні умови і обмеження». Отже, «умова» – це «взаємна усна чи письмова домовленість..., угода, договір, вимога, пропозиція... при укладанні угоди, договору, ... взаємні зобов'язання сторін...» [5, с. 1506]. Отже умова – це складова договору, в нашому випадку – письмового. Таким чином ознака «умова» виступає родовим поняттям для ознак «угода», «договір», «вимога», «пропозиція» та «зобов'язання». Розуміємо, що вимоги – це умови, що «не передбачають заперечень, ... вимагають виконання» [5, с. 141], а зобов'язання – це умови, які є «завдання, обіцянка, що неодмінно повинні бути виконані» [5, с. 474]. Поняття «обмеження» – «установлювати певні межі чого-небудь, зв'язувати щось обмежувальними умовами» [5, с. 810], тобто це і є зобов'язання, яких неодмінно потрібно дотримуватися.

Отже, містобудівні умови і обмеження це є поняття, у якому поєднані різнорівневі ознаки: умова – як ознака вищого порядку, а обмеження, – різновид цих умов. В даному випадку правотворчій особі – Верховній раді України, – як неупередженому досліднику, не вистачило саме наукового підходу до визначення відповідних ознак. Обґрунтовано ця ознака повинна звучати або як «містобудівні вимоги і зобов'язання», якщо вважати, що цей документ містить більше видів зобов'язань, ніж обмеження, або «містобудівні вимоги і обмеження», якщо вважати, що інших зобов'язань окрім обмежень він не містить.

Тож вагомою вимогою до діяльності законодавчого органу України – Верховної Ради України є використання наукових методів пізнання, з метою забезпечення об'єктивного відображення буття у результатах своєї діяльності.

Список літератури:

1. Сучасні методологічні концепції дослідження історії української філософії : монографія / С. В. Руденко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. – 279 с.
2. Rudenko, Sergii, and Vyacheslav Vilkov (2020). Paradigms of the Nations Classification in European and Soviet Marxism. *Ukrainian Policymaker*, Volume 6, 2020: 85-103. [https:// doi.org/](https://doi.org/)
3. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34. Ст. 343.
4. Юридична енциклопедія: в 6 томах. / редкол: Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія, 1999. Т. 2. 744 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / укладач і голов. Ред.: В. Е. Бусел. Київ : Перун, 2007. 1736 с.
6. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / Добронравова І. С., Руденко О. В., Сидоренко Л. І. та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденка (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
7. Словник іншомовних слів: тлумачення словотворення та слововживання. С. П. Бирик, Г. М. Сюта. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

ДЕФІНІЮВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЛЕГІТИМНІСТЬ» У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТОЛОГІЧНІЙ ЦАРИНІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ

Вонсович Сергій Геннадійович

доктор політичних наук, професор
професор кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Проблематика розуміння і реалізації легітимності державної влади є актуальною для соціуму на протязі усього часу їх існування. Легітимність влади настільки нестабільна складова політичного життя, що потребує постійної уваги до себе та пошуку щоразу нових методів та шляхів підтримання. Термін «легітимність» належить до найбільш поширених і суперечних категорій у соціально-гуманітарних науках і не тільки. Поняття легітимності дуже часто використовується у суспільстві завузько для оцінки та коментарів дій представників влади, коли з'ясовують, чи мали право відповідно до нормативних актів політики або урядовці діяти так, як вони вчинили. Також вживають це поняття надмірно, коли вважають, що майже все прийняте у суспільному житті, має характеристику легітимності або потребує бути легітимним, щоб бути прийнятим.

Підходи до розуміння цього поняття, не кажучи вже про його значення в сучасній політико-правовій сфері, є предметом жвавих наукових дискусій. Тому, аналізуючи це поняття, варто проаналізувати різні підходи до його розуміння.

Корінь слова «легітимність» вперше зустрічається у латинській мові (*legalis* – узаконений, законний, правовий, повноправний (легальний); *legalitas* (законний (легалізація); *legitimation* (узаконення); *legitime* (за законом, законно, на законних підставах); *legitimus* (законний, чинний (легітимний)). У Словнику англійської мови 1755 року за редакцією Семюеля Джонсона зазначено, що однокоріневі слова до слова «легітимність» мають латинське та французьке коріння: *legitimate* (лат. «*legitimus*» і франц. «*legitime*»); *legitimation* (від франц. «*legitime*») [1, с.1187]. Вживання цього поняття в європейських мовах знаходимо лише у XIII ст.: спочатку у Франції, а з XVII століття - і в Англії. Так, укладачі Оксфордського словника (*Oxford Dictionaries*) зазначають, що англійське слово «*legitimateness*» (легітимність) почали вживати на початку XVII ст. і воно походить від англійського слова «*legitimate*» (законний, легальний), яке запозичили з латинського «*legitimus*» (законний) [2]. Причому всі значення латинського терміну «*legitimus*» у політологічній царині трактуються як «правовий», «правомірний», «відповідний законові», «правильний», «справедливий» тощо [3, с.182]. Як синоніми до слова «*legitimaze*» (легітимізувати) у словнику англійської мови наведено «*validate*» (утверджувати) (*legitimate, permit, warrant, authorize, sanction, license, give the stamp of approval to,*

condone, justify, vindicate, endorse, approve, support, sustain) та «legalize» (легалізувати) (pronounce lawful, declare legal, decriminalize, normalize) [4]. Натомість до слова «legitimacy» (законність) як синоніми визначено justification (обґрунтованість), soundness (розумність), legitimacy, legitimacy (розумність).

Політичного сенсу термін набув у Франції на поч. ХІХ ст., у зв'язку зі змінами політичного режиму та органів влади шляхом революцій, переворотів й інших радикальних суспільних трансформацій. Він символізував законність влади на протизагу узурпованій, як незаконній. Згодом уявлення змінилося, і тепер термін знаходиться на перехресті чотирьох дискурсів: політичного, філософського, правового та соціального.

Значення слова «легітимність» та суміжних з ним словами розширилось із розвитком мов. До прикладу «The Oxford Large Print English Dictionary» тлумачить легітимність як «те, що проголошується законним», «відповідний до закону чи правила», «правильний», «обов'язковий», «належний», «дозволений». Українські науковці визначають легітимність як ознаку політичної влади, владних відносин, добровільне визнання підвладними права суб'єктів влади на застосування сили і обмеження свободи людей [6, с.220]. В історичних дослідженнях термін «легітимність» переважно вживається для означення поняття правничо-раціональної легітимності, яке тлумачиться як визнання суспільство політичних дій у рамках існуючої системи права і яке охоплює такі взаємовідносини між владою і правом, коли народ визнає за владою право приймати загальнообов'язкові рішення [7].

Узагальнюючи існуючі в політології підходи до розуміння політичної легітимації, можна розглядати її як безперервний процес співвіднесення інтересів різних соціальних і політичних сил, результатом якого є санкціонування суспільством певних дій політичної влади, їх інституціоналізації і подальше закріплення в нормативно-правових актах. Саме тому легітимація є найважливішою і одночасно складною операцією політичної системи зі збереженню своєї влади.

Зазначимо, що поняття легітимності як соціально-політичного і правового інституту охоплює такі елементи: легальність, справедливість, доцільність влади, добровільна згода громадян на її визнання та підкорення її владним наказам. До основних концептів легітимності варто віднести: наявність влади як соціального інституту; визначення легітимності конкретними інститутами, формами, процедурами формування органів влади; персоніфікація влади конкретними її носіями (окремими особистостями чи окремими органами), легітимність яких визначається способом набуття свого статусу; визначення рівня легітимності характером функціонування влади, її політикою. Якщо відштовхуватися від веберівського розуміння легітимності, то легітимність є радше результатом легітимації (надання чомусь або здобуття чимось легітимності), є певною якісною ознакою предмета (суб'єкта панування, соціального інституту, політичної дії, певної практики), тоді як легітимація – це найчастіше певна соціальна діяльність, система взаємопов'язаних дій, послідовних участі – процес.

У сучасній теорії політичної науки поняття «легітимація» трактують як «законний або конституційний процес створення законів або правил», а легітимність – як «спроможність політичної системи створювати й підтримувати переконання, що наявні політичні інституції є оптимальними для даного суспільства» [8,с.356]. Наведені визначення понять відповідають політичним та державно-правовим реаліям сьогодення. Легітимація – публічний процес засвідчення, схвалення, виправдання, або доведення обґрунтованості та необхідності певної соціальної дії, статусу або інституції. В політико-правовій сфері обґрунтованість і необхідність підкорюватися вищому принципу – справедливості.

Етимологія поняття «легітимність» ототожнює державну владу зі справедливістю та законністю, фактично «ідеальною владою». Семантичне поле легітимності державної влади має широку загально-соціальну атрибутику, оскільки сам феномен державної влади зазнає впливу, акумулює і сублімує різновекторні явища світобуття і тому інтерпретується низкою галузей знань, переплітається в їх класичних та модерних теоріях і концепціях. Розуміння «легітимність державної влади» виключно як юридичного поняття виключає не тільки можливість повного мовно-лінгвістичного тлумачення, але й звужує реальне прагматичне соціально-буттєве існування досліджуваного феномену.

Оскільки легітимність є складним багатоаспектним явищем, саме в праві ми можемо відшукати вектор інтересів, волю народу. Надання народній волі загальнообов'язковості потребує трансформації влади як панування у такий стан, коли сам народ дає собі закони. Місце історичного пакту, договору про панування посідає суспільний договір як абстрактна модель способу конституювання влади, яка легітимізує себе лише у здійсненні демократичного законодавства, що виходить від самого народу. Закріплення народом нормативно-правових приписів досягається через безпосередню (референдум) або представницьку (парламент, президент) форми здійснення народовладдя. Але спільним для них є те, що встановлюється правове поле здійснення владної функції, і в дусі статті 6 Конституції України вказана функція здійснюється у межах і відповідно до правового поля держави. Легітимність у значенні відповідності інститутів влади, держави і права уявленням, які поділяються більшістю, органічно впливають з пануючої для більшості ієрархії духовних цінностей та представляють для більшості інституційний ідеал або квазіідеал у певний період часу в контексті справедливого, правильного, виправданого конституційного ладу. Ерозія і втрата легітимності призводить до соціальної дезорганізації та розпаду державних структур, кризи інституту держави.

Трактуючи поняття легітимності, доцільно виокремити дві сторони легальності влади: наявність створеного народом (безпосередньо чи за допомогою представницьких інституцій) правового поля для здійснення владної функції; здійснення владної функції повноважними органами у межах і відповідно до встановленого народом правового поля. Через єдність обох сторін легальності можна дати їй більш повне визначення: легальність як складова частина легітимності влади є станом здійснення влади уповноваженим на це

державним апаратом, у межах і відповідно до законодавства, встановленого народом. Відповідно легітимацію влади доречно окреслити як процес набуття уповноваженості державою, її апаратом та посадовими особами, через їх схвалення народом внаслідок безпосереднього або опосередкованого легального вибору.

Таким чином, легітимність стає наслідком легітимації, або кажучи інакше, процесу переходу народного суверенітету в нову формальну якість – стан суверенітету державного. Розуміючи ж народовладдя як належність влади народу та її здійснення народом у власних інтересах щодо самого себе в правовій демократичній формі, легітимація влади якраз виступає динамічною стороною цього визначення – перманентним процесом визнання народом влади відповідною його інтересам на усіх її інституційних рівнях. Отже, легітимність влади – це визнання її суспільством, також наявність у цієї влади авторитету в очах населення, а отже визнання її справедливою. Тоді як легальність влади означає законне походження цієї влади, здійснення владних повноважень саме за допомогою закону і, головне, підкорення самої влади закону. Тому напрашується висновок, що легітимність і легальність - це близькі за змістом, але нетотожні все-таки поняття. Легітимність – це швидше оцінювальна характеристика влади (визнання і сприйняття її в позитивному або негативному ключі, через схвалення або несприйняття). Натомість легальність можна розглядати як правову і етично нейтральну характеристику влади.

Список літератури:

1. A Dictionary of the English Language: A Digital Edition of the 1755 Classic by Samuel Johnson». URL:
http://johnsonsdictionaryonline.com/?page_id=7070&i=1188 (дата звернення: 20.09.2023)
2. Definition of legitmateness in English. URL:
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/legitmateness>. (дата звернення: 10.05.2021)
3. Політологічний енциклопедичний словник. Посібник для студентів вищ. навч.закл. / Відп. ред. В.Д. Бабкін. Київ: Генеза, 1997. 400 с.
4. Synonyms of legitimize in English. URL:
<https://en.oxforddictionaries.com/thesaurus/legitimize>. (дата звернення: 22.02.2020)
5. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни. Львів: Кальварія, 2003. 498 с.
6. Музика І.В. Легітимність як політико-правове поняття. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2009. 790с. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Legitimnist_ponyattuа (дата звернення: 05.06.2021)
7. Короткий оксфордський політичний словник. Київ: Основи, 2005. 789 с.

СТРЕС ЯК ОДИН ІЗ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ У СТУДЕНТІВ

Гавловська Яна Андріївна

Студентка
Бердичівський медичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради

Кухарець Катерина Ігорівна

Студентка
Бердичівський медичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради

Пижук Юлія Володимирівна

Викладач
Бердичівський медичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради

Актуальність. Стрес асоціюється в більшості людей з негативними відчуттями. Це — фізична та психологічна реакція тіла, яка допомагає нам краще впоратися з критичною ситуацією.

Метою нашого дослідження було вивчити, чи стали студенти більше стресувати і яким чином вони виходять із стресової ситуації.

Здоров'я – це нормальний стан організму, який характеризується оптимальною саморегуляцією, повною узгодженістю при функціонуванні всіх органів та систем, рівновагою поміж організмом та зовнішнім середовищем при відсутності хворобливих проявів. Тому основною ознакою здоров'я є здатність до значної пристосованості організму до впливів різноманітних чинників зовнішнього середовища. Завдяки цьому здоровий організм може витримувати значні фізичні та психічні навантаження. Таким чином, здоров'я доцільно розглядати і як здатність організму активно та повноцінно пристосовуватись до змін оточення.

Стрес є невід'ємною частиною нашого життя, але коли він триває довгий час, може мати серйозний вплив на наше здоров'я.

Чинники, які впливають на психічний стан здобувачів освіти: навчання в умовах війни, загибель або поранення рідних та знайомих, безвісті зниклі, постійні звуки тривоги, непорозуміння в сім'ї, великий обсяг нового матеріалу, який потрібно засвоїти. Студенти не можуть зосередитись на чомусь одному, сконцентрувати свою увагу. Такий стан погіршує якість життя та знижує продуктивність організму людини.

Стрес може призвести до розвитку депресії та тривожності, також може спричинити мігрені або погіршити стан тих, хто вже має мігрень. Це може бути

через вплив на мозкові хімікалі, такі як серотонін та норадреналін, які можуть впливати на біль.

Існує досить багато наукових доказів того, що стрес може вплинути на наше здоров'я при розвитку різних захворювань. В тому числі й розвитку онкологічних захворювань.

Коли людина переживає стрес, її організм виробляє гормони стресу, такі як кортизол та адреналін, які можуть призвести до ряду негативних наслідків. Наприклад, завдяки виробленню кортизолу можна призвести до зниження імунітету та зробити нас більш вразливими до захворювань (включаючи рак).

Крім того, стрес може сприяти погіршенню стану раніше існуючих захворювань. Це може бути пов'язано зі зниженням активності імунної системи, а також зі змінами в обміні речовин в організмі.

Також стрес може вплинути на стиль життя людини. Люди, які переживають стрес, часто не мають часу та енергії для здорового способу життя, включаючи здорове харчування, регулярну фізичну активність та відмову від поганих звичок.

Студенти-гуртківці вирішили не стояти осторонь цієї проблеми і дослідити серед наших студентів II – IV курсів, який вплив мають різні чинники на їх психічний стан. Було проведено опитування і отримали такі результати.

Чи стали Ви частіше стресувати? Відповіли: так 67,4%, ні 32,6%.

Яким чином Ви виходите із стресу? Відповіли. Слухаю музику 14%. Займаюсь спортом 16,8%. Читаю 9,6%. Не виходжу із стресу 7%. Сплю 3,6%. Багато їм 16,8%. Переглядаю улюблені фільми 3,6%. Не стресую 7%. Займаюсь фізичною працею 1,2%. Прогулянка на свіжому повітрі 9,6%. Відвідую психолога 1,2%. Спілкуюсь із сім'єю 4,8%. Малюю 1,2%. Їм солодощі 2,4%. Займаюсь медитацією 1,2%.

Рекомендації для управління стресом. Незалежно від того, який вид стресу впливає, існують кілька способів управління стресом, які можуть допомогти зменшити його негативний вплив на здоров'я.

Фізична активність: Регулярна фізична активність може допомогти зменшити рівень стресу і покращити настрій. Вона також може допомогти зменшити ризик розвитку деяких захворювань, пов'язаних зі стресом.

Релаксаційні техніки: Релаксаційні техніки, такі як медитація, йога та дихальні вправи, можуть допомогти зняти напругу і стрес.

Соціальна підтримка: Отримання підтримки від родини, друзів та колег може допомогти зменшити стрес. Розмова з кимось, хто розуміє вас і що ви проходитье, може бути корисною.

Достатній сон: Достатньої кількості сну може допомогти зменшити рівень стресу і покращити настрій. Відпочинок та відновлення після довгого робочого дня також можуть бути корисними.

Відвідування психолога.

Отже, стрес є неодмінною частиною нашого життя, але довготривалий стрес може мати серйозний вплив на наше здоров'я.

Тому, ми повинні приділяти достатню увагу нашому фізичному та психологічному здоров'ю та керувати стресом в нашому житті.

Список літератури

1. Агаджанян Н.А. , Катков А.Ю. Резерви нашого організму - М., 1999 р.- 240с.
2. Айрапетов С. Г. Здоровье, эмоции и красота - М.:Знание, 1997 г.- 64с.
3. Гжегоцький М.Р., Федоренко В.І., Штабський Б.М. Нариси профілактичної медицини. - Львів: ЛОБФ "Медицина і право", 2008 р. - 408 с.
4. Довгопол Н. Арт-терапія-лікування мистецтвом[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://life.pravda.com/ua>
5. Емоції і почуття [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://pidruchniki.com/1931071037363/psihologiya/emotsiyi_pochuttya
6. Жбанков Р. Г. Вчися бути здоровим /Р. Г. Жбанков - М.: Просвещение, 2004 р. – 143с.
7. Іващук Л. Ю., Онишкевич С. М. Валеологія : навчальний посібник. - Тернопіль:Навчальна книга - Богдан, 2010р. – 400с.
8. Ізард К. Емоції людини, М., 2001 р.
9. Ільченко І. С. Арт-терапія - Умань, ВПЦ «Візаві», 2013р. – 150с.
10. Йога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Йога>
11. Медико-гігієнічне навчання населення і формування здорового способу життя (ЗСЖ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/1787236/>
12. Поняття стресу, його вплив на людину [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/28184/>
13. Сміх - це здоров'я тіла і душі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrtvoru.info/tvir-rozdum-na-temu-smih-tse-zdorovya-tila-i-dushi/>
14. Фізіологія і психологія людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17190512/bzhd/fiziologiya_psihologiya_diyalnosti_lyudin
15. Як наше тіло реагує на стрес [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://life.pravda.com.ua/health/2023/02/22/252970/>
16. Корисні звички, що допоможуть знизити стрес [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://phc.org.ua/news/korisni-zvichki-scho-dopomozhut-zniziti-stres>
17. Стрес. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ У СІМ'Ї

Федосова Л. О.,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук МАУП, м. Київ

Романова О.В.,

магістрант Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук МАУП, м. Київ

Актуальність дослідження. Період кардинальних змін, які відбуваються у соціокультурному просторі України, супроводжується актуалізацією кризових процесів інституту сім'ї: зростанням кількості розлучень, зниженням якості сімейних взаємин і задоволеності шлюбом, погіршенням адаптивних можливостей подружжя, послабленням захисної функції сім'ї від динамічних процесів суспільства. Все це призводить до дезорганізації шлюбно-сімейних взаємин.

Необхідність цілеспрямованого вивчення зазначених питань, як на емпіричному, так і теоретичному рівнях у контексті української ментальності, їх актуальність у сучасних умовах кризи сім'ї зумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження - розширити уявлення про особливості розв'язання конфліктів у сім'ї та розробити програму попередження сімейних конфліктів.

Огляд наукових джерел з проблеми сімейних конфліктів свідчить, що функціонування сім'ї – складний і багатомірний процес, який значною мірою залежить від батьківської сім'ї (М.І. Алексєєва, Т.В. Буленко, Т.В. Говорун, І.А. Дідук, Т.С. Журбицька, С.В. Ковальов, В.Я. Титаренко, О.М. Шарган, Н. Trenk). В літературі підкреслюється значущість впливу батьківської сім'ї на адаптивність партнерства: сімейний сценарій (Е. Берн, J. Bradshaw), сімейна модель і антимодель (Т.І. Димнова, Л.В. Долинська, В. Сатір), патологізовані сімейні ролі (Е.Г. Ейдемільер, Г.С. Кочарян, О.С. Кочарян, В.В. Юстицькіс), сімейні міфи і правила (Г.М. Андрєєва, Н.Я. Соловійов, J. Haley), адаптаційні та функційні можливості (К. Бейкер, Р.П. Федоренко, W. Noman) Важливість системних показників функціонування сім'ї, їх переваги над індивідуально-психологічними особливостями подружжя підкреслюються в рамках системної сімейної терапії (С. Кратохвіл, С. Мінухін, Ч. Фішман, Б. Хеллінгер). Вивчення взаємозв'язку порушення функціонування сім'ї і міжособистісного конфлікту є надзвичайно важливим для поглиблення теоретичних основ і розширення арсеналу діагностичних та корекційних методів сімейного психологічного консультування (О.Ф. Бондаренко, Л.Ф. Бурлачук, С.Д. Максименко, І.А. Семьонкіна).

За В. Сатір, сім'я є гнучкою соціальною системою, яка швидко змінюється і адаптується до процесів, що відбуваються у соціумі, але поряд з цим функціонує і розвивається за своїми законами, нормами і правилами [1].

За визначенням С.В. Ковальова, як соціальна система сім'я у своїй структурі має три підсистеми (подружня, батьківська, сиблінгова), які детермінують взаємодію, благополуччя та успішність функціонування у сім'ї [2].

Серед найважливіших структурно-функційних характеристик сім'ї, що визначають стабільність шлюбу, А.С. Кочарян називає: узгодженість сімейних цінностей; установок на шлюб та сім'ю; функційно-рольова комплементарність; задоволеність шлюбом; міжособистісна взаємодія; тип поведінки в конфлікті; сімейна адаптація; характерологічні якості; емоційна сфера; сімейний сценарій; індивідуальні та сімейні межі партнерів [3].

Структура сім'ї на різних стадіях її життєдіяльності є різною. Критичні періоди в житті сім'ї можуть призводити як до укріплення так і до послаблення сімейних зв'язків. Функціонування та динаміка сімейних процесів визначаються як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

На думку С. Кратохвіла, серед найважливіших факторів, що визначають успішність шлюбу, значну роль виконує батьківська сім'я, оскільки стабільність подружнього життя, в більшості випадків, програмується задовго до одруження і у великій мірі залежить від сформованого у молодій людині "образу сім'ї", "сімейного сценарію", структури та типу батьківської сім'ї [4].

За А.А. Бодальовим, найбільшого розходження благополучні і неблагополучні родини досягають за наступними показниками: задоволеність психологічною атмосферою в родині, задоволеність спілкуванням, наявність психологічної підтримки чоловіка і жінки. Отже, психологічні фактори шлюбу вносять найбільший вклад у структуру напруженості в нещасливих родинях. Істотні розходження виявлені також по задоволеності сексуальними відносинами і задоволеності дозвіллям. Головне для стабільного шлюбу, по оцінках жінок, - справедливий розподіл побутового навантаження між чоловіком і дружиною, повноцінний відпочинок у родині, сексуальна гармонія, взаєморозуміння з дітьми, задоволеність психологічною атмосферою, спілкуванням, дружнє розташування і турбота. У чоловічому ідеалі найважливіший елемент стабільного шлюбу - спільність інтересів, але з дітоцентристським відтінком [5].

Таким чином, образ щасливого шлюбу в чоловіків формується в першу чергу через призму психологічних, сексуальних компонентів шлюбу, у жінок - через побутові, рекреативні, сексуальну і психологічну підструктури шлюбу.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження особливостей дисфункціональних стосунків у сімейних парах було можливим за умови використання наступних психодіагностичних методів: метод «Порівняння значень», запропонований Г. Х. Флойдом; методика «Вимірювання установок у сімейній парі»; методика діагностики міжособистісних стосунків Г. Лірі в модифікації Ю.А. Решетняк, Г.С.Васильченко; тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В.В. Столін, Т.Л. Романова, Г.П. Бутенко).

Соціально-демографічні характеристики вибірки. У дослідженні взяли участь 30 подружніх пар (60 осіб), з яких залежно від мети та завдань дослідження було сформовано дві групи кандидатів: 1 група – 16 подружніх пар

(32 випадково відібрані особи), які характеризуються стабільними та підтримуючими стосунками; 2 група – 14 сімейних пар (28 осіб), які звернулися за психологічною консультацією з приводу дисфункціональних стосунків.

Результати дослідження.

За результатами роботи відзначено наступні найважливіші аспекти:

1. Структурно-функційні та ціннісні характеристики благополучного подружжя мають такі особливості: симетричність або комплементарність сімейних взаємин, егалітарний розподіл влади, узгодженість лідерства; подібність сімейних цінностей, комплементарність та гнучкість рольової поведінки подружжя; сімейні сценарії подружжя характеризуються подібністю. Наявні відмінності у сімейних нормах не приводять до протиріч, а узгоджуються за рахунок створення інтегрованих позицій; характер міжособистісних стосунків проявляється у намаганні конструктивного вирішення проблемних ситуацій, прийнятті розбіжностей у поглядах партнера, взаєморозумінні, підтримці, тенденції до співробітництва і компромісу; комплементарність особистісних профілів подружжя, що поліпшує психологічну сумісність у шлюбі; гнучкість і рухливість індивідуальних та сімейних меж; сімейна ситуація у більшості випадків оцінюється як функційна. Наявність деяких дисфункцій, на нашу думку, зумовлена кризою подружнього життя, яка пов'язана із подружнім стажем та подружньою адаптацією, а також відмінністю батьківських сімей, у яких виховувались партнери.

2. Узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволило виділити такі структурно-функційні та ціннісні характеристики проблемного подружжя: перевага традиційних взаємин, авторитарний розподіл влади, нерозвиненість або деформованість механізмів сімейної інтеграції; неузгодженість сімейних цінностей та установок, некомплементарність, ригідність рольової поведінки, тенденція до задоволення спектра потреб поза сім'єю; відмінність сімейних сценаріїв подружжя, що призводить до протиріч у міжособистісній взаємодії, ізоляції та дезінтеграції, жорсткість сімейних 33. та розмитість, ригідність індивідуальних меж; деструктивний характер вирішення міжособистісної взаємодії, неприйняття розбіжностей в поглядах партнера, тенденції до суперництва та уникання у вирішенні сімейних труднощів; сімейна комунікація і емоційна сфера подружжя характеризується напругою, почуттям вини, тривоги, несприятливим психологічним кліматом, низьким рівнем задоволеності та адаптованості шлюбом; некомплементарність особистісних профілів подружжя погіршує психологічну сумісність у шлюбі, стимулює тотальність партнерських взаємин, співзалежну поведінку; тенденцію до встановлення взаємин “дитина-батько”; невротичне очікування від партнера кохання, захисту, підтримки; сімейна ситуація у більшості випадків оцінюється як дисфункційна.

3. Виявлено гендерні відмінності у таких структурно-функційних та ціннісних характеристиках проблемного подружжя як: цінності, установки на шлюб та сім'ю, функційно-рольова поведінка, сімейний сценарій, сімейні та індивідуальні межі, міжособистісна взаємодія, тип поведінки в ситуації конфлікту, емоційна сфера, характерологічні особливості партнерів, сімейна

адаптація, мотивація взяття шлюбу. Жінки у переважній більшості виконують традиційні ролі в сім'ї, при орієнтованості на егалітарність розподілу сімейних обов'язків, часто застосовують різні випробування для перевірки міцності шлюбу, проявляють активність у вирішенні проблемних ситуацій в сім'ї. Чоловіки уникають вирішення конфліктних ситуацій у сім'ї, пасивні при вирішенні проблем, моделюють особливості партнерських взаємин та стилі виховання батьківських сімей.

4. За даними, отриманими нами в ході дослідження, дисфункції проблемного подружжя можуть бути зумовлені розбіжністю сімейних цінностей та норм партнерів; некомплементарністю функцій та ролей; негативними рисами особистості та низькими адаптивними можливостями подружжя, взаємною недостатньою підготовленістю до сімейного життя; неадекватним вибором шлюбного партнера; низькою мотивацією шлюбу; що зумовлюють незадоволення потреб, конфлікти, нездатність долати труднощі; а також різними ситуаціями батьківських сімей партнерів, коли дисфункції батьківської сім'ї проєктуються у власні взаємини.

Отже, у процесі емпіричного аналізу матеріалів дослідження нами було визначено особливості функціонування проблемного подружжя, виявлено гендерні відмінності у структурно-функційних та ціннісних характеристиках, які детермінують дисфункційний характер розвитку сім'ї.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, якість функціонування сім'ї та її благополуччя залежать від здатності партнерів вирішувати проблеми і сімейні труднощі на різних етапах її життєдіяльності. За даними, отриманими нами в ході дослідження, встановлено, що дисфункції проблемного подружжя зумовлені розбіжністю сімейних уявлень і цінностей партнерів, некомплементарністю функцій та ролей, негативними рисами особистості, застосуванням неефективних патернів сімейної взаємодії, низькими адаптивними можливостями подружжя, різними типами батьківських сімей, коли дисфункції батьківської сім'ї проєктуються партнерами у власні подружні взаємини.

Основне завдання корекції сімейних дисфункцій – усунення симптомів когнітивних, особистісних, поведінкових порушень у членів сім'ї; опанування подружжям конструктивними патернами взаємодії в ситуаціях сімейної кризи; розвиток функційних сімейних взаємин.

Список використаних джерел:

1. Сатир В. Як побудувати себе та свою сім'ю. - М.: Педагогіка-Прес, 1992. - 192 с.
2. Ковальов С.В. Психологія сімейних стосунків. - М: Педагогіка, 1987. - 159 с.
3. Кочарян А.С. Проведення психологічного сімейного консультування: Навчально-методичні матеріали з психології сімейних відносин. - Харків: ХДУ, 1990. - 26 с.

4. Кратохвіл С. Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній. - М: Медицина, 1991. - 336 с.
5. Сім'я у психологічній консультації / За ред. А.А. Бодальова та В.В. Століна. - М: Педагогіка, 1989. - 208 с.

ПРОБЛЕМА АУТОАГРЕСІЇ В ПСИХОЛОГІЇ

Лісун Євгенія,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Федосова Людмила,
кандидат психологічних наук, доцент,
Міжрегіональна академія управління персоналом

Аутоагресія є психологічним явищем, де особа завдає шкоди своєму тілу. Це може включати різання, удари, подряпини, опіки та інші форми самопоранення. Явище це вивчається у психології через декілька ключових аспектів.

По-перше, є різні теорії, які розглядають причини аутоагресії. Одна з них - це теорія емоційної регуляції, за якою особа може використовувати фізичний біль для зменшення психологічного страждання. Деякі люди можуть звертатися до аутоагресії як способу впоратися з емоційним дискомфортом.

По-друге, багато випадків аутоагресії пов'язані з минулими травматичними досвідами. Фізичні, емоційні або сексуальні травми можуть призвести до нездатності впоратися з емоціями, що спонукає до самопошкодження як спроби відвернутися від внутрішнього болю.

По-третє, аутоагресія може відображати низьку самооцінку та відсутність позитивної самоідентифікації. Люди, які відчувають неприйняття до себе, можуть використовувати фізичний біль як спосіб відволіктися від психологічного дискомфорту.

По-четверте, соціальний контекст грає важливу роль у розумінні аутоагресії. Стосунки з оточуючими, групова динаміка, стигматизація можуть впливати на розвиток цього виду поведінки.

На п'ятому місці, аутоагресія спостерігається у людей з психічними порушеннями, такими як депресія чи тривожність. Вона може служити способом вираження внутрішнього дискомфорту або спробою контролювати психічний стан.

Важливо надавати психологічну допомогу особам, схильним до аутоагресії. Підходи можуть включати психотерапію, навчання стратегіям емоційної регуляції та розробку здорових способів впорання з емоційним болем. Розуміння аутоагресії в психології постійно розвивається, з новими дослідженнями, які можуть додатково пролити світло на цей складний феномен.

Проблема аутоагресії (самопоранення) є серйозною і складною темою в психології, оскільки вона пов'язана з психічними розладами, неблагополуччям та

поганою якістю життя у тих, хто стикається з цим явищем. Ось деякі ключові аспекти проблеми аутоагресії у психології:

Аутоагресія часто супроводжує різні психічні розлади, такі як депресія, тривожні розлади, розлади особистості, посттравматичні стресові розлади та інші. Вона може бути способом справлятися з внутрішніми емоційними хворобами.

Аутоагресія може бути пов'язана зі збільшеним ризиком суїцидальної поведінки. Фізичне самопоранення може бути першим кроком до серйозніших спроб завдати собі шкоди.

Емоційне регулювання: для деяких людей аутоагресія може стати способом регулювання емоцій. Вони можуть знаходити полегшення від психологічного болю через фізичний біль.

Стрес і травма: люди можуть вдаватися до аутоагресії у відповідь на стрес, травматичні події або труднощі у житті. Це може бути спробою висловити свої страждання чи нездатність адаптуватися до складних обставин.

Соціокультурний контекст: стрес, тиск навколишнього середовища та стигму щодо психічного здоров'я можуть також впливати на той факт, що люди звертаються до аутоагресії як до способу впоратися з труднощами.

Підтримка та лікування: проблема аутоагресії підкреслює необхідність надання підтримки та адекватного психотерапевтичного чи медичного лікування. Відкриття діалогу, розуміння причин та допомога у розвитку конструктивних механізмів справлення – важливі аспекти роботи з цією проблемою.

Профілактика: раннє виявлення та профілактика аутоагресії особливо важливі. Ефективне запобігання вимагає не тільки роботи з індивідами, але й створення освітніх та інформаційних програм для громадськості та професіоналів у сфері психічного здоров'я.

Вивчення проблеми аутоагресії у психології допомагає краще зрозуміти механізми даного явища, розробити ефективні методи допомоги та профілактики, а також знизити стигму, що оточує психічне здоров'я.

Вивчення аутоагресивної поведінки є одним з основних напрямків дослідження, лікування, діагностики та профілактичної роботи в психіатрії та психології. Проблемою аутоагресивної поведінки займалися багато вчених: А.Г. Амбрумова, В.А. Тихоненко, С.В. Ваулін, Д.С. Ісаєв, Г.Я. Пилягіна, Н. М. Вольнов, Д. І. Шустов, Н. А. Качнов та ін. Вікові особливості, пов'язані з самодеструктивною поведінкою, досліджували А. А. Александров, Л. І. Божович, Б. С. Братусь, А. І. Захаров, С. А. Ігумнов, Д. Я. Ісаєв, І. С. Кон, А. Н. Леонтьєв, Д. І. Фельдштейн, П. М. Якобсон та ін. Вивчення феномену аутоагресії в клінічній психології та психології девіантної поведінки відзначається великою різноманітністю форм і варіацій прояву аутоагресивної поведінки. У загальному випадку аутоагресивна поведінка розглядається як варіант агресивної, при якій суб'єкт і об'єкт дії збігаються. Отже, системне вивчення психологічних особливостей профілактики всіх проявів аутоагресивної поведінки у самотніх осіб з урахуванням специфічних факторів її виникнення в сучасних умовах,

незважаючи на всю її важливість, не було предметом спеціального дослідження. Метою дослідження є вивчення особливостей прояву аутоагресивної поведінки у самотніх осіб та розробка корекційної програми щодо її подолання.

Під аутоагресією слід розуміти різновид агресивної поведінки, при якій ворожі дії з якихось причин (переважно соціальних – коли об'єкт, що викликав агресію, недосяжний, занадто сильний тощо) не може бути спрямований на об'єкт, який дратує, тому спрямовується на себе. Аутоагресія - стійка характеристика особистості, яка при дратівливих обставинах схильна діяти аутоагресивно.

Основною причиною аутоагресії, за З. Фрейдом, є порушення прихильності лібідо до улюбленого об'єкта шляхом регресії на оральну стадію психосексуального розвитку і уявного поглинання цього об'єкта, а також шляхом ототожнення частини свого Я з цим об'єктом, заподіявши собі шкоду і тим самим безпечно задовольнивши своє бажання пошкодити об'єкт. Крім того, необхідно чітко розрізняти аутоагресію, самогубство та самоушкодження: самогубство — це крайня форма аутоагресії, а самоушкодження — це те, що зовні може нагадувати самогубство, але не має певної мети покінчити з життям. У сучасних наукових працях поняття «аутоагресія» часто ототожнюється з поняттям «провина», в основі якого лежить метод визначення типів агресивної поведінки Басса-Даркі. При цьому близько половини підлітків схильні до аутоагресивної поведінки.

Теоретичний аналіз аутоагресії у психології охоплює кілька ключових аспектів:

Причини та фактори: один з важливих аспектів – дослідження причин та факторів, які спонукають людей до самоагресивної поведінки. Це може бути психологічні, емоційні, соціокультурні чи біологічні чинники. Для кожної людини причини можуть бути унікальними, і важливим є розуміння їх для ефективної допомоги.

Механізми саморегуляції: аутоагресія може розглядатися як спосіб саморегуляції емоцій або зняття болю. Деякі люди можуть знаходити полегшення від внутрішньої напруги через фізичний біль. Дослідження цих механізмів може допомогти краще зрозуміти, як люди намагаються контролювати свої емоції та стани.

Зв'язок із психічними розладами: аутоагресія часто пов'язана з різними психічними розладами, такими як депресія, тривожні розлади, розлади особистості та аутистичного спектра. Дослідження зв'язку дозволяє краще зрозуміти, які механізми лежать в основі цієї поведінки.

Профілактика та інтервенція: теоретичний аналіз аутоагресії також передбачає розробку методів запобігання та інтервенції. Це може включати психотерапію, медикаментозне лікування, навчання навичкам емоційної регуляції, підтримку з боку близьких і фахівців.

Соціокультурний контекст: феномен аутоагресії слід аналізувати з урахуванням соціокультурного контексту. Культурні цінності, стигма,

доступність допомоги та підтримки можуть впливати на те, як люди сприймають та реагують на своє власне поранення.

Самосвідомість та самоідентичність: аутоагресія може бути пов'язана з проблемами самосвідомості та самоідентичності. Люди можуть використовувати фізичний біль для підтвердження свого існування або як спосіб контролю над собою.

Список літератури:

1. Довгополова В.С. Аутоагресія як захисний механізм в процесі становлення особистості // Міжнародний журнал прикладних і фундаментальних досліджень. – 2016 р. – № 11-4. – 665-667 с.

2. Буткова Т. В. Суїцидальна поведінка при сімейно-особистісних конфліктах / Т.В. Буткова [и др.] // Журн. неврології і психіатрії ім. Корсакова. – 2010 р. – т. 110, вип. 10. – 53 – 57 с.

3. Белов В. Г. Психологічний захист та його роль в процесі формування адаптаційної системи людини / В. Г. Белов // Гуманізація образів. журн. – 2009 р., № 3. – 66-72 с.

4. Бісалиєв Р. В. Теоретичні передумови вивчення феномену аутоагресії в осіб з адиктивними розладами / Р. В. Бісалиєв, М.А. Сараєва // Наркологія. – 2007. – №8 – 63-65 с.

5. Ворона О.І. Прояви девіантної поведінки у школярів та методи її корекції / О.І. Ворона. – Таврійський вісник освіти. – 2009. – №4. – с. 205-210.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мартинюк Ольга,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

Науковий керівник:
Ткачук Тетяна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Проблема тривожності у молодших школярів для наукової психології завжди була актуальною. Феномен її поширеності в Україні можна пов'язати з пандемією COVID-19, академічним навчання, підвищеним рівнем конкуренції, труднощами адаптації до школи, соціальною динамікою та війною. Пандемія значно вплинула на психологічний стан дітей і підлітків. Зміни в навчальному процесі, соціальна ізоляція та загальна нестабільність призвели до зростання рівня тривожності серед школярів. Також, українська освітня система висуває високі вимоги до учнів, що сприяє тривожності через страх перед невдачею або низькими оцінками. В Україні конкуренція серед учнів під час вступу до вищих навчальних закладів дуже велика. Це часто призводить до високого рівня тривожності в школярів, які мріють про вступ до популярних університетів. Для багатьох дітей молодшого шкільного віку перехід до школи стресовий, а тривожність пов'язана з новими вимогами та соціальними ситуаціями, які вони зустрічають. Військовий конфлікт та загроза національній безпеці України створюють серйозний стрес та спричиняють виникнення тривожних розладів як серед дорослих, так і серед дітей. Діти відчувають страх і тривожність внаслідок обстрілів та воєнних подій. Це впливає на їхню психологічну стійкість та загальне емоційне самопочуття. Війна може призводити до розлучень, втрат та змін в сім'ї, що розхитує психологічний стан. Іноді діти втрачають близьких родичів або стають свідками травматичних подій. В умовах війни присутні часті перерви у навчальному процесі, переміщення та зміни в шкільному середовищі. Це може викликати тривожність у дітей щодо свого навчання та майбутнього. У деяких дітей може виникнути посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) після військових подій, який супроводжується різними симптомами, такими як відчуття страху, кошмари, переживання подій тощо. Вищевикладене, власне, і підтверджує актуальність та важливість дослідження цієї проблеми на сучасному етапі розвитку освіти та психології. Таким чином, корекція тривожності молодших школярів є важливою задачею, яка сприяє їхньому оптимальному розвитку та забезпеченню ментального благополуччя, що важливо не тільки для самих дітей, а й для суспільства в цілому. Пошкодження

психічного здоров'я дітей - важлива проблема, яку необхідно вирішувати на рівні сім'ї, школи та громади, щоб забезпечити їм адаптацію та відновлення психологічної стійкості. Психічне здоров'я дітей є ключовим аспектом загального благополуччя суспільства. Збереження та зміцнення психічного здоров'я молодших школярів - важливе завдання для батьків, вчителів та фахівців у галузі психології та освіти.

Тривожний розлад у молодших школярів є предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі філософії, психології, психіатрії тощо (Давидов В.В., Драгунова Т.В., Ітельсон Л.Б., Немов Р.С., Прихожан А.М., Неймарк М.З., Ельконін Д.Б., Фрейд З., Вілюнас В.К., Фромм А., Лісіна М.І., Захаров А.І. та інші).

У психологічному дискурсі зустрічаються різноманітні визначення тривожності. Здебільшого дослідники та дослідниці наголошують на необхідності розгляду тривожності саме диференційовано, тобто як ситуативне явище та особистісну характеристику з врахуванням перехідного стану та його динаміки. А.В. Петровський стверджує, що «Тривожність – схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги; один із основних параметрів індивідуальних відмінностей. Тривожність зазвичай підвищена при нервово-психічних і важких соматичних захворюваннях, а також у здорових людей, які переживають наслідки психотравми, у багатьох груп осіб з суб'єктивним проявом неблагополуччя особистості, що відхиляється» [1]. Р.С. Немов дає таке визначення: «Тривожність – постійно чи ситуативно проявлена властивість людини знаходитись у стані підвищеного занепокоєння, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях» [2]. А.М. Прихожан, в свою чергу визначає тривожність як «переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує» [3]. Як правило, сьогоденні дослідження спрямовані на те, аби виокремити тривожність, як сталу рису особистості від тривожності на конкретні зовнішні чинники. Значна увага приділяється розробці методів для аналізу тривожності, як наслідку взаємодії особистості та її оточення.

В наукових здобутках явище тривожності розглядається по-різному. Має місце припущення, що посилена тривожність, виникає і реалізується внаслідок складної взаємодії когнітивних, афективних та поведінкових реакцій, що провокуються при впливі на людину різними стресами [4].

Серед психологів побутує думка, що необґрунтовано висока самооцінка у молодших школярів формується як наслідок переоцінення дорослими їх успіхів, а ніяк не вроджене бажання переваги над іншими. Адже, рано чи пізно, зіткнувшись з труднощами, дитина усвідомлює свою невідповідність заявленим стандартам. Проте, на цьому етапі вона все ще намагається вберегти самооцінку, але не завжди вдало. Далі, претендуючи на високий рівень визнання школяр може не відповідати заявленим вимогам, наприклад бажаючи бути відмінником у навчанні не мати достатніх знань. Розбіжність між намаганнями та реальними можливостями часто призводять до важкого емоційного стану, адже потреба

лишається не закритою. В цей час, захисні механізми свідомості відкидають неуспіх, а причини власних невдач дитина починає шукати в інших, конфліктуючи з усіма, хто будь-яким чином не визнає її перевагу. М.С. Неймарк трактує це «афектом неадекватності – гостре емоційне прагнення захистити себе від власної слабкості, будь-якими способами не допустити у свідомість невпевненість у собі, відштовхування правди, гнів і роздратування проти всього і всіх» [5]. Постійна атрофована потреба у самоствердженні закріплює неадекватне ставлення до себе, неадекватність перетворюється у стійку рису ставлення до світу, зрештою дитина чекає неприємностей у будь-яких випадках. Часто це перетворюється в довготривалий хронічний стан і тривожний молодший школяр стає тривожним дорослим [5]. М.С. Неймарк акцентує, що афект заважає правильному формуванню особистості. Афект неадекватності побороти досить складно. Суть головного завдання в тому, аби врівноважити потреби та можливості школяра. Найбільш ефективно та реальне рішення – перемкнути інтереси дитини в те русло, де вона реально може самоствердитись та досягти успіху.

Лексема «тривога» вживається для описування стану, що характеризується відчуттям напруги, занепокоєння, «поганого» передчуття, активізацією автономної нервової системи.

Стан тривоги виникає, коли індивід сприймає певний подразник чи ситуацію як неіснуючі навколо себе реально чи потенційно елементи небезпеки, загрози чи шкоди. Стан тривоги може варіювати за інтенсивністю та змінюватись у часі як функція рівня стресу, якому піддається індивід. На відміну від тривоги як стану, тривожність як риса особистості притаманна далеко не кожному. Тривожна людина – це людина, яка постійно не впевнена в собі і своїх рішеннях, весь час чекає неприємностей, емоційно нестійка, недовірлива. Тривога як риса особистості може стати передвісником розвитку неврозу. Але щоб він сформувався, людина повинна накопичити багаж невдалих, неадекватних способів подолання стану тривоги [6]. Досить значна кількість авторів відзначає тривогу, як одну із складових стресу – стану сильної психічної напруги. В.В. Суворова досліджувала стрес, отриманий у лабораторних умовах. За її визначенням стрес є станом, який виникає в важких, екстремальних та неприємних умовах. В.С. Мерлін, в свою чергу, пояснює стрес, як психологічну напругу, що виникає у «вкрай важкій ситуації». Як висновок, тривога у стані стресу, швидше всього, пов'язана з очікуванням неприємностей. Тривожність як стан якраз і є очікуванням небезпеки в будь-яких її проявах. Тривога різноманітна, залежно від кого особистість очікує неприємностей – від себе – своєї дії чи бездіяльності, від інших, або ж від об'єктивних обставин. Як в стресі, так і при фрустрації автори відзначають у суб'єкта емоційне неблагополуччя, яке виражається у тривозі, занепокоєнні, розгубленості, страхові, невпевненості. Але тривога завжди обґрунтована реальними труднощами. І.В. Імедадзе прямо пов'язує стан тривоги з передчуттям фрустрації. На її думку, тривога виникає за антиципації ситуації, що містить небезпеку фрустрації актуалізованої потреби [3]. І.П. Павлов шляхом дослідження у лабораторії виявив, що найменш

схильними до нервових зривів є тварини з сильним врівноваженим типом з гарною рухливістю, найбільш – слабкого типу, потім збудливого. Надбаня Б.М. Теплова також вказують на взаємозв'язок тривоги із стійкістю нервової системи. Його припущення про зворотну кореляцію сили та чутливості нервової системи експериментально підтвердилось у дослідженнях В.Д. Небиліцина. В.С. Мерлін займався вивченням симптомокомплексу тривожності. З. Фрейд вважав, що зіткнення біологічних потягів із соціальними заборонами породжує неврози та тривожність. Початкові інстинкти по мірі дорослішання людини набувають нових форм прояву. Однак у нових формах вони натрапляють на заборони цивілізації, і людина змушена маскувати та пригнічувати свої потяги. Драма психічного життя індивіда починається з народження і продовжується все життя. Природний вихід із цього становища Фрейд бачить у сублимуванні «лібідіозної енергії», тобто у спрямуванні енергії на інші життєві цілі: виробничі і творчі. Вдала сублимація звільняє людину від тривожності [7].

А. Адлер поглянув по-новому на походження неврозів. На його думку, в основі неврозу лежать страх, страх життя, страх труднощів, а також прагнення до певної позиції в групі людей, яку індивід в силу будь-яких індивідуальних особливостей або соціальних умов не міг домогтися. Отже, безсумнівно, звідси можна зробити висновок, що ядром неврозу є ситуації, які більшою чи меншою мірою викликають почуття тривоги. Адлер в основу тривожності і неврозів закладає протиріччя між «хотіти» (волі до могутності) і «могти» (неповноцінність), які витікають з прагнення до переваги. Подальший розвиток особистості залежить від того наскільки задовольняється це протиріччя [8].

Неофрейдисти проблему тривожності зробили ключовим предметом спеціального дослідження. Е. Фромм вважає, що в епоху середньовічного суспільства та класової структури людина не була вільна, але й не була ізольована і самотня, не відчувала себе у такій небезпеці і не відчувала таких тривог, як при капіталізмі, тому що вона не була «відчужена» від речей, від природи, від людей. Людина була з'єднана зі світом первинними узами, які Фромм називає «природними соціальними зв'язками», які були у первісному суспільстві. Зі зростанням капіталізму розриваються первинні узи, з'являється вільний індивід, відірваний від природи, від людей, внаслідок чого він відчуває глибоке почуття невпевненості, безсилля, сумніву, самотності та тривоги. Щоб позбутися тривоги, породженої «негативною свободою», людина бажає позбутися самої цієї свободи. Єдиний вихід він бачить у втечі від волі, тобто втечі від себе, у прагненні забути і цим придушити в собі стан тривоги. Фромм вважає, що всі ці механізми, у тому числі «втеча від себе», лише прикриває почуття тривоги, але не позбавляє індивіда від неї. Навпаки, почуття ізольованості посилюється, бо втрата свого «Я» приносить найбільше болю. Психічні механізми втечі від волі є ірраціональними, на думку Фромма, вони не є реакцією на навколишні умови, тому не взмозі усунути причини страждання та тривоги [9].

Отже, проаналізувавши ключові праці дослідників, варто зазначити, що у спробах зрозуміти природу тривожності є два підходи. Перший з яких, це

сприйняття тривожності, як споконвічно властивої людині. Другий – реакція на зовнішній світ, тобто виникнення з соціальних умов. Також, опираючись на проаналізовані теоретичні матеріали, можна виділити два основні види тривожності: ситуативна та особистісна. Ситуативна виникає як реакція на ситуацію, яка об'єктивно викликає занепокоєння. При особистісній тривожності у дитини постійно пригнічений, насторожений настрій, порушенні зв'язки з зовнішнім світом, який сприймається страшним і ворожим. Можна припустити, що особистісна тривожність призводить до похмурого песимізму.

Список літератури:

1. Давидов В.В., Драгунова Т.В., Ітельсон Л.Б. та ін.; Під ред. А. В. Петровського Вікова та педагогічна психологія. Підручник для студентів педагогічних інститутів. - 2-е вид., випр. та доп., 1979.
2. Немов Р. С. Психологія: підручник у 3 кн. Кн. 1 Загальні основи психології/ 2-е вид., 2005.
3. Прихожан А.М. Тривожність у дітей та підлітків: психологія природи та вікова динаміка., 2010. - 226 с.
4. Загальна психологія: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів. /Під ред. В.В. Богословського та ін., 2003. - 351 с.
5. Неймарк М.З. Афекти у дітей та шляхи їх подолання / Педагогіка, 1963, №5.- с. 38-40.
6. Ельконін Д.Б. Психічний розвиток у дитячому віці./ Під ред. Д.І. Фельдштейна., 2008. - 416 с.
7. Фрейд З. Психологія несвідомого., 2009.- 540 с.
8. Вілюнас В. К. Психологія емоційних явищ., 2006. - 220 с.
9. Фромм А. Абетка для батьків., 1991. - 208 с.
10. Лісіна М.І. Спілкування, особистість та психіка дитини/Під ред. А.Г. Рузеной., 2007. - 384 с.
11. Захаров А. І. Попередження відхилень у поведінці дитини: 3-є вид., 2007. - 224 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕЖОВОГО РОЗЛАДУ ОСОБИСТОСТІ В УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Маслова Марина,

здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1
спеціальності 053 «Психологія»,
Міжрегіональна академія управління персоналом;

Науковий керівник:

Павлюк Марія,
доктор психологічних наук, професор

Межовий розлад особистості (МРО) визначається як «всебічні нестабільні стратегії міжособистісних стосунків і уявлень про себе, що призводять до імпульсивності» (DSM-5: Borderline Personality Disorder - pervasive, unstable pattern of interpersonal relationships and self-image resulting in impulsivity). Внутрішні думки, які ведуть до викривленого відчуття реальності, можуть змусити людей з МРО демонструвати ряд деструктивних дій, що можуть ускладнити певні аспекти їхнього життя.

Межовий розлад особистості зазвичай починається в ранньому підлітковому у віці, але найбільшої значущості проблема діагностики та корекції МРО набуває саме у віці 15-18 років, коли швидке прогресування розладу може значно вплинути на подальший розвиток та соціалізацію людини.

МРО має широкий спектр психологічних ознак, які було узагальнено в чотири основні групи (за Національною службою здоров'я NHS England): 1) емоційна нестабільність – психологічний термін "афективна дисрегуляція"; 2) порушення стратегій мислення або сприйняття – «когнітивні спотворення» або «викривлення сприйняття»; 3) імпульсивна поведінка; 4) інтенсивні, але нестабільні стосунки з іншими. Кожна з цих областей більш детально вивчається зазвичай через визначення симптоматики МРО у психотерапевтичній роботі та особистісних рис у психології, соціальній психології [1].

Метою нашої роботи було виокремити найбільш типові та, ймовірно, діагностично значущі психологічні особливості перебігу МРО в учнів старшого шкільного віку.

Теоретичні засади дослідження. Особливості темпераменту, що визначаються у силі, напруженості, швидкості та врівноваженості нервових процесів, в осіб з МРО характеризуються підвищеною емоційною нестабільністю та імпульсивністю поведінки. Так, у дослідженні [2] було встановлено, що особи з МРО були «менш екстравертними та стабільними», а також «більш невротичними та емоційними, ніж інші особи».

Відомо також, що існують певні статеві/гендерні відмінності у проявах МРО, зокрема і в підлітковому та юнацькому віці. При вивченні статевих особистісних

рис було знайдено, що чоловіки з МРО частіше демонструють експлозивний темперамент і вищий рівень пошуку новизни, ніж жінки з межовим розладом особистості. Чоловіки з МРО частіше мають розлади, пов'язані з вживанням психоактивних речовин, жінки з МРО частіше мають розлади харчування, настрою, тривогу та посттравматичний стрес. Також, чоловіки з МРО частіше, ніж жінки, мають антисоціальний розлад особистості. «З точки зору використання лікування, було виявлено, що чоловіки з МРО частіше мають історію лікування, пов'язану зі зловживанням психоактивними речовинами, тоді як жінки частіше мають історію лікування, яка характеризується застосуванням більшої кількості фармакотерапії та психотерапії» [3]. Три чверті пацієнтів із діагнозом МРО – жінки. Частково така пропорція може бути обумовлена, знов-таки, особливостями характеру: можливо, серед жінок частіше трапляються лабільні характери з високою інтенсивністю емоцій. Тим не менш, ця диспропорція також може бути результатом дії факторів навколишнього середовища. [6]. Дівчатка частіше зазнають сексуального насильства, що часто зустрічається в історіях дитинства у пацієнтів із МРО [7]. Дівчатка частіше підкоряються та пригнічують гнів. Також можливо, що чоловіки з МРО є недіагностованою групою, оскільки у них розлад проявляється інакше. Чоловіки, як правило, мають агресивніший характер і частіше схильні домінувати. Отже, з більшою ймовірністю у них буде діагностовано нарцисичне або антисоціальне розлад чоловіка особистості при загальній схожості зовнішніх факторів і психологічних механізмів, що породжують розлад [5].

Результати дослідження невротичних станів як психологічних особливостей в учнів старшого шкільного віку з межовим розладом особистості

Наведені дані є частиною більш широкого дослідження, що стосується виявлення психологічних рис, притаманних підліткам з ознаками МРО у віці 15-18 років.

В дослідженні брали участь учні старших класів київських шкіл, в усіх піддослідних попередньо було діагностовано межовий розлад особистості. У зв'язку з тим, що багато з опитуваних на момент дослідження перебували за кордоном в якості біженців, опитування проводилось в онлайн форматі для всіх учасників. В опитуванні взяли участь 43 особи, серед яких було 17 юнаків та 26 дівчат.

Для виявлення і оцінки ступеня вияву різних невротичних станів у осіб із ознаками межового розладу особистості було застосовано методику Клінічний опитувальник виявлення та оцінки невротичних станів [4].

Показники сумарних значень вище +1,28 указують на стан стабільної психічної адаптації досліджуваних осіб. Значення, які перебувають у діапазоні від +1,28 до -1,28, свідчать про перебування людини у стані нестійкої психічної адаптації. Якщо ж результати підсумовування діагностичних коефіцієнтів потрапляють у діапазон значень нижче -1,28 балів, то можна констатувати наявність стану психічної дезадаптації у досліджуваних осіб.

У результаті проведеного психологічного тестування, у осіб із виявами ознак

межового розладу особистості (МРО) середнє значення за шкалою тривоги – 4,74 балів потрапляє в діапазон стану психічної дезадаптації особистості. Дійсно, 86,6 % усіх випробовуваних показали результати нижче – 1,28 балів, що відповідає стану психічної дезадаптації. Як правило, особи з такими показниками сприймають широке коло ситуацій як загрозливі своїй самооцінці, самоповазі та в цілому життєдіяльності.

Середнє значення за шкалою невротичної депресії потрапляє в діапазон психічної дезадаптації особистості (-7,86 балів). Ознаки невротичної депресії характеризуються симптомами зниженого настрою, почуттям безрадінності, ослабленням тону та енергії, обмеженням контактів із оточуючими та загальним зниженням інтересів.

Середнє значення астенії за вибіркою досліджуваних нами осіб із виявами ознак межового розладу особистості також потрапляє в діапазон стану психічної дезадаптації і дорівнює -6,23 бали. У осіб із високими значеннями астенії можливі вияви швидкої стомлюваності та, як наслідок, порушення уваги, зниження працездатності, дратівливість, емоційна нестійкість.

Для осіб із високими значеннями конверсійного розладу характерний істеричний тип реагування, основні тенденції якого – вимога визнання, підвищена чутливість і вразливість, образливість, а також вияв істеричного реагування у вигляді порушеної серцевої діяльності, дихання, шлунково-кишкового тракту, можливо спостерігатимуться тики і рухові порушення. Середнє значення за вибіркою –4,87 балів і входить у діапазон стану психічної дезадаптації. Таким особам притаманні вияви потреби в отриманні уваги, нестійка самооцінка, obsesивно-фобічні розлади, що характеризуються наявністю нав'язливих спогадів, сумнівів, страхів, невпевненістю у своїх вчинках і рішеннях тощо.

Середній бал за всією вибіркою випробовуваних дорівнює -4,72 і належить до рівня вираженості стану психічної дезадаптації. Найбільш високий середній бал серед усіх шести шкал клінічного опитувальника спостерігається за шкалою вегетативних порушень і дорівнює -8,72 бали. Можливі вияви даного розладу: зниження апетиту, порушення серцево-судинної діяльності, шлунково-кишкові розлади, порушення терморегуляції, порушення сну, головні болі. Стан психічної дезадаптації за шкалою вегетативних порушень спостерігається у 55 % усіх учасників дослідження.

Висновки. Узагальнюючи результати аналізу психологічних особливостей учнів старшого шкільного віку із ознаками межового розладу особистості можна стверджувати наступне:

1. Межовий розлад особистості (МРО) – це розлад психіки, за якого спостерігається підвищена емоційна нестабільність поведінки. Як і дорослі особи з МРО, старші школярі з вказаним розладом схильні до імпульсивних учинків, різких перепадів настрою, агресивної та ауто агресивної поведінки.

2. Для осіб із межовим розладом особистості характерна емоційна біль, уразливість, скачки від ідеалізації до повного знецінення одних і тих самих людей, або ситуацій, нездатність, навіть доклавши зусиль, ефективно впливати

на свої переживання, емоції, реакції в ситуаціях стресу в когнітивній, поведінковій та емоційній сферах.

3. Високий рівень вияву ознак межового розладу особистості супроводжується такими психічними станами дезадаптації, як невротична депресія, астенія, напруженість і тривожність. Таким чином, особам із виразністю ознак межового розладу особистості характерні емоційний дискомфорт, імпульсивність, відособленість і емоційна нестійкість. Ці характеристики особистості спостерігаються на тлі вираженості станів психічної дезадаптації, астенії та переживань невротичної депресії. Супутніми із виявами ознак межового розладу особистості, ймовірно, є конверсійне і obsesивно-фобічні розлади особистості

4. Щодо тривожності, як одного з симптомів прикордонного розладу особистості, то в учнів старшого шкільного віку вона може виявлятися різною мірою. У деяких піддослідних із прикордонним розладом особи тривожність може переходити у сильне почуття знервованості, напруги чи паніки. Тривога супроводжується занепокоєнням з приводу негативних наслідків, неприємних переживань минулого чи несприятливих ситуацій у очікуваному майбутньому; почуттям страху, поганими передчуттями, відчуттям загрози в ситуаціях невизначеності, страхом внутрішнього розпаду чи втрати контролю.

5. У випробовуваних з середнім рівнем вираженості прикордонного розладу особистості спостерігається високий рівень тривожності, середній рівень депресії та низькі адаптаційні можливості.

Список літератури:

1. Бобирьов, В.М. Афективні розлади: клінічний та психофармакологічний аспекти: навчально-методичний посібник для лікарів-інтернів, магістрантів, клінічних ординаторів та аспірантів за фахом «психіатрія» / Бобирьов В.М., Скрипніков А.М., Телюков О.С. – Полтава: «Дивосвіт», 2014. – 133с
2. Кутько, І. І. Афективні розлади // Психіатрія / Під ред. проф. О.К. Напрєєнка. – К.: Здоров'я, 2001. – С. 353-372
3. Скрипніков А.М., Сонник Г.Т., Рудь В.О. Аналіз динаміки завершених самогубств в загальній популяції Полтавської області за 40-річний період // Вісник проблем біології і медицини. - Полтава, 2003. - Вип. 3. - С. 35-37
4. Томчук, С. М. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: [монографія] / Сергій Михайлович Томчук, Михайло Іванович Томчук. – Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. – 200 с.
5. Gabbard, G. O.. Psychodynamic psychiatry in clinical practice: The DSM-IV edition. Washington, DC: American Psychiatric Press, 1994.
6. Gunderson, J. G., Zanarini, M. C., Kisiel, C. L. . Borderline personality disorder: A review of data on DSM-III-R descriptions. Journal of Personality Disorders, 5, 1991. - 340-352
7. Herman, J. L., Perry, J. C., & van de Kolk, B. A. . Childhood trauma in borderline personality disorder. American Journal of Psychiatry, 1989. - 146, 490-495

ПСИХОДІАГНОСТИКА ТРИВОЖНИХ, ДЕПРЕСИВНИХ ТА ФОБІЧНИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Неразік Анжеліка,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Раєвська Яна,
доктор психологічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук,
Міжрегіональна академія управління персоналом

В наш час депресивні стани є однією з найважливіших проблем у всьому світі, зокрема й в Україні. Ця проблема є актуальною через нестабільність у політичній та економічній сфері, інформаційній перенасиченості, невпевненості у тому, що буде завтра, а відтак великій кількості стресів. До того ж, сучасний темп життя обумовлюється прагненням людини бути продуктивнішою, швидшою, креативнішою, щоб досягти певного рівня у суспільстві, яке диктує умови

«успішності». У погоні за досягненнями, коли людина знаходиться у стані постійної напруги та тривожності, зростає навантаження на фізичну та, перш за все, емоційну та психічну сферу особистості.

Явище депресивного стану має близькі до нього поняття (наприклад, меланхолія, хандра, стагнація і т.д.), що показує його надзвичайну складність та багатогранність. Саме тому досі не існує одностайного розуміння поняття «депресія» навіть всередині однієї наукової дисципліни, зокрема й у психології. Вивченням депресивних станів займаються такі науки, як психологія, педагогіка, біологія, фізіологія, філософія тощо. У фізіології (І.П.Павлов, І.М.Сеченов та ін.) депресію розглядають з точки зору її супутництва з неврологічними та соматичними захворюваннями. У педагогіці Н.В. Новоторцева відзначає, що депресія є пригніченим станом, що є характерним майже для всіх психічних захворювань.

У психології депресивний стан досліджується як емоційний розлад для якого характерними є загальмованість у руховій активності та інтелектуальній діяльності через зміни у емоційному фоні та переважанні негативних емоцій. Однак діагностична та корекційна складова все ще є недостатньо вивченими.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), рівень поширеності депресії відносно інших психологічних розладів зростає, а «вік

захворювання» знижується.

Все це сприяє зростанню інтересу до депресії, до чинників її розвитку та особливостей її прояву, поділу депресивних станів відносно їх важкості, розробці ефективних методів лікування та профілактики. Власне цей є фактором, що визначає актуальність дослідження як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспектах та стало причиною для вибору теми нашого дослідження: «Тривожність як чинник виникнення депресії у юнацькому віці».

Об'єктом дослідження виступають депресивні стани в юнацькому віці.

Предмет дослідження – тривожність як чинник виникнення депресії у юнацькому віці.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальне доведення впливу тривожності на виникнення депресії у юнацькому віці, а також розробка Корекційно-профілактичної програми подолання тривожності як чинника виникнення депресії у юнацькому віці.

Реалізація поставленої мети обумовлює наступні **завдання** нашої роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз вивчення тривожності як чинника виникнення депресії у юнацькому віці;
2. Провести емпіричне дослідження, здійснити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів впливу тривожності як чинника виникнення депресії у юнацькому віці;
3. Розробити та впровадити Корекційно-профілактичну програму з подолання тривожності як чинника виникнення депресії у юнацькому віці та встановити її ефективність.
4. Надати практичні рекомендації особам юнацького віку щодо попередження та профілактики тривожності та депресії.

Для реалізації поставлених завдань було застосовано такі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, систематизація, класифікація, конкретизація літератури, узагальнення та порівняння теоретичних та експериментальних даних;
- *емпіричні*: використання конкретних джерел із даної теми, а також отриманих результатів опитування;
- *математичні*: двовибірковий t-критерій студента для залежних вибірок;
- *інтерпретаційні*: аналіз та тлумачення отриманих результатів, зіставлення отриманих результатів з попередніми даними, наявними в психологічній літературі.

Вибірка дослідження складала 40 осіб. Досліджувані були відібрані методом випадкової вибірки.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані викладачами, соціальними працівниками, практичними психологами в роботі з особами юнацького віку в процесі психодіагностичної роботи, при наданні психологічної допомоги, а також задля

профілактики депресії.

Апробація отриманих результатів. Основні ідеї та результати дослідження були представлені на засіданні випускової для спеціалізації

«Практична психологія» кафедри – педагогіки та психології професійної освіти.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 70 найменувань, 4 додатків. Основний зміст роботи викладений на 51 сторінках і містить 7 таблиць, 13 рисунків. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д.Бех. – К.: ІЗМН МО України, 1998.- 204 с.

2. Бабій М. Суїцидальні наміри у неповнолітніх як результат депресивних станів. Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ", 2012. 222 с.

3. Міщенко Т.А. Соціально-психологічний тренінг з формування вмінь саморегуляції емоцій у старшокласників / Т.А. Міщенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – No7. – С.10- 14; No8. – С.9-11.

4. Акименко Ю.Ф. Тренінг батьківської ефективності. Програма і методика проведення / Ю.Ф. Акименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – No 6. – С. 21 –28.

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Потапенко Олеся

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

Грись Антоніна

Доктор психологічних наук, професор
Міжрегіональна академія управління персоналом

Сучасні умови життя, коли на дітей молодшого шкільного віку здійснюється безліч різних впливів таких як пандемія коронавірусу, повномасштабне вторгнення на територію нашої країни, складна політична та економічна ситуація постає актуальне питання щодо подолання дитячих страхів у цьому віці.

Вчені розглядають молодший шкільний вік як особливий період у житті дитини. Такі діти найбільше піддаються психологічному впливу, оскільки вони демонструють вікові особливості, що більшою мірою обумовлені емоціями.

Становлення особистості молодшого школяра наповнене змінами в емоційній та поведінковій сферах, їх активним психологічним розвитком, трансформацією соціальних груп та зміною оточення. Так, в молодшому шкільному віці відбувається перебудова відносин, спостерігається своєрідний перехід на новий етап у їхньому життєвому просторі. Важливо у цей період звернути увагу на здатність дитини пристосовуватися до змін у різних складних ситуаціях, що можуть виникати у її життєвому просторі. В цьому віці часто виявляються порушення адаптації, посилення рівня тривожності, посилення негативних емоційних та поведінкових станів, що є результатом процесу дорослішання дітей. Тому, найпоширенішими є тривожність та страхи.

Страхи у дітей молодшого шкільного віку виникають з раннього дитинства і під впливом різних, значущих чинників тільки посилюються. Розпочинається вищезазначене зі страху темряви, самотності чи фантастичних персонажів, а продовжується – страхом глибини, висоти, оцінки, втрати і багато іншого. Ці нові страхи, як правило, пов'язані із невідомим раніше етапом у їхньому житті, де з'являється школа, нові соціальні групи, оцінки, які можуть бути негативні тощо.

Дослідниця Н.Г. Піддубна вказувала на молодший шкільний вік як особливий етап у формуванні ставлення особистості до оточуючого світу та закладення основ емоційної стабільності. Молодші школярі вже вміють сприймати вимоги до себе, розуміти обов'язки, вони піддаються впливу та схильні до наслідування [3].

Щоб заглибитися в тематику нашого дослідження необхідно означити поняття «страх». Вчені, що займалися вивченням цього феномена зазначали, що страх – це негативний емоційний стан, що пов'язаний з відображенням у свідомості особистості конкретної загрози для її життя та благополуччя. Це виявляється в очікуванні та передбаченні невдачі, що має бути визначена конкретними умовами.

Згідно проаналізованим науковим джерелам можна стверджувати, що генезис дитячих страхів у молодшому шкільному віці обумовлений різноманітними чинниками, такими як: зовнішні фізичні причини (напад звіра, падіння в прірву, загроза потонути в річці); внутрішні фізіологічні причини (сильний біль, кровотеча тощо); індивідуально-особистісні (тривожність, боязкість, лякливість); моральні причини (сором за поганий вчинок (страх бути викритим), страх публічного засудження); матеріальні причини (загроза втрати в цілому або втрата чогось матеріального) [2]. Для виявлення страхів у дітей молодшого шкільного віку пріоритетними є індивідуальні психодіагностичні процедури із застосуванням відповідних проєктивних методик, збір анамнезу, аналіз результатів діяльності, бесіда тощо. Ці та інші методи діагностики дають можливість виявити наявність страхів і рівень їх розвитку у дитини.

О.М. Скляренко у своїх наукових доробках зазначала, що процес подолання та корекції дитячих страхів має бути структурованим та послідовним. Вчена визначила його так: створення казок та розповідей про безстрашного героя, який долає будь-які труднощі, далі тематичне малювання, гра-драматизація, розігрування вигаданих та реальних ситуацій, які моделюють відповідну до ситуації адекватну поведінку, що могла раніше викликати у дитини страх [4].

Важливо підкреслити, що роль гри в подоланні дитячих страхів надзвичайно важлива. Відсутність емоційно насичених та рухливих ігор, за словами С. В. Васьківської, призводить до ранньої інтелектуалізації психіки дитини [1].

Крім того, у роботі зі страхами дітей молодшого шкільного віку важливо робити акцент і на засобах образотворчої діяльності, як наприклад, арт-терапія, оскільки практика використання малювання в роботі з дітьми є надзвичайно розповсюджена.

На думку О.М. Скляренко, провідними психологічними інструментами та засобами подолання шкільних страхів у дитини є забезпечення успішної адаптації до нового етапу – шкільного життя, а також формування здатності до саморегуляції та комунікативних умінь. Про ефективність використання різноманітних методів подолання та корекції дитячих страхів, можна говорити лише тоді, коли у взаємодії з дітьми були застосовані три напрями роботи психолога: психокорекційна програма, що містить сумісну роботу вчителя та психолога; отримання зворотнього зв'язку від батьків дитини та активна взаємодія з учнями, що побудована на вивченні особливостей адаптації дитини до взаємодії з соціумом, а також труднощами, які вони відчувають в процесі шкільного життя.

Найбільш сприятливою для попередження та подолання шкільних страхів у дітей молодшого шкільного віку є сімейна психотерапія, яка є важливою

складовою роботи психолога в освітньому процесі, що реалізується через допомогу у гармонізації сімейних взаємовідносин, подолання труднощів міжособистісної взаємодії, коли сім'я здійснює безпосередній психокорекційний вплив [3].

Таким чином, страхи – це важлива та невід'ємна частина психологічного розвитку дитини, деякі з них залишаються протягом життя, а деякі супроводжують її тільки на етапі формування особистості. Несприятливі події в дитинстві можуть провокувати загострення страхів і як наслідок появу різних емоційних порушень та психологічних проблем. Саме тому профілактика страхів полягає, перш за все, у вихованні таких якостей як: оптимізм, упевненість у собі, самостійність тощо.

Список літератури:

1. Васьківська С. В. Про дитячу тривожність / С. В. Васьківська // Початкова школа. – 1993. – №9. – С.148-154.
2. Завгородня О.В. Проблема психологічного здоров'я: теоретичні та прикладні аспекти / О. В. Завгородня // Психологія і суспільство. – 2007. – С. 24-28.
3. Піддубна Н.Г, Єфімов Д.Е. Проблема шкільних страхів у наукових дослідженнях. Психологія і особистість. 2016. № 2(1). С. 97–107.
4. Складенко О.М. Психологічні особливості дитячих страхів у контексті психокорекційної діяльності шкільного психолога // Психологія. Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. – Випуск 20. – С. 133 – 141.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГІПЕРАКТИВНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стариченко Наталія,

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1ПС(2.0з)-1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:

Раєвська Яна,
доктор психологічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук,
Міжрегіональна академія управління персоналом

Сучасний світ – це суцільний рух, тому у наш час всі мають бути дуже активні, щоб бути успішним. На жаль, діти наші теж все частіше народжуються уже дуже активними і не завжди це показник здорової дитини.

Актуальність дослідження виховання здорової, активної, соціально толерантної людини пов'язана на сьогодні із завданнями розбудови сучасної української держави, проблемами виховання в закладах освіти гідних членів суспільства.

У зв'язку з цим актуалізується питання щодо підвищення ефективності психолого-педагогічної діяльності у дошкільних освітніх установах. Дошкільна освіта розглядається як цілісний процес, що спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб, а також на формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду. Одними із таких обтяжуючих факторів є ознаки синдрому гіперактивності, які, за даними Міністерства охорони здоров'я України, притаманні сьогодні від 50 до 150 тис. дітей дошкільного віку.

Тематика дипломної роботи:

Гіперактивність — це яскраво виражена перевага збудження над гальмуванням. Такі діти провокують конфліктну, напружену обстановку в родині і в дитячих колективах, можуть стати причиною травмування себе або своїх однолітків. Вони погіршують соціально-психологічний клімат у групах, стають активним джерелом нервозності, викликають глибоке занепокоєння батьків та вихователів. Несвоєчасність лікування і недостатній психолого-педагогічний вплив на таких дітей призводить до того, що вони виростають із значними психологічними травмами, фобіями, тривожними розладами, мають

численні комплекси неповноцінності, низькі властивості до успішної соціальної адаптації.

Об'єкт дослідження – освітньо-виховний процес дитячого навчального закладу.

Предмет дослідження – процес педагогічної взаємодії з гіперактивними дітьми.

Мета дослідження – дослідити науково-теоретичні засади та практичні аспекти проблеми гіперактивності у дітей старшого дошкільного віку.

На виконання мети дослідження спрямовані наступні завдання:

1. Дослідити наукову психологічно-педагогічну літературу з проблеми гіперактивності у дітей дошкільного віку.

2. Вивчити стан вирішення проблеми в практиці роботи дошкільного навчального закладу.

3. Провести діагностику гіперактивності дітей дошкільного віку.

4. Визначити шляхи зниження гіперактивності та оптимізації підходу до гіперактивних дітей.

Теоретична значущість нашої роботи полягає в тому, що вихователі та батьки зможуть використовувати матеріали даної роботи при вихованні гіперактивних дітей.

Практика значущість полягає в розробці рекомендацій, щодо роботи з гіперактивними дітьми.

Структура роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновку, списку літератури та додатків.

Які результати було отримано:

Проблема діагностики та корекції гіперактивності досить широко досліджена й висвітлена в науковій літературі країн Європи, США, але недостатньо – в Україні. Питання гіперактивності вивчали Л. Алексеева, І. Брязгунов, О. Гуріна, О. Касатікова, О. Кричтон, М. Заваденко, В. Зінченко, Н. Іовчук, А. Комелева, Б. Мещеряков, О. Лютова, О. Романчук, А. Сиротюк, Ю. Шевченко та інші.

На основі дослідження в дипломній роботі, було підтверджено, що гіперактивні діти з достатнім інтелектуальним розвитком зазнають невдач у виконанні завдання з того чи того шкільного предмета насамперед через неспроможність уважно вислухати завдання учителя та виконати всі його вказівки. Такі учні одразу беруться до їх виконання, не осмислюючи доцільності й послідовності виконуваних дій. Отже, в них випадає процес планування як прояв недостатньої саморегуляції. Зіткнувшись із труднощами, такі діти не намагаються їх подолати, а переключаються на інші види діяльності, які привернули їхню увагу.

Вчителі та батьки мають стимулювати в гіперактивних учнів під час виконання завдань на уроках та вдома зосередженість, концентрацію уваги. Нами визначено типи порушень, які наявні в гіперактивних школярів: дефіцит активної уваги – 28%; рухова розгальмованість – 47%; імпульсивність – 25%. Так, учні з дефіцитом активної уваги важко утримують увагу; не слухають, коли

до них звертаються; із великим бажанням беруться за виконання завдань, але так і не закінчують його, відволікаючись на сторонні подразники; зазнають труднощів у самоорганізації; не зібрані, забудькуваті, часто гублять речі; уникають виконання завдань, які потребують розумових зусиль; важко концентрують увагу при виконанні завдань.

Вплив вивчення теми на психологічний стан дітей:

Отже, якщо змінити поведінку гіперактивної дитини швидко не вдається (це вимагає часу), усе одно потрібно продовжувати систематичний комплексний корекційно-розвивальний підхід, який зумовлює особливості роботи з такими дітьми. Дорослим не слід забувати про це, щоб не допустити помилок у навчанні та вихованні, які потім складно виправити, адже психіка маленького індивіда – модель його подальшого розвитку. Формування стосунків між гіперактивними дітьми та їхніми батьками, а також учителями – своєрідний складний трикутник, у центрі якого – особливості розвитку такого школяра. На нашу думку, проблема допомоги дітям із синдромом гіперактивності потребує більш детального вивчення науковцями, переконані, це дасть можливість недопущення ізоляції, відрахування зі школи, примусу приймати заспокійливі препарати, що лише веде до загострення цього явища, а також гальмування процесу формування особистості такої дитини. Ми вважаємо: корекційні заходи стосовно гіперактивних учнів повинні мати комплексний характер, тобто проводитися за участю ряду спеціалістів: психоневролога, психолога, педагогів, батьків. Медичний працівник, який веде спостереження за дитиною і ставить діагноз, насамперед проводить відповідне лікування. Другою, не менш важливою функцією є пояснення батькам причини виникнення гіперактивності та розробка індивідуальної програми допомоги дитині. Отже, проблема психологічних особливостей молодших школярів із синдромом гіперактивності не повністю розкрита й вимагає подальшого дослідження; ми зробили лише деякі важливі кроки до її вирішення. Перспективу подальших досліджень психологічних особливостей гіперактивних молодших школярів убачаємо в розробці комплексної корекційно-розвивальної роботи з дітьми, батьками, учителями для подолання проблеми гіперактивності.

Список використаної літератури:

1. Олійник Т. Допоможемо гіперактивній дитині // Психолог дошкілля. – 2011. - № 9. – С. 29-32.
2. Рібцун Ю. Гіперактивні діти // Дошкільне виховання. – 2010. - № 10. – С.24.
3. Стреж Л. Психолого-педагогічний супровід гіперактивних дошкільників // Психолог дошкілля. – 2012. - № 5. – С. 30-32.
4. Усі розробки ігор та вправ. До Базової програми «Я у Світі». Упоряд. Гладченко О. М., Дикань Н. І. — Х.: Вид. група «Основа», 2010. — 319 [1] с— (Серія «ДНЗ. Вихователю»)
5. Фролова Т. Допомога гіперактивним дітям // Психолог. – 2012. - № 1. – С. 8-18.

6. Шевчук В. Гіперактивна дитина у дошкільному закладі // Вихователь методист дошкільного закладу. – 2010. - № 11. – С.22-31
7. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: нав.-метод. посіб. / Н.О. Макарчук, А.М. Висоцька
8. О.В. Чеботарьова, А.В. Міненко, С.В. Трикоз, Г.О. Блеч, І.В. Бобренко, І.В. Гладненко. – К. : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. – 337 с.
9. Критерії діагностики і психотерапії розладів психіки та поведінки [Електронний ресурс] / Під ред. Б. В. Михайлова, С. І. Табачнікова, О. К. Напрєєнка, В. В. Домбровської // Новини української психіатрії.
10. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науковометодичний посібник / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
11. Мамічева О.В. Діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дітей: навчальнометодичний посібник зі спеціальної психології / О.В. Мамічева. – Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2017. – 256 с.
12. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
13. Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку: методичний посібник / Т.В. Яценко. – [Електронний ресурс]
14. Rudenko L.M., Fedorenko M.V. Diagnostic aspects of the syndrome of hyperactivity in preschool children with mental retardation / L.M. Rudenko, M.V. Fedorenko // Actual problems of the correctional education:
15. Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, KamyanetsPodilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5. – KamyanetsPodilsky: Medobory2006, 2015. – P. 270-281.
16. Coelho L. Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) in children: neurobiological aspects, diagnosis and therapeutic approach / L. Coelho, E. Chaves, S. Vasconcelos, M. Fonteles, F. De Sousa, G. Viana // Acta Med. Port. – 2010. – №23 (4). – P. 689-696.
17. Swanson J. Etiologic subtypes of attentiondeficit/hyperactivity disorder: brain imaging, molecular genetic and environmental factors and the dopamine hypothesis / J. Swanson, M. Kinsbourne, J. Nigg, B. Lanphear, G. Stefanatos, N. Volkow et al // Neuropsychol. Rev. – 2007. – 17 (1). – P. 39-59.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Тимошенко Наталія,

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Шопша Микола,
кандидат з державного управління, доцент кафедри психології,
Міжрегіональна академія управління персоналом

У сучасному світі вимушена міграція стала однією з актуальних проблем, що стосуються численних громад та націй. Збільшення кількості внутрішніх та міжнародних конфліктів, природних катастроф, політичних нестабільностей та інших факторів викликають масштабні вимушені переселення, які впливають на психічний стан і психосоціальне самопочуття людей.

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, життя багатьох українців корінним чином змінилося. Велика кількість людей була вимушена покинути власні домівки під ризиком загрози життю та смерті. Велика кількість біженців як всередині країни, так і за кордоном являється досить гострою соціальною проблемою. Наша держава має справу з проблемою вимушених переселенців з 2014 року – починаючи з анексії Криму та гібридної війни в Донецькій та Луганській областях. Сучасні реалії, котрі характеризуються нестабільною внутрішньодержавною ситуацією, широкомасштабною війною, погіршенням економічної ситуації, інфраструктурною сферою, подібна масова міграція являється одним з найтяжчих викликів, котрий постав перед Україною в 21 столітті.

Подібні соціальні зміни та зрушення неодмінно впливають не тільки на соціальне, економічне й фізіологічне становище людини, а й психологічне здоров'я також зазначає значущого впливу. Депресивні стани, котрі безумовно являються одними з найважчих наслідків подібних ситуацій для людини, набули не аби-якого поширення серед громадян нашої країни, тому питання їх дослідження стає вкрай гострим.

Депресивні стани паралізують особистість, а саме її життєдіяльність, перешкоджаючи їй оптимальному перебігу, знижуючи працездатність, вражаючи фізіологічне здоров'я та заважаючи міжособистісній сфері життя індивіда.

Наголошуючи на великій актуалізації даної проблематики, ми також відзначаємо новизну даної теми та досить погану її розробленість в вітчизняній психологічній науці.

Програма розвитку по відновленню психологічних станів вимушених переселенців в умовах війни

При наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам слід враховувати, що після травматичних подій, які відбулися у зв'язку зі збройним конфліктом, багато хто з них перебуває в постійному стресовому стані та може переживати нові психологічні травми, пов'язані з переїздом і влаштуванням на новому місці. У одних це виражається в сильній тривозі і хвилюванні, а в інших – у спалахах гніву, часто без видимої причини. Існують також фізичні симптоми стресу: болі в м'язах, хронічна втома, прискорений пульс, підвищена збудливість тощо. Процес допомоги, покликаний навчити людину керувати стресовим станом, передбачає знайомство з різними методами (наприклад, релаксація або формування образів під наглядом спеціаліста), які допомагають контролювати стрес і неприємні фізичні відчуття. Ці методи спрямовані на досягнення психічної рівноваги і зміцнення фізичного та морального стану людини. Важливим є інформування людей відносно проявів стресового розладу та методів допомоги при наявності даного стану. При плануванні допомоги внутрішньо переміщеним особам, для їх соціальної адаптації, потрібно враховувати, що більшість з них часто не усвідомлюють, якої саме допомоги потребують. Особливо, коли це стосується психологічної підтримки. Тому на початкових етапах реабілітаційні заходи та заходи з адаптації можуть проводитися у формі навчання корисних навичок, бесід, підтримуючих зустрічей. Їх можна проводити в таких формах:

1. Індивідуальна робота Індивідуальна робота передбачає індивідуальне консультування/бесіди з актуальних питань, кризове консультування та консультування з опрацювання травматичного досвіду, зустрічі з планування і ведення випадку, оцінки успіхів, терапевтичні зустрічі.

2. Сімейне консультування Сімейне консультування націлене на опрацювання травматичного досвіду на рівні всієї родини та постановку цілей на подальше життя. Сімейне консультування має також передбачати консультування батьків з питань профілактики психологічної травми дитини та створення для дитини підтримуючого середовища.

3. Тренінги з розвитку життєвих навичок Такі тренінги можуть включати різні тематики, корисні для внутрішньо переміщених осіб для їх подальшої адаптації. Ці тематики можуть бути поєднані загальною програмою або представлені окремо, з урахуванням потреб. Серед тем можуть бути: зайнятість/працевлаштування, ефективна комунікація, постановка життєвих цілей, захист прав, здоровий спосіб життя та профілактика соціально небезпечних хвороб, профілактика насильства, виховання та догляд за дітьми, формування сімейних стосунків, профілактика конфліктів тощо.

4. Групи взаємодопомоги і взаємопідтримки Такі групи створюються за ініціативи та участі активних членів центрів компактного проживання внутрішньо переміщених осіб або громади чи територіального центру, де вони проживають. Метою групи є придбання корисних навичок і залучення на місцях активних помічників з числа внутрішньо переміщених осіб. Такі групи також

сприяють формуванню згуртованості членів громади, розвитку їх самостійності, впевненості у власних силах. Групи можуть бути тематичними для отримання певних знань, де учасники можуть пригадати та поділитися власним досвідом (наприклад, ефективна комунікація, учасники пригадують власний досвід спілкування і діляться успіхами), та групи психологічної підтримки.

5. Психокорекційні групи Цей метод втручання найбільш актуальний на початковому етапі кризи, поки травма ще свіжа і люди знаходяться в розгубленому стані. У такі групи зазвичай потрапляють найбільш уразливі особи з різними психологічними і психосоматичними проблемами.

Ці групові методи психосоціальної реабілітації націлені на: усвідомлення травми і включення механізмів подолання стресу (coping); зменшення стресових розладів (страхи, нав'язливі спогади, безсоння, нічні кошмари, дратівливість, депресія і т. п.); корекцію психосоматичних розладів та розвиток навичок подолання душевної кризи. У групових робочих сесіях залежно від поставлених завдань застосовується весь спектр психотерапевтичних методів – релаксаційні методи, гештальт-терапія, біхевіористична терапія, психодрама, когнітивна терапія і т. д. Групу веде фасилітатор (ведучий) в парі зі співфасилітатором. На початкових сесіях важливим є побудова довірливих стосунків у групі для забезпечення саморозкриття учасників. Суть таких зустрічей полягає у тому, що учасники можуть поділитися сво їм травматичним досвідом, переживанням, та за допомогою фасилітатора (ведучого) і уточнюючих запитань від учасників допомогти один одному відновити послідовність травмуючих епізодів і вибудувати єдину картину події, що допомагає пропрацюванню травми.

Переважно вчені називають дев'ять головних клінічних варіантів депресії, котрі сполучені в три групи:

1) соматогенні, які виникають у зв'язку з певними розладами фізіологічної діяльності організму та внутрішніх органів — органічна і симптоматична;

2) ендогенні, котрі наявні при психічних захворюваннях — шизофренічна, циркулярна, періодична, інволюційна;

3) психогенні, котрі пов'язані з емоційним перенапруженням, внутрішнім конфліктом або багатократними психічними травмами (конфліктами, що повторюються, в сім'ї або на роботі) — невротична, виснаження, реактивна.

Вимушеним переселенцем являється особа, котра законно перебуває на території України, має право на постійне проживання на теренах нашої держави, та котра була змушена покинути власну домівку через загрозу наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, порушень прав людини тощо.

Вимушений переїзд чинить вагомий вплив на майбутні перспективи особистості, її особистісний зміст, поточний психофізіологічний стан.

Список літератури:

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції: наук. доп. / за ред. О. Балакіревої; ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2016. 140 с.

2. Вашека Т.В., Гічан І.С., Гічан К.І. Зв'язок соціально-психологічної адаптації переселенців із Донецької та Луганської областей із вибором ними копінг-стратегій. Організаційна психологія. Економічна психологія. Київ, 2016. № 2–3 (5–6). С. 22–29.
3. Герасименко Л. О. Психосоціальна дезадаптація (сучасні концептуальні моделі) / Л. О. Герасименко // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – № 1. – С. 62–65.
4. Головін О.В. Словник практичного психолога. Мінськ: Харвест, 1997. 897 с.
5. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб / М. Закіров // Резонанс. – 2016. – № 39. – С. 5–10.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

Ткаченко Євгенія,

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Шопша Олена,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Міжрегіональна академія управління персоналом

Проблеми соціально-психологічного мікроклімату в колективі завжди були й залишаються предметом пильної уваги фахівців з управління персоналом. Самопочуття людини у процесі праці, суттєво визначається її способом життя, добробутом, а також рівнем управління в організації. Справа в тому, що багато управлінських рішень приймаються фактично без врахування психологічних особливостей людини. Адже основна мета управління – вплив на результати праці, формування задоволеності роботою у працівників, розкриття позитивних рис їх особистості. В процесі спільної діяльності людей, тобто реалізації кожним працівником своєї соціальної ролі, взаємовідносини між ними набувають особистісно-емоційного забарвлення, що є основою для виникнення міжособистісних стосунків. Останні проявляються в актах спілкування, взаємодії та виступають фактором соціально-психологічного клімату(СПК)в колективі. Вивчення і оптимізація соціально-психологічного клімату на сучасному етапі є невід’ємною складовою управління персоналом організації і реалізуються в повсякденній роботі керівника. Вагомий внесок у розуміння проблем формування соціально-психологічних умов діяльності колективу підприємств зробили вітчизняні вчені: Амоша О. І., Грішнова О. А., Дмитренко Г. А., Колот А. М, Лібанова Е. М., Лісогор Л. С., Семикіна М. В., Шаульська Л. В. та інші вітчизняні вчені. Серед зарубіжних вчених дослідженням питань розвитку різних форм соціально-психологічного впливу на колектив для ефективного управління персоналом займались: П. Друкер, Д. МакКлеланд, Б. Твісс, П. Самуельсон, Х. Хекхаузен та інші. Соціально-психологічний клімат(СПК) характеризується специфічною для спільної діяльності людей атмосферою психічного та емоційного стану кожного працівника і залежить від загального стану його колег.

Із вивченої літератури, яка присвяченої СПК, можна стверджувати, що в емпіричних дослідженнях використовується *широкий спектр різних його показників, кожен з яких може бути головним в тому чи іншому випадку.*

Але перш, за все при вивченні СПК треба враховувати два його рівня :

динамічний (це настрій робітників кожного дня). Цей рівень ототожнюється з поняттям “психологічна атмосфера”. Вона може змінюватися на протязі всього робочого дня і залежить від багатьох параметрів зовнішнього середовища. Накопичення кількісних змін в “психологічній атмосфері” веде до переходу її в інший якісний стан, до зміни на другий рівень.

соціально – психологічний клімат – це стійке взаємовідношення в середині колективу, їх відношення до праці та керівництва. Це дійсно стійкий стан колективу. Він змінюється членами колективу епізодично. В зв’язку з своєю стійкістю до впливу зовнішнього середовища.

Соціально – психологічний клімат визначається по цілій системі показників:

Задоволеність підлеглими взаємовідносинами:

всередині організації;

з колективами других організацій;

з керівником організації;

з керівництвом організації в цілому.

Задоволеність характером і змістом праці:

ергономічні та фізіологічні умови праці;

приміщенням та обладнанням ;

забезпеченість орг – технікою, та її якість;

Частота виникнення конфліктних ситуацій.

Потенційна плинність кадрів та її причини.

Особиста безпека.

Рівень професійної і соціальної активності персоналу:

позитивна мотивація;

участь співробітників в управлінні;

винагорода навчання персоналу;

переміщення кар’єри по заслугі;

планування кар’єри;

об’єктивність атестації кадрів;

відсутність апатії і застою в цих сферах життя.

Згуртованість, рівень ціннісно–мотиваційної єдності, та мотиви трудової діяльності:

Відчуття економічного благоустрою:

задоволеність окладом;

задоволеність гарантованими преміями;

задоволеність преміями за хороші результати роботи;

задоволеність системою морального та матеріального стимулювання:

справедливість розподілу соціальних благ (матеріальної допомоги, поплати спортивних та оздоровчих послуг, пільгових кредитів).

Справедливість та законність соціальних гарантій (проплата лікарняних листів, компенсацій, страхування).

Стиль керівництва колективом і відношення до нього підлеглих:

Стабільна кадрова політика;

Дотримання прав особистості;

Докладне дотримання вимогам регламентованих документів;
Довіра та повага керівників різних рівнів.

Головним завданням вивчення соціально-психологічного клімату в колективі є:

виявлення факторів, за допомогою яких можна керувати кліматом та діяти на нього з метою формування позитивних тенденцій в колективі.

Оптимізація СПК в колективі включає в себе виконання наступних дій:

управління процесом формування головних соціально – психологічних компонентів клімату (норм, цінностей, традицій, групової думки та настрою);

оптимальний підбір, розміщення, навчання і періодична атестація керуючих кадрів;

комплектування первинних колективів з урахуванням психологічної сумісності кадрів;

психопрофілактика та вирішення конфліктів в організації.

Для оптимізації СПК перш за все необхідно сформувати взаємовідносини довіри, підтримки, позитивну психологічну атмосферу. Для цього перш за все необхідно забезпечити правильне і ефективне спілкування в організації. Головною метою комунікації в організації – це досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її елемента. Комунікаційні потоки пронизують весь простір організації. Завдяки їм існує організація, як система.

Ефективне спілкування – це вид професійної діяльності психолога. Ця діяльність має свої складності та психологічні закономірності. Комунікаційний та товариський психолог успішно впливає на діяльність людини, на сильні та сміливі вчинки або може паралізувати його, діяльність всієї організації. Слово може надихати і визивати апатію, а може спонукати.

Сприятливий соціально-психологічний клімат, забезпечують такі чинники:

Наявність у колективі спеціалістів різних рівнів професійної майстерності. Це дає змогу працівникам початківцям бачити свою професійну перспективу, а висококваліфікованим — відчувати повагу молодих. Сукупно це сприяє підвищенню задоволеності з обох сторін.

Чисельність групи. Найоптимальніше, якщо група об'єднує три-дев'ять осіб. Якщо вона занадто мала (до трьох осіб), це породжує занепокоєність із приводу персональної відповідальності за прийняті рішення. Зі збільшенням чисельності групи ефективність роботи кожного може зростати (до певної межі) за рахунок взаємодії. Це стосується і настрою. Групі, в якій до п'ятнадцяти осіб, більш властива цілісність. Зі зростанням її чисельності цілісність втрачається, починають утворюватись дрібніші групи, відносини між якими складаються не завжди сприятливо, що може негативно позначатись на згуртованості колективу загалом. У великій групі не завжди є змога висловити свою думку, що ускладнює спілкування, проковує неформальний поділ груп на підгрупи. Тому зі зростанням чисельності колективу доцільно структурувати його, організувавши дрібні підрозділи з нормативно встановленими відносинами. Також необхідно

регулювати у групі кількість працівників з різними мотивами трудової діяльності.

Час спільної трудової діяльності. Цей показник тісно пов'язаний з формуванням традицій, стійких норм поведінки, що відчутно впливає на згуртованість, організованість колективу. Водночас він може утруднювати процес адаптації в колективі молодих працівників.

Статеві-вікова структура групи. Згуртованість, здоровий соціально-психологічний клімат, як правило, властиві неоднорідним групам, де реалізуються різновікові особливості працівників. У такому колективі багатші взаємини, спілкування, емоції. Інтенсивніший у ньому природний рух кадрів. Це дає підстави для тверджень, що оптимальна модель прийняттого соціально-психологічного клімату в організації передбачає відмінності щодо віку, життєвого досвіду, повагу до старших, підвищену увагу до жінок, допомогу молодим тощо. Практика свідчить, що великий потенціал енергії ініціативи, творчості молодих працівників послаблює консерватизм ветеранів. Водночас молодь привчається до стриманості в поведінці, дисциплінованості, організованості. На емоційному житті колективу позитивно позначається наявність у ньому чоловіків і жінок. Як правило, різностатеві групи є стабільнішими.

Наявність неформальної структури в колективі. Нерідко у групі формується неформальна структура, яка має своїх лідерів. Перебування неформальних лідерів в опозиції до формального керівництва різко погіршує клімат у колективі, породжує конфлікти. Тому необхідно дбати про те, щоб формальна структура накладалася на неформальну, тобто щоб офіційний керівник був лідером у всьому.

Автономність, ступінь ізолюваності групи. Відомо, що ізолюваність негативно впливає на згуртованість групи, а звуження кола спілкування знижує, вичерпує його цінність. Тому для поліпшення психологічного клімату доцільно виходити за групові відносини, налагоджувати контакт з іншими колективами, групами.

Психологічна сумісність членів групи. Йдеться передусім про групову сумісність, яка є соціально-психологічним показником згуртованості групи, забезпечує безконфліктне спілкування, узгодження індивідуальних дій в умовах спільної діяльності, а також про міжособистісну сумісність — взаємне прийняття партнерів по спілкуванню й спільній діяльності, засноване на оптимальному узгодженні ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, потреб та інших індивідуально-психологічних характеристик.

Групова та міжособистісна сумісність — це передумова згуртованості групи, яка, у свою чергу, є одним із процесів групової динаміки, мірою потягу співробітників один до одного та до групи загалом, характеристикою ступеня її єдності. Основні показники згуртованості груп:

— рівень взаємної симпатії в міжособистісних стосунках. Чим більше осіб у групі подобається одне одному, тим вища її згуртованість;

— ступінь привабливості групи для незалежних до неї осіб. Чим більше людей задоволені своїм перебуванням у трудовому колективі, тим вища його згуртованість;

мотиваційна сфера згуртованості належних групі індивідів (рівень збігу значущих установок і позицій працівників, спонукальні властивості груп тощо), індексом згуртованості груп є частота збігу індивідуальних оцінок, позицій щодо значущих для групи об'єктів.

Список літератури:

1. Карамушка Л.М. Психологія управління. К.: Міленіум, 2003. – 142 – 155 с.
2. Сорока І.А. Позитивний соціально-психологічний клімат як засіб профілактики конфліктів у педагогічному колективі / І.А. Сорока // Правовий вісник Університету «Крок». 2016. № 2. С. 150-154.
3. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода / Ішмуратов А. Т. – К. : Наукова думка, 1996. – 190 с.
4. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посібник / Клименко В. В. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 480 с.
5. Лесько О. Й. Етика ділових відносин : навч. посібник / Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б., Рузакова Г. Г. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 320 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВІДЕНЧОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ У ОСІБ З ОПІКОВОЮ ТРАВМОЮ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ В УМОВИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРЕСУ

Туманевич Анастасія Ігорівна,
здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Раєвська Яна,
доктор психологічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук,
Міжрегіональна академія управління персоналом

Актуальність проблематики, що представлена у дипломній роботі, зумовлена запитом сучасного українського суспільства стосовно надання кваліфікованої психотерапевтичної допомоги значній кількості постраждалих внаслідок опікових травм. ПТСР проявляється порушеннями у психологічних, поведінкових і соматичних процесах, що завдає для травмованої особи значних труднощів у соціально-психологічній адаптації й при цьому важко піддається реабілітаційним впливам.

Одним із шляхів розв'язання означених проблем на науковому рівні є розроблення теоретико-методологічних і методичних концепцій та моделей, спрямованих на поетапне створення технологій психотерапевтичної допомоги саме такій категорії постраждалих у подоланні проявів ПТСР, на що і було спрямоване дослідження в дипломній роботі. Основна його ідея полягає у наступному: осмислення психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів ПТСР як спільної діяльності психотерапевта і потерпілого є основою для розроблення відповідних технологій психотерапевтичної допомоги, що передбачають у своєму застосуванні стосунки співучасті, партнерства. При цьому такі технології орієновані на певну симптоматику ПТСР, враховують вікові і психологічні характеристики постраждалих, їх соціокультурну специфіку, а також особливості фахівців та здійснення ними практичної діяльності.

Про що йде мова в дипломній роботі:

Дослідження, присвячені особливостям переживання людиною яка перенесла великі опіка, та отримала ураження і шрами, показують, що одним із частих наслідків такого досвіду є розвиток згодом посттравматичного стресового

розладу (ПТСР), який проявляється специфічними психологічними, поведінковими і соматичними змінами, труднощами у соціально-психологічній адаптації особи і який важко піддається реабілітаційним впливам. У зв'язку з цим пошук і розроблення адекватних засобів психотерапевтичної допомоги людям різного віку та статусу, які, є наразі актуальним завданням вітчизняної практичної психології. У контексті вирішення цього завдання важливим видається проведення спеціальних досліджень, пов'язаних з уважним вивченням феномену ПТСР у молодих осіб, а також розробленням теоретико-методологічних і методичних моделей, спрямованих на поетапне створення технологій психотерапевтичної допомоги особистості у подоланні проявів ПТСР. В основі методологічної розробки полягає углиблення в особливості застосування на хворих когнітивно-поведінкової терапії, та результати лікування.

Які результати було отримано:

З метою підвищення адаптаційного потенціалу пацієнтів з опіковою хворобою в умовах подолання соціального стресу (ПТСР) було створено програму психологічної допомоги, що спирається на техніку когнітивно-поведінкової психотерапії (КПП). Програма КПП включала: діагностику факторів, що беруть участь у психічній адаптації при опіковій хворобі; навчання технікам зняття больового синдрому; зниження рівня тривожності та стабілізацію емоційного фону; формування адекватного ставлення до хвороби; навчання стратегіям подолання стресу та соціальної підтримки.

Основний етап КПП проводився в амбулаторних умовах (10 занять, 1,0 год. кожне, 3 заняття на тиждень). Поведінка та емоції при опіковій хворобі обумовлені не стільки зовнішнім впливом, скільки надалі — їхньою когнітивною інтерпретацією та поведінкою, яка може бути наслідком дезадаптивних та дисфункціональних автоматичних думок, установок та інших показників. Психологічна робота з больовим синдромом ґрунтувалася на техніках когнітивно-поведінкової психотерапії та проходила в кілька етапів: інформування пацієнта про взаємовплив больового синдрому та емоційного стану, про взаємозв'язок із фізичним навантаженням; корекція та переоцінка значимості больових симптомів; регуляція емоційного дистресу та робота з домінуючими емоційними станами (депресія, тривога, агресія тощо); генерування ресурсних емоційних станів, корекція поведінки шляхом перемикавання уваги на емоційно-позитивні стимули, з активізацією діяльності, що приносить задоволення; навчання технік майндфулнес; робота над якістю життя-цінності, цілі, поведінкова активація. Усі пацієнти навчалися технікам майндфулнес (розвиток іншого стосунку з болем і життям, прийняття болю із залученістю та відкритістю, бути з болем «тут і зараз»), дихальним технікам і когнітивним технікам роботи з болем за допомогою її споглядання, відчуття, уявного розкладання на компоненти, зміщення фокусу на здорові ділянки тіла, трансформації відчуття болю до детального візуального образу з наступною редукацією.

Для полегшення стану пацієнта використовувалися техніки "оживлення травматичних спогадів та імагінативна рескрипція", "когнітивного структурування", прийом "вентиляції емоцій". Велика увага приділяється створенню робочого альянсу між пацієнтом, його родичами, медичним персоналом та психологом.

Для полегшення емоційного стану використовувалися прийоми: методика «інверсії можливостей», прийом «когнітивної переробки» та «переструктурування», десенсибілізація, при необхідності - визнання, оплакування, відпускання втрати та її прийняття.

У пацієнтів з опіковою хворобою були виділені такі ірраціональні установки, що призводять до емоційних порушень: довільні висновки, вибіркова неувага; надмірні узагальнення, перебільшення чи применшення; нездатність поглянути він із боку (пацієнт вимагає від себе неможливого); дихотомічне мислення «чорно-білі судження» (все чи нічого, добре чи погано); висока повинність.

Вплив вивчення теми на лікування постраждалих:

У процесі КПП знизилася виразність сприйняття ПТСР, симптоми ПТСР не досягають межі клінічного порушення, мають транзиторну форму прояву (симптоми нестійкі, змінюються або проходять), що свідчить про сприятливий прогноз без втручання профільних спеціалістів. У вибірці постраждалих став переважати низький рівень болю. Це означає, що такі пацієнти відчувають біль низької інтенсивності, який не значно знижує їхню здатність жити повноцінним життям, виконувати повсякденні заняття, переносити напругу. У вибірці став переважати високий і середній рівень середньої узагальненої суб'єктивної оцінки стану здоров'я піддослідних, що свідчить про те, що загальний стан змінилося на краще. Змінився вплив образу тіла на сфери життєдіяльності та психічний стан пацієнтів: повсякденний емоційний стан, самооцінка, сексуальність, соціальний інтерес або уникнення спілкування, міжособистісні відносини, режим харчування та заняття спортом, догляд за собою, загальна задоволеність життям у позитивний бік. Також у пацієнтів був зафіксований переважно середній рівень та високий рівні задоволеності власним тілом. Це свідчить про успішну адаптацію таких пацієнтів до нових особливостей свого тіла та прийнятті їх, що призводить до задоволеності та швидше проходитиме адаптація до нових тілесних особливостей. У процесі КПП пацієнта з опіковою хворобою формуються адаптивні копінг-стратегії, які можуть використовуватися пацієнтом як психічний ресурс на етапі одужання: високий самоконтроль, високий рівень соціальної підтримки. Підвищується психічна адаптація пацієнтів із опіковою хворобою, знижується тривожність та стабілізується емоційний стан, формуються адаптивніші копінг-стратегії, які можуть використовуватися як психічний ресурс на етапі одужання.

Список літератури:

1. Василюк Ф.Є. Психологія переживання. Аналіз подолання критичних ситуацій, Київ, 2004.
2. Вельтіщев Д.Ю. Гострі стресові розлади: фактори прогнозу та профілактики затяжної течії // Соціальна та клінічна психіатрія, 2010
3. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Клінічна психологія: теорія, практика та навчання» – СПб: НІ Стратегія майбутнього, 2010
4. Обухова Є.В., Самсонова А.В., Асадуліна Ф.Р. Особливості течії опікового шоку та опікової хвороби у жертв терористичного акту у місті Харків / / Актуальні проблеми термічної травми: матеріали міжнар. конф., присв. 70-річчю НДІ швидкої допомоги ім. І.І. Джанелідзе та 55-річчю опік. центру. - СПб., 2002.
5. Вельтіщев Д.Ю. Гострі стресові розлади: фактори прогнозу та профілактики затяжної течії // Соціальна та клінічна психіатрія, 2010.
6. Василюк Ф.Є. Психологія переживання. Аналіз подолання критичних ситуацій, Київ, 2004.
7. Василенко С.Г. Психологічні наслідки термічної травми в контексті біопсихосоціоетичної парадигми 2014.
8. Особливості стосунків «психотерапевт-клієнт» у сучасному соціокультурному середовищі: монографія / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос [та ін.] ; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017
9. Підготовка психолога-практика до використання малюнка в діагностико-корекційному процесі (психодинамічний підхід) : навч. посібн. / уклад. Н. В. Гриньова. Умань : Візаві, 2014
10. Журавльова Н. Ю. Прояви ПТСР і вторинна травматизація: психотерапевтична допомога сім'ям 2016.
11. Кісарчук З. Г. Поняття «криза», «стрес», «психотравма», «посттравматичний стресовий розлад» / Зоя Кісарчук // Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Логос»., 2015.
12. Коростій В. І. Психофармакотерапія в комплексному лікуванні та реабілітації посттравматичного стресового розладу / В. І. Коростій, В. Т. Поліщук, В. І. Заворотний // Міжнародний неврологічний журнал. 2015
13. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов] ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. К. : ЗАТ «ВПОЛ», 2011
14. Татенко В. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину / В. Татенко // Соціальна психологія. 2003
15. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму / Т. М. Титаренко.
16. Potter W. J. Media Literacy. Thousand Oaks / W. J. Potter. London : Sage Publication, 2001

17. Гридковець Л. М. Долаймо труднощі з дитиною: Казкотерапія дитячих проблем. Львів : Скриня, 2015.
18. Гридковець Л. М., Вашека Т. В. Психологічне консультування. Посібник. Київ : Літера, 2015.
19. Дитяча та юнацька психотерапія. Теорія і практика в сучасних наукових дослідженнях / за загальною редакцією Г. Католик. Львів : Асролябія, 2012.
20. Іванова О. Л., Пінчук І. Я., Хаустова О. О., Степанова Н. М., Чайка А. В., Пінчук А. О. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми.
21. Кісарчук З. Г. Проблема стосунків «психотерапевт-клієнт» у ситуаціях надання психологічної допомоги постраждалим. Актуальні проблеми психології. Т.3. Консультативна психологія і психотерапія. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С. Д. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2016. Випуск 12.
22. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога постраждалим унаслідок травмивних подій: досвід, узагальнення, висновки. Актуальні проблеми психології. Т. 3. Консультативна психологія і психотерапія. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С. Д. Київ : Логос, 2015.
23. Климишин О. І. Духовна терапія адиктивних осіб. Християнсько-орієнтований підхід. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Гостинець, 2012
24. Макарчук С. А. Етнографія України. Львів : «Світ», 2004.
25. Матяш М. М. Український синдром: особливості посттравматичного стресового розладу.
26. Мисула Ю. І. Ефективність методу EMDR у терапії посттравматичного стресового розладу // Клінічна психіатрія / Clinical psychiatry. 4 (79), 2014.
27. Мобільна психологічна допомога. Канадсько-українська фундація.
28. Надання медико-соціальних послуг дітям та молоді на основі дружнього підходу : Методичні рекомендації / О. А. Голоцван, С. І. Осташко, О. М. Мешкова та ін. Київ : Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2008.
29. Оверчук В. А. Реабілітаційна психологія: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Вінниця : Міленіум, 2007.
30. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник // за ред. Л. Царенко. Том 2. Київ, 2018.
31. Пророк Н. В. Психологічні основи професійного розвитку практичного психолога: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2013
32. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко / За ред. З. Г. Кісарчук. Київ : ТОВ «Видавництво“Логос”», 2015.

33. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Тімарова Вікторія Володимирівна

Здобувачка, 3 курс
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
група С -12-21-М1ПС(2.0з)
спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Грись Антоніна Михайлівна,
доктор психологічних наук, професор

Проблема девіантної поведінки молоді надзвичайно загострилася після початку повномасштабної війни Росії проти України. Глибокою криза охопила всі сфери суспільства. На фоні цього відбувається насичення соціального простору девіантними цінностями, порушення або ігнорування існуючих норм права та моралі значною частиною індивідів. Також сучасний період розвитку дітей підліткового віку характеризується стрімкими змінами, у всіх сферах життя людини. А під час війни зміни часто мають трагічний характер та супроводжуються непростими амбівалентними почуттями. Багато людей втратили близьких, житло, роботу, вимушені були покинути свій дім. І саме підлітки знаходяться зараз у найважчому становищі. Під час війни світосприйняття людини змінюється. Сама природа війни сприяє злочинності, а у підлітків ще повністю не сформовані ціннісні орієнтації та власні моральні переконання.

До групи девіацій, які виникають під час воєнних дій можна віднести мародерство, боягузтво, зраду, добровільну здачу в полон, вчинки, створені задля ухилення від участі у бойових діях з метою збереження життя, здоров'я, з ідеологічних, релігійних та інших міркувань - це насамперед дезертирство, симуляція нездатності участі у бою, членошкідництво.

Враховуючи ситуацію велике значення має приділення уваги проблемі девіантності на початкових етапах у підлітків та молоді. Тому що без належного корекційного втручання початкові прояви девіацій можуть переростати в порушення законів та інші тяжкі наслідки.

Дуже важливо приділяти достатньо уваги подоланню проблем негативних відхилень від норми у поведінці молоді та моральним установкам, які впливають на становлення особистості підлітка.

Минуле десятиліття взагалі характеризується погіршенням наркологічної ситуації в країні, стосовно поширення алкоголізму, вживання наркотиків та інших проявів девіантної поведінки молоді, а під час війни ситуація ще ускладнилася. Згідно даних - онлайн опитування Українського інституту майбутнього для 16% респондентів вживання алкоголю є звичним способом

розслабитись, 54% опитаних повідомили, що збільшили вживання алкоголю після початку війни.

В дослідженні наведено характеристику психічних аспектів девіантної поведінки особистості, розкрито чинники її виникнення. Розглянуто основні напрями діяльності практичного психолога щодо профілактики девіантної поведінки молоді.

Нормальна, успішна адаптація характеризується оптимальною рівновагою між цінностями, прагненнями, особливостями, людини і правилами, вимогами оточуючого його соціального середовища. Цей баланс дуже важливий і він починається ще з самого раннього дитинства.

Пропоную розглянути таке поняття, як вторинна соціалізація. Це такий феномен, коли людина, вже будучи дорослою, потрапляє в зовсім інше середовище, в іншу культуру. Наприклад – міграція. Багато людей готуються до еміграції (вивчають мову, традиції нової країни), але якщо людина зненацька потрапляє в інше середовище - в цьому разі їй треба пройти процес вторинної соціалізації –засвоїти мову, звички, традиції, цінності – і це буває досить складно. Багато людей не можуть пройти цей процес – вони замикаються зі своїми друзями, в своїх діаспорах. В цьому разі ми можемо сказати, що в них соціальна дезадаптація- по відношенню до тієї країни, куди вони потрапили. Дуже часто це поєднується з психологічною дезадаптацією. Такі люди почувають себе чужими, вони відчувають сум, ностальгію, можуть бути в депресивному настрої.

Процес соціалізації охоплює всі сфери життя – він відбувається стихійно. Але цей процес може бути негативним – і тоді батьки, сім'я повинні втрутитися, щоб цей процес соціалізації відбувався не стихійно, не під впливом негативних факторів. Негативних впливів дуже багато в суспільстві – наприклад, соцмережі – там може бути як позитивний вплив так і негативний. В деяких випадках соціальна дезадаптація спричиняється граничними станами, патопсихологічною симптоматикою (медичні критерії). А іноді навпаки – дитина цілком психічно нормальна – але на стільки соціально дезадаптована, на стільки важко засвоює моральні норми – що іноді здається, що це хвороба.

Тобто переживання людини своєї соціальної ситуації – її особистісна позиція і є тим критерієм- щоб розуміти, що буде далі, тобто від цього і залежить подальша для людини і насамперед дитини. У дорослих ці форми поведінки вже досить зафіксовані і їх значно складніше міняти.

Актуально звернути увагу на девіантну або патологічну адаптацію, яка аж ніяк не сприяє соціалізації особистості. Часто в житті зустрічаємо випадки, коли більшість членів соціальної групи сприймають офіційні вимоги прийняття норм і цінностей цієї групи, як формальні, до яких необхідно пристосуватися, без прийняття групових цінностей і норм в якості еталонних. І тоді члени групи, які досягли високого ступеню соціалізації, для яких цінності групи стали внутрішніми мотивами, але вони в цій групі в меншості. Такі люди можуть почувати себе дезадаптованими, вони нерідко можуть потрапляти в соціально-психологічних проблемних конфліктних ситуаціях. Людина яка опинилася в

стані пдібної дезадаптованості стає нонкомформістом, але не у відношенні офіційних і формалізованих цінностей і очікувань даної групи, а лише у відношенні неформальної «культури» погано соціалізованої більшості членів групи. Таким чином один і той же член групи може бути, в наслідок своєї соціалізованості на одному рівні соціальної ієрархії досягає адаптивності, але по тій самій причині на іншому рівні виявляється в стані дезадаптованості.

Список використаної літератури

- 1.1 Максимова Н. Ю. Виховна робота з соціально дезадаптованими школярами: методичні рекомендації. Київ, 1997. 136 с.
2. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация : механизмы стратегии / А. А. Налчаджян [2-е изд, перераб. и доп.] – М. : Эксмо, 2010. – 270, 368 с.
3. Янкович О, Кікінежді О., Козубовська І., Поліщук В, Радчук Г та ін. «теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український та міжнародний досвід: монографія, Тернопіль: Осадца Ю.В. 2018-300с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З ЗАЙВОЮ ВАГОЮ

Щедріна Катерина,

здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-12-21-М1Пс (2.0з) -1 спеціальності 053 «Психологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом;

науковий керівник:
Шопша Олена,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Міжрегіональна академія управління персоналом

Останні роки населення України відчуває на собі вплив значної кількості негативних факторів, починаючи з тривалої пандемії коронавірусу, що принесла економічні та соціальні проблеми, закінчуючи вже тривалим воєнним станом, що викликав серйозний травматичний стрес та різке зuboжіння громадян. Реакції на стрес та втрату у різних індивідів відрізняються, проте однією з поширених форм зниження напруження та стресу є переїдання та інші порушення харчової поведінки.

На сьогодні тема психологічних особливостей зайвої ваги у жінок привертає все більше і більше уваги ще і через нав'язану соціальними мережами невідповідність «еталону краси» сьогодення, що призводить до зниження самооцінки, незадоволення власним тілом, психічного напруження, яке індивіди знімають простим та зручним способом- заїдаючи чи запиваючи спиртними напоями. Втікаючи від неприємних переживань та дискомфорту, людина з'їдає велику кількість висококалорійної їжі та набирає ще більшої ваги. Утворюється замкнене коло: незадоволеність своєю вагою призводить до переїдання, яке в свою чергу призводить до зростання ваги.

Харчові розлади спричиняють погіршення здоров'я через неправильне харчування, можуть призводити до зниження імунітету, загострення хвороб ШКТ та зменшення загального рівня працездатності. Надмірна повнота сприяє розвитку таких хвороб як гіпертонія, атеросклероз, ішемічна хвороба серця, хронічний холецистит, цукровий діабет та ін. Також порушення харчової поведінки перешкоджають гармонійному розвитку особистості та призводять до значних психічних та соціальних проблем. Саме тому надзвичайно актуальними та значимими сьогодні є дослідження та розробка сучасних методів діагностики та надання психологічної допомоги клієнтам з зайвою вагою.

Проблематиці порушень харчової поведінки приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Абсалямова Л.М., Антонова З.О., Бурлачук Л.Ф., Вознесенська Т.Г., Гриньова М. В., Дудар Л. В., Кириленко М.І., Литвин-Кіндратюк С. Д., Малкіна-Пих І.Г., Смашна О. Є., Скугаревский О.А. та

ін., зокрема вивченням психологічних особливостей розладів даної сфери- Вахмистров А.В., Гаврилов М.А., Ковальчук З. Я., Менделевич В.Д., Л.А. Нижник А. Є., Смірнова Я.К., Фатєєва М.С., Шебанова В.І. та ін.

Аналіз психологічних досліджень з проблематики чинників порушень харчової поведінки показує, що у осіб з харчовими розладами спостерігається знижена самооцінка, негативне самоствавлення, надмірна самокритичність, залежність, невпевненість у собі та власній соціальній привабливості, більша незадоволеність особистим та сімейним життям. У зв'язку з цим існує потреба в наукових дослідженнях, що дозволяють намітити шляхи поліпшення якості життя людей із розладами харчової поведінки і змінити їхнє ставлення до себе.

Об'єктом дослідження є порушення харчової поведінки.

Предметом є психологічні особливості жінок з зайвою вагою.

Мета: встановити психологічні особливості жінок з зайвою вагою та розробити програму їх корекції.

Завдання:

1. Зробити теоретичний огляд наукових джерел стосовно проблематики порушень харчової поведінки та її чинників.
2. Встановити тип порушень харчової поведінки у жінок.
3. Виявити психологічні особливості жінок з зайвою вагою.
4. Розробити програму психокорекції порушень харчової поведінки та перевірити її ефективність.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення.

Психодіагностичні методики:

1. Голландський опитувальник харчової поведінки (DEBQ);
2. Тест-опитувальник самоствавлення В.В. Століна, С.Р. Пантилєєва;
3. Методика суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела, М. Фергюсона;
4. Шкала психологічного стресу PSM-25;
5. П'ятифакторний особистісний опитувальник (Big five) Р. МакКрає, П. Коста.

Методи математичної статистики: критерій Колмогорова- Смірнова для визначення типу розподілу даних, коефіцієнт кореляції Пірсона для встановлення зв'язків між змінними, метод порівняння груп (t-критерій Стюдента для залежних та незалежних вибірок).

Практичне значення: отримані результати варто використовувати в процесі психокорекційної роботи з жінками з зайвою вагою, в психологічній та консультативній практиці та під час навчання фахівців психологів та дієтологів, а також для розробки програм, тренінгів по удосконаленню контролю за власними емоціями та адекватного самоствавлення.

До вибірки увійшли 60 жінок, віком від 23 до 45 років.

Список літератури:

1. Абсалямова Л.М. Розлади та порушення харчової поведінки особистості. Зб. наук. праць «Проблеми сучасної психології». 2019. №25. С. 28- 35. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014-25.%p>
2. Абсалямова Л.М. Психологія харчової поведінки жінок: розлади та корекція. Автореф. дис... д. психол. н. 19.00.01. Київ, 2019. 32 с.
3. Антонова З.О., Ханецька Н.В., Кудла Т.В. Психологічні чинники ризику виникнення порушень харчової поведінки в жінок. Габітус. Сер. Психологія особистості. Вип. 27. 2021. С. 125-130.
4. Бурлачук Л. Ф., Шебанова В.І. Локус каузальності як фактор трансформації внутрішньої картини життєдіяльності особистості з розладами харчової поведінки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Психологічні науки: Зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. .№1 С. 53–66.
5. Ваколюк Л. М., Сокур С. О., Секрет Т. В. Ожиріння: профілактичні та медико-соціальні аспекти. Вісник Вінницького національного медичного університету. 2015. Т. 19. № 21. С. 197–201.
6. Варипаєв О. М. Філософія їжі: концептуальні підходи до осмислення феномену. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг, 2012. Вип. 1 С. 319-325.

ПОКРАЩЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПАЛИВ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИСАДОК

Дровнін Сергій Сергійович,

Кандидат технічних наук,
Кафедри військової підготовки,
Національного авіаційного університету

Маєвський Богдан

Курсант,
Кафедра військової підготовки,
Національного авіаційного університету

Вступ

Сучасний світ, де технологічний прогрес постійно зростає, і вимоги до якості та ефективності продуктів нафтової промисловості посилюються, створює нові виклики для України. Однією з актуальних проблем є необхідність покращення характеристик дизельних палив, зокрема, їх низькотемпературних властивостей, особливо враховуючи кліматичні умови країни. В контексті цієї проблеми, досліджується можливість застосування диспергуючих та депресорних присадок для покращення експлуатаційних властивостей дизельного пального.

Поставлення проблеми

Ця проблема є актуальною з двох причин: з одного боку, недоліки у якості та стабільності дизельного пального можуть впливати на роботу двигунів та спричиняти витрати на ремонт, а з іншого боку, у зв'язку з розвитком військової сфери, питання якості пального має важливе стратегічне значення. До того ж, збільшена витрата пального та зниження ефективності можуть призвести до серйозних проблем у найрізноманітніших галузях.

Вирішення проблеми

Проведенні дослідження показали, що використання спеціальних депресорних та диспергуючих присадок дозволяє покращити низькотемпературні властивості дизельного пального. За допомогою цих присадок було досягнуто зниження температури застигання (ГТФ) граничної температури застигання, дизельного пального, що свідчить про покращення його низькотемпературних характеристик. Нижче наведено конкретні дані щодо змін експлуатаційних властивостей декількох досліджувальних палив після введення присадок:

Для базового дизельного пального:

ГТФ змінилася з $+4^{\circ}\text{C}$ до -5°C після введення депресорної присадки Dodiflow 3905-2 у кількості 800-900 ppm та диспергуючої присадки Dodiwax 4635 у кількості 200 ppm.

Для інших видів дизельного пального були отримані наступні результати:

Зміни ГТФ : від +6°C до -6°C після введення депресорної присадки Dodiflow 3905-2 у кількості 900-1100 ppm та диспергуючої присадки Dodiwaх 4635 у кількості 200 ppm.

Зміни ГТФ: від +6°C до -6°C після введення депресорної присадки Dodiflow 3905-2 у кількості 800-200 ppm та диспергуючої присадки Dodiwaх 4635 у кількості 1000-150 ppm. Це робить дизельне пальне придатним для використання як взимку, так і влітку.

Висновок

На основі проведених досліджень встановлено, що використання депресорно-диспергуючих присадок дозволяє ефективно вирішити проблему покращення низькотемпературних властивостей дизельного пального в Україні. Це має важливе значення для забезпечення якості та надійності дизельних двигунів у різних галузях, включаючи військову сферу, а також сприяє покращенню екологічних характеристик автотранспорту.

Список літератури:

1. Данилов А. М. Застосування присадок в паливах для автомобілей: Довідник, видавництво - Москва: Хімія, 2000 - 232с
2. Башкатова С.Т. Присадки до дизельним паливам. М.: Хімія, 1990. - 256 с
3. Палива, мастильні матеріали, технічні рідини. Асортимент та застосування: Довідник / Анісімов І.Г., Бадиштова К.М., Бнатов С.А. За редакцією Школьников В.М.. видавництво 2-ге перероблене та додаткове. - Москва.: Видавничий центр "Техінформ". - 1999. - 596с.

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Боденчук Л.Б.,

к.е.н. доцент кафедри економіки та менеджменту,
Придунайська філія ПрАТ «ВНЗ МАУП»,

Приходько О.Ю.,

викладач кафедри економіки та менеджменту,
Придунайська філія ПрАТ «ВНЗ МАУП»,

Куля І.Ф.,

викладач кафедри економіки та менеджменту,
Придунайська філія ПрАТ «ВНЗ МАУП»

В Україні у довоєнні часи показники середньої завантаженості готелів становили приблизно 65 % для Буковелю та Києву і приблизно 55 % для регіонів. В цей час український ринок готельної нерухомості зростає щонайменше на 10-15% щорічно. В Україні з'явилися нові авіакомпанії, значно покращилася інфраструктура в різних областях, були побудовані дороги.

Це сприяло швидкому розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, а також стимулювало інвесторів інвестувати кошти у будівництво готелів.

У 2021 році понад 200 тисяч туристів з Аравійського півострова приїхали до всього західного регіону України, і до Буковелю зокрема. Для них наша країна стала альтернативою альпійським курортам – Австрії, Швейцарії, Італії. Дев'ять із десяти опитаних нами відпочивальників стверджували, що планують знову повернутися в Україну.

На півдні спостерігається зростання туристів з Ізраїлю, Туреччини та Балкан. Щороку кількість іноземців зростає на 20-30%. Розвиток туризму збільшив середній дохід від послуг розміщення в середньому на 12-15%, зробивши готельне господарство все більш привабливим для інвесторів.

Готельна нерухомість завжди пропонує принаймні на 5-10% вищу прибутковість за квадратний метр, ніж будь-який інший тип нерухомості, такий як будівництво чи купівля комерційного центру чи складу.

За останнє десятиліття вартість готельного бізнесу зросла на 110%. У Буковелі цей показник сягає 150-180%, тобто ціни на нерухомість зросли практично втричі.

В інших регіонах – Києві, Одесі, Львові – по два. Ті, хто будував готелі на початку 2000-х років, окупили експлуатаційні витрати і навіть подвоїли капітал своїх об'єктів. Ситуація на ринку сьогодні нестабільна, і можна лише йти за трендом і робити прогнози.

Готельний бізнес одним з перших відреагував на початок війни – він майже повністю завмер. Потік гостей припинився, і всі заплановані заходи та туристичні/ділові поїздки довелося скасувати. Центральні, південні та східні

регіони країни характеризувалися дуже високим відсотком відмов від бронювання (85-98%).

Небезпека змусила людей змінити свої домівки на Західну Україну, де готелі переповнені. Поведінка власників закладів в цей час була дуже різною – деякі власники закладів розміщення надають житло трудовим мігрантам безкоштовно, а деякі, навпаки, суттєво підвищують ціни. В інших областях підприємства або втратили весь дохід і працювали зі збитком, або повністю закрилися.

Зараз оперативні темпи зростання готельного ринку України становлять не більше 2-3% у грошовому еквіваленті. На півдні цей показник становить 3-5% від плану, в Києві та прилеглих районах – 10-15%, на сході більшість готелів призупинено в результаті небезпеки бойових дій або окупації території.

Цікава ситуація складається на Заході. З лютого по квітень заклади розміщення заповнені на всі 100%. Це призвело до значного підвищення туристичних зборів. Згідно зі статистикою Національного агентства розвитку туризму, за перше півріччя 2022 року ця сума склала 89,4 мільйона гривень, що майже на 28,8% більше, ніж за відповідний період 2021 року, який характеризувався надходженням до бюджету коштів в сумі 69,4 млн. грн.

П'ятірку лідерів очолює місто Київ та ще чотири області. Надходження збільшили бюджет столиці на понад 20 мільйонів гривень. Найбільший приріст порівняно з відповідним періодом 2021 року у Львівській області – 193%. Громади області мають бюджет 19,7 мільйона гривень. Туристичний збір в Івано-Франківській області зріс на 76,4% до 9 млн грн. Дохід від туризму на Закарпатті сягнув 8,7 млн грн, що на 144% більше, ніж за відповідний період минулого року.

Наприкінці весни заповнюваність готелів почала знижуватися. При цьому понад 2 тисячі готелів на півдні та сході України так і не відкрилися. У Києві готелі відновили роботу в травні, але все ще зберігали низький рівень 15-25%.

Аналіз ринку показує, що сьогодні ситуація поступово стабілізується. Можливо, він ще не повністю функціонує, але готелі працюють, приваблюють гостей, отримують прибуток і сплачують податки.

Зростання попиту в західному регіоні, зокрема, стимулювало відновлювання будівництва призупинених на початку війни об'єктів і початок нових проектів.

Ситуація, що склалася в туристично-готельному бізнесі привела до перерозподілу потоку туристів. Більшість пляжних курортів ще довго не зможуть бути затребуваними через те, що вони заміновані. Тут буде необхідним маже повне відновлення та реконструкції інфраструктури. На цьому фоні Карпати, особливо Буковель, а також усі західні регіони стануть популярними місцями відпочинку в найближчі 5-10 років.

Безперечно, готельний бізнес залишається інвестиційно привабливим. Інвестиції в цей тип нерухомості в такі скрутні часи як зараз, можуть принести дохід приблизно 10-15% на рік. За умови завантаженості об'єктів розміщення 55-65% середній термін окупності проекту становить 7-8 років.

В умовах війни середня рентабельність інвестиційного капіталу впала з 11% до 8-9%, але капіталізація поступово зростатиме через зростання попиту та вартості будівництва. Майже всі інвестори, які планують будувати готельні

комплекси на сході, переорієнтувалися на захід України та продовжують роботу над проектами.

За підрахунками DART, доходи державного бюджету від туризму впали майже на 26% через повне вторгнення Росії. Проте найбільше податків у першому півріччі сплатили готелі та санаторії – майже 461 мільйон гривень. На 39% зросли доходи від пансіонатів і готелів, які використовуються як тимчасовий притулок для внутрішньо переміщених осіб. Податки, сплачені з кемпінгів, кемпінгів і таборів відпочинку для дітей, впали на 59%, з 178 млн грн за шість місяців минулого року до 73 млн грн цього року.

Лідером інвестицій також стане складська та логістична нерухомість. Причина – відтік торгівлі з окупованих територій і районів, які зазнають постійних атак з боку російських військ. При річній рентабельності інвестицій приблизно 9-11%, об'єкт площею 20 000 кв. м окупиться за 10-12 років.

Сьогодні є сенс інвестувати в розумні квартири, які частково є житловою нерухомістю та частково готельною нерухомістю. Вони будуть затребувані в регіонах України, де ситуація з безпекою більш-менш стабільна, оскільки люди переїжджають всередині країни і шукають нове житло на термін до 3-6 місяців або до року.

Що стосується внутрішнього туризму, то він розвиватиметься на Західній Україні. Також популярними стануть готельні кластери в передмісті, які знаходяться всього в парі годин їзди.

Звичайно, ситуація на півдні і сході країни прямо протилежна. У Києві більшість інвесторів взяли паузу і не мають наміру завершувати розпочате, якщо вклали менше 50% своїх коштів.

Вони чекають, коли закінчиться війна, щоб зрозуміти нову ситуацію на ринку і, в деяких випадках, зменшити або збільшити рівень послуг та їх вартість.

У майбутньому витрати на будівництво тільки зростатимуть, і ціна за квадратний метр при купівлі/продажу також збільшуватиметься. Виробничі витрати також зростатимуть, оскільки багато регіонів України стануть більш привабливими для ведення бізнесу після закінчення війни. Як і у випадку з Хорватією та Чорногорією, Хорватія стала одним з міжнародних курортів після війни на Балканах.

Висновок. Незважаючи на складні умови, готельний бізнес в Україні впорався з викликами, зробивши акцент на внутрішньому ринку. При цьому найбільша активність спостерігається в західних регіонах України.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації World Tourism Organization (UNWTO): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>

2. На початку війни готельний бізнес України обвалився на 90%. Чи є надія на відновлення//Журнал Forbes Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua/company/na-pochatku-viyni-gotelniy-biznes-ukraini-obvalivsya-na-90-chi-e-nadiya-na-vidnovlennya-14102022-9033>

Scientific publications

MATERIALS

The III International Scientific and Practical Conference
«Scientific opinions on modern methods of solving problems»

Prague, Czech Republic. 281 p.

(October 02-04, 2023)